

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Filologie – Translatologie

Jitka Nešporová

Překladatel Ludvík Kundera

The Translator Ludvík Kundera

Disertační práce

vedoucí práce: doc. PhDr. Gabriela Veselá, CSc.

2014

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Gabriele Veselé, CSc. za podnětné připomínky, manželům Vaškovým za zpřístupnění literární pozůstalosti a revizi životopisu Ludvíka Kundery a v neposlední řadě své rodině a přátelům za laskavou podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 17. února 2014

ABSTRAKT V ČESKÉM JAZYCE

Předmětem předkládané disertační práce, která je příspěvkem k dějinám českého uměleckého překladu po roce 1945, je osobnost a překladatelské dílo Ludvíka Kundery. Tento básník převáděl z mnoha jazyků do češtiny zejména poezii, a to též pomocí interlineárních překladů; zde je však jednoznačně kladen důraz na jeho přímé překlady – jejich deskripci, analýzu a recepci – v jazykovém páru čeština-němčina, jenž Kunderově překladatelské činnosti dominoval. Hlavní přínos práce spočívá v deskripci Kunderovy překladatelské metody, částečném zpřístupnění jeho literární pozůstalosti, zejména korespondence, a v aktualizaci Kunderovy překladatelské bibliografie.

Kundera je nejznámější jako výlučný, autorizovaný překladatel dramát a veršů Bertolta Brechta. Jeho překlady expresionistů Georga Trakla a Gottfrieda Benny, za něž roku 1996 získal Státní cenu za překladatelské dílo, mají dnes kanonickou platnost, podobně jako překlady poezie Paula Celana či překlad Kubinova románu *Země snivců*. Vůbec poprvé představil českým čtenářům poezii alsaského dadaisty Hanse Arpa a východoněmeckého lyrika Petera Huchela. Charakteristika a translatologický rozbor přeloženého díla tří posledně jmenovaných autorů představuje stěžejní část disertace. Výběrem těchto tří osobností práce poukazuje také na afinitu mezi Kunderovou autorskou a překladatelskou tvorbou, jimž se souběžně věnoval prakticky po celý svůj život. V poetice zmíněných autorských osobností se totiž odrážejí i konstanty Kunderova původního slovesného díla – exponovaný zájem o jazyk (též u H. Arpa), sen (v románu A. Kubina) a přírodu (podobně jako v poezii P. Huchela). Translatologická analýza vybraných textových pasáží se stala východiskem pro popis Kunderovy překladatelské metody, jež se vyznačuje vědomým úsilím o formální přesnost a výrazovou preciznost, ale i relativně nápadnou poetizací jazyka.

Jako spiritus rector stál Kundera také u zrodu několika výjimečných edičních počínů (mj. českých spisů B. Brechta, čtyř německých antologií české poezie) a i přes politickou nepřízeň hojně navazoval přátelské styky se zahraničními básníky a překladateli. Díky své osobní angažovanosti dnes zaujímá významné místo rovněž v německých kulturních dějinách, což dokládá závěrečná kapitola předkládané práce i zcela poprvé zpřístupněné archivní materiály.

ABSTRACT IN ENGLISH

The doctoral thesis focuses on the translation persona and work of Ludvík Kundera. A poet himself, he translated verse first and foremost and was able to do so from many languages, although he sometimes resorted to the use of interlinear translations. The research, however, concentrates primarily on the description, analysis and reception of his direct translations in the Czech – German language pair, which was predominant in Kundera’s translation work. The thesis contributes to the understanding of the history of Czech literary translation after 1945 by describing Kundera’s translation method, making accessible part of his literary estate, notably his correspondence, and providing an update to Kundera’s translation bibliography.

Kundera is best known as the exclusive, authorized translator of Bertolt Brecht’s drama and poetry. His translations of Expressionists Georg Trakl and Gottfried Benn, for which he received the State Award for Literary Translation in 1996, are considered canonical today. The same holds true for his translations of Paul Celan’s poetry and Alfred Kubin’s novel *Die andere Seite* (*The Other Side*). Kundera was also the first to introduce Czech readers to the poetry of Alsatian Dadaist Hans Arp and the poetry of East German lyricist Peter Huchel. The characterization and analysis of Kundera’s translations of the works by Kubin, Arp, and Huchel constitutes the primary focus of the thesis. At the same time, the selection of these three literary personalities points to the affinities between Kundera’s own authorial and translation work, which he simultaneously pursued for almost his entire life. The poetics of the three writers reflect some of the consistent features of Kundera’s original writing, namely his marked interest in language (also notable in Arp’s work), dreams (also developed in Kubin’s novel) and nature (also displayed in Huchel’s poetry). The translation analysis of selected text passages became the basis for the description of Kundera’s translation method, which is characterized not only by a conscious effort to achieve both formal accuracy and precision of expression, but also by relatively conspicuous poeticizing.

As a *spiritus rector*, Kundera initiated several extraordinary publications, for example, the Czech edition of Brecht’s collected works and four German anthologies of Czech poetry. Despite political adversities, he forged many friendly ties with foreign poets and translators. Thus, this personal commitment has secured for him an important place in German cultural history as well. This perspective is explored in the final chapter of the doctoral thesis and illustrated by the archived records which have been made available here for the very first time.

ABSTRAKT AUF DEUTSCH

Gegenstand der vorliegenden Dissertation, die einen Beitrag zur Geschichte der tschechischen künstlerischen Übersetzung nach 1945 leistet, ist die Persönlichkeit von Ludvík Kundera. Dieser Dichter übertrug vor allem Poesie aus vielen Sprachen ins Tschechische und zwar auch mit Hilfe interlinearer Übersetzungen; diese Arbeit konzentriert sich jedoch eindeutig auf seine direkten Übersetzungen – Beschreibung, Analyse und Rezeption – im Sprachenpaar Tschechisch-Deutsch, das in Kunderas Übersetzungstätigkeit dominierte. Das Hauptverdienst der Arbeit besteht in der Beschreibung von Kunderas Übersetzungsmethoden, einer teilweisen Zugänglichmachung seiner literarischen Hinterlassenschaften, besonders der Korrespondenz, und in der Aktualisierung von Kunderas Übersetzungsbibliographie.

Am bekanntesten ist Kundera als ausschließlicher autorisierter Übersetzer der Dramen und Verse von Bertolt Brecht. Seine Übersetzungen der Expressionisten Georg Trakl und Gottfried Benn, für die er 1996 den staatlichen Übersetzungspreis bekam, gehören heute zum literarischen Kanon, ähnlich wie die Übersetzungen der Dichtung von Paul Celan oder die Übersetzung von Alfred Kubins Roman *Die andere Seite*. Erstmals stellte er den tschechischen Lesern die Dichtung des elsässischen Dadaisten Hans Arp und des ostdeutschen Lyrikers Peter Huchel vor. Eine Charakteristik und die translatologische Analyse von übersetzten Werken der drei letztgenannten Autoren bilden den Schwerpunkt der Dissertation. Mit der Auswahl dieser drei Persönlichkeiten weist diese Arbeit auch auf die Affinität zwischen Kunderas Tätigkeit als Autor und als Übersetzer hin, die sich praktisch durch sein ganzes Leben zieht. In der Dichtung der genannten Autoren spiegeln sich nämlich Konstanten aus Kunderas eigenem literarischem Werk – ein exponiertes Interesse an der Sprache (auch bei H. Arp), an Träumen (im Roman von A. Kubin) und an der Natur (ähnlich wie in der Dichtung P. Huchels). Die translatologische Analyse ausgewählter Textpassagen wurde zum Ausgangspunkt für die Beschreibung von Kunderas Übersetzungsmethoden, die sich durch ein bewusstes Streben nach formaler Genauigkeit und präzisiertem Ausdruck, aber auch durch eine relativ auffällige Verdichtung der Sprache auszeichnen.

Kundera war auch Spritus rector einiger außergewöhnlicher Ausgaben (u.a. die tschechische Ausgabe der Schriften von B. Brecht, vier deutsche Antologien tschechischer Dichtung) und trotz politischen Gegenwinds knüpfte er zahlreiche freundschaftliche Kontakte mit ausländischen Dichtern und Übersetzern. Dank seines persönlichen Engagements hat er heute auch in der deutschen Kulturgeschichte einen festen Platz, wie das abschließende Kapitel der vorliegenden Arbeit sowie erstmals erschlossene Archivmaterialien zeigen.

OBSAH

1	ÚVOD.....	10
1.1	PŘEDMĚT PRÁCE	10
1.2	STAV DOSAVADNÍHO ZKOUMÁNÍ.....	13
1.3	PRÁCE S PRAMENNÝM MATERIÁLEM.....	15
1.4	STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE	16
2	BIOGRAFIE	19
3	LUDVÍK KUNDERA V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY	29
4	PŘEKLADATEL NĚMECKY PSANÉ LITERATURY	43
4.1	PŘEKLADY Z NĚMČINY – PŘEHLEDOVÁ KAPITOLA.....	43
4.2	PŘEKLADATEL NĚMECKÉ PRÓZY.....	45
4.3	AUTORIZOVANÝ PŘEKLADATEL DĚL BERTOLTA BRECHTA.....	48
4.4	PŘEKLADATEL NĚMECKÝCH DRAMAT	52
4.5	ZNALEC NĚMECKÉHO EXPRESIONISMU.....	53
4.6	PŘEKLADATEL-MYSTIFIKÁTOR I ZAMLČOVANÝ PŘEKLADATEL.....	55
4.7	REHABILITOVANÝ PŘEKLADATEL.....	59
4.8	PŘEKLADATEL POEZIE PAULA CELANA.....	62
4.9	PŘEKLADATEL POEZIE GEORGA TRAKLA	64
4.10	PŘEKLADATEL POEZIE GOTTFRIEDA BENNA.....	69
4.11	PŘEKLADATEL POEZIE GEORGA HEYMA	71
4.12	SUMA PŘEKLADATELE	72
5	PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA.....	74
5.1	BÁSNÍK ARP INSPIRACÍ KUNDEROVY AUTORSKÉ TVORBY	74
5.2	OSOBNOST A DÍLO HANSE ARPA	77
5.3	ČESKÉ PŘEKLADY ARPOVÝCH BÁSNÍ.....	78
5.4	SBÍRKA <i>WEISST DU SCHWARZT DU</i> V ČESKÉM ZNĚNÍ.....	79
5.5	OSOBNÍ STYKY AUTORA A PŘEKLADATELE.....	81
5.6	ČESKÉ PODOBY ARPOVA DÍLA.....	83
5.7	GENEZE ČESKÉHO VÝBORU <i>NA JEDNÉ NOZE</i>	88
5.8	ČESKÝ VÝBOR <i>NA JEDNÉ NOZE</i>	90
5.9	SBÍRKA <i>SINNENDE FLAMMEN</i> VE DVOJÍM ČESKÉM PŘEKLADU	92
5.10	K POLISTOPADOVÉ RECEPCI HANSE ARPA	103
6	PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA.....	106
6.1	INFORMÁTOR KAREL TEIGE	106
6.2	VZNIK A OBSAH FANTASTICKÉHO ROMÁNU <i>DIE ANDERE SEITE</i>	107
6.3	KORRESPONDENCE PŘEKLADATELE S AUTOREM.....	109
6.4	ČESKÁ VYDÁNÍ <i>ZEMĚ SNIVCŮ</i>	112
6.5	RECEPCE <i>ZEMĚ SNIVCŮ</i>	114
6.6	TRANSLATOLOGICKÁ ANALÝZA TŘÍ PŘEKLADOVÝCH VERZÍ <i>ZEMĚ SNIVCŮ</i>	117
6.6.1	Zkoumaný textový korpus	117
6.6.2	Translatologická analýza	119
6.6.3	Shrnutí translatologické analýzy.....	126
6.7	GENEZE ČESKÉHO PŘEKLADOVÉHO TEXTU <i>ZEMĚ SNIVCŮ</i>	127
6.7.1	Zjištěné výsledky excerptce.....	127
6.7.2	Vyhodnocení textové analýzy.....	134
6.7.3	Závěr textové analýzy	136

6.8	KUNDERŮV ŠIRŠÍ ZÁJEM O TVORBU ALFREDA KUBINA	136
7	PŘEKLADATEL BÁSNÍ PETERA HUCHELA.....	140
7.1	BÁSNÍK PETER HUCHEL	140
7.2	HUCHELOVY BÁSNĚ V ČESKÉM PROSTŘEDÍ.....	144
7.3	BÁSEŇ „ŘÍJNOVÉ SVĚTLO“	146
7.4	KE GENEZI A RECEPCI ČESKÝCH VYDÁNÍ	149
7.5	OSOBNÍ STYKY BÁSNÍKA S PŘEKLADATELEM.....	154
8	LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU 174	
8.1	ČESKÝ BÁSNÍK V NĚMECKÝCH PŘEKLADECH	175
8.1.1	Samostatné knižní tituly.....	175
8.1.2	Zastoupení v antologiích a knižních výběrech	182
8.1.3	Ostatní.....	184
8.2	PŘEKLADATEL ČESKÝCH BÁSNÍKŮ.....	185
8.3	EDITOR NĚMECKÝCH ANTOLOGIÍ ČESKÝCH BÁSNÍ	188
8.3.1	Přehled německých antologií české poezie	188
9	ZÁVĚR	206
10	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ.....	215
10.1	ARCHIVY	215
10.2	PRIMÁRNÍ LITERATURA	215
10.3	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	220
10.3.1	Slovníky, příručky	220
10.3.2	Diplomové práce.....	220
10.3.3	Knižní publikace	221
10.3.4	Časopisecké publikace.....	222
10.3.5	Elektronické zdroje	226
11	TEXTOVÉ PŘÍLOHY	227
11.1	BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Z NĚMČINY ...	227
11.2	PODROBNÁ BIBLIOGRAFIE ARP – KUBIN – HUCHEL.....	231
11.2.1	Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Hanse Arpa, včetně Kunderových metatextů a recepce.....	231
11.2.2	Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Alfreda Kubina, včetně Kunderových metatextů a recepce.....	233
11.2.3	Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Petera Huchela, včetně Kunderových metatextů a recepce	235
11.2.4	BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Ludvíka Kundery z jiných jazyků (mimo němčinu) do češtiny	237
11.3	TEXTOVÝ KORPUS PRO TRANSLATOLOGICKOU ANALÝZU v kapitole 6.6 a 6.7.....	239
12	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	252

Ludvík Kundera:

„Překlad není křížovka. Jsou to spíše šachy, kde za jednu oběť lze získat jinou výhodu, kde lze jednu kvalitu nahradit jinou.“

1 ÚVOD

1.1 PŘEDMĚT PRÁCE

Předkládaná disertační práce se zabývá překladatelským dílem brněnského rodáka Ludvíka Kundery (1920–2010), který byl mimořádně činnou osobností českého kulturního života zejména druhé poloviny 20. století. Práce představuje příspěvek k dějinám překladu. Metodologicky se opírá o požadavek „humanizace dějin překladu“, jak jej formuloval španělský profesor translatologie a mezikulturních studií na univerzitě v Tarragoně Anthony Pym v knize *Method in Translation History*:

„The central object of historical knowledge should not be the text of the translation, nor its contextual system, nor even its linguistic features. The central object should be the human translator, since only humans have the kind of responsibility appropriate to social causation. [...] Translators, the human producers of translation, might also be legitimate objects of knowledge. The history of translators is at least as valid an organizing principle as have been the various focuses on source-text authors, source texts, or target-vs.-source languages, cultures or nations.“¹

Tématem práce je tedy překladatel Ludvík Kundera. V souvislosti s jeho jménem bývá často citováno „devatero řemesel“, jimž se za svůj dlouhý a bohatý tvůrčí život věnoval. Byl především básníkem, autorem divadelních her, překladatelem, výtvarníkem a redaktorem. Ve sborníku, dedikovaném Kunderovi k pětaosmdesátým narozeninám, ho literární historik Vladimír Justl nazval „fenomémem“. Píše tu:

„Pokusil jsem se ‚vyenumerovat si‘, čím vším jste byl (myslím, že až na ten protektorát *velmi rád*) a čím vším jste. Obávám se, že jsem stejně na něco zapomněl: *posluchač FF UK a FF MU / učeň v drogerii, kreslič, korespondent, mzdový účetní / kdosi ve Špandavě (Totaleinsatz) / bohemista, germanista / redaktor, tajemník, vernisážista, dramaturg / spoluzakladatel skupiny RA / novinář, odborný publicista / esejist* (,přes‘ *literaturu, výtvarné umění a mnohé jiné*) / *vědecký komentátor* (,přes‘: viz *esejista*) /

¹ PYM, Anthony. *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1998, s. ix a 32. „Centrálním předmětem historických znalostí by neměl být text překladu, ani jeho kontextový systém či jazykové rysy. Centrálním objektem by měl být člověk-překladatel, neboť jen lidé jsou nositeli odpovědnosti za společenskou kauzalitu. [...] Překladatelé, humánní producenti překladu, by tedy měli být legitimním předmětem znalostí. Dějiny překladatelů jsou přinejmenším stejně relevantním organizačním principem, jako je orientace na autora zdrojového textu, zdrojový text samotný, cílový a výchozí jazyk, či kulturu a národ.“ (Překlad autorka práce.)

*básník, prozaik / scénárista, dramatik / překladatel / vysokoškolský učitel / kreslíř, grafik, malíř / odborník „přes“ čaj.*²

Publicista Jan Halas tamtéž k výčtu připojil editora a literárního historika, teoretika i kritika. Konstatoval, že

„kdyby to neznělo tak ošklivě a úředně, dalo by se říci, že Ludvík Kundera je už dlouhá desetiletí kulturní institucí, ve které se dveře netrhnou.“³

Přítomná monografická práce charakterizuje Kunderovu překladovou tvorbu v jazykovém páru čeština–němčina, s důrazem na překlady z němčiny do mateřského jazyka. Stranou pozornosti (s výjimkou přehledové bibliografie) zůstaly jeho překlady z jiných jazyků, činnost výtvarná a do značné míry i vlastní autorská činnost, především básnická a dramatická.⁴ Jen v hrubých obrysech tuto oblast Kunderovy umělecké činnosti přibližuje biografická kapitola, zařazená na začátek této práce, a kapitola následující, nazvaná LUDVÍK KUNDERA V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY. Při bližším pohledu totiž Kunderova slovesná práce, tedy autorská, překladatelská a ediční, vytváří jistou organickou jednotu. Pronikne-li čtenář, resp. badatel zabývající se Kunderovým literárním dílem, pod skořápku textů, odsune-li vnější – a v tomto případě často zavádějící – časové hledisko publikování knih a nechá-li se vést tematickou či formální spřízněností jednotlivých původních i překládaných děl, vyvstane ze spletité houštiny přemnoha textů obraz neuvěřitelně odhodlaného, vytrvalého a houževnatého umělce, který vynikal nadáním, erudicí a akribií, i nezlomnou vůlí chápat se světa slovy vždy znovu a nově, veden touhou porozumět mu tím.

Ambicí autorky této práce bylo i přání, aby se na následujících stránkách odrážel také příběh jednoho obdivuhodného života, poznamenaného mnohdy krkolomnými proměnami dějin 20. a počínajícího 21. století: Ludvík Kundera se narodil do doby

² STÖHR, Martin (ed.). *Ludvíku Kunderovi k pětaosmdesátinám*. Brno: Host, 2005, s. 31.

³ STÖHR, Martin (ed.). *Ludvíku Kunderovi k pětaosmdesátinám*. Brno: Host, 2005, s. 12.

⁴ Knižní monografie věnovaná básnickému dílu Ludvíka Kundery dosud neexistuje. Standardní bio- a bibliografické heslo je např. ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945. Díl 1, A-L*. ÚČL AV ČR, JANOŮŠEK, Pavel (ed.). 1. vyd. Praha: Brána – Knižní klub, 1995; 2. vyd. Praha: 1999, s. 473–476, resp. rozšířené heslo ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>. Výklad dramatické tvorby podává obsáhlá monografie divadelního historika B. Srby: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006.

první republiky, na prahu dospělosti ho zastihla světová válka, v níž byl totálně nasazen a na jejímž sklonku se skrýval, v euforii poválečných let před únorem 1948 oficiálně knižně debutoval jako autor i překladatel, vystřídal mnohá zaměstnání včetně – v té době nezvyklého – působení na volné noze, třikrát byl vystaven tlaku totalitních režimů v podobě publikačních zákazů, přesto stále hledal alternativní způsoby, jak se jako umělec nenechat umlčet. Za protektorátu vydával například takzvané „černé tisky“ a později, když se po potlačení Pražského jara s rodinou stáhl do ústraní rodného domu své ženy Jiřiny v Kunštátě, vydával ineditně takzvané „hyperbibliofilie“. Na vlastní kůži zažil také úděl zamlčovaného, „pokryvaného“ překladatele, který se nesměl přiznat ke své práci, chtěl-li, aby vůbec vyšla a mohla mít nějaký společenský dopad. Peripetie, způsobené nesvobodnými politickými poměry v zemi, se odrážely také v genezi knižních překladových svazků, z nichž některé vyšly až po listopadu 1989.

Pozoruhodným a v běžné překladatelské praxi zcela ojedinělým aspektem překladatelské činnosti Ludvíka Kundery je skutečnost, že se nezaměřoval na jeden jazykový pár, přestože překlady z němčiny pochopitelně zaujímají dominantní postavení. Prosadil se také jako překladatel z češtiny do němčiny, a to díky silné kolegiální podpoře svých německých přátel. V českém a německém literárním prostředí druhé poloviny 20. století, a zejména v prvních dvou dekadách století jedenadvacátého byl vnímán jako kulturní mediátor, který „stavěl mosty mezi oběma kulturami“ („Brückenbauer“⁵). Již v poválečném období však Ludvík Kundera začal překládat také z francouzštiny, často ve spolupráci s přáteli, např. s překladatelem Adolfem Kroupou. Později do rejstříku jeho rozsáhlé překladatelské činnosti přibyly také překlady ze slovenštiny a díky podstročnickům též převody z ruštiny, srbštiny, bulharštiny či rumunštiny.⁶ Nad mnoha překladovými knihami přijal záštitu také jako editor a v souladu s dřívější vydavatelskou praxí opatroval zejména výběry poezie doprovodnými studiemi. Zde vyjádřil řadu podnětných postřehů rovněž k problematice překladu, avšak tyto komentáře pro svoji nahodilost nikdy nepřekročily úroveň názorných příkladů, bonmotů a dílčích poznatků. Teorii překladu se Ludvík Kundera

⁵ Např. Volker Strebel [online]. [cit. 2013-12-17], dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=10916>, a také Robert Bosch Stiftung: *Bericht 2005*. [online] [cit. 2013-12-17], dostupné z <http://www.bosch-stiftung.de/content/language1/downloads/Bericht_290606.pdf>.

⁶ V rozhovoru s R. Malým (MALÝ, Radek – KUNDERA, Ludvík. Dnes hlásám, že jsme rýmová velmoc. Rozhovor s Ludvíkem Kunderou. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 79) Kundera k sumarizaci svých různojazyčných překladů podotýká: „Kdosi to za mne spočítal a došel k číslu 15. Jenže nevím, jestli věděl o mém překladu z ugaritštiny a počítal s ‚jugoslávštinou‘, anebo si ji rozdělil na jazyky tři.“

nikdy nevěnoval soustavně, do dějin českého překladu vstoupil „jen“ jako zkušený, erudovaný a velmi plodný praktik.

1.2 STAV DOSAVADNÍHO ZKOUMÁNÍ

Základní charakteristiku Kunderova díla včetně dosud nejrozsáhleji (avšak zdaleka ne v úplnosti) podchycené bibliografie přináší v podobě slovníkového hesla, zpracovaného Jaroslavem Medem, *Slovník české literatury po roce 1945*.⁷ Z literárněhistorických příspěvků publikovaných v zahraničí bylo pro potřeby této práce zohledněno slovníkové heslo Michala Bauera v *Kindlers Literatur-Lexikon*.⁸ Nejrozsáhlejší monografickou prací věnovanou dílu Ludvíka Kundery, avšak pouze dílu dramatickému, je téměř osmisetstránkový svazek Bořivoje Srby *Více než hry*.⁹ Autory kratších prací, monotematicky zaměřených na výklad Kunderovy lyriky, jsou především Zdeněk Kožmín¹⁰ a Zdeněk Pešat¹¹.

Monografická práce o překladatelském díle Ludvíka Kundery dosud vydána nebyla, odhlédneme-li od rukopisných kvalifikačních akademických prací. Diplomovou práci na téma *Ludvík Kundera – překladatel* obhájil na brněnské univerzitě J. E. Purkyně (dnes Masarykově) v roce 1984 Zbyněk Fišer.¹² Další, podobně zaměřenou diplomovou práci předkládala v roce 2005 na Ústavu translologie FF UK autorka této

⁷ *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [Praha]: Ústav pro českou literaturu AV ČR, [2008?] [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://slovníkceskeliteratury.cz>>. Citované heslo je rozšířením a aktualizací hesla zpracovaného rovněž J. Medem pro *Slovník českých spisovatelů*: JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 1, A-L*. 2. vyd. Praha: Brána, 1999, na které tudíž v této práci není dále odkazováno.

⁸ ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009, s. 495–496. Autor hesla Michal Bauer.

⁹ SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006.

¹⁰ KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 180–204; KOŽMÍN, Zdeněk. *Umění básně: Skácel, Mikulášek, Kundera*. Brno: K 22a, 1990.

¹¹ Zejména ve stati *Ra literatura z roku 1988*. In *Skupina Ra: Josef Istler, Miloš Koreček, Ludvík Kundera, Bohdan Lacina, Zdeněk Lorenc, Vilém Reichmann, Václav Tikal, Václav Zykmond*. Katalog výstavy, Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1988. A též in PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998.

¹² FIŠER, Zbyněk. *Ludvík Kundera – překladatel*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, 106 s. Diplomová práce, vedoucí práce Milan Suchomel.

disertace.¹³ Dále se v různých kontextech, nikoli však monotematicky, věnují vybraným překladům Ludvíka Kundery např. disertační práce Radka Malého (knižně 2006)¹⁴ a také diplomové práce Olgy Richterové (2010)¹⁵ a Renáty Svobodové (2012)¹⁶. Stručný referát na překladatelském sympoziu, které se konalo roku 2003 v Praze, proslavil brněnský germanista Jiří Munzar. Jeho příspěvek nazvaný „Ludvík Kundera překladatel“ vyšel ve sborníku *Český překlad 1945–2003*.¹⁷ Výše zmíněný Zbyněk Fišer přednesl na brněnské konferenci Obce spisovatelů v roce 2006 referát knižně publikovaný jako „Brecht píše česky aneb Zamlčovaný překladatel Ludvík Kundera“.¹⁸ Autorka této práce prezentovala výsledky svého výzkumu v roce 2009 na mezinárodní konferenci *Translating Beyond East and West* v příspěvku „Ludvík Kundera: Translating German Literature into Czech“¹⁹ a rozhovor s Ludvíkem Kunderou o překládání publikovala ve sborníku *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*.²⁰ Vedle knihy rozhovorů *Zlomky L. K.: 166 otázek Ludvíku Kunderovi (s 18 apendixy)*²¹ však existuje bezpočet časopisecky publikovaných interview, v nichž se Kundera mj. vyjadřoval také ke své překladatelské praxi. Výčet těchto rozhovorů podává *Slovník*

¹³ KOLÁŘOVÁ, Jitka. *Ludvík Kundera jako překladatel německé literatury*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005, 124 s., xix s. příl. Diplomová práce, vedoucí práce Gabriela Veselá.

¹⁴ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006.

¹⁵ RICHTEROVÁ, Olga. *Vývoj překladatelských metod na příkladu Písně o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. 2 sv. Diplomová práce, vedoucí práce Tomáš Svoboda.

¹⁶ SVOBODOVÁ, Renáta. *Rainer Maria Rilke v českých překladech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Diplomová práce, vedoucí práce Radek Malý.

¹⁷ HRALA, Milan (ed.). *Český překlad 1945–2003: Sborník příspěvků ze sympozia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003*. Praha: ÚTRL FF UK, 2003, s. 99–102.

¹⁸ *Literatura určená k likvidaci III: sborník příspěvků z konference pořádané v Brně 7.–8. listopadu 2006*. Praha: Obec spisovatelů, 2006.

¹⁹ KOLÁŘOVÁ, Jitka. Ludvík Kundera: Translating German Literature into Czech. In KRÁLOVÁ, Jana – RUBÁŠ, Stanislav (eds.). *Translating Beyond East and West. Selected Papers from the 2009 Prague International Conference in Translation and Interpreting*. Acta Universitatis Carolinae 2 – 2011, Translatologica Pragensia VIII, Charles University in Prague, Karolinum Press 2011, s. 231–236.

²⁰ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

²¹ HOBLÍK, Jiří – KUNDERA, Ludvík. *Zlomky L. K.: 166 otázek Ludvíku Kunderovi (s 18 apendixy)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

české literatury po roce 1945²²; uvedenou bibliografii však lze na základě rešerší autorky rozšířit o řadu dalších interview.²³

1.3 PRÁCE S PRAMENNÝM MATERIÁLEM

Dne 21. dubna 2010 autorka této práce vedla metodou orální historie řízený rozhovor s Ludvíkem Kunderou, který byl natočen v rámci řešení grantového projektu GA ČR 405/08/H062. Zvukový záznam i přepis jsou uloženy v archivu autorky, zredigovaná podoba rozhovoru byla zařazena do knihy *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*.²⁴ Kromě běžně dostupné (publikované) primární i sekundární literatury byla autorce této disertace zpřístupněna také literární pozůstalost Ludvíka Kundery, která je soukromým majetkem rodiny a do níž umožnila nahlédnout Kunderova dcera Alena Vašková Vlčková. Jedná se o neutříděný (nekatalogizovaný) konvolut rukopisných a strojopisných poznámek k překladům, čistopisných překladů, korespondence, novinových a časopiseckých výstřížků z domácího i zahraničního tisku, plakátů a

²² Rozhovory: V. Jestřáb, KT 1963, č. 10; J. Lederer, ZN 31. 8. 1963; r (= J. Rejzek), SvSl 24. 2. 1963; J. Hořec, Taneční hudba a jazz 1964/65; V. Burda, LitN 1967, č. 19; dfk (= J. Dufek), Rovnost 23. 7. 1967; J. Souchop, LD 11. 3. 1970; J. Hoblík, Kmen 1989, č. 26; J. P. Kříž, Scéna 1989, č. 4; Z. Drahoš, List pro literaturu 1990, č. 1; J. Souchop, Tvar 1990, č. 3; J. Kašpar, Tvorba 1990, č. 23; J. Suhomelová, Moravské noviny 1991, č. 21; F. Schildberger, LidN 30. 7. 1992, příl. Národní 9, č. 31; D. Perstická, Duha 1993, č. 3; M. Šádková, Interview 1993, č. 12; J. Kašpar, Mladý svět 1996, č. 6; J. Meier, Čtenář 1996, č. 7/8; J. Tuček, Rovnost 22. 1. 1997; P. Bilík & M. Stöhr, Host 1999, č. 7; J. Slomek, LidN 26. 2. 2000; J. Halas, Týdeník Rozhlas 2000, č. 15; J. P. Kříž, Právo 18. 3. 2000; K. Blažek, Duha 2002, č. 2; D. Kaprálová, Tvar 2005, č. 7; J. Kolář, Divadelní noviny 2005, č. 22 (příl. Čtení na konec roku); M. Kratochvílová, Duha 2007, č. 4; J. Machalická, LidN 10. 1. 2008. K životním jubileím: F. Holešovský, Zprávy Spolku českých bibliofilů 1980, č. 2; bm+bg, Brněnský večerník 22. 3. 1990; T. Mazáč, LD 22. 3. 1990; J. Tvrzník, MF 23. 3. 1990; J. Hilčr, NK 1990, č. 12; B. Srba, SS 22. 3. 1990; B. Marčák, Rovnost 22. 3. 1990; M. Pokorný, MFD 22. 3. 1995; L. Sedláková, Denní Telegraf 22. 3. 1995; J. Šimůnek, SS 22. 3. 1995; E. Sokol, Rovnost 22. 3. 1995; M. Trávníček, Zprávy spolku českých bibliofilů 1995, č. 1/2; jmc (= J. Machalická), LidN 24. 3. 2000; R. Burián, Rovnost 22. 3. 2000; P. Šrut, Právo 17. 3. 2005, příl. Salon č. 409; D. Kaprálová, MFD 18. 3. 2005; O. Horák, LidN 22. 3. 2005. Srov. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

²³ HON, Jan – KUNDERA, Ludvík. Papa wušte, was er tut. Rozhovor překladatele s redaktorem. *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 2–7; MACHALICKÁ, Jana – KUNDERA, Ludvík. Sauna mě držela při životě. *Lidové noviny*, roč. 21, č. 8 (10. 1. 2008), s. 21; BADAL, Milan – NERUŠIL, Josef – KUNDERA, Ludvík. Piju jen čaj (a trochu i víno): Rozhovor s básníkem, dramatikem, prozaikem, překladatelem a literárním historikem Ludvíkem Kunderou. *Katolický týdeník*, roč. 19, č. 32 (5.–11. 8. 2008), s. 12; MALÝ, Radek – KUNDERA, Ludvík. Dnes hlásám, že jsme rýmová velmoc. Rozhovor s Ludvíkem Kunderou. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 78–80; NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

²⁴ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

programů k divadelním hrám, fotografií z divadelních inscenací apod. Materiály jsou tematicky soustředěny do jedné či více složek nadepsaných jménem autora, jehož dílem se Kundera zabýval. Autorka této práce tak měla k dispozici zejména podklady vztahující se k Alfredu Kubinovi, Hansi Arpovi a Peteru Huchelovi. Relevantním informačním zdrojem byl rovněž fond Německé knihovny na Katedře germanistiky FF UP v Olomouci, kde je uložena Kunderova rozsáhlá germanistická knihovna čítající přibližně 1300 svazků²⁵, a dále zdroje archivní: archiv berlínské Akademie umění²⁶, Archiv Bertolta Brechta²⁷, Městská galerie Lenbachhaus v Mnichově²⁸, archiv Nadace Hanse Arpa a Sophie Taeuberové-Arpové²⁹ a rovněž dům Petera Huchela³⁰.

1.4 STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE

Úvodní a závěrečná kapitola rámuje sedm stěžejních obsahových kapitol, které doprovází rozsáhlý poznámkový aparát s upřesňujícími informacemi. Metodologicky byl uplatněn jak nehodnotící přístup deskriptivní, tak přístup analyticko-kritický. Biografická kapitola (kapitola 2 BIOGRAFIE), zařazená na začátek práce, postihuje základní životopisná data Ludvíka Kundery, nastiňuje, do jaké šíře se postupem let rozpínala jeho umělecká činnost, a výčtem ocenění, jimiž byl Ludvík Kundera doma i v zahraničí vyznamenán, dokumentuje jeho umělecký přínos.

Následující kapitola uvádí zejména Kunderovu autorskou tvorbu do souvislosti s českou národní literaturou (kapitola 3 LUDVÍK KUNDERA V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY). Tato kontextualizace je relevantní i s ohledem na překladatelské dílo Ludvíka Kundery, neboť prakticky od samého počátku své umělecké dráhy se věnoval paralelně vlastní tvorbě i překladu. K překladu si často volil autory, jejichž poetika byla blízká jeho básnickému naturelu (preferoval překlady poezie před prózou, zaměřoval se na jazykový experiment), a naopak překlady inspirovaly jeho vlastní tvorbu (např.

²⁵ Německá knihovna, Katedra germanistiky, FF UP Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc.

²⁶ Akademie der Künste, Pariser Platz 4, D – 10117 Berlin.

²⁷ Bertolt-Brecht-Archiv, Chausseestraße 125, D – 10115 Berlin.

²⁸ Lenbachhaus, Luisenstraße 33, D – 80333 München, Kubin-Archiv und Graphische Sammlung.

²⁹ Stiftung Hans Arp und Sophie Taeuber-Arp e. V., Am Werther Berg 9, D – 53424 Remagen-Rolandswerth.

³⁰ Peter-Huchel-Haus, Hubertusweg 41, D – 14557 Wilhelmshorst.

dramata začal psát pod vlivem překládaných Brechtových her). Tato třetí kapitola dále poukazuje i na ineditně vydávaná díla a sociologické aspekty umělecké tvorby v období komunismu, zejména v padesátých a sedmdesátých letech 20. století (cenzura, publikační zákazy, zamlčování jmen). Závěrem objasňuje okolnosti a průběh umělcovy rehabilitace po listopadu 1989 včetně rozvržení a stručné charakteristiky *Spisů* Ludvíka Kundery, jež vycházejí od roku 1994 (první dva svazky v prachatickém nakladatelství Prostor-multimédia, od roku 1998 pak péčí brněnského nakladatelství Atlantis).

Čtvrtá, sumarizující kapitola deskriptivního charakteru, nazvaná PŘEKLADATEL NĚMECKY PSANÉ LITERATURY, přináší přehled žánrů (proza, drama a převažující poezie) a především autorů z německy hovořících zemí, jejichž díla Kundera soustavně převáděl do češtiny (mj. Bertolt Brecht, Paul Celan, Georg Trakl, Gottfried Benn, Georg Heym). Mnohé z jeho překladů mají z dnešního pohledu kanonickou platnost. V uspořádání kapitoly dominuje chronologické hledisko, určující byl tedy vznik překladů, popř. rok jejich vydání, neboť časový aspekt odráží rovněž čtenářskou recepci. Sekundárně pak bylo využito i tematického řazení, jež je relevantní spíše pro překladatele a prezentuje jeho zájmové okruhy, jak je naznačil například v děkovné řeči při přebírání Ceny Lipského knižního veletrhu³¹. Tato kapitola poukazuje také na společenské proměny role překladatele Kundery v průběhu let (překladatel-mystifikátor, zamlčovaný překladatel, „rehabilitovaný“ překladatel).

Českou recepcí a translatickým rozbořem literárního díla Hanse Arpa, Alfreda Kubina a Petera Huchela se zabývají kapitoly pátá (PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA), šestá (PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA) a sedmá (PŘEKLADATEL BÁSNÍ PETERA HUCHELA). Tvorbě těchto autorů se Kundera věnoval dlouhodobě a velmi detailně. V případě obou lyriků, Arpa i Huchela, přeložil do češtiny prakticky celé jejich básnické dílo (byť zůstalo do značné míry nevydané) a zejména prostřednictvím časopiseckých publikací je kontinuálně uváděl do českého literárního povědomí. Osobně se s nimi přátelil a opakovaně připouštěl, že jejich dílo je pro něj trvalou překladatelskou výzvou. Litoměřický rodák Alfred Kubin je sice *homo unius libri*, avšak jeho fantastický román *Die andere Seite* zaujímá v Kunderově překladatelské bibliografii specifické místo, neboť byl vydán celkem čtyřikrát a překladatel znění českého textu pro tato vydání opakovaně revidoval. Román zaznamenal u českých čtenářů zejména při porevolučním vydání (1997, 2009)

³¹ COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002.

masivní vlnu recepce, na rozdíl od literárně výlučné (a i českou dobovou literární kritikou spíše opomíjené) básnické tvorby Arpovy a Huchelovy. V tomto smyslu představují tedy tito vybraní autoři a jejich dílo reprezentativní sondu do překladatelské tvorby Ludvíka Kundery a tato práce jim věnuje detailní pozornost.³² Zmíněné kapitoly zahrnují rovněž podrobnou translatologickou analýzu vybraného textového korpusu, jejímž cílem je popis překladatelské metody Ludvíka Kundery. Jako příloha k práci jsou připojeny rovněž podrobné bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl těchto autorů, včetně překladů dosud nevydaných a textů ohlasových (kapitola 11.2 PODROBNÁ BIBLIOGRAFIE ARP – KUBIN – HUCHEL).

Jedinečnou roli na poli česko-německé literární výměny sehrál Kundera také jako zprostředkovatel české poezie pro německé čtenáře. Nebývá příliš časté, že se překladatel tak výraznou měrou realizuje i ve výchozím jazyce, který není jeho mateřštinou a z nějž překládá. Básník Kundera však k tomu měl ty nejlepší předpoklady, a tak je v německy mluvícím prostoru zastoupen a znám nejen jako český básník a překladatel z němčiny, ale i jako překladatel z češtiny do němčiny a pořadatel německých antologií české poezie. Tento aspekt, podtrhující význam Kunderova přínosu pro česko-německé kulturní dějiny, není v českém prostředí příliš znám a reflektován. Deficit alespoň částečně kompenzuje poslední obsahová kapitola této disertační práce (kapitola 8 LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU).

Závěrečná kapitola (kapitola 9 ZÁVĚR) sumarizuje zjištěné poznatky a přináší charakteristiku překladové metody Ludvíky Kundery včetně zhodnocení jeho přínosu pro česko-německý kulturní transfer.

Součástí práce je rovněž strukturovaný seznam použité literatury (kapitola 10 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ), bibliografie překladů Ludvíka Kundery (kapitola 11.1 BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Z NĚMČINY a kapitola 11.2 BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Ludvíka Kundery z jiných jazyků (mimo němčinu) do češtiny) a obrazová příloha (kapitola 12 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY), dokládající práci s unikátními, dosud nezveřejněnými materiály z privátního literárního archivu Ludvíka Kundery, které tato práce vnáší do odborného translatologického diskursu vůbec poprvé.

³² Významné postavení v Kunderově překladové tvorbě mají např. i Bertolt Brecht, Georg Trakl, Paul Celan či R. M. Rilke, jimiž se však v české odborné literatuře zabývali již jiní badatelé (Srov. podkapitola 1.2 STAV DOSAVADNÍHO ZKOUMÁNÍ).

2 BIOGRAFIE

ŽIVOTOPIS:

nemít tak žádný
trochu bublin
čas od času se odloupuvších ode dna
tiché zabzučení
vážku však nevidět
vzduch
nepropraný dosud žádnými plícemi
žádná hodina vlků
žádný hon

trochu svitu
však alespoň³³

Ludvík Kundera dostal jméno po strýci, klavíristovi a muzikologovi (1891–1971), kterému se až o osm let později narodil syn Milan. Spisovatelé Ludvík (*1920) a Milan (*1928) byli tedy bratřenci.

Ludvík Kundera, jehož osobnost a dílo jsou tématem této práce, se narodil 22. března 1920 v Brně – Králově Poli do rodiny vyššího armádního důstojníka. Otec Antonín byl Čech, matka Ilona/Helena, rozená Jauernicková, měla zpočátku rakouský, zpočátku maďarský původ. Syn však nebyl vychováván bilingvně, jak by se dalo předpokládat. Matka učitelka si brzy osvojila češtinu a rodina žila v česky mluvícím prostředí. První zahraniční cestu podnikl Ludvík Kundera až jako šestnáctiletý gymnazista, kdy navštívil Salcburk.

Na reálné gymnázium nastoupil v Praze na Smíchově (1930–1932), po dvou letech, protože se rodina z důvodu otcova přeložení v armádě přestěhovala, pokračoval v Litoměřicích (1932–1938), kde se díky profesorce češtiny Marii Husové začal formovat jeho zájem o literaturu – od roku 1936 se podílel na vydávání třídního časopisu nazvaného *Sextoplky / Zaostřeno na septimu / Přeostrěno na oktávu* – a kde také složil maturitu.

Vysokoškolské studium zahájil na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Absolvoval zde dva semestry češtiny a němčiny (navštěvoval mj. přednášky Jana Mukařovského a Vojtěcha Jiráta), na podzim roku 1939 se s rodiči vrátil do rodného Brna, neboť otec byl po vpádu německých okupantů předčasně penzionován, a

³³ KUNDERA, Ludvík. *Malé radosti: básně z let 1973–1980*. Brno: Blok, 1990.

pokračoval v témže oboru na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Avšak jen do listopadu, než byly české vysoké školy uzavřeny.

Za protektorátu vykonával několik zaměstnání: pracoval jako učeň v drogerii (kde míchal bylinné čaje – a snad už zde má kořeny pozdější záliba, které v sebraných spisech věnoval celou knihu³⁴), na přelomu let 1940–1941 krátce pracoval jako kreslič u stavebního inženýra a následně dva roky (1941–1942) díky znalosti němčiny jako korespondent a mzdový účetní v rousínovské továrně na nábytek.

Počátkem roku 1943, krátce po otcově smrti, byl v rámci tzv. ročníkových akcí, kdy byly na práci do Říše povolávány celé ročníky, a v tomto roce tedy i ročník 1920, totálně nasazen jako „fremdarbeiter“ ve Špandavě u Berlína, kde vykonával práce pomocného dělníka ve vojenském skladu. Prodělal tu závažné onemocnění záškrtem, k němuž se přidružily postdifterické komplikace v podobě částečné obrny a zánětu srdce. Pro neschopnost další práce byl asi po devíti měsících propuštěn na rekonvalescenci a v rodném Brně žil až do konce války v poloilegalitě – unikal tak před nařízenou pracovní povinností a opětovným nasazením na nucené práce. Ve skrytu domova se věnoval prvním, později publikovaným překladům (básní Hanse Arpa, Christiana Morgensterna a románu Alfreda Kubina) i původní autorské tvorbě.

Hned po osvobození pokračoval ve vysokoškolském studiu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, které zakončil v roce 1946. Stál u vzniku surrealistického sdružení literátů a výtvarníků, jež se prezentovalo antedatovaným (1937) cyklostylovaným sborníkem *Roztrhané panenky*³⁵ a z něhož byla později ustavena neosurrealistická Skupina Ra (1945–1949)³⁶. V červnu 1946 podnikl studijní cestu do Paříže (kde se osobně seznámil s Hansem Arpem), o rok později pak cestu do švýcarského Lucernu. Na podnět prof. Hrabáka rozpracoval doktorskou práci věnovanou osobnosti a dílu Františka Halase, s nímž se důvěrně spřátelil v roce 1945 a celoživotně se k němu hlásil jako ke svému učiteli. Práci však přerušilo v roce 1949

³⁴ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Piju čaj*. Brno: Atlantis, 2003. Svazek tvoří tři oddíly: 1. O čaji vůbec a zvláště, 2. Padesát pět čajových portrétů, 3. Antologie (výběr českých i světových básnických textů o čaji).

³⁵ Ve skutečnosti byl tento literární a výtvarný sborník vydán v červenci 1942. V tiráži je však uvedeno: „Vyšlo jako soukromý výtisk o 45 exemplářích v Praze 1937“, aby tisk v nebezpečném období německé okupace unikl pozornosti cenzury.

³⁶ Členy byli mj. spisovatel Zdeněk Lorenc, výtvarníci a fotografové Josef Istler, Václav Tikal, Bohdan Lacina, Miloš Koreček, Václav Reichmann, Václav Zykmund. V roce 1946 vydala Skupina Ra sborník *A zatímco válka*.

básníkovo úmrtí a později v osmdesátých letech zabránilo složení doktorských zkoušek nepřející politické klima. Kundera se však významně podílel na ediční přípravě *Díla* Františka Halase a své badatelské úsilí shrnul v monografické práci *František Halas: O životě a díle*³⁷, jejímž východiskem byly právě texty zamýšlené pro disertaci.

V poválečných letech se Kundera začal naplno věnovat literatuře, a to činnosti autorské, redakční, editorské i organizační (zejména ve spojitosti se Skupinou Ra), jež kulminovala v politicky zásadním roce 1948. Než byla z ideologických důvodů zrušena revue *Blok*, působil zde jako redaktor a tajemník redakce (1946–1949). V roce 1950 pak z existenčních důvodů přijal místo redaktora kulturní rubriky brněnského deníku *Rovnost*, odkud byl po dvou letech pro názorové neshody s politickým vedením propuštěn. Přechodně pak v letech 1952–1953 vykonával administrativní práce v brněnské pobočce Svazu československých spisovatelů, než nastoupil jako redaktor nově založeného měsíčníku *Host do domu* (1953–1955). Místo dobrovolně opustil po skandálu, který vyvolala kritika politicky angažované, „svazácké“ poezie Pavla Kohouta z pera Jana Trefulky, již Kundera jako redaktor schválil k otištění.

Tímto rozhodnutím Kundera v roce 1955 nastoupil dráhu překladatele a spisovatele na volné noze, kterou krátce přerušil až po třinácti letech, když od ledna 1968 do dubna 1970 působil po odchodu Bořivoje Srby jako hlavní dramaturg Mahenovy činohry, resp. činohry Státního divadla v Brně, kde řídil také vydávání čtrnácti čísel časopisu *Meandr*. Materiální zabezpečení rodiny – v roce 1949 se oženil s Jiřinou, rozenou Marešovou, s níž měl dceru Alenu a syna Jana – tak tvořily jen honoráře za systematickou překladatelskou a dále především editorskou práci, protože jako „nepohodlný“ básník a prozaik byl v období tuhého stalinismu padesátých let komunistickými úřady umlčen. Po téměř desetileté pauze vyšly až v roce 1961 *Záznamy a promluvy*³⁸, avšak značně znehodnocené cenzurními zásahy.

Do padesátých let také spadá několik zahraničních cest, které byly určující pro Kunderovu překladatelskou dráhu. Jako stipendista Svazu německých spisovatelů³⁹ vycestoval poprvé od konce války do někdejší NDR roku 1954, kdy se seznámil se svým pozdějším celoživotním přítelem a spolupracovníkem Franzem Fühmannem. Při

³⁷ KUNDERA, Ludvík. *František Halas: o životě a díle / 1947–1999*. Brno: Atlantis, 1999.

³⁸ KUNDERA, Ludvík. *Záznamy a promluvy*. Praha: Mladá fronta, 1961.

³⁹ Deutscher Schriftsteller Verband, založen roku 1952 se sídlem v Berlíně, v letech 1973–1990 existoval pod názvem Schriftstellerverband der DDR.

návštěvě Berlína se také osobně setkal s Bertoldem Brechtem, jehož dramata začal překládat do češtiny spolu s Rudolfem Vápeníkem.⁴⁰ Díky Brechtovi se činorodému Kunderovi otevřela cesta také k divadlu, a to hned několika směry. Začal se věnovat překladům divadelních her i jiných autorů (Georga Büchnera, Petera Weisse) a navázal úzkou spoluprací s Mahenovou činohrou v Brně. Později pro ni vedle překladů sám napsal několik původních divadelních her a na dva roky zde v řádném zaměstnaneckém poměru přijal místo hlavního dramaturga. V lednu 1970 však na protest proti propuštění uměleckého šéfa činohry Miloše Hynšta podal výpověď.

Volnější atmosféra šedesátých let Kunderovi umožnila rozvíjet jeho četné kulturní aktivity: zřejmě nejvíce si cenil možnosti publikovat básně (*Letní kniha přání a stížnosti*⁴¹, *Tolik cejchů*⁴², *Fragment*⁴³) a prózu (*Odjezd*⁴⁴), psal divadelní a rozhlasové hry (*Totální kuropění*⁴⁵, *Nežert*⁴⁶, *Korzár*⁴⁷, *Zvědavost*⁴⁸, *Labyrint světa a lusthauz srdce*⁴⁹), jež byly nedlouho po vzniku také inscenovány (v Mahenově činohře, resp. na brněnské stanici Československého rozhlasu), sestavoval dramatické montáže (*Historie Velikého Okresního Kýžala*⁵⁰, *Mít zelené tělo*⁵¹), pilně překládal (vydány byly knihy

⁴⁰ Brechtovy *Spisy* u nás začaly vycházet v roce 1959. Kundera s Vápeníkem dostali na překlad Brechtových děl autorizaci, byli výhradními překladateli do češtiny, což sehrálo mimořádnou roli v sedmdesátých letech, kdy byl Kundera stížen publikačním zákazem. Překlad mu nemohl být odňat, avšak 7. svazek Brechtových *Spisů* (Prózy, 1973) vyšel po zásahu cenzury bez uvedení jména překladatelů v tiráži.

⁴¹ KUNDERA, Ludvík. *Letní kniha přání a stížností: verše 1958*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962.

⁴² KUNDERA, Ludvík. *Tolik cejchů*. Praha: Mladá fronta, 1966.

⁴³ KUNDERA, Ludvík. *Fragment: Ódy, sarkasmy, truchlení*. Brno: Blok, 1967.

⁴⁴ KUNDERA, Ludvík. *Odjezd: novela*. Praha: Mladá fronta, 1967.

⁴⁵ KUNDERA, Ludvík. *Totální kuropění: divadlo o mnoha obrazech, s mnoha osobami a jedním džezorchestrem*. Praha: Dilia, 1961. Tiskem pak o rok později: KUNDERA, Ludvík. *Totální kuropění: divadlo o mnoha obrazech, s mnoha osobami a jedním jazzbandem*. Praha: Orbis, 1962.

⁴⁶ KUNDERA, Ludvík. *Nežert. Satirická piškumthálie podle hry Žert, satira, ironie a hlubší význam od Christiana Dietricha Grabbeho*. Praha: Dilia, 1963.

⁴⁷ KUNDERA, Ludvík. *Korzár: Dramatická báseň o 2 dílech*. Praha: Dilia, 1963.

⁴⁸ In *Rozhlasové hry*. Praha: Orbis, 1965.

⁴⁹ Psána 1967–1970, nová verze 1983. Tiskem in *Dramatické umění*, 1987, č. 11. Pak též rozmnoženo: KUNDERA, Ludvík – KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a lusthauz srdce: theatrum didacticum aneb Světélé vymalování na motivy děl J. A. Komenského*. Praha: Dilia, 1988.

⁵⁰ Časopisecky v měsíčníku *Repertoár malé scény*, 1964, roč. 2. Scénicky uvedeno 1963.

Bertolta Brechta, Petera Huchela, Heinricha Bölla, Georga Trakla, Reinera Kunzeho, Georga Büchnera, Heinricha Heina, Petera Weisse, ale i Paula Éluarda, Laca Novomeského, přispěl do antologie slovenské a jugoslávské poezie; podrobněji v kapitole 4 PŘEKLADATEL NĚMECKY PSANÉ LITERATURY). Zabýval se rovněž několika rozsáhlými edičními projekty: podílel se na vydávání *Díla* Františka Halase⁵², *Spisů Bertolta Brechta*⁵³, uspořádal antologii německého expresionismu *Haló, je tady víchřice!*⁵⁴, pro niž rovněž pořídil překlady, či cyklus literárněhistorických studií *Dadapanoráma*, který vycházel v roce 1966 v časopise *Světová literatura*. S Franzem Fühmannem vydal v roce 1964 svou první německou antologii české poezie *Die Glasträne*⁵⁵. Roku 1967 se podílel na založení uměleckého Sdružení Q (1967–1970 a od 1988)⁵⁶. Mimo to podnikl vedle již takřka pravidelných cest do NDR také několik zahraničních cest i mimo území někdejšího východního bloku (1966 do Itálie, 1967 do SRN, 1967 a 1969 do Finska).

Mimořádné rozpětí Kunderova uměleckého záběru vysvětluje Kunderův přítel, divadelní historik a teoretik Bořivoj Srba vedle nepopiratelného nadání a obdivuhodné činorodosti i nutností existenčního zajištění rodiny⁵⁷. V tomto smyslu byla velmi

⁵¹ Scénicky uvedeno 1964 v Satirickém divadle Večerní Brno. Režie: Evžen Sokolovský – Ludvík Kundera.

⁵² Celkem 6 svazků, prvních 5 vycházelo v letech 1968–1983 v Československém spisovateli, 6. svazek *Dopisy* vydalo v roce 2001 nakladatelství Torst. Editoři: Jiří Brabec, Ludvík Kundera, František X. Halas, Jan Halas.

⁵³ Celkem 8 svazků (5 svazků divadelních her, 1 svazek básní, 2 svazky prózy), vycházely v letech 1959–1989 v nakl. SNKLHU, resp. Odeon. Editoři: Jan Grossman, Ludvík Kundera, Rudolf Vápeník.

⁵⁴ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

⁵⁵ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964; 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.

⁵⁶ Mezi zakládající členy tohoto volného sdružení literátů, výtvarníků, hudebníků, divadelníků a vědců patřili dále Bohdan Lacina, Václav Zykmond, Miloš Koreček, Vilém Reichman, Adolf Kroupa, Oldřich Mikulášek, Jan Skácel, Josef Berg, Alois Piňos, Bohumír Matal, Bohuslav Fuchs a jiní. Název sdružení objasňoval hned úvodní Almanach Q (1969): „Protože / je to písmeno významově, tvarově / i skupinově nepříliš opotřebované. / Protože / jím začínají částice qua, quam, qui, / quae, quod, quis, quid, quo. / Protože se Sdružení Q definitivně ustavilo / v Qětnu 1969“ (Srov.: HOBLÍK, Jiří – KUNDERA, Ludvík. *Zlomky L. K.: 166 otázek Ludvíku Kunderovi (s 18 apendixy)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 47.). „Kvěčko“ do roku 1970, kdy bylo postaveno mimo zákon, pořádalo výstavy, kulturní a umělecké večery a vydalo almanach. Pak vznikaly pouze samizdatové bibliofilské tisky. Činnost sdružení byla obnovena v roce 1988. Srov.: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

⁵⁷ „V následujících třinácti letech [po roce 1955] pak skutečně nevyhledal žádné stálé povolání a zabezpečoval svou materiální existenci výhradně honoráři získanými literární a editorskou prací. V této souvislosti se jeho činnost jak v oblasti tvorby překladatelské, tak i v oblasti tvorby autorsky původní

náročná normalizační léta, kdy bylo Ludvíku Kunderovi (i v souvislosti s emigrací bratrance Milana do Francie) opět naprosto znemožněno oficiálně publikovat – nejen původní tvorbu, ale i překlady. Jeho bibliografie z tohoto období skutečně neobsahuje jediný překladový titul vydaný v Československu pod jeho jménem. Přežít mohl jen zásluhou tzv. „pokryvačů“, kteří propůjčili své jméno, aby „pokryli“ práci zakázaného kolegy, a zásluhou německých přátel z NDR, kteří zajistili publikační možnosti v zahraničí a intervenovali v jeho prospěch dokonce i u českých úřadů.⁵⁸ Kundera se v této době intenzivně věnoval překladům německé, ale i české poezie (německé výbory z tvorby Františka Halase, Konstantina Biebla, Františka Hrubína a Vítězslava Nezvala zaštil také jako editor; podrobněji v kapitole 8 LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU) a rovněž utajované dramaturgické činnosti ve Zlíně, Uherském Hradišti a Praze. Zpracoval také několik divadelních adaptací a nebeletristických publikací, které vyšly pod jiným jménem (*Slovníček literárních pojmů*⁵⁹, *Sto let české knihovny ve Znojme*⁶⁰). Své práce vydával v samizdatu, v letech 1973–1975, spolu s díly umělců zakázaného Sdružení Q, a tedy v jisté návaznosti na dříve vydávané Almanachy Q, v podobě takzvaných „hyperbibliofilii“⁶¹, a rovněž v bývalé NDR (ve východoberlínském nakladatelství Verlag Volk und Welt a lipském nakladatelství Reclam). Navázal také spolupráci s pražským dramatickým studiem Československé televize, pro něž napsal celkem deset televizních her, z nichž většina byla také realizována, avšak pod jiným jménem.

rozšiřuje do velké druhové a žánrové šíře.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 22.

⁵⁸ Šlo především o autorizaci na Brechtovy překlady, kterou Kundera připomíná např. v těchto rozhovorech: HON, Jan – KUNDERA, Ludvík. Papa wušte, was er tut. Rozhovor překladatele s redaktorem. *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 2–7; a rovněž: NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

Dále se jednalo rovněž o intervenci Hanse Marquardta z lipského nakladatelství Reclam při vydávání antologie *Die Sonnenuhr*, již připomíná Božena Koseková, srov.: NEŠPOROVÁ, Jitka – KOSEKOVÁ, Božena. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 211–225.

⁵⁹ TENČÍK, František. *Slovníček literárních pojmů*. Praha: Albatros, 1976. Skutečný autor: Ludvík Kundera.

⁶⁰ HANZÁLEK, Jan a kol. *Sto let české knihovny ve Znojme: 1877–1977*. Znojmo: Okresní knihovna ve Znojme, 1978. Ludvík Kundera neuveden.

⁶¹ Než tuto činnost odhalila Státní bezpečnost, vyšlo takto v letech 1973–1975 celkem dvanáct samizdatových almanachů. Almanach z roku 1975 nazvaný *Rozdíly. 12 německých básníků – 12 českých grafiků* dialogicky prezentuje v Kunderových překladech aktuální německé slovesné a české výtvarné umění.

Negativní politická odezva na uvedení hry *Radosti života*⁶² (1984) o osudech básníka Františka Gellnera však jakoukoli další spolupráci s televizí až do listopadového převratu 1989 přerušila.

V roce 1976 se Ludvík Kundera s rodinou natrvalo přestěhoval z Brna do Kunštátu, odkud pocházela jeho manželka. Nadále se věnoval spolupráci s divadelními scénami, v první polovině osmdesátých let především s brněnským Divadlem na provázku⁶³, ale například i s loutkovým divadlem v Hradci Králové. Po osmnácti letech od regulérního vydání poslední básnické sbírky *Fragment* (1967) vyšel v oficiálním nakladatelství výbor z Kunderovy básnické tvorby nazvaný *Hruden*⁶⁴ až roku 1985. Mnohaleté ediční úsilí zúročila třisvazková antologie české lyriky v německém překladu *Die Sonnenuhr*⁶⁵ vydaná v roce 1986 v Lipsku. Od osmdesátých let se pak opět pod Kunderovým jménem začaly opět publikovat také jeho překlady – pro divadlo (hry Ferdinanda Brucknera, Friedricha Schillera, na sklonku osmdesátých let i Bertolta Brechta), dlouho připravovaný výbor z poezie Hanse Arpa (1988) a také Paula Celana (1986), i básnické překlady z francouzštiny (Guillaume Apollinaire, surrealisté Robert Desnos a René Char).

Po sametové revoluci se Ludvík Kundera zaměřil především na činnost publikační, při níž revidoval a připravoval k vydání své texty vzniklé již v uplynulých desetiletích (např. sbírky *Malé radosti*⁶⁶, *Ztráty a nálezy*⁶⁷, *Pády*⁶⁸), a nově pak psal vzpomínkové skici, které publikoval nejprve v novinách *Rovnost* a *Kam v Brně* a později též knižně jako *Řečiště*⁶⁹, resp. *Různá řečiště*⁷⁰. Od roku 1994 začaly vycházet

⁶² Režie Evžen Sokolovský.

⁶³ Divadlo Husa na provázku, založené v roce 1967 divadelníky z brněnské JAMU pod vedením Bořivoje Srby, bylo v roce 1969 po cenzurním zásahu nuceně přejmenováno na Divadlo na provázku. Pod tímto názvem soubor fungoval až do roku 1990, kdy se vrátil k původnímu názvu.

⁶⁴ KUNDERA, Ludvík. *Hruden: sbírka básní*. Brno: Blok, 1985.

⁶⁵ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986; 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993.

⁶⁶ KUNDERA, Ludvík. *Malé radosti: básně z let 1973–1980*. Brno: Blok, 1990.

⁶⁷ KUNDERA, Ludvík. *Ztráty a nálezy: poezie 1971–1979*. Prachatice: Rovina, 1991.

⁶⁸ KUNDERA, Ludvík. *Pády: poezie 1963–1979*. Brno: Petrov, 1992.

⁶⁹ KUNDERA, Ludvík. *Řečiště*. Brno: Rovnost, 1993.

Kunderovy sebrané spisy, jež od konce devadesátých let edičně řídí Jana Uhdeová v brněnském nakladatelství Atlantis.⁷¹ K mnoha profesím, jež Ludvík Kundera vykonával v předchozích letech, přibyla s dovršením sedmdesáti let také činnost pedagogická. V roce 1990 se jako externista ujal germanistických přednášek na Janáčkově akademii múzických umění, olomoucké Filozofické fakultě Univerzity Palackého a brněnské Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde roku 1990 obdržel čestný doktorát. Přednášky a úvody k německé poezii 20. století shrnul včetně ukázek ve vlastních překladech do knihy *Vůně soli*⁷², německému romantismu pak věnoval antologii *Noc a sen a modro*⁷³. V roce 1997 mu byl na Janáčkově akademii múzických umění udělen titul Doctor artis dramaticae honoris causa (Dr.h.c.). Mimo to se zúčastnil řady zahraničních přednášek, především v německy mluvících zemích (např. roku 1991 v Münsteru na mezinárodním sympoziu Básníci světa nebo roku 1993 v Jeně na univerzitě Friedricha Schillera⁷⁴). Své pedagogické působení ukončil v roce 2003 ve věku třiaosmdesáti let.

V německém překladu rovněž začaly vycházet (zčásti též bibliofilsky) výběry i samostatně koncipované celky z jeho původní slovesné tvorby (*Nortia*⁷⁵, *Vyvrácení stížnosti – Dementi einer Beschwerde*⁷⁶, *Berlin*⁷⁷, *Drohender Kompaß/RomanAnfang*⁷⁸,

⁷⁰ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005. A též: KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. B. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005.

⁷¹ Kunderovy *Spisy* začaly vycházet od druhé poloviny devadesátých let. Vydávání svého díla svěřil Ludvík Kundera do péče nakladatelství Atlantis. Spisy byly původně rozvrženy do 17 svazků, mezi dosud nevydané (ke konci roku 2013) patří svazky VIII, IX, XII, XIII–XV a XVI.

⁷² KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996.

⁷³ KUNDERA, Ludvík. *Noc a sen a modro: literatura německého romantismu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

⁷⁴ Přednáška zde prosloušená 10. listopadu 1993 vyšla též knižně: KUNDERA, Ludvík. Patera, Klamm und die Anderen... 2. Vorlesung gehalten am 10. November 1993 im Hörsaal 24 der Friedrich-Schiller-Universität Jena. In KRATSCHMER, Edwin (ed.). *Dem Erinnern eine Chance. Jenaer Poetik-Vorlesungen „Zu Beförderung der Humanität“ 1993/1994*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung, 1995. Ve sborníku jsou dále zastoupeni Jürgen Fuchs, Pavel Kohout, Wolf Biermann, Herta Müllerová, Elazar Benyoëtz, Andrzej Szczypiorski a Adolf Endler.

⁷⁵ KUNDERA, Ludvík. *Nortia: Gedichte*. Cuxhaven: Galerie Artica, 1992.

⁷⁶ KUNDERA, Ludvík. *Vyvrácení stížnosti – Dementi einer Beschwerde: Auswahl von Gedichten aus den Jahren 1944–1990*. Horn: Thurnhof, 1994.

⁷⁷ KUNDERA, Ludvík. *Berlin*. Weimar: VDG, 2000. Na základě překladu Viléma Reichmanna volně převedl do němčiny Edwin Kratschmer.

*Erinnerungen an Städte, Stätten, wo ich niemals war*⁷⁹, *el do Ra Da(da)*⁸⁰, *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten*⁸¹; podrobněji v kapitole 8.1 ČESKÝ BÁSNÍK V NĚMECKÝCH PŘEKLADECH). V angličtině vyšel výbor *Overwintering*⁸².

Celoživotně se Ludvík Kundera zajímal také o výtvarné umění. Mezi výtvarníky měl mnoho přátel, jejichž dílo vykládal a propagoval, ale i on sám byl výtvarně činný, třebaže prvních výstav se dočkal až ve zralém věku, zejména díky iniciativě slovenských přátel (vedle tuzemských expozic v Brně, Blansku, Praze vystavoval i roku 1994 v Bratislavě, 1997 v rakouském Hornu, 2001 v Berlíně apod.).

Demokratická devadesátá léta přinesla umělci rehabilitaci a ocenění jeho celoživotního úsilí. Roku 1996 byl Ludvík Kundera jmenován laureátem Státní ceny České republiky za překladatelské dílo (za knihy překladů Georga Trakla *Šebestián ve snu*⁸³ a Gottfrieda Bennů *Básně*⁸⁴, s přihlédnutím k rozsáhlému celoživotnímu dílu), roku 1997 byl odměněn novinářskou Cenou křepelky, v roce 2007 převzal z rukou prezidenta republiky Medaili Za zásluhy o stát v oblasti kultury a umění a v roce 2009 se stal laureátem Ceny Jaroslava Seiferta. Vedle tuzemských vyznamenání byl jeho přínos oceněn i v zahraničí, zejména v Rakousku, Německu a na Slovensku: Roku 1993 mu byla udělena Rakouská státní cena za literární překlad, roku 1998 německá Cena Andrease Gryphia a slovenská Cena Christmas, roku 2000 slovenská Cena Jána Smreka za celoživotní dílo, v roce 2002 převzal na mezinárodním knižním veletrhu v Lipsku „Cenu za celoživotní dílo“ a za zásluhy o „evropské porozumění mezi národy“, v Berlíně pak Uměleckou cenu česko-německého porozumění udělovanou mnichovským Spolkem Adalberta Stiftera a pražskou Unií pro dobré sousedství.

⁷⁸ KUNDERA, Ludvík. *Drohender Kompaß/RomanAnfang*. Berlín: Ludewig Privat, 2000. Bibliofilský tisk k osmdesátinám. *Drohender Kompaß* (1944) přeložil Peter Ludewig, *RomanAnfang* Eduard Schreiber.

⁷⁹ KUNDERA, Ludvík. *Erinnerungen an Städte, Stätten, wo ich niemals war*. Ottensheim an der Donau: Edition Thanhäuser, 2004. Přeložil Eduard Schreiber.

⁸⁰ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da(da). Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder*. Wuppertal: Arco Verlag, 2007. Přeložil a doslovem opatřil Eduard Schreiber.

⁸¹ SCHREIBER, Eduard (ed). *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten*. Wuppertal: Arco Verlag, 2009.

⁸² KUNDERA, Ludvík. *Overwintering*. Chipping Campden: The Guild, 2004. Překlad Ian Hilton.

⁸³ TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995.

⁸⁴ BENN, Gottfried. *Básně*. Praha: ERM, 1995. 2., nezměněné vydání tamtéž 1996.

Od roku 1967 byl Ludvík Kundera členem mezinárodního PEN-klubu. Po politickém převratu se v devadesátých letech stal rovněž členem Svobodné akademie umění v Lipsku⁸⁵ a Saské akademie umění v Drážďanech⁸⁶. Města Kunštát, Brno a Litoměřice ho jmenovala svým čestným občanem. V roce 1998 byl ve Wilhelmshorstu u Berlína, v domě německého básníka a blízkého Kunderova přítele Petera Huchela⁸⁷ založen Institut Ludvíka Kundery s cílem posilovat vzájemnou česko-německou literární výměnu.⁸⁸ Český rozhlas připravil v roce 2003 desetidílný životopisný seriál nazvaný *Životaběh Ludvíka Kundery*.⁸⁹

Ludvík Kundera zemřel po několikátýdenní hospitalizaci v boskovické nemocnici 17. srpna 2010. Jeho literární pozůstalost je v rukou dědiců, v rodinném archivu v Kunštátě.⁹⁰ Germanistická knihovna Ludvíka Kundery, která čítá na 1300 svazků, byla na jeho přání uložena v Olomouci na Katedře germanistiky FF UP v prostorách Německé knihovny.⁹¹

⁸⁵ Freie Akademie der Künste zu Leipzig, založena roku 1992, se sídlem v Lipsku.

⁸⁶ Sächsische Akademie der Künste, založena roku 1994, se sídlem v Drážďanech.

⁸⁷ Petr-Huchel-Haus, Hubertusweg 41, 14557 Wilhelmshorst. Srov.: <<http://www.peter-huchel-haus.de/gedenk.htm>>. [cit. 2013-12-17].

⁸⁸ Zřízení institutu iniciovali Peter Kosta, profesor slavistiky na univerzitě v Postupimi, Eckhard Thiele, překladatel z češtiny působící v Berlíně, a Hans Dieter Zimmermann, literární historik, t. č. profesor na katedře literární vědy Technické univerzity v Berlíně. Spolu s Peterem Demetzem a Jiřím Grušou řídili rovněž projekt Tschechische Bibliothek / Česká knihovna, reprezentativní výběr české prózy, poezie a filozofie 19. a 20. století rozvržený do 33 svazků, které vycházely v letech 1999–2007 v nakladatelství Deutsche Verlags-Anstalt (DVA) ve Stuttgartu. S podporou nadace Roberta Bosche udělil Kunderův institut několik cen českým překladatelům německé literatury.

⁸⁹ Vysílán byl na stanici ČRo3 – Vltava v srpnu 2003 v rámci pořadu Osudy. Cyklus zahrnuje pětihodinové autobiografické vyprávění třiaosmdesátiletého Ludvíka Kundery.

⁹⁰ Kunštát 124, 679 72 Kunšát na Moravě. Literární pozůstalost autorce této práce zpřístupnili dcera Ludvíka Kundery Alena Vašková Vlčková a zeť František Vašek.

⁹¹ Německá knihovna, Katedra germanistiky, FF UP Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc. Probíhá katalogizace fondu, který zatím nebyl oficiálně zpřístupněn.

3 LUDVÍK KUNDERA V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY

Mezi Kunderovy literární juvenilie patří první publikační pokusy ve studentském časopise litoměřických gymnazistů nazvaném v jednotlivých ročnících *Sextoplky*, *Zaostřeno na septimu*, *Přeostřeno na oktávu*. Časopis vycházel v letech 1936–1938 a Kundera v něm figuruje nejen jako přispěvatel, ale spolu s Janem Zuskou také jako redaktor. Rovněž v roce 1938 pak byly v levicově orientovaném časopise *Mladá kultura* otištěny první Kunderovy verše, jež literární historici považují za jeho debut. Do kontextu české literatury tedy Kundera vstupuje ještě před druhou světovou válkou, silně ovlivněn čtenářskou zkušeností zejména Nezvalovy poezie. Obeznamen s nacisty umlčovanou meziválečnou avantgardou, nadšený především surrealismem, ale i poetismem a dadaismem, pokračuje také za doby německé okupace v ineditním vydávání svých raných děl, především básní (v podobě rukopisů či strojopisných rozmnoženin), velmi často v doprovodu výtvarných děl spřátelených umělců. Jak poznamenává na úvod své literárněhistorické stati Zdeněk Pešat,

„rčení, že za války mlčí Múzy, tak zcela neplatí pro českou literaturu za protektorátu. Tehdy se zvláště verše mezi mladými lidmi četly, recitovaly i psaly. Byla to jakási vnitřní obrana před okupací a válečnými hrůzami. Jen nepatrný zlomek z toho, co v této atmosféře vznikalo, mohl však být zveřejněn legálně; část vycházela v ilegálních tiscích i v soukromých strojopisných vydáních, rozhodná většina prací se pak vynořila po válce, kdy došlo k nebývalému nástupu literárního mládí.“⁹²

Těmito společensko-politickými okolnostmi jsou zásadně poznamenány také literární začátky Ludvíka Kundery.

V roce 1942 publikoval verše ve sborníku grafik a textů, „černém tisku“ *Roztrhané panenky*, který vyšel v počtu 45 cyklostylovaných exemplářů s antedatací 1937.⁹³ V roce 1944 Kundera nelegálně otiskl báseň *Rýha smrti* v počtu 30 exemplářů⁹⁴

⁹² PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 98.

⁹³ Tento literární a výtvarný sborník, vydaný v červenci 1942, má v tiráži uvedeno: „Vyšlo jako soukromý výtisk o 45 exemplářích v Praze 1937“, aby tisk v nebezpečném období německé okupace unikl pozornosti cenzury. Texty do sborníku přispěli Zdeněk Lorenc, Ludvík Kundera a Otto Mížera, na výtvarné podobě se podíleli Josef Istler a Mirka Miškovská. Reedice vyšla v 1. čísle časopisu *Aluze* z roku 2001a k devadesátým narozeninám Ludvíka Kundery reprodukcí bibliofilsky vydal Antonín Krejčíř s předmluvou Michala Bauera. Bibliofilský tisk je součástí autorčina archivu.

a v dubnu 1945 pak báseň k fotografiím frotáží Josefa Istlera *Hlavy a léta* v počtu 10 výtisků. Pouze strojopisně pak za války (1942) „vychází“ Kunderova práce *Atmosféry dvou básní Louise Aragona* (7 exemplářů), románové torzo *Stále se vracející* (1943, 5 exemplářů)⁹⁵, texty k fotografiím Václava Zykunda *Výhružný kompas* (1944, 20 exemplářů) a bibliofilsky rovněž první překladové práce, poezie Christiana Morgensterna (*Šeldocela*, v originále *Der Ginggan*, česky 1944, 6 exemplářů) a Hanse Arpa (*Černé býlí*, v originále *Weisst du schwarzst du*, česky 1944, 4 exempláře). Rozpracovává však také překlady z díla Paula Éluarda, Rainera Marii Rilka a Alfreda Kubina.

Oficiálně Kundera knižně debutoval v poválečném roce 1946. Zastoupen je v almanachu *A zatímco válka*, jímž se představili mladí básníci a výtvarníci z tzv. druhé vlny českého surrealismu, kteří se sdružovali ve Skupině Ra. Samostatně pak Kundera vydává báseň *Živly v nás* (jež vznikla už v roce 1944), *Tolik cejchů*, prózu *Konstantina* (sestavující ze tří povídek *Konstantinopolis*, *Kongo* a *Berlín*) a básně v próze *Laviny* (vznikem rovněž ještě zasahující do válečného období). V roce 1947 následuje soubor próz *Na pospas aneb Přísloví pro kočku*⁹⁶ a v roce 1948 sbírka poezie *Klinopisný*

⁹⁴ Zdeněk Pešat vřazuje tuto Kunderovu básnickou skladbu mezi jeho surrealisticko-expressionistická díla: „Kunderův záznam bezprostředně prožitých hrůzných momentů v bombardovaném Berlíně se stává zcela ojedinělým v tehdejší české poezii a vtiskuje básníkovu surrealistickému východisku rysy expresionistického vidění i výrazu. Zlomky reality expresionisticky deformované se derou do textu a neustále prolamují milostný rámec básně (‚Vídal jsem tě neustále / obrazem drcení / byli lidé / s vysmeknutými ústy / ve větvích kaštanů / lidé téměř nehmotní / když vyvstávali na konci dělových hlavních / a rty / cejch krvavého bláta‘) a dovádějí ji až k sisyfovskému vědomí marnosti: ‚Zahlazujeme stopy / Je to nadarmo / praví nová jáma.‘ A ještě v těsně poválečné básni *Tolik cejchů* doznívá fascinace válečným děním, jež podnítila J. Mukařovského k vyjádření (v listku L. Kunderovi z 10. 1. 1946), že nečetl dosud tak přesnou definici noetického údělu minulých let, jako je verš ‚daleké příčiny / obzory tak bezpodmínečně že jsme se zarývali do písku / jen aby nebyl terč‘. ‚Prožívali jsme to všichni, kdo svou existenci zdůvodňujeme myšlením, ale vyslovil to za nás básník.‘ Znaky expresionistického vidění pronikají pak i do stylizovaných snových vizí, jakýchsi rudimentárních přírodních procesů, jež nabývají takřka kosmických rozměrů (*Písky*) nebo vedou k prolínání přírodního a lidského (*Fragment*).“ Srov.: PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 104–105.

⁹⁵ Obě posledně jmenované práce neuvádí bibliografie ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

⁹⁶ Opět Pešatova charakteristika: „Znaky dadaismu a černého humoru se výrazně ohlašují v některých prózách knihy *Na pospas*. Její čirá epičnost kontrastuje s bizarním obsahem, zkomplikovaným ještě záměrem učinit součástí děje všech povídek některá z přísloví, průpovědek nebo rčení. Napětí mezi epičností a jejím naplněním slouží Kunderovi k humornému účinku tam, kde se uchyluje k ironii, vede ke grotesknímu vyznění próz. Ojediněle se tu však ozve i lyrická oslava záračnosti světa v podobě impresie z náhodných okamžitých přírodních proměn (*O ptáku ohniváku*). Po čtvrtém oddílu sbírky *Tolik cejchů* znamená tato knížka další krok k osvobození od přízraků války a zároveň od expresionistického ztvárňování jejich prožitků.“ Srov.: PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 106.

*lampář*⁹⁷, jež představují přelom v Kunderově poetice. Do těchto děl Kundera promítl svoji válečnou zkušenost (především jako střet dvou klíčových témat: láska a válka) a vztah k avantgardě.

„Metoda psychického automatismu a asociativního řazení navzájem nesoudržných a nespojitelných obrazů Kunderovu tvorbu silně ovlivnila, nemohla však zcela eliminovat autorův racionální vztah ke skutečnosti, projevující se zejména uvědomělou prací s básnickým tvarem a jazykem (nejtypičtější sbírka *Klínopisný lampář*). Nezávaznost surrealistické obraznosti, projevující se zejména snovou návratností motivů, se u Kundery střetává s cílevědomou kompoziční aktivitou a s úsilím o pregnantní jazykový výraz,“

shrnuje hodnocení Kunderovy autorské tvorby čtyřicátých let Jaroslav Med.⁹⁸ Svým dílem se Kundera hlásí k básnickému odkazu Františka Halase, Vladimíra Holana, Viléma Závady a Richarda Weinera.

Po celá padesátá léta a pak znovu v letech sedmdesátých byl Kundera-básník komunistickým režimem umlčen. Zčásti z nutnosti, zčásti pak i z potěšení pokračoval v tajné privátní ediční činnosti, v bibliofilském vydávání soukromých tisků, novoročenek aj., sám nebo ve spolupráci s výtvarníky. Z vlastních prací, drobných básní i cyklů, tak například v roce 1949 po smrti básníka Františka Halase vydává bibliofilsky báseň *Kampak to odešel pan Halas?*, v roce 1955⁹⁹ pak báseň *Moře* (s výtvarníkem

⁹⁷ O této sbírce Z. Pešat píše: „Proměna Kunderovy poetiky se dovršuje ve sbírce *Klínopisný lampář*. Její ráz naznačuje už dvojnásobnost přímého a přeneseného (erotického) významu titulního slova klínopis a v duchu této jazykové hry je osnována celá sbírka. Její humor, ironie a sebeironie nese v sobě notnou dávku rouhačsky rozverně depoetizace, zvláště světa erotiky. Tato depoetizace však jen zčásti znevažuje tradiční lyrické situace (‘Povodně vody / povodně lyr / až se člověk bojí plivnout’), především slouží k vytváření nového civilnějšího poetična. Kunderova obraznost se tu nezdíká sbližuje s poetistickou, zejména připomene bieblovskou hravost ve využívání homonymity slov (‘Konečně osel / shodil papírovou korunu / a vrátil jazykem / haléře’), často operuje zvukovou podobou slov (‘pohlaví stonalo po pohlavku’ nebo se opírá o aluze na ustálená rčení (‘embryum hledalo houby’). Je v ní též hodně dadaistické provokativnosti a absurdního humoru, libujícího si v paradoxech a v nonsensu (‘šel jsem po rovině / hledaje oči zakopnout’ nebo ‘pouští na provázku dámské klobouky / modle se: / Sudá / lichá’). V spontaneitě sbírky se také zcela vytratila veškerá dosavadní tíha a zbyla jen osvobodivá svěží lyričnost, překvapující svou provokativní dráždivostí, ale též křehkým půvabem svého humoru.“ Srov.: PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 106–107.

Sbírku *Klínopisný lampář* vykládá také Z. Kožmín: „Surrealismus *Klínopisného lampáře*, křížený s dadaistickou a poetistickou hravostí, přerostl v určitou ironizaci sebe sama, ovšem tato defetizace surrealismu a surrealistické erotiky zároveň uchovává jejich snově podvědomou atmosféru. Vznikl tak surrealismus zvláštním způsobem způvabněný, smavý, rozverný.“ Srov.: KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 193.

⁹⁸ *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

⁹⁹ Monografická práce B. Srby uvádí v roce 1953. Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 30.

Bohdanem Lacinou), roku 1958 *Stížnost na dceru – Stížnost na syna* a dále *Báseň o Bedřichu Václavkovi* (1962), *Zrození Velikého Kýžala* (1968), *Za kategorií ZA* (1969, spolu s Iljou Holešovským), *Vzpomínka na Oldřicha Wenzla* (1970), *Bohdan Lacina* (1970), *Vzpomínka na ryjícího Bohdana Lacinu* (1972)¹⁰⁰, *Básně vytažené z klobouku* (1973)¹⁰¹, *Obličejem v písku* (1974, spolu s Jaroslavem Škarohlídem)¹⁰², *Pamětní spisek pro Viléma Reichmanna* (1978), *Máchovská teritoria* (1978), *Malé radosti* (1980)¹⁰³, *Láska bez konce* (1980, spolu s Vladimírem Komárkem), *Hra na časy* (1983), *Čtvero ročních dob* (1983), *el do ra Da (da)* (1984, spolu s Klárou Bočkayovou), *Sny* (1985) či *Vzpomínky na města/místa, kde jsem nikdy nebyl* (1987). Většina z takto uveřejněných prací byla později zahrnuta do sebraných *Spisů L. K.* Tímto způsobem Kundera vydával také své práce překladové, např. v roce 1972 *Georg Trakl: Dno* (s malířem a grafikem Pavlem Čampulkou). V celkovém úhrnu odhaduje Bořivoj Srba, že

„ineditních spisů pocházejících z [Kunderovy] tvůrčí dílny je nepochybně více než sto“.¹⁰⁴

Do mnoha dalších samizdatových sborníků pak alespoň autorsky přispěl.¹⁰⁵

Vedle samostatného ineditního vydávání vlastních prací a vedle příspěvků do samizdatových tisků, které inicioval někdo jiný, se Ludvík Kundera zejména v první polovině sedmdesátých let věnoval vydávání takzvaných „hyperbibliofilí“, tedy samizdatových almanachů, v nichž se prezentovali čeští a – pochopitelně díky Kunderovým překladům – i němečtí básníci, a spolu s výtvarníky (i slovenskými)

¹⁰⁰ Počínaje *Stížností na dceru – Stížností a syna* nejsou tyto práce uvedeny v bibliografii *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

¹⁰¹ Monografická práce B. Srby uvádí v roce 1972. Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 30.

¹⁰² Neuvedeno v bibliografii *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

¹⁰³ Monografická práce B. Srby uvádí v roce 1990. Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 30.

¹⁰⁴ SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 29.

¹⁰⁵ Bibliografie podchycená ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online] uvádí tyto: Panu Bohuslavu Reynkovi (1967); Pozdravy Jaroslavu Seifertovi (1971); Památce Jana Hanzálka (1979); Národnímu umělci Jaroslavu Seifertovi k osmdesátinám (1981); Vladimíru Vokolkovi k sedmdesátinám (1983); Básníci a samotáři (1984); Dialog s časem. Sborník k životnímu jubileu Jaromíra Hořce (Česká expedice, 1986); S Jaroslavem Šabatou o politice. Tři rozhovory a tři chvály (1987); Karlu Srpovi k padesátinám (1986); Podoby surrealismu III. (1989).

a fotografy tak vytvořili řadu netradičně pojatých rukopisných či strojopisných „knižek“¹⁰⁶, později i rozmnožených rotaprintem. Těmito ineditními sborníky Kundera zčásti navázal na Almanach Q, publikační orgán Sdružení Q, jehož činnost byla v roce 1970 režimem zakázána. Vznikla tak řada tzv. hyperbibliofilských tisků, např. *Zima* (1973), *Podzim* (1973), *Jaro* (1974), *Léto* (1974), *Ještě léto* (1974), *Věci / texty* (1974), *Nová zima* (1974), *Volná sebrání 1–4* (1973–1974), *Dvojice* (1974), *Rozdíly. 12 německých básníků – 12 českých grafiků* (1975), *Svévolné interpretace* (1975).¹⁰⁷ V těchto edičních aktivitách, směřujících k vydání drobných tisků, pak Kundera pokračoval i po roce 1989 (např. *Hlavy a léta*, 1990, reedice knihy z roku 1945, *Namísto řeči*, 1990).

Především od půle padesátých let, kdy se Kundera vzdal zaměstnaneckých poměrů a nastoupil na dráhu umělce na volné noze, zaměřil se systematicky na překladatelskou činnost. V jeho překladu tak v tomto údobí vyšlo vedle básní (Johannese R. Bechera, Franze Fühmanna) také několik próz především východoněmeckých autorů (Anny Seghersové, Ludwiga Rennna), než se začal intenzivně věnovat dílu Bertolta Brechta, a to nejen jako překladatel, ale také jako editor jeho souborného českého vydání. Ze své cesty do NDR, kterou jako první poválečný zahraniční pobyt podnikl v polovině padesátých let, kdy se seznámil s Franzem

¹⁰⁶ „Terminus technicus“ dle *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

¹⁰⁷ Vznik těchto bibliofilských tisků, které vycházely ve větším počtu (odtud *hyper-*), ličí Antonín Přidal: „Dnes by se tomu řeklo projekt bez grantu, tenkrát, v roce 1973, to byl nápad, jak něco udělat svépomocí. Vyšel z hlavy Ludvíka Kundery. Co kdyby si jeho přátelé básníci a přátelé výtvarníci udělali radost a obdarovali se vespolek tím, co zrovna dokončili a co nemají možnost tisknout ani vystavovat? Recept: Napiš svou báseň třicetkrát na ruční papír 30 x 16 cm. Vytiskni třicetkrát svou grafiku v tomtéž rozměru. Dones či pošli Ludvíku Kunderovi na Dimitrovovu ulici 12. Tam se vše smísí a spravedlivě rozdělí.“ (Srov.: PŘIDAL, Antonín. Na počátku byl podzim. In *Ludvíku Kunderovi k pětadesátinám*. Brno: Host, 2005. s. 59.) Než tuto činnost odhalila Státní bezpečnost, vyšlo takto v letech 1973–1975 celkem dvanáct samizdatových almanachů. V úvodní kapitole knihy *Více než hry* připomíná tento počín také Bořivoj Srba: „Nejvýznamnější z těchto ‚ineditních‘ publikací představuje řada bibliofilských sborníků, které Kundera na pobídku své ženy začal ‚vydávat‘ postupně od roku 1973, zprvu pod názvy čtyř hlavních ročních období, *Jaro*, *Léto*, *Podzim*, *Zima*, *Ještě léto*, *Nová zima*, později např. pod názvem *Volná sebrání* atp.: v těchto sbornících soustřeďoval výtvarné a slovesné práce vždy patnácti básníků a patnácti výtvarníků, počet takto sestavených souborů dosáhl celkového počtu dvanáct, při práci na třináctém sborníku v roce 1975 však do této ‚ediční‘ činnosti zasáhla Státní bezpečnost, která povolala uspořadatele edice k devítihodinovému výslechu a vynutila si, aby od dalšího pokračování v této akci ustoupil.“ (Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 24.)

Srba pak k této řadě hyperbibliofilii přidružuje i další práce: „K této řadě se volně přiřazují i Kunderovy ‚edice‘ s grafickými listy Ludmily Jandové nebo s fokalky Miloše Korečka, z oněch ‚korečkovských‘ viz např. *Ticho očí* (1974), *Lotova žena* (1975), *Síl rozdávání* (1976), *S nůšemi hvězd* (1976) a mnohé další.“ (Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 36.)

Fühmannem,¹⁰⁸ ale také např. Bertoltem Brechtem, výtěžil knihu biografických črt a ukázek z tvorby spisovatelů Německé demokratické republiky nazvanou *Německé portréty*¹⁰⁹.

S nástupem šedesátých let se opět začaly naskýtat širší publikační možnosti a kromě toho se Kundera etabloval také jako dramatik. Vynucená publikační pauza v padesátých letech nepřerušila ani kontinuitu Kunderovy básnické tvorby. Jako hlavní atributy charakterizující sbírku *Klínopisný lampář*, jež vyšla v roce 1948 a po níž oficiálně následovaly až sbírky vydané na počátku šedesátých let, uvádí Zdeněk Pešat její „svěží lyričnost“ a „křehký půvab humoru“. A dále poznamenává:

„Humor a ironie, přecházející nezřídka v satiru, zůstaly jedním z podstatných znaků Kunderovy následující básnické tvorby, čítající několik sbírek, v nichž se vedle nových veršů zpravidla objevují i starší básně z války.“

Konkrétně jde o čtyři knižní tituly, a to básnickou sbírku *Záznamy a promluvy* (1961), *Letní knihu přání a stížností* (1962)¹¹⁰ a soubor *Tolik cejchů* z roku 1966, obsahující i rané rukopisné sbírky *Rýha smrti* a *Hlavy a léta*. V roce 1967 Kundera publikoval vedle básnické sbírky *Fragment* také prózu *Odjezd*. Pak následovala v oficiálních publikačních kanálech osmnáctiletá pauza, než mohla v roce 1985¹¹¹ vyjít sbírka *Hruden*. Charakteristiku těchto sbírek podává Jaroslav Med:

„V pozdějších sbírkách (*Tolik cejchů*, *Fragment*, *Hruden* aj.) je tak sice nadále přítomen výchozí surrealisticko-poetistický impuls, projevující se především jistou volností asociativní obraznosti a smyslem pro lyrický nápad a improvizaci; snaha po destrukci tradičního poetična ironií, nadsázkou

¹⁰⁸ PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 106.

¹⁰⁹ KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Praha: Československý spisovatel, 1956.

¹¹⁰ Interpretaci této sbírky podal Zdeněk Kožmín: „Přání umožňuje intelektu, aby bylo komentováno, aby na ně byla ‚napojována‘ filosofie, moralita, kontemplace, ironie. ‚Stížnost‘ je tady ovšem jen variantou ‚přání‘. Tento pracovní model je výborným východiskem pro zesílení účasti subjektu na tvorbě verše, umožňuje vřadit subjekt do procesu geneze básně zcela zjevně, nápadně, ale také mimovolně, na okraj, v závorce. Je to model, který plně rozvíjí princip záznamů a promluv, ale mění jejich akcenty, přemísťuje těžiště, tvoří jiný úhel pohledu. ‚Přání vnáší do zpracovávaných témat ještě ve větší míře prvek nahodilosti výběru, spontánnosti reakcí, svobodné improvizace. ‚Pregnance libovlnosti, exkluzivita obyčejnosti, volná hra promyšlenosti – to jsou paradoxy zcela únosné pro typ Kunderova lyrismu.“ Srov.: KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 190.

¹¹¹ Monografická práce B. Srby uvádí v roce 1953. Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 29.

a jazykovým experimentem se však stává pro Kunderovu poetiku stále podstatnější. Autor konfrontuje poetické s výrazně nepoetickým a dospívá k básnický i intelektuálně svěbytnému komentáři skutečnosti. Kunderovu osobitě vyzrálou poezii tak vytváří syntéza imaginativní nespoutanosti a intelektu, smyslu pro humor a skeptické vážnosti.¹¹²

Zdeněk Kožmín ve studii *Lyrika bez závorek a v závorkách* formuloval tezi, že Kunderova lyrika je „lyrikou *odstupu a stanoviska*“¹¹³ a velmi výstižně pojmenoval Kunderův básnický jazyk:

„Kundera [...] většinou stylizuje určité ‚umělé‘ jazykové prostředí, které požadované básnické ‚chemické‘ reakci nejlépe odpovídá. Nechce svými neologismy a antilogismy ‚obohacovat‘ český básnický slovník vůbec, ale všechny tyhle vynálezy jsou těsně vázány na daný kontext básně, v němž jediné jsou funkční. Jsou to proto často celé bloky výrazů formálně nebo významově spřízněných, které realizují onu umělost a svědčí o úpornosti zmocnit se jakéhosi imaginárního jazyka. Jazyk je deformován, aby vydal svou latentní energii.“¹¹⁴

Na rozdíl od jisté tendence „depoetizovat“ lyriku, shledává Bořivoj Srba v Kunderově dramatické tvorbě snahu o „poetizaci“ divadla.

„V kontextu vývoje české dramatické tvorby představují [...] Kunderovy dramatické práce osobitý pokus navázat na přerušenu vývojovou linii českého poetického dramatu a divadla a jejím dalším rozvinutím otevřít cestu novým vývojovým možnostem této tvorby,“¹¹⁵

deklaroval Srba hned v úvodu své práce, v níž také přehledně sumarizoval Kunderovu dramatickou tvorbu pro divadlo, ale i pro rozhlas, televizi a film. Jedná se v úhrnu o jedenáct původních her divadelních, z toho sedm činoher (*Totální kuropění*¹¹⁶,

¹¹² *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

¹¹³ KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 181.

¹¹⁴ KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 202.

¹¹⁵ SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 10.

¹¹⁶ KUNDERA, Ludvík. *Totální kuropění: divadlo o mnoha obrazech, s mnoha osobami a jedním džezorchestrem*. Praha: Dilia, 1961. Tiskem pak o rok později: KUNDERA, Ludvík. *Totální kuropění: divadlo o mnoha obrazech, s mnoha osobami a jedním jazzbandem*. Praha: Orbis, 1962. Premiéra 1961. Ideové shrnutí díla podává B. Srba: „Totální kuropění, jehož látku Kundera vytěžil přímo ze svých osobních zkušeností, bylo věnováno básnické analýze způsobu světonázorové a vůbec životní formace

*Nežert*¹¹⁷, *Korzár*¹¹⁸, *Zvědavost*¹¹⁹, *Labyrint světa a lusthauz srdce*¹²⁰, *Faustissimo*¹²¹, *Šárošpatak*¹²²), dvě operní libreta (*Monument*¹²³, *Chameleon aneb Josef Fouché*¹²⁴),

kunderovské generace, generace ‚ročníků dvacet a jedenadvacet‘ a okolních, za tzv. totálního nasazení české mládeže na nucené práce v říši, zkoumáním toho, čím tehdy doba lidí, na počátku šedesátých let, kdy se odbývalo premiérové provedení díla, statné čtyřicátníky stojící víceméně v centru společenského a kulturního dění, vybavila do života, čím je také zaneřádila, čím určila jejich současné i budoucí postoje.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39.

¹¹⁷ KUNDERA, Ludvík. *Nežert. Satirická piškumthálie podle hry Žert, satira, ironie a hlubší význam od Christiana Dietricha Grabbeho*. Praha: Dilia, 1963. Tiskem též 1963. Premiéra 1962 zakázána politickými orgány; nová verze a druhé nastudování s premiérou v roce 1967.

B. Srba se k obsahu a účinku hry vyjadřuje následovně: „Groteskní ‚piškumthálie‘ *Nežert*, v níž Kundera [...] těžil ze svých zkušeností získaných při práci v redakcích novin a časopisů v poučnorových podmínkách, odvážně odkrývala pod záminkou satirické diskreditace bohapustých soudobých novinářských frází a klišé politicko-byrokratický a policejní postup proti přirozeným právům člověka na život a proti zdravému rozumu vůbec, jak se v našich zemích praktikoval v padesátých letech, ale ještě i na počátku let šedesátých, kdy hra vznikala: po vlně krátkodechých, tzv. komunálních satir diskreditujících různé drobné nedostatky soudobého života to byla první satira, která chtěla z jeviště frontálně zaútočit proti celému systému totalitní vlády jedné strany nad nejširšími vrstvami společnosti.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39.

¹¹⁸ KUNDERA, Ludvík. *Korzár: Dramatická báseň o 2 dílech*. Praha: Dilia, 1963. Premiéra 1963.

„Dramatická báseň *Korzár* se zdánlivě zaobírala životními osudy českého básníka z dob 1. republiky, osudy upomínajícími na Jiřího Mahena (jeho památce také byla připsána), ve skutečnosti však byla soustředěna kolem tématu opět čerpaného ze života samého autora, života, který v některých uzlových bodech vytvářel podivnou paralelu se životem Mahenovým: snažila se přivést diváky k pochopení příčin výher a proher tvůrčího člověka v zápase o vlastní seberealizaci i na zlepšení údělu celé sociální entity, do níž je zasazen. Ideově vyznívala v tvrdé odsouzení režimu, který upírá jedinci jeho přirozená práva, zvláště pak právo na svobodu smýšlení a tvorby.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39.

¹¹⁹ Původně jako rozhlasová hra, tiskem in *Rozhlasové hry*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1965. Premiéra 1964. V podobě divadelní hry rozmnožena jako studijní text, premiéra 1966.

„Hra *Zvědavost* má na první pohled s životem autora ještě méně společného: v centru jejích skoro banálních zápletek nacházíme typ mladé dívky a ženy šedesátých let, která složitě – s velkým vnitřním sebetřýzněním, prožívající romantický rozpor svého já s vnějším světem – hledá své místo v soudobé společnosti, prostoupené pokryteckou morálkou [...] a zachvácené celkovou ztrátou hodnotových měřítek. V hrdinčině ‚hře na otázky‘ [...] v tázání Co je ZA? Co NAD? A POD a UVNITŘ, VNĚ? však rozpoznáváme znovu nejobyčtější kunderovskou problematiku, vyjadřující básníkův poměr k soudobé sociální skutečnosti: téma, které se rozvíjí prostřednictvím zdánlivě všedního příběhu, je tu znovu i kriticky vyostřeno v protest proti společnosti ignorující práva jedince.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39.

¹²⁰ Psána 1967–1970, nová verze 1983. Tiskem in *Dramatické umění*, 1987, č. 11. Pak též rozmnoženo: KUNDERA, Ludvík – KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a lusthauz srdce: theatrum didacticum aneb Světél vymalování na motivy děl J. A. Komenského*. Praha: Dilia, 1988. Premiéra 1983.

„V podobném smyslu je toto téma [viz pozn. výše] na vysoké myšlenkové úrovni rozvedeno také v látkově zdánlivě nejobyčtější Kunderově hře, v jeho ‚theatrum didacticum‘ *Labyrint světa a lusthauz srdce*, básnickém přepisu stejnojmenného traktátu Jana Amose Komenského: na rozdíl od předchozích her v této jediné je však člověku v hledišti kromě obrazů rmutné skutečnosti našeho světa nabídnuto i citové východisko z labyrintů, jimiž bylo lidské duši určeno v tomto světě procházet, východisko spočívající v jistotách lásky, přátelství a všeobjímající sympatie mezi lidmi odmítajícími stav bytostné beztíže, do kterého jsou vmanipulováni.“ Srov.: SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39.

¹²¹ *Faustissimo. Stůj! Neprchej! Jsi úchvatná! aneb Poznámkový aparát k 3. dílu Fausta*. Tiskem in *Svět a divadlo*, 1991, č. 9. Premiéra 1991.

libreto baletní (*Balet Makábr*¹²⁵) a inscenaci pro loutkové divadlo v Hradci Králové (*Královna Dagmar*¹²⁶). Dále pak jde o devět, resp. deset her rozhlasových, z nichž polovina byla nastudována a uvedena v šedesátých letech (*Zvědavost*¹²⁷, *Večer našich dnů*¹²⁸, *Naprosto lhostejné*¹²⁹, *Bezpodmínečný horizont*¹³⁰, *Vojvodovy narozeniny*¹³¹, *Dva ve vánici*¹³², *Malé smutné štronzo*¹³³, *Sny Karla IV.*¹³⁴, *Krásné ženy neboli Joseph Goebbels*¹³⁵ a *Hra o Janáčkově*¹³⁶, původně napsaná pro televizi, později uvedená i jako činohra). Výčet uzavírá deset, resp. devět her televizních¹³⁷, z nichž šest bylo také v sedmdesátých a polovině osmdesátých let v Československé televizi realizováno díky záštitě režiséra Evžena Sokolovského a dramaturgyni Marii Poledňákové: *Ó rozume*

¹²² Pouze fragment, avšak z velké části otištěn in *Lettre internationale*, 1992, č. 8. Hra nebyla provedena.

¹²³ Napsáno 1965. Nepublikováno, neprovedeno.

¹²⁴ Samostatně nepublikováno, rozmnoženo jako studijní text, premiéra 1984. Ve spolupráci s Petrem Oslzlým, Petrem Scherhaufrem a Milošem Štědrněm.

¹²⁵ Publikováno v programu představení jako *Balet Makábr*. V Brně: Divadlo na provázku, 1986. Premiéra 1986.

¹²⁶ KUNDERA, Ludvík. *Královna Dagmar*. Praha: Dilia, 1987. Premiéra 1988. Ve spolupráci s Miloslavem Klímou.

¹²⁷ Premiéra 1964. Tiskem in *Rozhlasové hry*. Praha: Orbis, 1965. Inscenována také jako divadelní hra (premiéra 1966).

¹²⁸ Premiéra 1966. Monografická práce B. Srby uvádí název *Večer všech dnů*. Srov.: SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 31.

¹²⁹ Premiéra 1967.

¹³⁰ Premiéra 1968, ve spolupráci s Janem Sýkorou.

¹³¹ Premiéra v rozhlasu 1968. První verze určená pro televizní provedení vznikla již v roce 1965.

¹³² Natočena a první provedení, avšak mimo rozhlas, 1970, rozhlasová premiéra 1990.

¹³³ Premiéra 1988, hra napsána již 1969.

¹³⁴ Premiéra 1990, uvedeno jako součást triptychu *Královská sonáta*, s Antonínem Přídalem a Karlem Tachovským. Natočeno již 1969.

¹³⁵ Premiéra 1992, hra napsána již 1970.

¹³⁶ Premiéra 2004, napsána původně jako televizní hra roku 1972. Pro rozhlasové provedení přepracována 2004, jako činohra uvedena 2005 Mahenovou činohrou.

¹³⁷ Již výše zmíněná hra *Vojvodovy narozeniny* byla původně napsána jako hra televizní, při realizaci však byla upravena pro rozhlas.

*ó láska*¹³⁸, *Vrtkavý král*¹³⁹, *Královské řádění*¹⁴⁰, *Signál*¹⁴¹, *Pokus o Máchu*¹⁴², *Radosti života*¹⁴³. Mezi nerealizované scénáře patří *Hra o Janáčkovi* (1972), *Čtyři ženy Karla IV.* (1973) a *Brány do podsvětí* (1989).

V těchto původních dramatických pracích Kundera často krouží kolem podobných témat. Za pomoci jevištní metafory se chce prostřednictvím časově i prostorově zdánlivě odlehle látky vyjádřit k závažným problémům současnosti, především ke zvláštním totalitárním režimům potlačujícím právo člověka na svobodný rozvoj. Z tematického repertoáru sahá Kundera především po údobí fašismu a druhé světové války (*Totální kuropění*, *Bezpodmínečný horizont*, *Naprosto lhostejné*, *Krásné ženy aneb Joseph Goebbels*), totalitního režimu komunistického a studené války (např. *Historie Velikého Kýžala*, *Nežert*, *Vojvodovy narozeniny*, *Monument*) či volí obecnější historické téma (např. *Sny Karla IV.*, *Čtyři ženy Karla IV.*, *Královské řádění*, *Vrtkavý král*, *Královna Dagmar*, *Tak řečený Dalimil*, *Šárošpatak /z pobělohorské doby/*, *Ó rozume ó láska /o Georgu Büchnerovi/*, *Pokus o Máchu*, *Brány do podsvětí /z počátku 20. století/*), ale tematizuje i hledání smyslu života (*Korzár*, *Labyrint světa a lusthauz srdce*, *Dva ve vánici*).

K dramatické tvorbě přivedla Ludvíka Kunderu jeho činnost překladatelská, konkrétně překlady Brechtových dramát, která převáděl do češtiny spolu s Rudolfem Vápeníkem. Většina Kunderových původních děl pro divadlo vznikala v úzké součinnosti se scénami, na kterých byly hry také provedeny, tedy v brněnské Mahenově činohře a v Divadle na provázku, montáže pak ve Večerním Brně a v Divadle X. Protože se ve své době tyto scény ve větší či menší míře programově hlásily k Bertoltu Brechtovi jako svému vzoru a Kundera coby překladatel a vykladač Brechtovo dílo velmi dobře znal, byla i jeho vlastní dramatická tvorba stereotypně řazena k dramatické brechtovského typu. Bořivoj Srba však podrobnými analýzami tento předpoklad

¹³⁸ Premiéra 1974, režie Otakar Kosek.

¹³⁹ Premiéra 1975, režie Evžen Němec, uváděno pod jménem Vladimíra Vančury a Evžena Němce.

¹⁴⁰ Premiéra 1975, režie Evžen Sokolovský, Ludvík Kundera neuveden.

¹⁴¹ Premiéra 1980, režie Anna Procházková.

¹⁴² Premiéra 1983 pod názvem Karel Hynek Mácha, režie Vladimír Kavčíak.

¹⁴³ Premiéra 1984, režie Evžen Sokolovský.

vyvrátil a rozpoznal v Kunderově dramatické tvorbě návaznost na linii poetického divadla E. F. Buriana.¹⁴⁴

Obrovské zásluhy o rozvoj českého divadla jsou však Kunderovi přičítány také díky jeho četným dramatickým přepisům a adaptacím¹⁴⁵, v jejichž výběru se mnohdy odrážely i jeho zájmy překladatelské. Mimořádné místo mezi nimi zauímají především básnicky koncipované hry Schillerovy¹⁴⁶, Büchnerovy¹⁴⁷ a Weissovy¹⁴⁸ a pochopitelně dramata Brechtova, z nichž např. *Sny Simony Machardové* a *V džungli měst* Kundera upravil také do podoby rozhlasových her, jež byly realizovány v letech 1989 a 1990.

Překladatelská aktivita Ludvíka Kundery měla v průběhu let mnohem širší záběr a přesahovala primární germanistické zaměření. Už v rámci jazykového páru čeština-němčina je pozoruhodné, že Kundera překládal oběma směry, tedy nejen do mateřštiny. Na čtyřech německých anatologiích české poezie se podílel jako editor, překladatel nebo autor interlineárních překladů, německému čtenáři dále zpřístupnil časopisecky i v knižních výběrech básnické texty Františka Halase, Vítězslava Nezvala, Františka Hrubína a Konstantina Biebla.¹⁴⁹ Kromě toho Ludvík Kundera překládal poezii také

¹⁴⁴ Srov. SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 40.: „Na rozdíl [...] od Brechta, který, jak známo, volil za inspirativní východisko některých svých děl epos, román a kroniku, se však [Kundera] inspiruje především lyrikou a ve svých dílech se pokouší sblížit divadlo s poezií. Po stránce technické tak činí především tím, že se snaží na drama aplikovat postupy moderní poapollinairovské poezie. Hlavní tvárný postup přitom Kunderovi i v dramatu představuje ústřední tvárný princip básnický, princip lyrické subjektivace obrazu evokované skutečnosti. A právě prostřednictvím tohoto tvárného principu se Kunderova dramatická tvorba nejvýrazněji přihlašuje k oné tradici vývoje českého a světového divadla, která je vyznačena lyrickými pracemi E. F. Buriana.“

¹⁴⁵ Např. jde o tyto hry světových dramatiků: *Král Lear* Williama Shakespeara (premiéra 1969), *Ševci z Nummi* finského autora Aleksise Kiviho (premiéra 1969), *Život Eduarda Druhého Anglického* Christophera Marlowa – Bertolta Brecha – Liona Feuchtwangera (premiéra 1970), *Muž jako muž* Bertolta Brechta (premiéra 1972), *Balada o Hilébi* norského autora Erika Kraga (premiéra 1972), *Platonov* Antona Pavloviče Čechova uváděný jako *Hra bez názvu* (premiéra 1974), *Matka Kuráz a její děti* Bertolta Brechta (premiéra 1978). Hojně však upravoval také díla českých autorů, např. *Zlého jelena* Václava Klimenta Klicpery (premiéra 1973), *Radúze a Mahulenu* Julia Zeyera (premiéra 1974) či *Nasreddina* Jiřího Mahena (premiéra 1976). Některé dramatické přepisy zůstaly neprovedeny (např. Vančurova *Hrdelní pře aneb kniha přísloví*, Němcové *Babička*, Calderonův *Život je sen*).

¹⁴⁶ SCHILLER, Friedrich. *Don Carlos, infant španělský: dramatická báseň*. Praha: Dilia, 1987. Překlad Ludvík Kundera.

¹⁴⁷ BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena*. Praha: Dilia, 1984. A rovněž: BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Dilia, 1986. Oba překlady Ludvík Kundera.

¹⁴⁸ WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sada: drama o dvou dějstvích*. Praha: Dilia, 1965. Překlad Ludvík Kundera.

¹⁴⁹ Viz samostatnou kapitolu této práce LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU.

z jiných jazyků, a sice z francouzštiny (Roberta Desnose, ale i Guillaume Apollinaire, Paula Éluarda, Reného Chara), ruštiny (Eduarda Bagrického), bulharštiny (Christa Smirnenského, Nikoly Jonkova Vapcarova), srbštiny (Oskara Daviče, Stevana Raičkoviće), rumunštiny (Gellu Nauma) a slovenštiny (Ivana Kraska, Laca Novomeského). Do mezinárodního literárního kontextu se zapsal také svými příspěvky v mnoha zahraničních periodících, především v německé jazykové oblasti.¹⁵⁰

Převážná část Kunderovy slovesné umělecké tvorby vznikala v nesvobodném údobí druhé poloviny 20. století. Jak připomenul Miroslav Petříček v recenzi monotematického úvodního čísla čtvrtého ročníku *Revue otevřené kultury* věnovaného osobnosti Ludvíka Kundery,

„[naší poválečné zkušenosti Kundera] čelil [...] svéráznou formou ‚vnitřní‘ emigrace, což v jeho případě neznamenalo vzdorné mlčení, ale naopak stálé úsilí uplatnit nepodlehlost tvorbou, jakmile to bylo jen trochu možné. Dařilo se mu to se střídavými úspěchy a neúspěchy až do konce normalizačních let, leckdy za cenu osobního strádání, neboť na ponižující kompromisy nepřistupoval.“¹⁵¹

Ze svého rozsáhlého díla tak v letech 1945–1990 směl oficiálně publikovat jen osm básnických sbírek, samostatně knižně vydal tři prózy. Některá díla (především překladová) vyšla bez uvedení jeho jména, resp. pod jménem cizím. Je proto jen logické, že v prvních polistopadových letech vydával především sbírky již dříve napsané, přičemž některé soubory koncipoval nově (např. *Ptani*¹⁵², *Malé radosti*¹⁵³, *Ztráty a nálezy*¹⁵⁴, *Pády*¹⁵⁵, *Spád věcí a jiné básně*¹⁵⁶ či memoárový soubor *Řečiště*¹⁵⁷).

¹⁵⁰ *Slovník české literatury po roce 1945* [online] uvádí tento výčet: *Plan* (Vídeň), *Akzente* (Mnichov), *Sinn und Form* (Berlín), *Sonntag* (Berlín), *Tagebuch* (Vídeň), *Palaestra* (Amsterdam), *Die Tat* (Curych), *Trajekt* (Helsinky), *Die Welt der Literatur* (Hamburk), *Grädiva* (Brusel), *Literatur und Kritik* (Vídeň), *Mitteilungen der deutschen Bibliothek* (Helsinky), *Modern Languages* (Bangor, Sev. Wales), *Modern Poetry in Translation* (Londýn), *Phases* (Paříž), *Spektrum* (Curych), *Studien* (Berlín), *Der Prokurist* (Vídeň).

¹⁵¹ PETŘÍČEK, Miroslav. Otevřeno pro L. Kunderu. *Tvar*, 1993, roč. 4, č. 37/38, s. 22.

¹⁵² Uvedeno dle bibliografie ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online], ověřeno in SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 30. Souborný katalog České republiky, dostupný z <<http://www.caslin.cz/>> tento titul neuvádí.

¹⁵³ KUNDERA, Ludvík. *Malé radosti: básně z let 1973–1980*. Brno: Blok, 1990.

¹⁵⁴ KUNDERA, Ludvík. *Ztráty a nálezy: poezie 1971–1979*. Prachatice: Rovina, 1991.

¹⁵⁵ KUNDERA, Ludvík. *Pády: poezie 1963–1979*. Brno: Petrov, 1992.

¹⁵⁶ KUNDERA, Ludvík. *Spád věcí a jiné básně*. Praha: Česká expedice, 1992.

V druhé polovině devadesátých let přistoupil na vydávání souborného díla v brněnském nakladatelství Atlantis.¹⁵⁸ Mimo rozvržené spisy v tomto nakladatelství vydal také

¹⁵⁷ KUNDERA, Ludvík. *Řečiště*. Brno: Rovnost, 1993.

¹⁵⁸ Vydávání spisů bylo zahájeno v roce 1994 prvním svazkem nejstarší poezie a v roce 1995 následovaly texty z let 1973–1993 vydané v nakladatelství Prostor-multimédia (bez uvedení editora). Další tituly jsou z produkce nakladatelství Atlantis, kde vycházejí v edicích Jitky Uhdeové. *Spisy* byly původně rozvrženy do 17 svazků, mezi dosud nevydané (ke konci roku 2013) patří svazky VIII, IX, XII (připravován na rok 2014), XIII–XV a XVI.

Rozvržení *Spisů L. K.*:

- I. Bez názvu – poezie 1939–1945 (Prostor-multimédia 1994; obsahuje sbírky Vybíleno; Básně vytažené z klobouku; Bezpodmínečný horizont; Laviny; Rýha smrti; Výhružný kompas; Fragment fragmentů; Živly v nás; Hlavy a léta; Prámy; Písky; Klínopisný lampář)
- II. Meandry – poezie 1945–1969 (Atlantis 2000; obsahuje sbírky Cesty; Různá truchlení; Pozorné oči; Šalebné věci; Člověk hledá; Historie Velikého Kýžala; Letní kniha přání a stížností; Záznamy a promluvy; Básně příležitostné; Město s prsty XY; Ptaní; Spád věci)
- III. Mrznoucí mrhnutí – básně 1969–1980 (Atlantis 2004; obsahuje sbírky Pády; Napříč Fantomázií; Svévolné interpretace; Ztráty a nálezy)
- IV. Úhledná džungle – texty 1973–1993 (Prostor-multimédia 1995; obsahuje Malé radosti; Okolo Vysočiny; Vandrovni knížka; Vier Sätze über Prag; Vzpomínky na místa, kde jsem nikdy nebyl)
- V. Napospas – různá próza 1941–1999 (Atlantis 1999; obsahuje Praodjezd; Konstantina; Napospas aneb Přísloví pro kočku; Nasreddinovské dialogy a jiné; Černou křídou do komína; Pendrek; Odjezd; Různé; Vysočina aneb Obstáli jsme či jsme neobstáli?; Města; Truvěří aneb Tak i onak)
- VI. Ve vánici – dramatické texty 1967–1989 (Atlantis 1998; obsahuje Totální kuropeční; Nežert; Korzár; Zvědavost; Večer našich dnů; Bezpodmínečný horizont; Vojvodovy narozeniny; Malé smutné štronzo; Dva ve vánici)
- VII. Králové zločinci mágové – dramatické texty 1967–1989 (Atlantis 1998; obsahuje Sny Karla Čtvrtého; Čtyři ženy Karla Čtvrtého; Vrtkavý král; Královna Dagmar; Chameleon aneb Josef Fouché; Naprosto lhostejné; Krásné ženy neboli Joseph Goebbels; Balet Makábr; Ó rozume ó láske; Hra o Janáčkoví; Pokus o Máchu; Radosti života; Brány do podsvětí)
- VIII. Světaskon (Expresionismus)
- IX. Opus nula (Dada)
- X. František Halas (Atlantis 1999)
- XI. Piju čaj (Atlantis 2003)
- XII. Kolkolem – vybrané básnické překlady
- XIII.–XV. Eseje, stati, řeči 1937–1992

výbor poezie z let 1989–1995 nazvaný *Sny též*¹⁵⁹ (1995) a soubor pozdní lyriky *Onde*¹⁶⁰ (2008). Prozatím posledním svazkem ze *Spisů L. K.*, připravovaným k vydání v roce 2014, je výbor z překladové tvorby *Kolkolem*.¹⁶¹

Jako neprodejná bibliofilie v počtu 200 ks vyšel roku 2010 *Pamětní spisek*, zahrnující „zapomenuté básně z let 1976–2009“. U příležitosti životních jubileí Ludvíka Kundery byl z podnětu výtvarníka Víta Ondráčka, Kunderova kunštátského souseda, vydán sborník *Ludvíku Kunderovi k pětaosmdesátinám*¹⁶² (2005) a básnický almanach *Bezpodmínečné horizonty*¹⁶³ (2010).

XVI. Otevřený titul

XVII. Různá řečiště /a/, /b/ – portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004 (Atlantis 2005)

Jednotlivé svazky jsou uspořádány podle žánrového a časového hlediska. První tři zahrnují básnické dílo do roku 1980 (svazek I: *Bez názvu*, svazek II: *Meandry*, svazek III: *Mrznoucí mrholení*), čtvrtý svazek sestává z textů údobí let 1973–1993 (svazek IV: *Úhledná džungle*), následuje próza z celého tvůrčího údobí (svazek V: *Napospas*), dva svazky dramatických textů (svazek VI: *Ve vánici*, svazek VII: *Králové zločinci mágové*), literárněvědné práce (dosud nevydaný svazek VIII: *Světaskon* (expresionismus), rovněž stále nevydaný svazek IX: *Opus nula*, věnovaný dadaismu, a již vydaný svazek X: *František Halas*). Knížka o čaji (svazek XI), nazvaná prostě *Piju čaj*, se zaměřuje na autorovu dlouholetou zálibu, vedle původních textů obsahuje i tematicky spjaté překlady. Dosud nevydaný svazek XII přinese výbor z překladové tvorby (svazek XII: *Kolkolem*). Vedle otevřeného šestnáctého titulu jsou v koncepci spisů zahrnuty i texty esejistické (dosud nevydané svazky XIII–XV: *Eseje, stati, řeči*) a memoárové (objemný svazek XVII: *Různá řečiště*, rozdělený do dvou knih).

¹⁵⁹ KUNDERA, Ludvík. *Sny též: poezie 1989–1995*. Brno: Atlantis, 1995.

¹⁶⁰ KUNDERA, Ludvík. *Onde: poezie 2000–2008*. Brno: Atlantis, 2008.

¹⁶¹ KUNDERA, Ludvík. *Kolkolem. Výbor z básnických překladů*. Připravuje se k vydání na rok 2014. Brno: Atlantis.

¹⁶² STÖHR, Martin (ed.). *Ludvíku Kunderovi k pětaosmdesátinám*. Brno: Host, 2005.

¹⁶³ CHOCHOLATÝ, Miroslav (ed.). *Bezpodmínečné horizonty*. Brno: Weles – Masarykova univerzita, 2010.

4 PŘEKLADATEL NĚMECKY PSANÉ LITERATURY

4.1 PŘEKLADY Z NĚMČINY – PŘEHLEDOVÁ KAPITOLA

Překladatelská činnost zaujímala v tvorbě Ludvíka Kundery dominantní pozici, jakkoli je již z předchozího nástinu mnohostranného záběru jeho umělecké seberealizace zřejmé, že by bylo paušalizací tvrdit, že překladu Kundera zasvětil svůj život. Jako každý talent nadaný dvojdomostí autor-překladatel i Kundera přirozeně dával přednost vlastní původní tvorbě, a reprodukční činnost překladatelská pro něho představovala „doplňkovou“ aktivitu – překlad ho však kontinuálně doprovázel po celý život. S nadsázkou lze konstatovat, že překlady rámují Kunderovu celoživotní literární činnost. O první překlady básní německého romantika Heinricha Heina (1797–1856) ze sbírky *Kniha písní (Buch der Lieder)* se pokoušel již jako gymnazista, a tou dobou probudila jeho zájem o překlad i Rilkeova *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka (Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke)*.¹⁶⁴ Za protektorátu pak překládal experimentální poezii Christiana Morgensterna (1871–1914), a sice sbírku *Šeldocela (Der Gingganz)*, a poprvé tuto svou překladovou práci i bibliofilsky vydal v počtu šesti kusů.¹⁶⁵ (K těmto autorům se později vrátil a pro knižní vydání buď přepracoval původní překlady, anebo nově přeložil jiná díla z jejich tvorby.¹⁶⁶) Na opačném konci pomyslného rámce je jako poslední kniha, již Kundera ve vysokém věku devadesáti let dokončoval a s pečlivostí sobě vlastní připravoval k vydání, dvanáctý svazek sebraných spisů nazvaný *Kolkolem*, zahrnující vybrané básnické překlady.¹⁶⁷

¹⁶⁴ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 228.

¹⁶⁵ Výtisk číslo 2 je uložen v Moravském zemském muzeu v oddělení dějin literatury (Zelný trh 6, 659 37 Brno).

¹⁶⁶ HEINE, Heinrich. *Písně a lamentace*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
RILKE, Rainer Maria. *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Naše vojsko, 1958.
MORGENSTERN, Christian. *Palmström*. Praha: Vyšehrad, 2001.

¹⁶⁷ KUNDERA, Ludvík. *Kolkolem. Výbor z básnických překladů*. Připravuje se k vydání na rok 2014. Brno: Atlantis. Dokladem jsou dva dopisy následujícího znění, adresované editorkám *Spisů Jitce a Janě Uhdeovým* bezprostředně před hospitalizací v boskovické nemocnici:
Dopis ze 4. 5. 2010: „Vážené dámy, posílám probádaný obsah, 3 básně Bachmannové a jeden Heym – nebyly vysázeny, škrtů není mnoho. Prosim o další: rozběhl jsem se... [...] PS: Najednou mi hlavou bleskla chmurná myšlenka, že snad je třeba dodat i ke každé básni původní pramen. To by bylo pracné velice a nikdy ne úplně: mnohé texty pronikly v rkp. přátel nebo v časopisech a i leckterá kniha vzala za své. Naštěstí nalézám Franclovu antologii francouzské poezie /700 stran/ – a tam /naklad. Vyšehrad/ to není. Takže?“ Srov.: Archiv nakladatelství Atlantis.

Autorské osobnosti, resp. jejich díla, jejichž překladu se Kundera věnoval v samých počátcích překladatelské dráhy, ho doprovázely řadu let. Nepatřil k nim básník Rainer Maria Rilke (1875–1926), přestože jeho jméno často zaznívá i ve výběrových výčtech autorů, jejichž knihy Kundera překládal. Zřejmě je to dáno stavem rilkovské recepce v českých zemích – pražský rodák Rilke je i u širší čtenářské veřejnosti poměrně dobře znám a značně oblíben, na rozdíl od jiných básníků, kterými se však Kundera jako překladatel zabýval mnohem podrobněji. Z Rilkovy tvorby Kundera přeložil vedle již zmíněné *Písně o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*, která vyšla jako novoroční tisk nakladatelství Naše vojsko s vročením 1958, jen několik básní.¹⁶⁸

Kolem roku 1945 učinil překladatel Kundera několik „literárních objevů“, jež živily jeho překladatelský zájem po několik následujících dekád. Karel Teige ho upozornil na básnickou tvorbu bilingvního alsaského dadaisty Hanse (Jeana) Arpa (1886–1966) a rovněž na román *Země snivců (Die andere Seite)* Alfreda Kubina (1877–1959). Oběma autorům, a především Kunderovým překladům jejich děl do češtiny, je v rámci této disertační práce věnována samostatná podrobná kapitola s translatickou analýzou a přehledem literárněkritické recepce (kapitola 5 PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA a rovněž kapitola 6 PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA). Prostřednictvím časopiseckých ukázek se Kundera po skončení druhé světové války seznámil také s tvorbou německého dramatika a básníka Bertolta Brechta (1898–1956).¹⁶⁹ Jakkoli jsou osobnosti těchto tří autorů různé, vnímáme-li je z perspektivy Ludvíka Kundery, je jim společné, že se všichni s českým překladatelem osobně setkali, či s ním alespoň

Dopis z 13. 5. 2010: „Vážené, jedu zítra do boskovické nemocnice, asi si mě tam na pár dní nechají, žlučník... Stihl jsem produmat jen 2. oddíl Kolkolem: dlouhé básně a cykly. Na 3. oddíl se vrhnu, jakmile se vrátím. Těším se na medailony – tam je co korigovat! Májově pozdravuje Váš L. K.“ Srov.: Archiv nakladatelství Atlantis.

¹⁶⁸ Podrobněji se výzkumem tohoto tématu zabývaly ve svých diplomových pracích O. Richterová a R. Svobodová, srov.: RICHTEROVÁ, Olga. *Vývoj překladatelských metod na příkladu Písně o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. 2 sv. Diplomová práce, vedoucí práce Tomáš Svoboda. SVOBODOVÁ, Renáta. *Rainer Maria Rilke v českých překladech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Diplomová práce, vedoucí práce Radek Malý. V sedmdesátých letech Ludvík Kundera společně s O. F. Bablerem zmapovali české překlady Rilkovy básně „Podzimní den“, in RILKE, Rainer Maria – BABLER, Otto František (ed.) – KUNDERA, Ludvík (ed.). *Herbsttag: třináct českých překladů*. Olomouc: Spolek českých bibliofilů, 1972.

¹⁶⁹ „I Brecht přišel poměrně brzo, tak po roce čtyřicet pět jsem v nějakém vídeňském literárním časopise objevil pár Brechtových básní. To bylo první setkání a později... později toho zkrátka z Brechta narostlo víc.“ Srov.: NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 229.

udržovali písemný korespondenční styk (Kubin). Překladatel se jejich tvorbě věnoval i jako editor a badatel, literární historik a interpret, a v úhrnu příkladně reprezentují všechny žánry, které všestranný Kundera překládal: poezii, prózu i drama.

4.2 PŘEKLADATEL NĚMECKÉ PRÓZY

Při kvantifikujícím shrnutí Kunderovy překladatelské bibliografie je však zřejmé, že poezie nápadně převažuje, dramatu se (i autorsky) věnoval zejména v šedesátých letech vlivem spolupráce s brněnskými dramaturgy a divadelníky. Prozaické texty tvoří jen drobný segment z celku – spadají zejména do druhé poloviny padesátých let, kdy Kundera po odchodu ze zaměstnání zvolil překladatelské řemeslo jako zdroj obživy a na některých prozaických titulech se podílel jen jako spolupřekladatel. Jeho jméno tak figuruje v tiráži knih prozaiků Ludwiga Renna (1889–1979), Anny Seghersové (1900–1983) či Leonharda Franka (1882–1961), ale i Heinricha Bölla (1917–1985) a Franze Fühmanna (1922–1984). České překlady Rennových románů pro mládež *Trini*¹⁷⁰ a *Nobi*¹⁷¹ jsou – stejně jako převody dvou stále aktuálních (jak ukazuje reedice z roku 2010) válečných románů z let 1928 a 1929 *Válka (Krieg)*¹⁷² a *Po válce (Nachkrieg)*¹⁷³ – společným dílem Ludvíka Kundery a Zdeny Lacinové. Rozsáhlý historický román Anny Seghersové *Die toten bleiben jung* vyšel česky celkem třikrát. První český překlad z roku 1952 pořídila pro nakladatelství Svoboda Ada Jahodová; v tiráži se uvádí, že jde o překlad autorizovaný. Český titul znějící *Mrtví nestárnou*¹⁷⁴ přejal také Ludvík Kundera, jehož překlad vydalo SNKHLU v roce 1957 a zařadilo jej do čtvrtého svazku *Spisů* Anny Seghersové. Potřetí román – rovněž v Kunderově překladu – vydalo nakladatelství Práce roku 1968. Z roku 1959 pak pochází Kunderův a Václavkův překlad románů Leonharda Franka *Raubíři (Die Räuberbande)* a *Ochsenfurtské kvarteto*

¹⁷⁰ RENN, Ludwig. *Trini. Příběh indiánského chlapce*. Praha: Mladá fronta, 1957. 2. vyd. Praha: SNDK, 1965.

¹⁷¹ RENN, Ludwig. *Nobi*. Praha: SNDK, 1957. 2. vyd. Praha: Albatros, 1970.

¹⁷² RENN, Ludwig. *Válka. Po válce*. Praha: Naše vojsko, 1960. 2. vyd. tamtéž 2010. Překlady Kundery a Lacinové předcházely překlad románu *Válka* Jana Münzera z let 1929 a 1930.

¹⁷³ RENN, Ludwig. *Válka. Po válce*. Praha: Naše vojsko, 1960. 2. vyd. tamtéž 2010.

¹⁷⁴ SEGHERS, Anna. *Mrtví nestárnou*. Praha: Svoboda, 1952. 2. vyd. Praha: SNKHLU, 1957. 3. vyd. Praha: Práce, 1968.

(*Das Ochsenfurter Männerquartett*) publikovaný v jednom svazku¹⁷⁵. Často se Kundera s autory, jejichž knihy překládal, také osobně znal. Platí to i o Franzi Fühmannovi. V roce 1961, po dřívějších překladech Fühmannových básní, vyšel opět ve společném překladu Kundery a Lacinové jeho povídkový soubor *Pohraniční stanice*¹⁷⁶ (v originále *Kameraden*). Kundera se stýkal i s pozdějším nositelem Nobelovy ceny za literaturu Heinrichem Böllem, jehož juvenilní román *Kdes byl, Adame? (Wo warst du, Adam?)*¹⁷⁷ přeložil do češtiny.¹⁷⁸

První přátelské styky s německými autory Kundera navázal během své první poválečné zahraniční cesty, jež vedla do NDR. Konala se během dvou podzimních měsíců roku 1954, kdy Kundera působil jako redaktor měsíčníku *Host do domu*. Spolu s ním cestu podnikli i literární kritik a historik Jaroslav Janů¹⁷⁹ a slovenský literární

¹⁷⁵ FRANK, Leonhard. *Raubíři. Ochsenfurtské kvarteto*. Praha: SNKLHU, 1959. 2., rozšířené vyd. Praha: Odeon, 1983. Nepatrnou ukázkou (tři odstavce) ze začátku románu *Raubíři* zařadil Kundera také do expresionistické antologie *Haló, je tady víchř, víchřice!* (Praha: Československý spisovatel, 1969). Do rozšířeného vydání v Odeonu byl zařazen také Frankův román *Dvanáct spravedlivých*, který přeložil Jiří Stach. Poprvé česky vyšel roku 1960 v nakladatelství Naše vojsko a do jeho vydání zasáhla cenzura, jak vzpomíná redaktorka knihy Božena Koseková: „Jednou se mi stala i taková spíš komická historka. To bylo ještě v Našem vojsku, v edici Svazu protifašistických bojovníků, a šlo o poměrně hezkou knížku Leonharda Franka, která se jmenovala *Die Jünger Jesu*, tedy *Učedníci Ježíšovi*. Je to dvanáct kluků, poválečný Würzburg. Ti kluci kolem sebe vidí neštěstí, bídu, trosky a snaží se pomáhat těm, kteří to potřebují. A tak si udělají partu a říkají si Jünger Jesu. Samozřejmě je tam love story mezi americkým vojákem a německou dívkou. Špatně to dopadne, narodí se děťátko, Němka umře a Američan si dítě odveze domů, prostě love story, jak má být. Je to hezky napsaný a docela milý román. A když tedy vojáci – poněvadž to bylo vojenské nakladatelství – viděli titul *Učedníci Ježíšovi*, zděsili se a prohlásili, že něco takového v nakladatelství Naše vojsko nemůže vyjít. Tak jsem vymyslela jiný titul, jak si ti kluci říkali, a jmenovalo se to pak *Dvanáct spravedlivých* a už tam nebyl Pán Ježíš. To byla vojenská cenzura, a jak známo, vojenská cenzura je vždycky ještě hloupější než civilní.“ NEŠPOROVÁ, Jitka – KOSEKOVÁ, Božena. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 222.

¹⁷⁶ FÜHMANN, Franz. *Pohraniční stanice*. Praha: Naše vojsko, 1961. Překladatel Kundera vydaný povídkový svazek komentoval v časopise *Nové knihy*: KUNDERA, Ludvík. Kámen je odvalen? Překladatel ke knize Franze Fühmanna „Pohraniční stanice“. *Nové knihy*, 1961, č. 26, s. 2.

¹⁷⁷ BÖLL, Heinrich. *Kdes byl, Adame?* Praha: Naše vojsko, 1961. Vzpomínku na H. Bölla Kundera rovněž zahrnul do svých memoárů (in KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 25–27. Následující citát s. 25.). Kunderův distancovaný vztah k překladům prozaických textů, jež si sám ne zvolil a pracoval takzvaně „na zakázku“ – tou dobou především díky redaktorce Boženě Kosekové pro pražské nakladatelství Naše vojsko – výstižně vyjadřuje i věta ze vzpomínkové črty: „Průvodcovské povinnosti připadly mně: germanista – – – navíc jsem měl překládat Böllovu ranou knihu *Kdes byl, Adame?*“

¹⁷⁸ Podrobněji se kontaktům H. Bölla s československými intelektuály věnoval Jiří Munzar, srov.: MUNZAR, Jiří. Heinrich Böll aus tschechischer Sicht. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada germanisticko-anglistická (K)*. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 1994, roč. 43, č. 16, vol. 9, s. 107–117.

¹⁷⁹ Podrobněji o Jaroslavu Janů srov. heslo ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-11-07]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=396>>.

vědec Miloš Tomčík. Kundera z tohoto stipendijního pobytu, uděleného Svazem německých spisovatelů¹⁸⁰, vytěžil knihu biografických črt a ukázek z tvorby spisovatelů a básníků NDR nazvanou *Německé portréty*¹⁸¹. Stosedmdesátistránkovou publikaci, v níž české čtenáře seznamuje s Bertoldem Brechtem, Annou Seghersovou, Louisem Fűrbergem, Hansem Marchwitzou, Stephanem Hermlinem, Leonhardem Frankem, Franzem Fühmannem, Georgem Maurerem, Friedrichem Wolfem, Ludwigem Rennem, Erichem Arendtem, Janem Petersenem, Kubou, s manžely Weiskopfovými, Erichem Weinertem, Arnoldem Zweigem, Peterem Huchelem, Theo Harychem a J. R. Becherem, vydal roku 1956 Československý spisovatel, některé ukázky vedle Ludvíka Kundery přeložil Vojtěch Jestřáb. Výčet těchto jmen jednoznačně odkazuje k výše uvedeným překladovým pracím Ludvíka Kundery, v nichž zúročil svoji zahraniční zkušenost. Pro úplnost zmiňme ještě knižní vydání německých básníků v Kunderově překladu z tohoto časového období: Kolektiv překladatelů se podílel na výboru básní J. R. Bechera (1891–1958) nazvaném *Má dobo, čase můj*¹⁸², sám Kundera pak přeložil Fühmannovu poemu *Proměna*¹⁸³ (německý originál *Die Fahrt nach Stalingrad*). V šedesátých letech následovaly knihy básní východoněmeckých přátel Petera Huchela (1903–1981)¹⁸⁴ a Reinera Kunzeho (nar. 1933)¹⁸⁵, a dále první Kunderův výbor z básní rakouského expresionisty Geoga Trakla (1887–1914)¹⁸⁶, následovaný průkopnickou antologií expresionismu *Haló, je tady víchr, víchřice!*¹⁸⁷.

¹⁸⁰ „Deutscher Schriftstellerverband“ byl založen v roce 1950, roku 1973 přejmenován na „Schriftstellerverband der DDR“.

¹⁸¹ KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Praha: Československý spisovatel, 1956. Svazek byl se zájmem recipován, jak dokládají četné recenze z tisku: FELDSTEIN, V. in *Literární noviny*, 1956, č. 49; KAFKA, V. in *Mladá fronta*, 31. 10. 1956; dš (= D. Šajtar) in *Nová Svoboda*, 21. 10. 1956; B. M. (= B. Mencák) in *Host do domu*, 1956, č. 12; ŽÁČEK, J. in *Křesťanská revue*, 1956, č. 9; KREJČÍ, K. in *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*, 1957, řada D – Literární věda, č. 4.

¹⁸² BECHER, Johannes Robert. *Má dobo, čase můj*. Praha: SNKLHU, 1956. Z něm. orig. Auswahl in 6 Bänden přeložili Valter Feldstein, Ludvík Kundera, Milan Maralik, Jan Skácel, Jarmila Urbánková a František Vrba.

¹⁸³ FÜHMANN, Franz. *Proměna*. Praha: Naše vojsko, 1957. V dobovém tisku na knihu reagoval Z. Heřman: HEŘMAN, Zdeněk. Vyproštění z bludného kruhu. *Literární noviny*, 1958, roč. 7, č. 4, s. 4.

¹⁸⁴ HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964.

¹⁸⁵ KUNZE, Reiner. *Věnování*. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1964. Z něm. orig. Vögel über dem Tau a Aber der Nachtigall jubelt přeložili Ladislav Dvorský, Ludvík Kundera, Milan Kundera a Luboš Příhoda.

¹⁸⁶ TRAKL, Georg. *Básně*. Praha: SNKLU, 1965.

¹⁸⁷ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchr, víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

Nejvýznamnější podíl v Kunderově překladatelské práci pozdních padesátých a zejména pak šedesátých let zaujímá Bertolt Brecht, jehož dílem se od konce sedmdesátých let zabýval také jako editor.

4.3 AUTORIZOVANÝ PŘEKLADATEL DĚL BERTOLTA BRECHTA

Ludvík Kundera je znám zřejmě nejvíce jako překladatel Bertolta Brechta, a to v řadách široké kulturní veřejnosti, nikoli jen mezi germanisty a odborníky. Není předmětem této práce zabývat se hlouběji Brechtovým dílem, interpretacemi ani ohlasy inscenací her, u nás hojně uváděných od padesátých let 20. století dodnes. V této podkapitole budou zmíněny jen osobní kontakty překladatele a autora, otázka tzv. autorizace překladu a Kunderův badatelský zájem o Bertolta Brechta. Případová studie, obsahující translátologickou analýzu pěti songů z vybraných Brechtových dramát v Kunderově překladu, je součástí autorčiny diplomové práce.¹⁸⁸

Osobní setkání s Brechtem Ludvík Kundera několikrát popisoval ve vzpomínkách či rozhovorech¹⁸⁹, ale ještě než k němu došlo, znal Brechta-básníka z časopisecky otištěných básní, které četl bezprostředně po válce, a vzbudily v něm touhu přeložit je do češtiny. První Brechtovu báseň přeložil v roce 1946.¹⁹⁰ Šlo o jednu z nejvýznamnějších básní německé exilové literatury, báseň „An die Nachgeborenen“ z cyklu *Svendborger Gedichte*, kterou Brecht napsal během exilu v Dánsku v předvečer druhé světové války. Česky, pod názvem „Budoucím“, vyšla poprvé tiskem v Kunderově překladu roku 1956 (tedy v roce Brechtova úmrtí) v edici Příležitostných tisků Domů umění v Brně s kresbou Viléma Reichmanna a karikaturou Andrzejje Stopky.¹⁹¹

¹⁸⁸ KOLÁŘOVÁ, Jitka. *Ludvík Kundera jako překladatel německé literatury*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005, 124 s., xix s. příl. Diplomová práce, vedoucí práce Gabriela Veselá.

¹⁸⁹ Např. KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 28–32; dále HON, Jan – KUNDERA, Ludvík. Papa wußte, was er tut. Rozhovor překladatele s redaktorem. *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 2–7; a rovněž: NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

¹⁹⁰ Jak vyplývá z děkovné řeči L. Kundery po udělení Ceny Lipského knižního veletrhu 2002: „Im selben Jahr 1946, in dem ich das erste Trakl-Gedicht übersetzte, entstand auch meine erste Brecht-Übertragung: das Gedicht „An die Nachgeborenen“. Später folgten Hunderte... viel Arbeit, viel Vergnügen!“ COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002.

¹⁹¹ BRECHT, Bertolt. *Budoucím*. Brno: Dům umění, 1956.

S prvními úvahami o soustavných básnických převodech Brechtovy poezie do češtiny pak Kundera Brechtovi – podobně jako i jiným spisovatelům – adresoval dopis s dotazem, zda by autor s překladem souhlasil. Brechtova odpověď ze 4. března 1953 měla následující znění:

„Lieber Genosse Kundera,

ich danke Ihnen für Ihren Brief. Der Verlag Tschechischer Schriftsteller hat noch nicht an mich geschrieben. Ich bin jedoch einverstanden, dass Sie meine Gedichte ins Tschechische übersetzen. Ich halte es für eine gute Idee, Kinder-Gedichte in einem gesonderten Band herauszugeben, das musste natürlich ein Kinderbuch mit Abbildungen sein. Besondere Wünsche habe ich, im Bezug auf den geplanten Gedichtband, nicht. Ich danke Ihnen für Ihre Wünsche.

Herzlichst

Ihr

Bertolt Brecht“¹⁹²

Tou dobou se již Kundera znal také s germanistou Rudolfem Vápeníkem, který později působil jako šéf redakce anglo-germánských literatur v nakladatelství SNKLU a od poloviny šedesátých let jako ředitel československého kulturního střediska v Berlíně. Vápeník zahájil publikování Brechtových dramát v češtině,¹⁹³ nechtěl však překládat verše, kterých se tak ujal Ludvík Kundera. Pod prvním brechtovským překladem je Kundera podepsán v roce 1952: pro brněnské Státní divadlo přeložili Ludvík Kundera, Rudolf Vápeník a Jarmila Haasová-Nečasová Brechtovu hru o nástupu fašismu *Kulatolebí a špičatolebí aneb Boháč boháče si hledá (Die Rundköpfe und die Spitzköpfe oder Reich und reich gesellt sich gern)*¹⁹⁴. Ve světle těchto okolností je pak jen samozřejmé, že Kundera během svého berlínského pobytu na podzim roku 1954 vyhledal tehdejší divadlo Berliner Ensemble, které se v roce 1954 usídlilo v Theater am Schiffbauerdamm, zúčastnil se několika zkoušek *Kavkazského křídového kruhu*

¹⁹² BRECHT, Bertolt. *Briefe 3, 1950–1956*. Band XXX. Berlin/Weimar / Frankfurt am Main: Aufbau-Verlag / Suhrkamp Verlag, 1998, s. 167.

„Milý soudruhu Kundero, / děkuji Vám za Váš dopis. Nakladatelství Československý spisovatel mi ještě nepsalo. Souhlasím však s tím, abyste překládal mé básně do češtiny. Podle mého je to dobrý nápad vydat dětské básně v samostatném svazku, měla by to pochopitelně být kniha pro děti s ilustracemi. Žádná zvláštní přání v souvislosti s plánovaným svazkem básní nemám. Děkuji za Vaše přání. / Srdečně / Váš / Bertolt Brecht“ (Překlad autorka práce.)

¹⁹³ První „Brecht“ vyšel česky roku 1951: BRECHT, Bertolt. *Třigrošový román*. Praha: Melantrich, 1951. Přeložil Jaroslav Zaorálek, verše Břetislav Mencák, doslov Rudolf Vápeník.

¹⁹⁴ BRECHT, Bertolt. *Kulatolebí a špičatolebí aneb Boháč boháče si hledá*. Brno: Státní divadlo, 1952. Přeložili Ludvík Kundera, Rudolf Vápeník a Jarmila Haasová-Nečasová.

(*Kaukasischer Kreidekreis*), setkal se tu s Brechtem a navštívil premiéru inscenace, konanou 7. října 1954, s Helene Weigelovou v hlavní roli.

Ve vztahu Brecht-Kundera sehrála mimořádnou roli takzvaná výlučná autorizace překladu. Na základě doporučení jihlavského rodáka, německého spisovatele Louise Fűrnerberga Brecht rok před smrtí „autorizoval“ své české překladatele – Kunderu jako překladatele veršů a Vápeníka jako překladatele divadelních her. Toto rozhodnutí deklaroval v dopise z 12. května 1955. V dějinách českého uměleckého překladu sehrálo zcela zásadní roli v sedmdesátých letech, kdy oba překladatelé čelili zákazu publikovat. Na tuto historickou písemnost ve znění:

„Lieber Genosse Fűrnerberg!

Ich danke Ihnen vielmals für Ihren sehr freundlichen Rat. Ich autorisiere gern Ludwig Kundera für die Übertragung meiner Verse und Vápeník für die meiner Stücke und Prosawerke.

Könnten Sie auch so gut sein, dies nach Prag zu übermitteln.

Noch einmal vielen Dank.

Ihr bertolt brecht“¹⁹⁵

se odvolávala i Brechtova dcera Barbara, když byla v sedmdesátých letech žádána o novou smlouvu, neboť jména proskribovaných autorů byla překážkou pro uvádění Brechtových inscenací v československých divadlech. Ludvík Kundera na to v rozhovoru s autorkou této práce vzpomínal takto:

„Vyšel asi jeden svazek *Spisů* bez uvedení překladatelů, takže se žertovalo, že se Brecht mezitím naučil česky. Ale ještě předtím bylo nějaké jubileum brechtovské, on už byl v celém světě známým, hraným, a naše stranické orgány chtěly, aby se taky tento klasik objevil na českém jevišti, jenomže jsme vadili my. Tak vyslali dva muže z pražského Ústředního výboru, aby navštívili Brechtovy dědice. To už umřela i paní Weiglová, ale byla tam dcera Barbara. Tak šli za ní a ona před svědky řekla velice krásnou věc, na žádost, aby nám odňali tu autorizaci: „Nein, Papa wusste, was er tut. Tatínek věděl, co dělá.“¹⁹⁶

¹⁹⁵ BRECHT, Bertolt. *Briefe 3, 1950–1956*. Band XXX. Berlin/Weimar / Frankfurt am Main: Aufbau-Verlag / Suhrkamp Verlag, 1998, s. 339–340.

„Milý soudruhu Fűrnerbergu! / Děkuji Vám mnohokrát za Vaši přátelskou radu. Rád autorizuji Ludvíka Kunderu pro překlady mých veršů a Vápeníka pro překlady mých divadelních her a prozaických děl. / Byl byste také tak laskavý a zprostředkoval to do Prahy. / Ještě jednou velice děkuji. / Váš bertolt brecht“ (Překlad autorka práce.)

¹⁹⁶ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012. Cit. s. 229–230. Podobně popisuje situaci také Božena Koseková: „Vápeník a Kundera měli od Bertolta Brechta autorizaci na překlady do češtiny. Tady se našel člověk [Vladimír Neff, doplněno autorkou práce], který byl ochoten Brechta překládat, když oni nesměli, ale Brechtova dcera, paní Barbara Brechtová, absolutně odmítla dát smlouvu. Řekla prostě, že

Postupně se z Kundery stal jeden z největších českých znalců Brechtova díla, a to nejen dramatického, ale i lyrického, prozaického a teoretického, které systematicky zpřístupňoval českým čtenářům. Většina divadelních her byla nejprve k dispozici jako rozmnoženiny Dilie, než byly vydány knižně, zejména v rámci sebraných *Spisů*. Ludvík Kundera však věnoval Brechtovi nezměrnou pozornost nejen jako překladatel, ale i jako literární historik a vykladač – v doprovodných textech (úvodech, doslovecích, komentářích) k vydání jednotlivých titulů, jako účastník konferencí a symposií – a rovněž jako jeden z editorů Brechtových *Spisů*¹⁹⁷, které u nás vycházely v letech 1959–1989 v nakladatelství SNKHLU/SNKLU a pozdějším Odeonu. Řídil je Ludvík Kundera společně s Rudolfem Vápeníkem a Janem Grossmanem. Pro osm svazků těchto *Spisů* Kundera přeložil veškeré verše, některé hry a dramatické fragmenty. Dalších překladů se ujali Rudolf Vápeník, Jarmila Haasová-Nečasová a Marie Liehmová. Ke svazkům 4, 5, 6 a 8 jsou připojeny doslovy, poznámky překladatele a ediční poznámky Ludvíka Kundery. Nejprve vyšly pod edičním vedením Jana Grossmana v rychlém sledu tři svazky divadelních her (1959, 1961 a 1963), načež následovala desetiletá odmlka, než byly v roce 1973 vydány prózy, avšak se zamlčenými jmény obou překladatelů i editora Kundery. Teprve na sklonku sedmdesátých let se projekt, jehož vedení převzal Ludvík Kundera, dočkal pokračování a úspěšného zakončení (souběžně s pátým svazkem *Spisů* vydaným v Odeonu vyšel k osmdesátému výročí Brechtova narození v Československém spisovateli výbor *Songy, chóry, básně* uspořádaný a přeložený

respektuje přání svého otce. Takže nakonec to vyšlo v překladu Kundery a Vápeníka a v tiráži ani v copyrightu není uveden překladatel a jsem tam jenom já jako odpovědná redaktorka.“ NEŠPOROVÁ, Jitka – KOSEKOVÁ, Božena. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 223.

V tiráži knihy je uvedena lakonická formulace „Přeloženo z češtiny“.

¹⁹⁷ Podle data vydání vycházely Brechtovy *Spisy* v češtině v tomto pořadí: 2. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 2 [Kulatolebí a špičatolebí – Horáti a Kuráti – Strach a bída Třetí říše – Pušky paní Carrarové – Matka Kuráž a její děti – Lukulův výslech – Život Galileiho]*. Praha: SNKHLU, 1959; 3. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 3 [Dobry člověk ze Ščuanu – Pan Puntila a jeho služebník Matti – Zadržitelny vzestup Artura Uie – Vidění Simony Machardové – Švejk za 2. světové války – Kavkazský křídový kruh – Dny Komuny]*. Praha: SNKHLU, 1961; 1. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 1 [Baal – Bubny v noci – V houštinách měst – Muž jako muž – Šestáková opera – Svata Johanka z jatek – Matka]*. Praha: SNKLU, 1963; 7. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Prózy 1 [Krejcarovy román; Obchody pana Julia Caesara]*. Praha: Odeon, 1973; 5. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 5. Adaptace [Život Eduarda druhého anglického – Sofoklova Antigona – Domáci učitel – Proces Johanky z Arku v Rouenu 1431 – Don Juan – Bubny a trumpety – Coriolanus]*. Praha: Odeon, 1978; 6. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Básně*. Praha: Odeon, 1979; 4. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 4. Fragmenty a jiné [Aktovky – Vzestup a pád města Mahagonny – Naučné a cvičné hry – Songy a jiné – Turandot aneb Kongres překrucovačů – Fragmenty her – Práce pro film]*. Praha: Odeon, 1984; 8. svazek *Spisů*: BRECHT, Bertolt. *Prózy 2. Kalendářové a jiné historky. [Historky – Historky o panu Keunerovi – Hovory na útěku – Me-ti – Tuiovský román]*. Praha: Odeon, 1989.

rovněž Ludvíkem Kunderou¹⁹⁸). V celém tomto časovém údobí opakovaně vycházela vybraná Brechtova díla i v jiných nakladatelstvích (např. Mladá fronta, Československý spisovatel, vedle nejčastějších rozmnoženin Dilie). Mimo to v druhé polovině šedesátých let Kundera sestavil spolu s Rudolfem Žákem monotematicky zaměřené číslo brněnského časopisu *Meandr*¹⁹⁹. Badatelské úsilí soustředěné na osobnost a dílo B. Brechta pak Kundera završil monografickou prací *Brecht*²⁰⁰ z roku 1998, jež je nejobsáhlejší publikací svého druhu u nás (zahrnuje například i soupis všech českých inscenací dramát B. Brechta).

4.4 PŘEKLADATEL NĚMECKÝCH DRAMAT

Jakkoli je při sledování překladatelské činnosti Ludvíka Kundery problematické zaměřovat se na chronologický aspekt, protože překlady mnohdy nevycházely bezprostředně poté, co vznikly, a překladatel často marně bojoval o zařazení titulu do edičních plánů nakladatelství, s nimiž spolupracoval (jak bude dále zřejmé zejména z kapitol věnovaných překladům poezie Hanse Arpa a Petera Huchela), zůstává toto hledisko relevantní pro dobovou recepci, a proto se ho nadále přidržujeme.

Umělecky plodná a politicky svobodnější šedesátá léta přinesla další překladové práce pro divadlo, jež obvykle zůstávaly v podobě rukopisů, netiskly se, jako např. Büchnerův *Vojcek* (*Woyczek*). Před Kunderovým překladem existoval překlad Vápeníkův²⁰¹ a dramatický přepis Jana Křemena z padesátých let²⁰². Kundera tuto hru o 3 dějstvích přeložil pro Diliu, kde byl manuskript rozmnožen v roce 1963, následně 1986 a v roce 1994 pořízen dotisk.²⁰³ Knižně vyšlo toto drama v rámci *Dila*²⁰⁴ Georga

¹⁹⁸ BRECHT, Bertolt. *Songy, Chóry, Básně*. Praha: Československý spisovatel, 1978.

¹⁹⁹ Podrobněji o Meandru, časopise Mahenovy činohry v Brně srov. heslo ve *Slovníku české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-11-12]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=156&hl=meandr+>>.

²⁰⁰ KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: JAMU, 1998.

²⁰¹ BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Athos, 1947.

²⁰² BÜCHNER, Georg. *Vojcek: hra o 3 jednáních s předehrou*. Praha: Ústřední dům lidové tvořivosti, 1957.

²⁰³ BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Dilia, 1963. A dále tamtéž 1986, 1994.

Büchnera (1813–1837) vydaného v Odeonu roku 1987, jehož součástí je i veselohra *Leonce a Lena* (*Leonce und Lena*; rukopisem Kunderova překladu disponovala Dilia již od roku 1984²⁰⁵). Také překlad hry Petera Weisse (1916–1982) *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade* (*Verfolgung und Ermordung Jean Paul Marats dargestellt durch die Schauspielgruppe des Hospizes zu Charenton unter Anleitung des Herrn de Sade*) poskytl Dili²⁰⁶, než jej o rok později vydalo nakladatelství Orbis²⁰⁷ a po více než třech desetiletích znovu Větrné mlýny ve spolupráci s nakladatelstvím Host²⁰⁸. Pro brněnské Satirické divadlo přeložil divadelní hru *Žert, satira, ironie a hlubší význam* (*Scherz, Satire, Ironie und tiefere Bedeutung*) Ch. D. Grabbeho (1801–1836)²⁰⁹, která ho inspirovala k napsání vlastního dramatu *Nežert*. Protože v sedmdesátých letech byl režimem umlčen, mohl se k překladům divadelních her vrátit až v osmdesátých letech, kdy pro Dili přeložil dvě hry s historickou tematikou: Brucknerovu (1891–1958) *Alžbětu Anglickou* (*Elisabeth von England*)²¹⁰ a Schillerova (1759–1805) *Dona Carlose, infanta španělského* (*Don Carlos, Infant von Spanien*)²¹¹.

4.5 ZNALEC NĚMECKÉHO EXPRESIONISMU

²⁰⁴ BÜCHNER, Georg. *Dílo*. [Dantova smrt – Leonce a Lena – Vojcek – Posel hesenského venkova]. Z něm. orig. přeložili Josef Balvín, Ludvík Kundera a kol. Praha: Odeon, 1987.

²⁰⁵ BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena*. Praha: Dilia, 1984. Nejnovější reedici Kunderových překladů *Vojcka a Leonce a Leny* vydalo nakladatelství Artur: BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena; Vojcek*. Praha: Artur, 2006.

²⁰⁶ WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade: Drama o dvou dějstvích*. Praha: Dilia, 1965.

²⁰⁷ WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade: Drama o dvou dějstvích*. Praha: Orbis, 1966.

²⁰⁸ WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade: Drama o dvou dějstvích*. Brno: Větrné mlýny / Host, 2000.

²⁰⁹ GRABBE, Christian, Dietrich. *Žert, satira, ironie a hlubší význam*. Brno: Satirické divadlo, 1967. V překladu Zbyňka Sekala vydalo tuto hru již roku 1958 SNKLHU.

²¹⁰ BRUCKNER, Ferdinand. *Alžběta Anglická*. Praha: Dilia, 1986.

²¹¹ SCHILLER, Friedrich. *Don Carlos, infant španělský: dramatická báseň*. Praha: Dilia, 1987.

Mimořádným překladatelsko-edičním počinem konce šedesátých let – a vzhledem k enormnímu nákladu 11 200 výtisků v Klubu přátel poezie i poměrně značně rozšířeným dílem – bylo vydání antologie německého expresionismu *Haló, je tady vichr, vichřice!*²¹². Ludvík Kundera ji uspořádal, přeložil pro ni veškeré ukázky, napsal úvodní esej a poznámky s životopisnými daty zastoupených autorů a texty doprovodil bohatým výběrem z expresionistické grafiky. Titul odkazuje k básni „Vichr“ Alfreda Lichtensteina (1889–1914), jež je předeslána na úvod výboru:

Ve větru hoří svět. Jde praskot městem.

Haló, je tady vichr, vichřice!

Děvčátko prochá od bratrů a sester.

Mladičké auto na Ithaku chce.

Cesta se zcela vyšinula z dráhy.

Vyškrabal kdosi hvězdy nebesům.

Šílenec narodil se příliš záhy.

A v San Francisku praskl měsíc – bum.

Publikace o rozsahu 144 drobnopisně tištěných stran odráží Kunderův mimořádný zájem o literární i výtvarný expresionismus a zároveň jeho hlubokou znalost tématu. Práce se vřazuje do kontextu badatelského zájmu o expresionismus, který se rozvíjel v celé Evropě od padesátých let 20. století. Podobně jako v *Německých portrétech* představil Ludvík Kundera autory, kterými se později zabýval intenzivněji, i zde se setkáváme se jmény, která tvoří páteř jeho překladatelského díla. Vedle dobře známých „typických zástupců“ expresionismu (Georg Trakl, Gottfried Benn, Georg Heym) tak Kundera zařazuje i méně známé reprezentanty tohoto uměleckého směru, např. Bertolta Brechta, Hanse Arpa, Alfreda Kubina, Johannese R. Bechera, Leonharda Franka a také Christiana Morgensterna jakožto v jistém smyslu předchůdce expresionistů. Všem těmto autorům Kundera-překladatel věnoval minimálně jeden knižní svazek.

Publikaci hojně recipoval dobový tisk. Nejpodrobněji, a zčásti též kriticky, se k ní vyjadřuje Hana Kučerová²¹³ v rozsáhlé studii na stránkách časopisu *Česká literatura*,

²¹² KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady vichr, vichřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

²¹³ KUČEROVÁ Hana. Renesance expresionismu. *Česká literatura*, 1970 [vyšlo 1972], roč. 18, č. 5/6, s. 475–481 (cit. s. 475). Kučerová v úhrnu hodnotí publikaci kladně: „Byla tak vykonána záslužná práce,

informativně na ni upozornili Oldřich Rafaj²¹⁴ a Štěpán Vlašín²¹⁵ v *Rudém právu*, o připravovaném vydání psal v *Listech Klubu přátel poezie* odpovědný redaktor svazku Josef Brukner²¹⁶. Antologie byla jako průkopnická připomínána rovněž v ohlasech novější, takzvané „malé antologie poezie německého expresionismu“ *Držíce v drzých držkách cigarety*²¹⁷ olomouckého germanisty a básníka Radka Malého.²¹⁸

4.6 PŘEKLADATEL-MYSTIFIKÁTOR I ZAMLČOVANÝ PŘEKLADATEL

Po „hravých“ šedesátých létech 20. století přišly roky normalizační. Jako redaktor časopisu *Meandr*, jehož dva ročníky vyšly v letech 1968–1969, využíval Kundera překlad jako nástroj mystifikace – vlastní autorské příspěvky vydával za překladové práce básní zapomenutého francouzského básníka Fernanda Gromaira²¹⁹. Krutý obrat přinesla sedmdesátá léta, kdy – jako mnozí jiní a podobně jako již v padesátých letech – nesměl publikovat svou původní tvorbu. Tehdy se z něj stal, řečeno s Josefem Škvoreckým, „nedobrovolný překladatel“, avšak s nástupem husákovské normalizace

která prozrazuje dlouholetý zájem i vřelý vztah, a nemělo by smysl vytýkat tu nezbytnou míru subjektivnosti při výběru – bez ní se neobejde žádný pořadatel, překladatel, ba ani vědec –, tím spíše, že ani jedno významnější jméno nebylo opomenuto.“ Vyčítá však tematické uspořádání básní ve výboru a zařazení ukávek z prózy a dramatu: „Při tematickém řazení následují jednotlivé ukázky zcela bez zřetelů chronologických a osobnostních, takže vytvářejí víceméně volné okruhy, z nichž pouze některé představují pomyslné celky. [...] přednost [bychom dali] řazení chronologickému, které by mohlo přinést zajímavé poznatky o vývoji směru, nebo řazení autorskému, které by uceleněji přiblížilo profil jednotlivců. [...] úryvky z próz a dramatu [jsou] tak malé, že kromě nepříliš určitého povědomí o stylu expresionistické tvorby nevypovídají téměř nic. Zvláště nenáležitě a kuse působí, že jsou zařazeny mezi básně, čímž vystoupí ještě víc jejich neucelenost a torzovitost.“

²¹⁴ or [RAFAJ, Oldřich]. Ze světa knih – Haló, je tady víchr, víchřice! *Rudé právo*, 1969, roč. 50, č. 227, s. 5.

²¹⁵ VLAŠÍN, Štěpán. Expresionismus se představuje. *Rudé právo*, 1970, roč. 50, č. 32, s. 4.

²¹⁶ BRUKNER, Josef. Haló, je tady víchr, víchřice. *Listy Klubu přátel poezie*, 1968, s. 5–6. Další ohlasy z tisku: KRATOCHVIL, Jiří. Haló, je tady víchr, víchřice! *Host do domu*, 1969, roč. 16, č. 17, s. 36; ŠIMŮNEK, Jaroslav. Poezie jedné epochy. *Svět práce*, 1969, roč. 2, č. 40, s. 10.

²¹⁷ MALÝ, Radek (ed.) *Držíce v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu*. Praha: BB art, 2007.

²¹⁸ Např. BORKOVEC, Petr. Vzpomínky na světaskon. *Lidové noviny*, 2007, roč. 20, č. 140, s. 6 (Orientace); HORÁK, Ondřej – MALÝ, Radek. Okrajoví expresionisté jsou dodnes „živí“. Rozhovor. *Lidové noviny*, 2007, roč. 20, č. 120, s. 3 (Kulturní premiéry).

²¹⁹ Mimo to užíval šifry L. K., LK, lk, ra, Lra, jm, jma a J. P. a dále pseudonymy Jiří Koutník a Ján Raum, jak uvádí *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

nemohl oficiálně pracovat už ani jako překladatel. Reakcí na tuto situaci bylo takzvané „pokrývání“ neboli překlady „nepřiznané“, „na zapřenou“²²⁰. Jak připomíná Antonín Přidal v knize *Zamlčování překladatelé*,

„pokrývat“ znamenalo půjčovat své jméno někomu, kdo svoji práci nesměl podepsat, protože byl zapsán do seznamu lidí politicky zavržených, názorově nepoddajných a pro veřejný život nežádoucích. Občan takto oceňovaný se zpravidla nemohl skrýt ani za vymyšlený pseudonym a musel předstírat, že se svou publikovanou prací nemá nic společného. Jeho „pokrývačem“ nebo „pokrývačkou“ se mohla stát osoba, jejíž jméno zatím na černé listině nebylo a jejíž dobrá vůle se nezalekla konspiračních nesnází; s ní uzavřelo vydavatelství nebo divadlo nebo jiné pracoviště smlouvu, na ni se obracelo v oficiální korespondenci, jí posílalo korektury, autorské výtisky, pozvánky a honoráře, její jméno bylo vytištěno v tiráži, na plakátech a v programech, uváděno v recenzích, zanašeno do katalogů. Někteří redaktoři a dramaturgové tuto tichou hru statečně inspirovali, protože chtěli postiženým existenčně pomoci, druzí ji mlčky podporovali a třetí ji prohlédnout a překazit nechtěli, protože kvalitní práce, získávané na zapřenou, byly jejich podniku ku prospěchu.“²²¹

Z rozhovorů shrnutých v publikaci *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*²²² plyne, že o pokrývání věděl víceméně každý, jen se o tom nikde veřejně nemluvalo. Například Věra Saudková k tomu dodává:

„Ale byly s tím hrozná potíže, nejenom politické, ale i finanční. Bylo to dost nevděčné, protože skuteční překladatelé neměli smlouvu, tu měli pokrývači. Vysoké honoráře pro pokrývače znamenaly také vysoké daně, a tak se pak překladatelé divili, že dostávají málo.“²²³

Podobně popisuje svízele těchto praktik i Ludvík Kundera:

„Se všemi [jsem se osobně neznal], ale musím si pochválit, že lidé se ukázali, až na malé výjimky, velice hezky, že mně tuto úsluhu nabídli a starali se, aby se honorář dostal ke mně. Ono jim to samozřejmě

²²⁰ RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 12–13.

²²¹ RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelé. Bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992, s. 5.

²²² RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012.

²²³ NEŠPOROVÁ, Jitka – SAUDKOVÁ, Věra. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 351.

figurovalo mezi daněmi. Byla doba, kdy jsem měl tolik pokrývačů, že se mně to dokonce pletlo, kdo je kdo. Zápisky jsem si o tom valně nevedl, aby to nebylo odhaleno.²²⁴

Bibliografický soupis *Zamlčování překladatelů*²²⁵, vydaný Obcí překladatelů v roce 1992, ukazuje, že pokrývání mělo řadu podob a netýkalo se nutně jen překladových prací, což je zřejmé i z bibliografie Ludvíka Kundery. Nepřekladové tituly však měly charakter popularizačně odborných publikací, na nichž se umělci podíleli zpravidla z pragmatických finančních důvodů (např. *Slovníček literárních pojmů*²²⁶ vydaný pod jménem Františka Tenčíka, brněnského literárního historika, či kolektivní práce *Sto let české knihovny ve Znojme*²²⁷ vydaná pod jménem ředitele knihovny Jana Hanzálka), nebo se v Kunderově případě dále jednalo o adaptace televizních her *Vrtkavý král* (1975, jako původci díla uvedeni Vladislav Vančura a Evžen Němec) a *Nikola Šuhaj loupežník* (1978, pod jménem režiséra Evžena Sokolovského). U překladových děl bylo jméno skutečného překladatele nahrazeno jiným jménem, u kolektivních prací jméno zakázaného překladatele vynecháno, a došlo i ke kurióznímu případu vydání překladového titulu bez uvedení jakéhokoli původce, jak tomu bylo u (již výše zmíněného) sedmého svazku Brechtových *Spisů*. Pomineme-li literárněhistorickou práci Květuše Hyršlové s ideologicky přijatelným názvem *Čas pokusů a pochyb v západoněmecké literatuře šedesátých let*²²⁸, pro niž Kundera „přiznaně“, tedy s uvedením jména v tiráži, přeložil veršové ukázky, neobsahuje Kunderova překladová bibliografie – s výjimkou rozmnoženin, již dříve přeložených Brechtových dramát v Dili, která ovšem tiskem nevycházela – jediný titul, který by nesl jeho jméno, a to až

²²⁴ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012. Cit. s. 230. Zmíněnou „výjimkou“ ve výše uvedené citaci byl případ dědiců Františka Tenčíka. Kundera pod jeho jménem zpracoval *Slovníček literárních pojmů* (Praha: Albatros, 1976), ale za půlroční práci nedostal zapláceno, neboť „pokrývač“ v roce 1974 zemřel a dědici, byť zasvěcení, se od situace distancovali.

²²⁵ RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelů. Bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992.

²²⁶ TENČÍK, František. *Slovníček literárních pojmů*. Praha: Albatros, 1976. [Správně: KUNDERA, Ludvík. *Slovníček literárních pojmů*. Praha: Albatros, 1976.]

²²⁷ HANZÁLEK, Jan a kol. *Sto let české knihovny ve Znojme: 1877–1977*. Znojmo: Okresní knihovna ve Znojme, 1978.

²²⁸ HYRŠLOVÁ, Květuše. *Čas pokusů a pochyb v západoněmecké literatuře šedesátých let*. Praha: Československý spisovatel, 1972.

do roku 1978. Kunderův výběr z básní J. R. Bechera *Bílý zázrak*²²⁹ tak pokryl nordista Josef B. Michl, verše přeložené pro monografii *Goethe. Jeho život a jeho doba (Goethe. Sein Leben und seine Zeit)*²³⁰ brněnský básník Josef Suchý, překladu Nestroyovy hry *Dům temperamentů (Das Haus der Temperamente)*²³¹ propůjčila jméno dokonce pracovnice Dilie Valerie Sochorovská, u překladů Fühmannových próz²³² jako druhý překladatel vedle Zdeny Lacinové, s níž takto spolupracoval již od padesátých let, Kundera uveden nebyl, podobně jako při inscenaci *Bobřího kožichu (Der Biberpelz)*²³³ G. Hauptmanna, hrané ve Slováckém divadle v Uherském Hradišti a prezentované pouze jako překlad Pavla Eisnera. K těmto překladovým pracím z němčiny se – podle bibliografie *Zamlčování překladatelé* – přidružuje také překlad *Balady o Hilébii (Barnlose)*²³⁴ Erika Kraga pořízený z norštiny, který v součinnosti překládali Ludvík Kundera a nordistka Milada Blekastadová, a dále překlad dramatu *Vzbuzené zájmy (Los intereses creados)*²³⁵ Jacinta Benavente ze španělštiny, na němž se s Kunderou podílel Vladimír Mikeš. V obou případech jméno překladatele Kundery nebylo zmíněno.

Uvedený výčet tak v porovnání s jinými etapami Kunderovy překladatelské práce působí poněkud neústrojně a prozrazuje, že se často jednalo o nahodilou, „řemeslnou“ spolupráci, na níž Kundera díky kolegiálně poskytnutým možnostem

²²⁹ BECHER, Johannes Robert. *Bílý zázrak. Výbor z básní 1912–1958*. Z něm. orig. přel. Josef B. Michl [správný údaj: přel. Ludvík Kundera]. Praha: Mladá fronta, 1973.

²³⁰ FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe. Jeho život a jeho doba*. Z něm. orig. Goethe, sein Leben und seine Zeit přel. Rudolf Toman, verše Josef Suchý [správný údaj: verše přel. Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1973.

²³¹ NESTROY, Johann Nepomuk. *Dům temperamentů*. Z něm. orig. přel. Valerie Sochorovská [správný údaj: přel. Ludvík Kundera]. Inscenace: Satirické divadlo Večerní Brno 25. 1. 1973 – čs. premiéra. Režie: Miroslav Zejda. Nevyšlo tiskem.

²³² FÜHMANN, Franz. *Žonglér v kině*. Z něm. orig. König Ödipus a Der Jongleur im Kino oder Die Insel der Träume přel. Zdena Lacinová [správný údaj: přel. Zdena Lacinová a Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1974. A dále: FÜHMANN, Franz. *Dvaadvacet dní aneb Půle života. Cestovní deník*. Z něm. orig. Zweiundzwanzig Tage oder Die Hälfte des Lebens přel. Zdena Lacinová [správný údaj: přel. Zdena Lacinová, verše Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1979.

²³³ HAUPTMANN, Gerhart. *Bobří kožich*. Přel. Pavel Eisner [správný údaj: přel. Pavel Eisner, pruské písně a báseň E. von Wildebrucha přel. Ludvík Kundera]. Inscenace: Slovácké divadlo v Uherském Hradišti 11. 3. 1978. Režie: Miloš Hynšt. Nevyšlo tiskem.

²³⁴ KRAG, Erik. *Balada o Hilébii: (Bezdětná)*. Z nor. orig. přeložila Milena Blekastadová [správný údaj: přel. Ludvík Kundera a Milena Blekastadová]. Praha: Dilia, 1972. Nevyšlo tiskem.

²³⁵ BENAVENTE, Jacinto. *Vzbuzené zájmy*. Ze španěl. orig. přel. Vladimír Mikeš [správný údaj: přel. Ludvík Kundera a Vladimír Mikeš]. Inscenace: Státní divadlo Brno 11. 2. 1977 v Divadle na Výstavišti – čs. premiéra. Režie: Rudolf Tesáček. Nevyšlo tiskem.

participoval. Až od roku 1978, s postupujícími pracemi na vydávání Brechtových *Spisů*, bílá místa v jeho bibliografii opět mizí a přibývají další překlady.

Překlenout toto „mezidobí“, jež bylo obtížné i existenčně, se Ludvíku Kunderovi podařilo díky pomoci přátel z NDR, zejména Franze Fühmanna, s nímž realizoval několik společných edičních projektů v němčině. V roce 1964 tak vydali německou antologii české poezie *Die Glasträne*²³⁶, která se po dvou letech dočkala reedice v podobě rozšířeného vydání, a začali připravovat rozsáhlejší antologii *Die Sonnenuhr*²³⁷, jejíž vydání však dospělo ke zdárnému konci až v roce 1987 nejen kvůli rozsahu prací, ale i snahám československých cenzorů, kteří chtěli tento zahraniční záměr zmařit, jak připomíná Božena Koseková:

„Šéfredaktor nakladatelství Reclam [Hans Marquardt] se u mě stavil v Odeonu a vyprávěl mi, že odsud dostali jakési varování na stranické úrovni, že tahle antologie není ta správná, že strana s ní nesouhlasí a že by se měla předělat. Že výběr autorů, který Kundera provedl, jaksi neodpovídá současnému partajnímu hodnocení české literatury. A pan šéfredaktor tehdy odpověděl, aby se čeští soudruzi nezlobili, ale že to, co se vydává v nakladatelství, kde on je šéfredaktor [...], je jeho věc.“²³⁸

V průběhu sedmdesátých let pak péčí Ludvíka Kundery vyšly německé básnické výběry z tvorby Františka Halase, Konstantina Biebla, Františka Hrubína a Vítězslava Nezvala. Podrobněji jsou okolnosti vzniku a podoba těchto knižních svazků popsány v kapitole 8 LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU.

4.7 REHABILITOVANÝ PŘEKLADATEL

Po odeznění nejpřísnějších let publikačního zákazu byl Ludvík Kundera opět „přizván“ ke spolupráci, což lze názorně doložit nabídkou překladu deníkových próz krnovského rodáka, později spisovatele NDR Hannse Cibulky (1920–2004). V umělecké pozůstalosti Ludvíka Kundery se dochovala část korespondence zachycující komunikaci

²³⁶ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964. 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.

²³⁷ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986.

²³⁸ NEŠPOROVÁ, Jitka – KOSEKOVÁ, Božena. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 220.

mezi nakladatelstvím, překladatelem a autorem. Přestože není kompletní (jde o sedm písemností, jejichž kopie jsou přiloženy k této práci), představuje z hlediska dějin překladu poměrně unikátní doklad dobové praxe, jakkoli nelze tento příklad paušálně zobecňovat.

Iniciačním listem v této korespondenci je strohý telegram redaktorky Lidového nakladatelství Marty Beranové z 24. dubna 1978 ve znění:

„Máte-li zájem překládat Cibulku, Deníky, podejte zprávu Lidovému nakladatelství Praha. Beranová.“

Ludvík Kundera na tuto výzvu obratem kladně reaguje a žádá podrobnější informace. Ty jsou mu sděleny dopisem z 3. května 1978, zaslaným spolu s knihou, z níž se má překládat, a rámečkovým papírem na překlad. V dopise je popsán rozvrh plánovaného výboru, uvedena výše honoráře a termín dodání (osm měsíců). Překladatel po čtyřech dnech potvrzuje převzetí, informuje o zamýšlené spolupráci s autorem a specifikuje své požadavky ke smlouvě. Téhož dne píše dopis také Hannsi Cibulkovi, v němž se odvolává na někdejší setkání, oznamuje záměr nakladatelství vydat česky tři jeho deníkové prózy, vyslovuje naději, že autor bude s překladem souhlasit, a sděluje svůj úmysl sestavit soupis dotazů k překládaným textům. Krátce také zmiňuje svou osobní situaci v předchozích letech, což je dokladem opravdu přátelského vztahu k německým kolegům, o němž ostatně svědčí i dopis jako takový – Kundera se vždy snažil o navázání osobních styků s autory, jejichž knihy překládal. Ve zmíněném dopise otevřeně shrnuje:

„... nach schwierigen Zeiten /7 Jahren/ konnten wir /= Rudolf Vápeník und ich, beide vom Klassiker noch autorisiert/ voriges Jahr erst wieder mit Brecht-Übertragungen anfangen, eine späte ‚Rückkehr in die Literatur‘ wie man so herrlich sagt. 5 Sammlungen und viel Dramatisches in der Schublade. Ausserdem musste man viel Handwerk schaffen, besonders Fernsehstücke... [...] Seit fast 2 Jahren leben wir schon nicht in Brünn. Der einzige erfüllte Lebenstraum!“²³⁹

Zhruba po dvou měsících následuje odpověď Hannse Cibulky s překvapivým obsahem: Nakladatelství NDR Mitteldeutscher Verlag Halle ho požádalo o souhlas s překladem

²³⁹ „... po těžkých časech /7 let/ jsme mohli /= Rudolf Vápeník a já, oba ještě autorizovaní klasikem/ teprve loni opět začít s brechtovskými překlady, pozdní ‚návrat do literatury‘, jak se tak krásně říká. 5 sbírek a hodně dramát v šuplíku. Kromě toho musel člověk dělat hodně řemesla, hlavně televizní hry... [...] Už skoro 2 roky nebydlíme v Brně. To je jediný splněný sen!“ (Překlad autorka práce.)

Sicilského deníku (*Sizilianisches Tagebuch*) do češtiny, tedy jen této jedné prózy, nikoli tří, o nichž mu psal Kundera. A protože tento text považuje autor za svou nejhorší prozaickou práci, zvažuje, že ke smlouvě nepřistoupí:

„Sie wissen selbst, lieber Ludvík Kundera, daß mich Böhmen, Mähren und Schlesien entscheidend geprägt haben, daß ich Mensch und Landschaft auch heute noch liebe, und daß ich es keineswegs einsehe, daß mich gerade dieses Land mit der schlechtesten Prosaarbeit, und das ist nun einmal das Siz. [Sizilianische] Tagebuch, dem tschechischen Leser vorstellen will. Dann sollte man lieber auf eine Veröffentlichung verzichten. Schreiben Sie mir bitte Ihre Meinung!“²⁴⁰

Odpověď na tento dopis bohužel není součástí korespondence, kterou Kunderovi dědici zpřístupnili autorce této práce, tudíž lze závěrem jen konstatovat fakt, že výbor skutečně vyšel v plánovaném rozsahu *Sicilský deník – Listy z Dornburgu – Vyznání lásky v městečku K.* s vročením 1980. Nelze vyloučit, že to bylo později, než bylo původně zamýšleno. Dopisem ze 4. ledna 1979 překladatel redaktorku Beranovou žádá jen o prodloužení termínu na odevzdání rukopisu, a to do 1. února 1979. Na rozdíl od jiných titulů, o jejichž vydání se Kundera s velkým osobním nasazením vehementně ucházel, je možné vnímat tuto knihu jako příklad odevzdané „překladatelské zakázky“, nedoprovází ji žádný doslov či komentář.²⁴¹

Byť tento český výbor z Cibulkovy prozaické tvorby nepředstavuje žádný z vrcholných překladatelských počínů Ludvíka Kundery (již vzhledem k umělecké hodnotě originálu), příhodně dokládá některé konstanty Kunderova přístupu k překládaným textům a autorům. Za vyvrcholení Kunderova překladatelského úsilí lze nepochybně považovat uvedení čtyř zásadních jmen německé poezie do české literatury, a sice Paula Celana, Hanse Arpa, Gottfrieda Benny a Georga Heyma, jimž na sklonku osmdesátých a v průběhu devadesátých let 20. století vyšly samostatné české knižní výběry, které dnes mají kanonickou platnost. K těmto excelentním pracím je možno nepochybně připočíst také rozsáhlý soubor básní Georga Trakla. Právě za překlad poezie expresionistů Benny a Trakla, s přihlédnutím k celoživotnímu dílu, byla Kunderovi v roce 1996 udělena Státní cena za překlad.

²⁴⁰ „Víte sám, milý Ludvíku Kundero, že Čechy, Morava a Slezsko mě rozhodujícím způsobem formovaly, že ještě dnes tu krajinu a lidi miluji a že v žádném případě nechápu, že mě právě tato země chce představit českému čtenáři nejhorší prozaickou prací, a tou je vskutku Sic. [Sicilský] deník. To by se člověk měl raději publikace vzdát. Napište mi prosím svůj názor!“ (Překlad autorka práce.)

²⁴¹ Lze namítnout, že příslušná edice nebyla koncipovaná pro vydávání komentovaných děl. Volba ediční řady však přesto skýtala možnost eventuálního zařazení překladu do jiné edice.

4.8 PŘEKLADATEL POEZIE PAULA CELANA

*Sněžný part*²⁴², první a dosud jediný reprezentativní český knižní výbor z poezie Paula Celana (1920–1970), pořízený péčí Ludvíka Kundery (který básně vybral, přeložil, opatřil poznámkami a doslovem), vyšel v Odeonu roku 1986. Překladatelova pozornost tomuto básníku patřila pochopitelně již mnohem dříve a shoduje se s počátky české recepcce Celanovy poezie, respektive jeho nejznámější básně „Fuga smrti“ („Todesfuge“), možná nejznámější evropské básně 20. století vůbec, řazené k takzvaným „básním po Osvětlení“.

První český překlad této básně lze pravděpodobně připsat Jiřímu Grušovi, který jej publikoval roku 1965 v časopise *Plamen*.²⁴³ Následoval překlad Skácelův otištěný roku 1967 v časopise *Host do domu*²⁴⁴ a v témže roce i první verze překladu Kunderova, vydaná knižně v antologii *Sto moderních básníků*²⁴⁵. Kunderova druhá, v českém prostředí nejznámější verze vyšla ve výše zmíněném výboru *Sněžný part*²⁴⁶ v roce 1986. Avšak již v polovině šedesátých let snil Kundera o knižním výboru Celanovy poezie, jehož základem měl být autorizovaný výběr básní, který překladateli zaslal sám autor.²⁴⁷ Realizace se však – zejména kvůli překladatelovu publikačnímu zákazu – značně posunula a i výbor z roku 1986 nese stopy cenzurních zásahů.

²⁴² CELAN, Paul. *Sněžný part. Výbor básní*. Praha: Odeon, 1986.

²⁴³ *Plamen*, 1965, roč. 7, č. 12, s. 75.

²⁴⁴ *Host do domu*, 1967, č. 5, s. 40–41. Skácelův překlad vyšel i knižně ve výboru *Květy z nahořklého dřeva* (SKÁCEL, Jan – OPELÍK, Jiří (ed.). *Květy z nahořklého dřeva*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 136–137.

²⁴⁵ KROUPA, Adolf (ed.). *Sto moderních básníků*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 60–61.

²⁴⁶ CELAN, Paul. *Sněžný part. Výbor básní*. Praha: Odeon, 1986, s. 9–10. Další překlady pořídili W. Spitzbardt (SPITZBARDT, Wolfgang: *Textauswahl für den Deutschunterricht an der Musikfakultät, Teil II*. Brno: JAMU, 2003, s. 63–65.), J. Blaha (BLAHA, Josef. *Židovské myšlení jako inspirace nejen pro křesťany*. Brno: Marek Konečný, 2008, s. 122.), Jakub Kostelník (*Nové břehy*, 2009, roč. 2, s. 2.), Radek Malý (*Aluze*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 35–52; a rovněž: *Bohemica Olomucensia* 2010, č. 1, s. 161–162.). Básně Paula Celana do češtiny převedli např. také Rio Preisner, Miloš Tomasco, Ondřej Fafejta, Eva Syříšřová ad.

²⁴⁷ Srov.: COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002. Kunderova korespondence s Paulem Celanem, čítají 5 dopisů z let 1960–1968, je uložena v Německém literárním archivu v Marbachu.

Recepci tvorby Paula Celana v českém kontextu věnoval práci *Domovem v jazyce: české čtení Paula Celana*²⁴⁸ Radek Malý, do které zahrnul i srovnávací studii „Fuga smrti Paula Celana v překladech do češtiny“, publikovanou v časopise *Aluze*²⁴⁹. O Kunderově druhém, knižně vydaném překladu, který považuje za revidovaný, a tedy finální, konstatuje:

„Kundera se projevuje jako erudovaný a zkušený překladatel a jako největší znalec reálií, okolností, které k napsání ‚Fugy smrti‘ vedly a mohou přispět k rozšifrování některých méně jasných míst. Z kvalitního překladu lze upozornit na jednotlivosti: například zvolení sémanticky zúženého slova ‚vlčáci‘ na místo německého ‚Rüden‘ – zde promlouvá znalost historických faktů, skutečnost, že právě němečtí ovčáci byli v koncentračních táborech využíváni ke službě dozorcům. Otázkou je, jestli taková konkretizace překladu naopak nemůže uškodit. Kreativně, ale možná zbytečně poeticky Kundera překládá ‚blaue Augen‘ jako modravé oči (snad pozůstatek z první verze překladu?). A v Kunderově překladu nalezneme stejný omyl jako u Skácela, a sice ‚hlouběji nalaďte housle‘.²⁵⁰

Čím se tento překlad zejména vymyká z řady ostatních, je zřejmě záměrné použití vysoce příznakového sousloví ‚maestro z Němec‘ místo originálního ‚mistr z Německa‘. Motivaci této volby se mi však nedaří odhalit. ‚Mistrovství‘ je totiž v Celanově básni třeba spatřovat na více rovinách a autor užitím slova ‚mistr‘ v básni pracuje s jeho víceznačností. Němci byli jistě mistry v hudební oblasti (jedna asociace z mnoha – Johann Sebastian Bach: *Umění fugy*), k čemuž jednoznačně odkazuje Kunderův termín (italského původu!) ‚maestro‘, ale Němci také prokázali během druhé světové války mistrovství v zabíjení (‚smrt je mistr z Německa‘). Nehledě například k možnosti vnímat postavu mistra ve starším významu učence či učitele [...]. Těžko soudit, proč Kundera sáhl po tak krajním zúžení významu německého výrazu, jehož český protějšek téměř přesně kopíruje jeho význam (i polysémii) – možná se tak chtěl vymezit vůči překladům stávajícím.

Některé drobné detaily dále tento překlad odlišují jak od ostatních, tak od originálního textu. Například Kunderovo poetizující a metaforu místo prostého popisu vytvářející spojení ‚oblačné hroby‘, které stojí místo Celanova jednoznačného ‚Grab in der Luft‘, tedy ‚hrob ve vzduchu‘, či dynamizující spojení ‚zablýsknou hvězdy‘ místo možná adekvátnějšího statického ‚třpytí se hvězdy‘ z první verze překladu.²⁵¹

²⁴⁸ MALÝ, Radek – CELAN, Paul. *Domovem v jazyce: české čtení Paula Celana*. Olomouc: Periplum, 2012.

²⁴⁹ MALÝ, Radek. Fuga smrti Paula Celana v překladech do češtiny. *Aluze*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 35–52.

²⁵⁰ Originální znění: ‚streicht dunkler die Geigen‘ – doslova: ‚hlaďte (třete) temněji (ty) housle; zlogičtění metafory. (Pozn. autorky práce.)

²⁵¹ MALÝ, Radek – CELAN, Paul. *Domovem v jazyce: české čtení Paula Celana*. Olomouc: Periplum, 2012, s. 83–84.

Přestože je výše citovaná pasáž poněkud obsáhlá, byla do této práce převzata se záměrem komparace těchto závěrů s dalšími srovnávacími analýzami obsaženými v této práci. Cílem je na základě zjištěných shod a diferencí formulovat principy překladatelské metody Ludvíka Kundery.

Již s knižním výborem *Sněžný part* – pro českou recepci tvorby Paula Celana tak zásadním – se od půle osmdesátých let začínají plnit Kunderovy „překladatelské sny“. V roce 1988 vydal podobně průkopnický svazek z poezie Hanse Arpa, jehož dílo přeložil do češtiny celé – ačkoli vyšlo jen výběrově pod titulem *Na jedné noze*²⁵² a zbylé překlady zůstaly nepublikovány v Kunderově pozůstalosti. Tuto práci Kundera označil v memoárech za „životní překlad“ a předkládaná disertační práce jí věnuje kapitolu 5 PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA.

4.9 PŘEKLADATEL POEZIE GEORGA TRAKLA

Dalším „splněným snem“ překladatele je konvolut básní rakouského expresionisty Georga Trakla (1887–1914). Expresionistické hnutí a zejména německé expresionistické desetiletí (1910–1920), představovalo pro Kunderu životní překladatelské a interpretační téma. Své první překlady Traklových básní pořídil velmi záhy po druhé světové válce již s vědomím, že Trakla nepřekládá do češtiny jako první. Toto prvenství – a navíc i prvenství světové, pokud jde o překlady Traklovy poezie z němčiny do jiných jazyků – patří básníkovi a grafikovi Bohuslavu Reynkovi, který péčí Josefa Floriana ve Staré říši vydal přeložené *Básně Jiřího Trakla (Gedichte)* roku 1917²⁵³ a sbírku *Šebastian v snu (Sebastian im Traum)* pak roku 1924²⁵⁴. Tyto dvě básnické sbírky – vedle raných, za Traklova života nevydaných básní – představují celé, rozsahem nevelké literární dílo předčasně zesnulého básníka. Ludvík Kundera je druhým českým překladatelem, který po Reynkovi přeložil do češtiny toto dílo kompletně, a to ve svazku z roku 1965 nazvaném *Básně*²⁵⁵ a v mírně revidované verzi

²⁵² ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988.

²⁵³ TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917.

²⁵⁴ TRAKL, Georg. *Šebastian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924.

²⁵⁵ TRAKL, Georg. *Básně*. Praha: SNKLU, 1965.

vydané znovu v roce 1995 pod názvem *Šebestián ve snu*²⁵⁶. Může být matoucí, že za název těchto souborných vydání byl zvolen pokaždé odlišný titul reflektující jednu z původních autorem uspořádaných sbírek, obě česká vydání v Kunderově překladu však zahrnují básně z obou.

První Kunderovy překlady Traklových básní otiskl časopis *Kvart* již v roce 1949.²⁵⁷ Sám překladatel v memoárech na toto „překladatelské dobrodružství“, iniciované vydavatelem časopisu Vítem Obrtelem, vzpomíná následovně:

„Ke schůzce [někdy na sklonku roku 1945] došlo v kterési pražské kavárně a Vít Obrtel po mně bez dlouhých úvodů chtěl několik zcela konkrétních věcí [...] a nakonec mě vybídl, abych mu pro *Kvart* přeložil hrst básní Georga Trakla. Namítl jsem, že tu jsou přece překlady Reynkovy, on mi však lehkým tónem dokázal, že Trakl je z rodu těžkých básníků, kterého si asi každá generace musí přeložit znovu, a že prvé překlady, jakkoli inspirativní, plní u nás většinou funkci ‚přibližně informativní‘. Slíbil jsem a dost jsem se s obtížnou ‚zakázkou‘ namořil, než jsem – ostatně po několika vlídných, ale naléhavých upomínkách – byl s to poslat Obrtelovi prvou traklovskou várku. Tak započalo moje snad největší překladatelské dobrodružství, které – relativně! – skončilo až v půli šedesátých let vydáním mého víceméně kompletního Trakla!“²⁵⁸

V literární historii je dobře známým faktem, že ohlas Traklovy poezie v českém prostředí byl mimořádný, a to nejen pro počet překladatelů, kteří se výběrově jeho dílem zabývali, ale i pro nápadně silný inspirativní vliv na tvorbu českých básníků. Literární historik Michal Jareš pak v českém diskursu oživuje termín „traklovský kult“, když podotýká:

„V Traklově poezii nacházíme baladičnost, těžkost hlíny a barvy, které de facto charakterizují expresivní vidění: modrou, žlutou a hnědou. Možná pro toto trvání v nepojmenovaném ‚venku‘ je Georg Trakl tak blízký poezii české. [...] Vzpouira proti nezvalovské opulentnosti si vysloužila označení ‚traklovština‘ (Nezval o Halasovi) a básnická větev postexpresionismu (raný Závada, Zahradníček, Čarek či Holan) i nastupujícího existencialismu (Orten, Bednář) měla z čeho vyrůstat. Reynek i Halas v sobě nacházeli hluboké jizvy traklovského útěku před šílenstvím, před samotou a smrtí a generace další zase nacházely

²⁵⁶ TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995.

²⁵⁷ *Kvart*, 1949, č. 3, s. 24.

²⁵⁸ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 191.

Georga Trakla skrze ně: at' to byla důkladná studie Vojtěcha Jiráta v *Kritickém měsíčníku* (1942), nebo později postřehy Ludvíka Kundery o Traklově vlivu na Halase.²⁵⁹

Reflexi poezie Georga Trakla v české literatuře věnoval svou disertaci Radek Malý; knižně vyšla pod názvem *Spásná trhlina*.²⁶⁰ Malý pochopitelně uvádí výčet českých překladatelů Trakla²⁶¹ a také analyzuje vybrané přeložené texty. Nad překlady z pera Ludvíka Kundery dospěl k tomuto závěru:

„Po zhodnocení překladů Ludvíka Kundery lze konstatovat, že po stránce formální jsou básně přeloženy velmi přesně²⁶², což někdy poznamenává výběr ne zrovna ideálních slov do rýmů²⁶³. Kundera překládá rovněž jazykově správně, místy však volí z hlediska vnímatele příznaková slova (neologismy, poetismy). Přesto i v jeho překladech nalezneme několik sporných míst, jež jsou však v porovnání s rozsahem celého přeloženého díla zanedbatelná.“²⁶⁴

Nejzajímavějším momentem těchto zjištění se nám jeví volba příznakových slov, doložme ji proto konkrétními příklady:

²⁵⁹ JAREŠ, Michal. Když v černém lese volá kos. *Lidové noviny*, 2005, roč. 18, č. 149, s. 6 (Orientace).

²⁶⁰ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006.

²⁶¹ Traklovu poezii překládali do češtiny většinou básníci, nikoli překladatelé – s výjimkou Františka Nechvátala a O. F. Bablera. Překlady Zbyňka Hejdy, Ivana Slavíka, Vladimíra Holana a Ivana Wernische vyšly knižně ve výběrech z jejich překladů, autory časopisecky publikovaných překladů jsou dále – dle zjištění Radka Malého – Jan Zahradníček, Ivan Blatný, Jan Alda, Jaroslav Bednář, Jan Grmela, Jiří Mulač a Růžena Žížková. Radek Malý vydal své překlady knižně: TRAKL, Georg. *Podzimní duše*. Praha: BB art, 2005.

²⁶² Formální přesnost Malý specifikuje následovně: „Ve srovnání s Reynkovými překlady je obzvlášť nápadná formální přesnost, s níž Kundera překládá Traklovy básně psané vázaným veršem – originální forma básní, jejich rytmičké i rýmové schéma jsou dodrženy takřka striktně. [...] V rámci precizní práce s rýmem a rytmem Kundera registruje i funkci rytmických vybočení v některých Traklových básních. Je zřejmé, že překladatel uvažuje nad funkcí těchto odchylek a většinou je vnáší i do českého překladu. [...] Po formální stránce nelze tedy mít ke Kunderovým překladům mnoho výhrad, a to ani v jeho překladech Traklových volných veršů. Kundera si je vědom, že Traklovy ‚hymny‘ vyžadují jiný přístup než pravidelnou formou psané básně z předchozího období, a na překladech je to znát. Kundera, podobně jako Reynek (u nějž však rozdíl nevyniká tak výrazně), užívá v těchto překladech jazyka stylizovaného zejména slovoslednou inverzí.“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 33–35.

²⁶³ „Ludvík Kundera několikrát kvůli zachování rýmu smysl veršů pozměňuje, někdy dokonce zavádí nové významy, což je [...] krajní překladatelova možnost.“ A dále k tomu Malý dodává: „Je ale namístě říci, že Kundera zavádí neobvyklá (a tedy svou neobvyklostí originálu neodpovídající) slova a sousloví i tam, kde k tomu není nucen dodržáním formy.“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35.

²⁶⁴ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 38.

„... verš *vrávorá jak jurodivá* z básně *Die junge Magd* / Mladá děvečka, kterým Kundera překládá Traklův verš *gaukelt sie in Fieberträumen* (doslova: ‚těká v horečnatých snech‘); dále slovo ‚kloaka‘ za Traklovo ‚Gosse‘ ve významu ‚stoka, kanál‘ v básni *Der Gewitterabend* / Bouřkový večer (termín ‚kloaka‘ sice v tomto významu lze použít, působí však velmi archaicky); sice působivé, ale originálu ne zcela odpovídající adjektivum ‚rmutnormuté‘ v básni *Soumrak* (namísto Traklova adjektiva ‚trauervoll‘, doslova ‚plný smutku‘) či příznakové ‚Jihomoří‘ z básně *Psalm/Žalm* (namísto snad vhodnějšího, méně nápadného překladu ‚jižní moře‘ – v originále ‚Südsee‘). Taková práce s jazykem (vytváření neologismů či zvyšování expresivnosti), navíc spíše izolované povahy, na sebe poutá pozornost a působí někdy rušivě.

K těmto jednotlivostem lze přiřadit i zajímavý aspekt Kunderových překladů – překladatel do nich téměř systematicky při překladu výrazu ‚das Dorf‘ (‚vesnice‘) zavádí na Moravě užívaný a Kunderovi jistě bližší výraz ‚dědina‘.²⁶⁵

Že Kundera zesiluje expresivitu překladového textu, konstatoval také Karel Milota v *Literárních novinách*²⁶⁶ při komparaci obou prakticky souběžně vydaných reedic Traklova díla v češtině: v roce 1995, tedy paralelně s Kunderovým komentovaným svazkem *Šebestián ve snu*, totiž Reynkovi dědici vydali také reprint sbírky *Básně*²⁶⁷ z roku 1917. Milota však u tohoto Kunderova překladatelského postupu spatřuje motivaci v „expresionistickém školení“:

„[Kundera] výrazově přitlačí leckde, kde R. [Reynek] zůstává zdrženlivý (případně trochu unylý), zejména když slovníkový význam dává na vybranou.“

I Milota svá tvrzení dokládá příklady, z nichž výběrově citujeme (úvodem stejný verš jako výše u Malého, Milota však komentuje jiný aspekt):

„Tak v b. *Mladá děvečka* za *Nächtens übern kahler Anger/ Gaukelt sie in Fieberträumen* má K. ostře *nad pustotným mrchovištěm/ vrávorá jak jurodivá*, kdežto R. opatrněji *v noci holém po pastvisku/ potáci se v divém snu* (celá scéna je sdostatek morbidní i bez mrchoviště!). V b. *Sedláci* cítí R. doslovně *výpar zvířecí když jizbou zavane* (T.: *tierischer Dunst*, což asociuje zápach zajisté blízkého chléva), kdežto K. se zřejmou narážkou na *chtič* v předešlé verši volí *zvířecký pach*, čímž jsme zcela jinde. Typicky

²⁶⁵ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35–36.

²⁶⁶ MILOTA, Karel. *Šebestián proklátý a proklátý*. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

²⁶⁷ TRAKL, Georg. *Básně*. Náchod: Pavel Maur, 1995.

expresionistické je u K. slovo *zvichření* za *Aufruhr*, kde R. má *vzrušení* (zde ještě spíš „pozdvížení“). V b. *Na Mniší hoře* u R. pramen *vyšeptává* nářek (*rauscht*), kdežto u K. nářek *hučí*, a tamtéž v pointě strom, který *rasend klopf* na zeď, u R. *vztekle klepe*, zatímco u K. rovnou *zběsile buší*.²⁶⁸

V závěrečném srovnání obou básnických překladů Milota shrnuje:

„Je dobře, že čtenář dostal skoro zároveň do rukou reedice dvou největších překladových souborů, představují totiž hodnoty navzájem komplementární a korektivní, byť standardem pro dnešní dobu mezi nimi zůstává aktuální, formálně přesnější a jazykově spolehlivější Kundera. Reynkovy verše ovšem zase mají vedle originality a průkopnické ceny i něco jiného: blízkost básnické češtině, jak ji mohl cítit autor sám, kdyby se byl narodil jako Čech.“²⁶⁹

K umělecké osobnosti básníka a překladatele Kundery Milota ještě podotýká, že jsou tu i jisté předpoklady k zdárnému zvládnutí nesnadného překladatelského úkolu:

„Zkušený autor, temperamentem odlišný od rakouského secesního mága i od jeho prvního českého tlumočníka, je pro Trakla disponován nejméně ve dvojnásobném ohledu: s dikcí originálu v něm rezonuje vrozený smysl pro *Sachlichkeit*, kdežto s jeho imaginací zase důkladná znalost německého expresionismu.“²⁷⁰

Dodejme ještě, že Kunderova mimořádná obeznámenost s dílem Geoga Trakla souvisí i s jeho vztahem k životu a dílu Františka Halase, pro něhož byla Traklova poezie silnou uměleckou inspirací.

Kunderův překlad Traklových básní, jemuž lze tedy v současnosti připsat kanonickou platnost, pak nejnověji stručně srovnal také Michal Jareš v *Lidových novinách*²⁷¹, a sice s překlady Radka Malého²⁷². Ve svých sondách odhalil rovněž zajímavé posuny ve volbě slovních ekvivalentů a dospěl k závěru, že Kunderova slovní zásoba často souzní s katolickou tradicí a že Malého důraz na „staré“ vyznění

²⁶⁸ MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

²⁶⁹ MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7. Závěrečná formulace „kdyby se byl narodil jako Čech“ zní poněkud zvláštně, vezmeme-li v potaz fakt, že Trakl měl české předky. Zřejmě by bylo patřičnější např. vyjádření „kdyby byl rodilým mluvčím češtiny“.

²⁷⁰ MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

²⁷¹ JAREŠ, Michal. Když v černém lese volá kos. *Lidové noviny*, 2005, roč. 18, č. 149, s. 6 (Orientace).

²⁷² TRAKL, Georg. *Podzimní duše*. Praha: BB art, 2005.

Traklových básní někdy vyznívá až zastarale. Na rozdíl od Malého obsáhlé monografické práce, publikované jako *Spásná trhlina*, jsou Milotova i Jarešova recenze pochopitelně jen drobnými dílčími příspěvky k translatologickému čtení Traklovy poezie v češtině, přesto jsou pro tuto práci jejich zjištění relevantní.

4.10 PŘEKLADATEL POEZIE GOTTFRIEDA BENNA

Zatímco recepce Traklovy poezie má v české literatuře dlouhou – takřka stoletou – tradici, a Trakl tedy může být s nadsázkou označován za „tak trochu adoptivního člena rodiny české poezie“²⁷³, dílo německého básníka Gottfrieda Benny (1886–1956) u nás zůstávalo dlouhou dobu prakticky neznámé a básník sám do roku 1989 – pro příklon k nacismu a složitou cestu recepce, kterou jeho tvorba procházela i v rodné zemi – ideologicky nepřijatelný. Například ve *Slovníku spisovatelů německého jazyka*²⁷⁴ se o něm píše:

„Odmítnutí humanistického dědictví minulosti i veškerých demokratických snah o smysluplný společenský řád tvoří pozadí jeho esoterického díla, které radikálně dělí ducha od života, umění od skutečnosti, a nechce nic slyšet o společenské funkci literatury. Jeho elitářsko-konzervativní literární koncepce našla po 1945 mimořádný ohlas v apologetickém proudu západoněmecké literatury stejně jako jeho bravurně artikulované snahy o sebeospravedlnění.“²⁷⁵

Než roku 1995 Ludvík Kundera splatil svým reprezentativním komentovaným výběrem z Bennovy lyriky, nazvaným prostě *Básně*²⁷⁶, tento náš velký dluh vůči literatuře německého expresionistického hnutí, ale i vůči Bennově pozdní tvorbě, měli čeští čtenáři k dispozici jen ojedinělé ukázky z jeho díla, zveřejněné v šedesátých letech v časopisech *Světová literatura* a *Tvář* a v Kunderově expresionistické antologii *Haló*,

²⁷³ MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

²⁷⁴ BOK, Václav – MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ, Věra – VESELÝ, Jiří (eds). *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*. Praha: Odeon, 1987. Cit. s. 124.

²⁷⁵ Viktor Šlajchrt v *Respektu* (ŠLAJCHRT, Viktor. Pitva epochy. První český výběr z díla Gottfrieda Benny. *Respekt*, 1995, č. 30, s. 18–19) k tomu podotýká: „S takovým kádrovým posudkem, [jaký vystavila Bennovi Květuše Hyršlová ve *Slovníku spisovatelů německého jazyka*] nebylo na české vydání Bennovy poezie ani pomyslení.“ K témuž odkazuje také Václav Maidl v recenzi Bennovy prózy *Ptolemaiovec* (MAIDL, Václav. Nalezení rovnováhy. *Literární noviny*, 2000, roč. 11, č. 22, s. 9.).

²⁷⁶ BENN, Gottfried. *Básně*. Praha: ERM, 1995. 2., nezměněné vydání tamtéž 1996.

*je tady víchř, víchřice!*²⁷⁷. Vedle Kundery se Bennovým dílem významněji zabývali také nedávno zesnulý básník a překladatel Zbyněk Hejda²⁷⁸ a překladatel Jindřich Pokorný, který na rok 1970 chystal knižní výbor z Bennova díla pro Odeon, avšak svazek již z politických důvodů nemohl vyjít. Časopisecky několik překladů v šedesátých letech otiskli také Rio Preisner, Josef Suchý, Ivan Wernisch, později po listopadovém převratu pak i například Miroslav Holub, Radek Malý, Ivan Chvatík či Kateřina Rudčenkova.

Ludvík Kundera pro knižní vydání vybral 101 básní z Bennova díla, jež je v úhrnu asi trojnásobné, přičemž se soustředil zejména na tvorbu zralého básníka (skoro polovina výboru je tvořena básněmi z posledních osmi let autorova života), zatímco rané experimenty, kterým je dnes připisována především dobově-dokumentační hodnota, omezil na reprezentativní výběr těch nejznámějších. Svou překladatelskou práci doprovodil doslovem nazvaným „Nepohodlný básník“, v němž mapuje Bennův umělecký vývoj. Zdařilá a dlouho očekávaná edice doznala také pozitivních kritických ohlasů.²⁷⁹ Nejerudovanější studií, která na toto české vydání zareagovala, byl příspěvek germanisty Jiřího Stromšika v *Literárních novinách*, který velmi podrobně uvádí do souvislostí Bennovu tvorbu a obtíže její recepce v básníkově domácím literárním prostředí. Závěrem také kladně hodnotí přínos Kunderovy překladatelské práce:

„Pokud Bennova lyrika dnes ještě má šanci zanechat nějakou stopu v našem vnímání moderní poezie, pak pro to Ludvík Kundera vytvořil svým výběrem i překladem všechny předpoklady. [...] Překládat Bennův jazyk je úkol nejvyšší obtížnosti: množství abstrakt, cizích slov, neologismů a neobvyklých složenin je v češtině ještě nápadnější a působí ještě víc ‚antipoeticky‘ než v originále; volná metaforika, redukce jednoznačných gramatických signálů a skryté citáty či narážky kladou překladateli jednu léčku za druhou a připouštějí často různý výklad; střídání volných rytmů s vázanými verši a rafinované rýmy vyžadují od překladatele mimořádně široký rejstřík jazykových prostředků. Kundera zvládl tyto a mnohé jiné obtíže

²⁷⁷ Zde je Benn zastoupen pěti básněmi: „Morgue“ (s. 48), „Muž a žena procházejí rakovinovým barákem“ (s. 50), „Aljaška“ (s. 59), „Noční kavárna“ (s. 68) a „Expres“ (s. 95). Vše in KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchř, víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

²⁷⁸ Hejdovy překlady Bennovy poezie vyšly v souborném svazku jeho překladů z němčiny a angličtiny: HEJDA, Zbyněk – CHLÍBEC, Bohdan (eds.) *Překlady*. Praha: Aula, 1998.

²⁷⁹ České vydání Bennových básní recenzovali např. R. Matys (MATYS, Rudolf. Premiéra básníka chaosu a rozkladu. *Lidové noviny*, 1995, roč. 8, č. 147, s. 7, Nedělní LN [příloha]), M. Pokorný (POKORNÝ, Marek. Bennovo putování mezi márnici a přírodní lyrikou. *Mladá fronta Dnes*, 1995, roč. 6, č. 150, s. 19.), Viktor Šlajchrt (ŠLAJCHRT, Viktor. Pitva epochy. První český výbor z díla Gottfrieda Benna. *Respekt*, 1995, č. 30, s. 18–19), Ivo Harák (HARÁK, Ivo. Dvě překlady Ludvíka Kundery. *Lidové noviny*, 1996, roč. 9, č. 100, s. 14, Nedělní LN [příloha]) a další.

způsobem hodným obdivu a uznání: neredukoval různost, neuhlazoval hrany, „nedovysvětloval“ místa temná a našel ekvivalenty i pro místa nejobtížnější.“²⁸⁰

Kunderův překlad Bennovy poezie otevřel cestu také českým vydání Bennovy prózy. V roce 1999 tak v překladu Hanuše Karlacha vychází *Ptolemaiovec: berlínská novela, 1947*²⁸¹, se zasvěceným doslovem Ludvíka Kundery, a po deseti letech od vydání lyrického výboru také výbor z prózy v překladu Jiřího Bryndy nazvaný *Nokturno*²⁸².

4.11 PŘEKLADATEL POEZIE GEORGA HEYMA

Z Kunderova hlubokého badatelského zájmu o expresionistickou literaturu vyrůstá také jeho další překladatelský počín, a sice knižní výbor z poezie Georga Heyma (1887–1912). Život tohoto předního představitele raného berlínského expresionismu, člena Nového klubu a Neopatetického kabaretu, skončil tragicky po pětadvaceti letech v roce 1912, když se Georg Heym utopil při bruslení na řece Havole při zachraňování přítele Ernsta Balcka. Heymova básnická tvorba vznikla za necelé dva roky, od jara 1910 do ledna 1912, a toto chronologické hledisko uplatnil také pořadatel jediného českého výboru z Heymovy poezie (1999) Ludvík Kundera.

První české překlady z Heymovy tvorby pořídil, podobně jako v případě Trakla, Bohuslav Reynek. Ještě za války, ve čtyřicátých letech, na oba tyto německy píšící básníky upozornil Vojtěch Jiráť v *Kritickém měsíčníku*²⁸³, kde byly publikovány první překlady Heymových básní z pera Františka Vrby, později jeho poezii – vedle Ludvíka Kundery – pro ojedinělé časopisecké publikace překládal také Ivan Slavík. Do expresionistické antologie *Haló, je tady víchr, vichřice!*²⁸⁴ zařadil Kundera celkem sedm básní.²⁸⁵ Skutečná vlna recepce však nastala až v devadesátých letech, kdy bylo

²⁸⁰ STROMŠÍK, Jiří. Případ Benn. *Literární noviny*, 1995, roč. 6, č. 31, s. 1, 12–13.

²⁸¹ BENN, Gottfried. *Ptolemaiovec: berlínská novela, 1947*. Praha: Aula, 1999.

²⁸² BENN, Gottfried. *Nokturno. Výbor z prózy*. Praha: Herrmann & synové, 2005.

²⁸³ JIRÁT, Vojtěch. Dva předchůdci: Georg Trakl a Georg Heym. *Kritický měsíčník*, 1943, č. 5, s. 147–157.

²⁸⁴ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchr, vichřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.

²⁸⁵ Vzhledem ke kvantitativnímu zastoupení jiných básníků je to poměrně významný podíl. Jmenovitě se jedná o tyto básně: „Hlad“ (s. 42), „Ofelie“ (s. 46), „Proč, bílé mury, za mnou přilétáte?“ (s. 48),

v časopise *Weles* otištěno devět různých překladů a parafrází Heymovy básně „Povzdech“ („Seufzer“)²⁸⁶, roku 1997 vyšel v překladu Františka Ryčla útlý svazek sedmi próz nazvaný *Zloděj a jiné podivné figury*²⁸⁷, a po časopiseckém otištění osmi básní v měsíčníku *Host*²⁸⁸ vydal Kundera reprezentativní výbor *Umbra vitae*²⁸⁹, „stín života“, nazvaný podle básně z roku 1911, resp. podle Heymovy druhé sbírky, vydané však již posthumně (1912). Nejnověji se překladům poezie Georga Heyma věnují Radek Malý a Milena Šulcová.

Ani tento Kunderův záslužný překladatelsko-ediční počín nezůstal bez odezvy literárních kritiků.²⁹⁰ František Valouch v recenzním příspěvku pro *Literární noviny* dokonce vyslovuje hypotézu, že je

„škoda, že byl u nás [Georg Heym] přeložen s takovým zpožděním. Možná by česká poezie zazněla ještě jinými tóny než – často jen módně – traklovskými.“²⁹¹

4.12 SUMA PŘEKLADATELE

Po nabytí občanské a umělecké svobody v devadesátých letech minulého století se Ludvík Kundera zaměřil také na pedagogickou činnost, proto nepřekvapí v jeho bibliografii ani trojice svazků literárněhistorických studií, jež se opírají mimo jiné také o

„Lettehaus neboli Balada o zlomeném srdci“ (s. 53), „Bůh války“ (s. 58), „Démoni měst“ (s. 67), „Večer“ (s. 79).

²⁸⁶ HEYM, Georg et al. *Nářky Georga Heyma: překlady a parafráze*. Vendryně: Wendryňská literárně-estetická společnost, 1997. Vyšlo jako 2. samostatná příloha magazínu *Weles*, v březnu 1977 s dedikací Hold Ludvíku Kunderovi k sedmadesátinám. Báseň je otištěna v originále a v českém znění Ludvíka Kundery, Víta Slívy, Jaroslava Kováře, Milana Děžinského, Sylvie Stanovské, Radka Fridricha, Norberta Holuba, Bogdana Trojaka a Davida Slabého.

²⁸⁷ HEYM, Georg. *Zloděj a jiné podivné figury*. Brno: Host, 1998.

²⁸⁸ Otištěny byly tyto Heymovy básně v Kunderově překladu: „Berlín VI“, „Blázni“, „Profesoři“, „Bůh města“, „Válka II“, „Odpoledne“, „Strom“, „Město viselo temně“. *Host*, 1999, roč. 15, č. 4, s. 39–40.

²⁸⁹ HEYM, Georg. *Umbra vitae*. Studnice: Opus, 1999. Pět básní (na s. 48, 65, 72, 78 a 82) v překladu Ivana Slavíka.

²⁹⁰ Na vydání reagovali např. M. Jareš (JAREŠ, Michal. Usneme v němé věži zapomnění?. *Tvar*, 1999, roč. 10, č. 17, s. 22–23.), V. Maidl (MAIDL, Václav. Pane, dej nám oheň, zimu, déšť a hladomor. *Lidové noviny*, 1999, roč. 21, č. 204, s. 20. Umění a kritika [příloha].) či M. Šulcová (ŠULCOVÁ, Milena. K básním Georga Heyma. *Host*, 1999, roč. 15, č. 8, s. XI–XII [recenzní příloha]).

²⁹¹ VALOUCH, František. Nářky a spílání Georga Heyma. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 41, s. 8.

jeho překladatelskou zkušenost. Německé poezii 20. století věnoval knihu *Vůně soli*²⁹², vydal monografii o Bertoltu Brechtovi²⁹³ a přední německé romantiky, mj. Friedricha Schlegela, Heinricha Kleista, Hanse Christiana Grabbeho a Heinricha Heina představil v přednáškovém cyklu, jehož shrnutím je kniha *Noc a sen a modro*²⁹⁴. V roce 1997 a následně v roce 2009 byly vydány reedice Kunderova překladu *Země snivců*²⁹⁵, jediného románu Alfreda Kubina (srov. kapitulu 6 PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA). Završením Kunderova překladatelského úsilí by měl být svazek *Kolkolem*²⁹⁶, reprezentující asi 400 přeloženými básněmi průřez jeho obsáhlou překladatelskou činností, dalece překračující meze česko-německého jazykového páru. Přípravám této antologie se Ludvík Kundera věnoval v posledních letech svého života.

²⁹² KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996.

²⁹³ KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: JAMU, 1998.

²⁹⁴ KUNDERA, Ludvík. *Noc a sen a modro: literatura německého romantismu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

²⁹⁵ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997. A dále: KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009.

²⁹⁶ Protože kniha, připravovaná po opakovaných odkladech na rok 2014, k datu ukončení této práce nebyla vydaná, lze k obsahu svazku uvést jen to, co podle nakladatelské anotace napsal autor na záložku:

„Mezi prací na básních a hrách (divadelních, rozhlasových, televizních), mezi bádáním literárněhistorickým, ba teoretickým, a spoustou takzvaných drobností od recenzí po eseje vznikalo překladatelské dílo Ludvíka Kundery: bezmála sto básnických knih a antologií, tucet prozaických svazků a několik monografických děl (Halas, Brecht, romantismus, poetismus...). Na stereotypní otázku, jak vznikla jeho překladatelská záliba, ne-li vášeň, odpovídá Ludvík Kundera už po léta: ze zvědavosti, jak je to s poetikou jiných národů a jak najít českou podobu cizojazyčného verše. Tento proces začíná kolem roku 1937 neumělými pokusy heinovskými a rilkovskými a rozvinul se v radostné euforii křtěné českým poetismem do dlouhých cest modernou dvacátého století do starších končin. A není to už vždy německá poezie začátků, na podkladě doslovných překladů a ve spolupráci s filology vznikly četné překlady bulharské poezie, brzy i ze tří ‚jihoslovanských‘ jazyků. Zvláště Srb Oskar Davičo a z rumunštiny Gellu Naum se stali překladatelovými oblíbenci. Z francouzských básníků blízkých surrealismu dominuje Robert Desnos, z Rusů si objevil Eduarda Bagrického. Nejvšestrannější, nejbohatší je výběr z německých básníků, jimž se dostalo samostatných českých knih: Brecht, Huchel, Trakl, Becher, Kunze, Benn, Heym, Morgenstern a tak dál. Dva básníci se těší mimořádné Kunderově pozornosti: Hans Arp a z žijících Günter Kunert. Svazek obsahuje i několik básní existujících v mnoha českých překladech. Apollinaire, Rilke, Hölderlin... Časové rozpětí: začíná se (po ‚prologu‘ z roku 1400 před Kristem) barokem, poté je romantismus, po roce 1900 expresionismus, z moderny 20. století nechybí dadaismus a jemu blízké osobnosti. Jména jsou známá i neznámá, tendence soudobé světové poezie se pozorně naznačují, zvědavost Ludvíka Kundery trvá.“ Srov. webové stránky nakladatelství Atlantis, [cit. 2013-11-19]. Dostupné z <<http://www.atlantis-brno.cz/inshop/autori/kundera-ludvik/kolkolem.html>>.

5 PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA

„... básníkem mého srdce byl především Hans Arp.“²⁹⁷

5.1 BÁSNÍK ARP INSPIRACÍ KUNDEROVY AUTORSKÉ TVORBY

Když v červnu 1966 zemřel v Basileji Hans Arp, publikoval Ludvík Kundera v *Literárních novinách*²⁹⁸ nekrolog a překlad básně „Rozhodnutí ve snu“. Na Arpovu počest pak napsal báseň „Hans Arp †7. 6. 1966“²⁹⁹, motivicky navazující na báseň staršího data „Arpiano Arpianissimo neboli pochod kamenů“³⁰⁰. Přestože je poslední jmenovaná báseň poměrně rozsáhlá skladba, stojí za ocitování, protože Kundera v holdu básníkovi dovedně propojil leitmotivy Arpovy tvorby a báseň sama je prokazatelným dokladem toho, jak Kunderova překladatelská činnost inspirovala i jeho tvůrčí činnost autorskou. Z Arpova „přírodního“ motivického rejstříku Kundera vybírá centrální praslava – kámen, oblaka, hvězdy – a vlastní imaginací je přetavuje v nový celek, prosycený svěbytnou asociativní jazykovou hrou (zbytek nevymetených hvězd / metá kozelce / zametá před prahem / aby byl čistý stůl) a surreálními obrazy, jež pro motivickou blízkost působí jako výpůjčky z Arpových básní (prsty lesa, pije z mléčné dráhy / kojí králiky). Odkazuje především k Arpově sbírce *Weisst du schwarzst du*, jejímž prostřednictvím se s dílem Hanse Arpa seznámil (těmito signály jsou zejména pravopisné varianty homofon bílý/býlí, početní operace ve sloce 11, ale i samotné téma nekonečnosti, nekončícího pochodu).

²⁹⁷ In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 231.

²⁹⁸ KUNDERA, Ludvík. Hans Arp 1887–1966. *Literární noviny*, 1966, roč. 15, č. 25, s. 3. Hned v první větě je však chybně uvedeno, že Hans Arp zemřel v Curychu, místo v Basileji. V Curychu zemřela v roce 1943 Arpova žena Sophie Taeuberová.

²⁹⁹ KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 13.

³⁰⁰ KUNDERA, Ludvík. *Meandry II: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 297–300.

ARPIANO ARPIANISSIMO NEBOLI POCHOD KAMENŮ
Pro Hanse Arpa

Pochod kamenů začíná.

1–2
V čele jde bílý
nad ním černá oblaka
pak jde černý
a také oblaka se patřičně vymění

Jednou ten a potom onen
zákonitě bez zákonů

V čele jde býlí
nad ním černá obava
pak jde čert ví kdo
a také zuby vycení

3
Další kráčí za potlesku
vodstev od louží až po jezera
Sám i tleská
na tvář jiným
samoděšť a samohonka

4
Tenhle nejde ten jen šátrá
klaunskou kazajku hází
mezi zbytek nevymetených hvězd
metá kozelce
zametá před prahem
aby byl čistý stůl

5– 6
Jako mrak se vzpíná
prahornina
objata je pouhou
horninou
Marně slunce velký tambor
vyhazuje hůl
Levá levá vykřikuje
Nohy nevidět

7
Následuje kámen–vejce
Ten se nekutálí
pluje
Pak jde v holínkách
a jak rybář při výlovu
táhne za sebou
Co?
Prosím ticho
ať se nevyplaší
A najednou propast
Tudy?
Tudy

8
Tenhle dívkám co se dívají

zvedá hrud' a sukňě
Tetal ho vítr
to se nezapře

9
Tenhle má prsty lesa
Jeskyně jsou dírkami jeho flétny
snopy borovic je střídavě uspávají
To co se line
jsou lesnaté bouře
velké jak Alsasko-Lotrinsko

10
Ten se jen klaní
a když už je celý obkloněný
bere ti okna a římsy
Kudy a po čem budeš chodit za úplňku?
Bere ti iluze
jen muchomůrky ti nechává
nechce se mu samotnému
lízat červenou
zmrzlinu nebes

11
Ten už je spíš ta
Pije z mléčné dráhy
kojí králíky
Tvář najdeš násobíš-li
všechny polední činely všemi večerními bubny
dělíš to datem narození
a pak střídavě odmocňuješ a umocňuješ
do úplného brilantna
Lze též odečíst stávající počet zubů
ale vzhledem k civilizaci
je to poněkud nespolehlivé

12
Nakonec jde velehladký
veleoblý velesvůj
s žilečkami ve kterých
skoro už se chvěje pulz
trochejem
To je jistě ten s nímž spává
jeho pán

...

Ale pochod kamenů nekončí³⁰¹

³⁰¹ KUNDERA, Ludvík. *Meandry II: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 297–300.

5.2 OSOBNOST A DÍLO HANSE ARPA

Hans Arp (též Jean Arp, 1886–1966) byl německo-francouzský výtvarník a básník, představitel předválečné umělecké avantgardy. Do padesátých let 20. století byl znám jen úzkému okruhu znalců, zatímco dnes patří k nejvýznamnějším sochařům 20. století, proslavil se však i dadaistickými a surrealistickými básněmi, které tvoří volné asociační řetězce slov, zvuků a obrazů.

Po studiích na umělecké škole ve Výmaru a na Académie Julian v Paříži se stal členem mnichovské umělecké skupiny *Der blaue Reiter* (Modrý jezdec). Roku 1916 se v Curychu podílel na založení dadaismu, následně strávil roky 1918 a 1919 s Maxem Ernstem v Kolíně nad Rýnem a později s ním a dalšími založil v Paříži surrealismus. Výtvarné tvorbě se od roku 1916 věnoval společně se svou budoucí ženou Sophií Taeuberovou (jejich tvorbu představují především reliéfy na dřevě, později bronzové a mramorové prostorové plastiky). Literárně debutoval sbírkou *Der Vogel selbdritt* (Pták samotřetí) zahrnující básně z let 1912–1916, vydanou však až roku 1920, kdy se curyšské dadaistické hnutí chýlilo ke konci. Další Arpovy dadaistické básně, převážně asociativního charakteru, někdy označované také za předchůdce surrealistických automatických textů, obsahuje rovněž spíše brožura než sbírka s názvem *Die Wolkenpumpe* (Oblačná pumpa), vydaná také roku 1920. O čtyři roky později (1924) publikoval nonsensové verše sbírky *Der Pyramidenrock* (Pyramidový plášť), které se však, na rozdíl od obou předchozích, vyznačují přísnou rytmickou a rýmovou strukturou.

Do konce dvacátých let psal Arp básně převážně německy, teprve později vydal několik sbírek ve francouzštině, např. sbírku z roku 1946 *Siège de l'air* (Sídlo vzduchu) nebo z roku 1966 *Jours effeuillés* (Odlistěné dny). Některé básně tohoto rodáka ze Štrasburku existují v obou jazykových verzích, v německé i francouzské, ale spíše než za autorský překlad je nutno je považovat za autorské variace. Arp totiž chápal básně jako slovní hry – rozvíjel v nich především „příběh jazyka“, cíleně pracoval s četnými aliteracemi a etymologickými hříčkami. Kromě těchto „jazykových“ variant existuje řada Arpových básní v daném jazyce i v několika verzích a obměnách, neboť autor je neustále přepisoval a upravoval.³⁰²

³⁰² V předmluvě k výboru *Na jedné noze* upozorňuje Kundera na skutečnost, že Arp básně průběžně revidoval a přepisoval. Totéž konstatuje také Harriett Wattsová v doslovu k arpovskému výboru *Ich bin in der Natur geboren*, vydanému roku 1986 curyšským nakladatelstvím Die Arche: „Er war nicht bereit,

5.3 ČESKÉ PŘEKLADY ARPOVÝCH BÁSNÍ

Z Arpova pozdějšího tvůrčího období, po překonání krize po tragické smrti Sophie Taeuberové, je výraznou sbírkou tematicky i formálně celistvý svazek *Sinnende Flammen* z roku 1961. Vedle Kunderova překladu je v češtině tato sbírka – jako jediná – k dispozici ještě v další verzi, a sice v překladu Aleše Nováka³⁰³, proto se nabízí jako vhodný materiál k analýze, která bude v této práci následovat. Recepce Arpovy poezie v českém jazykovém prostředí probíhala právě díky Ludvíku Kunderovi na základě překladů pořízených z němčiny (básnická díla psaná německy ostatně v Arpově tvorbě markantně převažují). Z francouzštiny Arpa příležitostně překládali Adolf Kroupa³⁰⁴ a Zdeněk Lorenc³⁰⁵, několik básní přeložil také Ivan Wernisch³⁰⁶. Časopisecky vyšlo v šedesátých letech několik původně německých básní v překladu Jana Kotíka.³⁰⁷

eigene Werke als unwiderruflich vollendet anzusehen und schuff immer wieder neue Variationen von schon Vorhandenem, die er wiederum als eingenständige Werke empfand. Auch von seinen Gedichten gibt es unzählige Variationen, was das Datieren und Einordnen zu einem Albtraum werden lässt. Mittels all dieser Variationen suchte Arp neue Bedeutungsschichten und unerwartete Verbindungen aufzudecken.“ Srov.: ARP, Hans. *Ich bin in der Natur geboren. Ausgewählte Gedichte*. Zürich: Arche, 1986, s. 112.

³⁰³ ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. Praha: Togga, 2010. Zkrácený doslov (v podobě stati nazvané „Květiny, hvězdy a andělé Hanse Arpa“) a ukázky překladů (jež bez 4 básní představují celou básnickou sbírku) vyšly nejprve časopisecky: NOVÁK, Aleš. Květiny, hvězdy a andělé Hanse Arpa. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–92. A dále: ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–99. Především na doslov, ale i na překlad jako takový zareagovala negativně Wanda Heinrichová v *Tvaru*, vyslovujíc domněnku, že pasáže doslovu Novák opsal z německých komentářů („natolik nejistě a kostrbatě působí tyto věty v češtině“), a konstatujíc, že překlady jsou pro čtenáře, znalého starších básnických překladů Kunderových, zklamáním („Především proto, že Ludvík Kundera na rozdíl od Aleše Nováka uměl česky.“). Srov.: HEINRICHOVÁ, Wanda. Výlov požární nádrže. *Tvar*, 2011, roč. 22, č. 6, s. 19.

³⁰⁴ Dvě básně („Place blanche“ a „Pohádka o třech lahvích o třech malých hodinách a o stolečku“) jsou ve strojopisné verzi součástí Kunderovy pozůstalosti.

³⁰⁵ O Kroupových a Lorencových překladech se zmiňuje L. Kundera 17. října 1967 v dopise Boženě Kosekové, redaktorce nakladatelství Odeon: „Mohl by následovat ještě svazek statí [...] plus ukázce [!] z tvorby francouzské /kterou příležitostně překládají, jak vidím, Kroupa a Lorenc/...“ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³⁰⁶ Čtyři básně („Chci zkratka pozdravit“, „Světy se drolí“, „Ze vzdušných balvanů“ a „Palimpsesty“), „převzaté z antologie Francouzská literatura, kterou jako neprodejnou publikaci vydal v únoru 1988 Knižní odbor francouzského Ministerstva kultury“, vyšly v překladu Ivana Wernische, za jazykové spolupráce Jiřího Pelána, v časopise *Iniciály* roku 1992: *Iniciály. Sešity nezavedené literatury*. 1992, roč. 3, č. 29, s. 56–57.

³⁰⁷ Básně z cyklu „Štrasburské konfigurace“, „Vaječné prkno“ a „Konfigurace I“ přeložené z německého výboru *Das war Dada: Dichtungen und Dokumente* (ed. Peter Schifferli, München: DTV, 1963) vyšly v časopise *Výtvarná práce*, 1965, roč. 13, č. 20, s. 5. Součástí Kunderovy pozůstalosti je také výstřížek s otištěným Kotíkovým překladem „Básně z ‚redu‘“, bohužel bez datace. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

5.4 SBÍRKA *WEISST DU SCHWARZT DU* V ČESKÉM ZNĚNÍ

Kundera Arpovu tvorbu poznal prostřednictvím útlé surrealistické sbírky *Weisst du schwarz du*, která vyšla roku 1930 s kolážemi Maxe Ernsta, ale napsána byla již roku 1922. Na knihu, resp. na autora ho upozornil Karel Teige ještě za války³⁰⁸, tedy v době, kdy Arp zdaleka neměl takové renomé, jakého se mu dostalo později v průběhu druhé poloviny 20. století. Čtyřiaadvacetiletý Kundera se pro Arpovu imaginativní nespoutanou poezii nadchl a jen po několika týdnech intenzivní práce s textem útlou sbírku bibliofilsky „vydal“ v českém překladu. Šlo o čtyři strojopisné exempláře na šedém ručním papíře s původní kresbou Josefa Istlera, které později označoval za takzvané „protektorátní černé tisky“³⁰⁹. V tomto prvním „vydání“ z roku 1944 se sbírka jmenovala *Černé býlí* a obsahovala všech deset básní. Po letech Kundera z těchto deseti básní vybral pět čísel, která zařadil do výboru *Na jedné noze* (1988), avšak pod názvem *Víš-li že vyšly*. Změnu názvu vysvětluje v memoárech jako politickou cenzuru: „Bylo po Černobyli!“³¹⁰ Pro zvukovou podobnost nebyl původní název možný.

Při podrobném srovnání obou verzí básní (z roku 1944 a 1988) najdeme jen minimum změn, převážně na úrovni lexika. Báseň číslo 2 je v obou vydáních zcela identická. První a třetí báseň jsou v druhém vydání o tři verše delší – tyto změny lze pravděpodobně přičíst na vrub odlišným textovým variantám předlohy.

Drobné úpravy v novější verzi často směřují k nevšednímu, „básnivému“ výrazu, k zastření původní jednodušší formulace, jako např.: „že se to všem hodí“ bylo nahrazeno nově „že jsou všichni naondulováni“ (č. 1), „sýpky stojí tiše“ nahrazuje „špice stojí nejtíšeji“, „roky bez roků“ se pak mění na „roky bezročné“ (č. 3), „kroj zeměkoule“ nahrazuje neologismus „světakroj“ (č. 5). Někdy jde jen o opravu faktických chyb v původním překladu: „obráť stránku“ vs. „přeskočí stránku“ (č. 8).

³⁰⁸ Roku 1943, jak Kundera uvádí ve *Světové literatuře* (1965, roč. 10, č. 4, s. 128) stejně jako v předmluvě k výboru *Na jedné noze*, zatímco v děkovné řeči při přebírání Ceny Lipského knižního veletrhu, jež vyšla také knižně, chybně zmiňuje rok 1944. Každopádně to bylo po návratu z totálního nasazení v Německu, kde onemocněl komplikovaným záškrtem a na podzim 1943 byl poslán zpět domů na doléčení.

³⁰⁹ Např. in KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 13. Jeden ze vzácných exemplářů uchovává Národní knihovna ČR. Kopie tiráže je součástí obrazové přílohy této práce.

³¹⁰ KUNDERA, Ludvík: *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 13. Pro zajímavost: slovenský překlad této sbírky pořízený Ivanem Kupcem zní *Jedno vedz druhá vedz*. Srov.: ARP, Hans. *Sfinga ruža*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1968.

Přestože výše naznačená tendence úprav převažuje, neplatí to absolutně – ojediněle mladší varianta překladu přináší i významové projasnění nebo stylisticky nepřiznakovou formulaci: „stává se světlo odpadlíkem sebe sama“ je nově přeloženo jako „světlo od sebe odpadá“ (č. 5), „sedm týdenních dnů“ je nově prostě „sedm dnů v týdnu“ (č. 8).

Při různých příležitostech³¹¹ Kundera opakoval, jak ho fascinovala v poezii nově objevená „práce s čísly“ a „mysteriózní historie zamlčeného podmětu“, které příkladně tematizuje osmá báseň této sbírky:

und stößelt abermals und nochmals
und für und für
und einmal zweimal dreimal bis tausend
und fängt von vorne wieder an
und stößelt das große einmaleins und das kleine einmaleins
und stößelt und stößelt und stößelt
seite 222 seite 223 seite 224 und so fort bis seite 229
überschlägt seite 300 und fährt mit seite 301 fort bis seite 400
und stößelt das einmal vorwärts zweimal rückwärts dreimal aufwärts und viermal abwärts
und stößelt die zwölf monate
und die vier jahreszeiten
und die sieben wochentage
und die sieben töne der tonleiter
und die sechsfüßigen jamben
und die geraden hausnummern
und stößelt
und stößelt das ganze zusammen
und es stimmt
und gibt eins.³¹²

Na první pohled je v této básni zřejmá absence interpunkce i velkých písmen, nápadné opakování slov, výčty, jež jdou ruku v ruce s jednoduchou syntaxí, a dá-li se to vůbec o surrealistické básni říct, absurdní pointa. To vše jsou nicméně charakteristiky, které pro překlad do češtiny nepředstavují žádný tvrdý oříšek, natož pak „zamlčený podmět“, jehož „nevyjádření“ je v češtině běžné, a Kunderův překlad z roku 1944, stejně jako minimálně revidovaný překlad vydaný po čtyřiačtyřiceti letech, lze označit za doslovný:

a stlouká ještě a znovu
a ustavičně
a jednou a dvakrát třikrát až tisíckrát
a začíná opět od začátku
a stlouká velkou násobilku a malou násobilku
a stlouká a stlouká a stlouká

³¹¹ Např. KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128, nebo ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 34, a též KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 15.

³¹² ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte I*. Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1963, s. 137. Dle tiráže svazku *Na jedné noze* (1988) byl český překlad pořízen, resp. revidován na základě tohoto vydání.

stránku 222 stránku 223 stránku 224 a tak dál až ke stránce 229
přeskočí stránku 300 a pokračuje od stránky 301 až ke stránce 400
a stlouká jednou dopředu dvakrát dozadu třikrát vzhůru čtyřikrát dolů
a stlouká dvanáct měsíců
a čtyři roční doby
a sedm dnů v týdnu
a sedm tónů stupnice
a šestistopé jamby
a sudá domovní čísla
a stlouká
a stlouká to všechno dohromady
a ono to souhlasí a vychází jedna

³¹³

5.5 OSOBNÍ STYKY AUTORA A PŘEKLADATELE

Hans Arp byl pro Kunderu jedním z prvních německých básníků, jejichž poezie byla pro začínajícího překladatele prubířským kamenem. V průběhu let se k ní neustále vracel, Arpova poezie se stala celoživotním ústředním tématem Kunderova překladatelského a badatelského zájmu.³¹⁴ Přestože knižně vyšel v češtině z Arpovy básnické tvorby jediný výbor, a navíc až s dlouholetým časovým odstupem (v roce 1988), přeložil Ludvík Kundera prakticky celé Arpovo dílo, jež zůstalo nevydané v překladatelově pozůstalosti. Dílčích úspěchů dosahoval při časopiseckém publikování i s divadelními adaptacemi, usiloval však o knižní vydání. Nakladatelství Odeon, které mělo za komunistického režimu takzvanou gesci na vydávání světové literatury, Ludvík Kundera opakovaně – a až do doby, než se přiblížilo sté výročí narození Hanse Arpa, neúspěšně – předkládal návrhy na vydání Arpovy poezie.

Do uměleckého i osobního vztahu mezi Arpem a Kunderou vstoupila postupem doby řada skutečností, jež Kundera později rád nazýval (dadaistickou) náhodou. Oba pojilo i osobní přátelství, byť se zakládalo jen na několika málo setkáních během Kunderova pobytu v Paříži a na nepřilíš frekventované korespondenci, kterou ve velmi

³¹³ ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 79–80. V prvním, bibliofilském vydání sbírky z roku 1944 jsou následující odchylky od tohoto znění: 3. verš – bez zdvojené spojky *a*, stejně jako v originále: „a jednou dvakrát třikrát až tisíckrát“ (druhé *a* v tomto verši lze možná pokládat za nezáměrné přehlédnutí při redakčních úpravách). Dále v 8. verši: „obráti stránku“ namísto po revizi „přeskočí stránku“, v 9. verši: „jednou kupředu“ namísto nověji „jednou dopředu“, ve 12. verši „sedm týdenních dnů“ namísto „sedm dnů v týdnu“ a konečně v 17. verši je původní „všechno“ nahrazeno hovorovým „všecko“. Pomineme-li odlišnost ve 3. verši, kterou lze vysvětlovat i nepozorností (je nepravděpodobné, že by tu *a* figurovalo jako rytmický čímitel), vedou novější úpravy jen k nepatrným stylistickým posunům směrem k hovorovosti v souladu s vývojem úzu současné češtiny.

³¹⁴ Srov.: NEŠPOROVÁ, Jitka. ... tak trochu „životní“ překlad. *Literární noviny*, 2013, roč. 24, č. 16, s. 18–19.

přátelském tónu zajišťovala zpravidla v němčině Marguerite Arpová-Hagenbachová, Arpova sekretářka a později druhá žena. Kundera a Arp se poprvé setkali náhodou v červnu roku 1946 v Paříži, kam Kundera odjel na výstavu československého umění. Arpa potkal v jedné výstavní síni a poznal ho podle drobné podobizny, která se mu vryla do paměti z antologie surrealistických básníků. Oslovil ho a přijal i pozvání do Arpova ateliéru.³¹⁵ V následujících dnech Kunderova pařížského pobytu se setkali ještě několikrát, a než vzájemnou korespondenci znemožnil nástup komunistického režimu v Československu, udržovali pravidelný písemný styk.³¹⁶ Jak vyplývá z dochovaných dopisů, zaslala Ludvíku Kunderovi M. Hagenbachová opisy Arpových básní, vzájemně si adresovali pozvání na pořádané výstavy a zpravovali se o zdravotním stavu. Je příznačné, že poslední dopis s novoročním přáním byl od M. Hagenbachové doručen ještě před únorem 1948, jeden jediný pronikl přes železnou oponu v padesátých letech a po téměř desetileté odmlce byl písemný styk krátce obnoven ještě zpočátku roku 1965.

Vzpomínku na Arpa Kundera ve své děkovné řeči při přebírání Ceny Lipského knižního veletrhu shrnuje slovy:

„So fand ich ‚meinen Meister‘, den Ur-, den Kern-Dadaisten!“³¹⁷

³¹⁵ Arpovým jménem adresovala Kunderovi pozvání Marguerite Hagenbachová v dopise z 15. 6. 1946: „Meudon, 15. Juni 1946 / 21, rue des châtaigniers / Sehr geehrter Herr Kundera, im Auftrag von Herrn Arp danke ich Ihnen für Ihre Zeilen vom 13. Juni und teile Ihnen mit, dass er Sie Mittwoch, den 19. Juni, zwischen 15 und 16 Uhr bei sich erwartet. / Mit vorzüglicher Hochachtung! / für Herrn Arp / M. Hagenbach.“ Kopie dopisu je součástí obrazové přílohy této práce. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³¹⁶ Drobná citace z korespondence je otištěna např. ve vzpomínkovém medailonu in KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 15–16. Vzájemná korespondence byla uložena v berlínském archivu nadace Hanse Arpa a Sophie Taeuberové-Arpové: Stiftung Hans Arp und Sophie Taeuber-Arp e. V., Am Werther Berg 9, D-53424 Remagen-Rolandswerth. Umělecká pozůstalost Ludvíka Kundery obsahuje 4 dopisy (z 15. 6. 1946, 27. 2. 1947, 28. 2. 1947 a 1. 1. 1948) a 3 korespondenční lístky ze čtyřicátých let (z Letnic 1947, 18. 6. 1947 a 7. 7. 1947), Arpův dopis z 14. 7. 1957 a dále ze šedesátých let 2 dopisy (z 7. 1. 1965 a z 25. 11. 1965 psaný Arpovou sestrou Francois Arpovou), 2 korespondenční lístky (z 3. 2. 1965 a z 22. 2. 1965 psaný francouzsky), 1 pohlednici (z 26. 4. 1965) a parte. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³¹⁷ In COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002. „Tak jsem [tedy] našel ‚svého mistra‘, pra-dadaistu.“ (Překlad autorka práce.)

K Arpově tvorbě se však Kundera hlásil již od svých tvůrčích začátků, jak připomíná Z. Pešat ve studii *Ra literatura* (PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 101), s odkazem na stať *Mladší surrealisté*. Z. Lorence a L. Kundery (LORENC, Zdeněk – KUNDERA, Ludvík. *Mladší surrealisté*. *Blok*, 1947, s. 77): Kunderu řadí do proudu surrealistických projevů, „jež se ‚zvolna dotýkají hranice černého humoru‘, jak je pěstovali H. Arp a B. Péret, u nás O. Wenzl a L. Kundera.“

A podobně se vyznává i v rozhovoru poskytnutém pro monografii *Slovo za slovem*:

„... básníkem mého srdce byl především Hans Arp.“³¹⁸

Že nejde o prázdnou frázi, ale o opravdově prožívanou skutečnost, lze vysledovat a doložit na tónu metatextů, v nichž Kundera po řadu let neúnavně komentoval a propagoval Arpovo literární dílo. Nešetří tu obdivem a nadšením vůči Arpovi: „Ta poezie mě fascinovala“, „Zvláště ta ‚práce s čísly‘ [...] mě uváděla v nadšení“, „A dodnes mě s neslábnoucí intenzitou okouzlují Arpovy grafiky, reliéfy a plastiky...“, podotýká například v arpovském příspěvku publikovaném v časopise *Světová literatura* roku 1965 a prakticky nic na těchto formulacích nemění, ani když je přejímá do dalších textů publikovaných jinde knižně (např. v předmluvě k výboru *Na jedné noze* i v memoárech, vydaných pod názvem *Různá řečiště*).

5.6 ČESKÉ PODOBY ARPOVA DÍLA

V šedesátých letech zaznamenala v Československu Arpova poezie silný ohlas, a to díky pásmu *Mít zelené tělo* (podle básně „Bei grünem Leibe“ ze sbírky *Auf einem Bein / Na jedné noze* z roku 1955), které uvedlo v roce 1964 satirické divadlo Večerní Brno³¹⁹ a završilo jím hudebně divadelní linii ve své tvorbě, i díky komponovanému večeru „Montecarlo z veršů Hanse Arpa *Na jedné noze*“, jenž měl premiéru v roce 1965 v Divadle X³²⁰, brněnském divadle poezie.³²¹

³¹⁸ In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 231–232.

³¹⁹ Inscenace byla uvedena v páté sezoně 1963–1964 satirického divadla Večerní Brno, premiéra se konala 17. 6. 1964. Režie: Evžen Sokolovský – Ludvík Kundera, výprava Jaroslav Jiří Janeček, Hudba: Jaroslav Jakoubek, Luboš Fišer, Jan Novák, Ladislav Štancl, Vladimír Vodička. Obsazení: L. Hermanová, M. Beránková, L. Frej, D. Riegel. Tanec: J. Ouřada, N. Šedá, j. h., R. Poláčková j. h. Srov.: SMEJKAL, Zdeněk – FUX, Vladimír (eds.). *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno: 1959–1992*. Brno: I.DE.A., 1999.

³²⁰ Premiéra se konala 22. 3. 1965 v Domě umění města Brna. Režie Zdeněk Čecháček, překlad Ludvík Kundera. Herecké ztvárnění: Marie Durnová, Alena Hořínková, Jarmila Trubová, Jiří Melzer, Pavel Zatloukal, Petr Žáček.

³²¹ „Velkou vlnu zájmu o Arpa“ připomíná ve své recenzi výboru *Na jedné noze* také Ladislav Soldán v roce 1989: „Již od konce 50. let začíná u nás velká vlna zájmu o Arpa. Chci ale připomenout i to, že Arpova poezie se v 60. letech dostala i na jeviště tehdy progresivních divadel – v Brně na tzv. malou poetickou scénu, jíž bylo Divadlo X, a do Večerního Brna.“ Srov.: SOLDÁN, Ladislav. *Básník se ptá. Rovnost*, 1989, roč. 104, č. 227, s. 5.

Kundera Arpa časopisecky představil ve *Světové literatuře*³²² v roce 1965 překlady 11 básní právě ze sbírky *Na jedné noze* (jmenovitě: „Tenci dlouhání“, „Jak příšerné mouchy“, „Na jednohých květinových stolcích“, „Na jedné noze“, „Baobab“, „Obráceně na své židli“, „Zralí k vystoupení“, „Kataplazma kataplazma“, „Domů“, „Dolů dolů“, „My prosebníci však“) a úvodní statí o autorovi a jeho tvorbě.³²³ Příspěvek ve *Světové literatuře* je doplněn Arpovým portrétem a čtyřmi reprodukcemi jeho „oblých plastik“.

Arpovy básně do třicátých let (než po smrti Arpovy matky tón jeho básní zvážněl) zde Kundera nazývá „šamády“ – podle názvu jednoho z dadaistických časopisů *Die Schammade*, „v kterémžto slově se spájejí slova šalmaj, šaráda a šaman“.³²⁴ Tato dvoustránková stať se však nijak blíže (popisně ani interpretačně) nevztahuje k Arpovým básním zařazeným na následující stránky *Světové literatury*.

Podle Arpovy básně „Mít zelené tělo“ („Bei grünem Leibe“, ze sbírky *Na jedné noze*) nazval Kundera v roce 1964 svou stejnojmennou „poetickou polomontage“ pro režiséra Evžena Sokolovského a šansoniérku Ljubu Hermanovou, kteří na počátku šedesátých let pracovali v divadle Večerní Brno³²⁵. Arpova báseň vyjadřuje touhu lyrického subjektu po splnutí s ostatními, „být také zelený“, a tuto metaforu můžeme vykládat jako „nevymykát se“. Kundera tuto ideu v dobovém kontextu Československa raných šedesátých let ve svém pásmu silně ironizuje a útěchu v letech nesvobody a

³²² KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128–137.

³²³ Zčásti pak Kundera tento text přebírá a dále jej rozšiřuje v předmluvě k později vydanému stejnojmennému výboru *Na jedné noze*, který vyšel v Odeonu roku 1988. Stopy tohoto textu pak lze vysledovat až do medailonu zařazeného do Kunderových memoárů, které vyšly knižně jako *Různá řečiště*.

³²⁴ In KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128.

³²⁵ Inscenace byla uvedena v páté sezoně 1963–1964 satirického divadla Večerní Brno, premiéra se konala 17. 6. 1964. Režie: Evžen Sokolovský – Ludvík Kundera, výprava Jaroslav Jiří Janeček, Hudba: Jaroslav Jakoubek, Luboš Fišer, Jan Novák, Ladislav Štancl, Vladimír Vodička. Obsazení: L. Hermanová, M. Beránková, L. Frej, D. Riegel. Tanec: J. Ouřada, N. Šedá, j. h., R. Poláčková j. h. Srov.: SMEJKAL, Zdeněk – FUX, Vladimír (eds.). *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno: 1959–1992*. Brno: I.DE.A., 1999.

O inscenaci referoval Jaroslav Novák v *Mladé frontě* z 9. 7. 1964 v článku nazvaném *Nová cesta?*. Hodnotí ji kriticky ve srovnání s vrcholnými pořady tohoto druhu (pásmy) uváděnými v „brněnské ikse“, s níž Kundera dříve rovněž spolupracoval. Písňovým textům vytýká sentimentalitu, za diskutabilní považuje výběr básní, zejména v druhé polovině pořadu, kdy dle jeho soudu unikají nové souvislosti mezi texty anebo vůbec ani nevzniknou. Podotýká, že hra je určena pro diváka, který čte moderní poezii a vyzná se v ní, tudíž „mnoho lidí bude verše brát [jen] jako nutné zlo mezi písničkami“. NOVÁK, Jan. *Nová cesta? Mladá fronta*, 1964, roč. 20, č. 163, s. 4.

útlaku spatřuje ve vzájemném porozumění, humoru a poezii.³²⁶ Vzpomínku na tuto inscenaci napsal Kundera pro sborník k připomínce čtyřicátého výročí vzniku divadla Večerní Brno nazvaný *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno*.³²⁷

Opomenut není Hans Arp ani v šestidílné sérii „Dadapanoráma“, která vycházela v následujícím ročníku *Světové literatury*, tedy v 11. ročníku v roce 1966,³²⁸ u příležitosti padesátiletého jubilea zrození dada, jak Ludvík Kundera vysvětluje hned v úvodu první části. Jednotlivé „díly“ jsou vymezeny časově a prostorově – celému hnutí dada Kundera připisuje osm let: začíná Curychem 1916, následuje v druhém díle Curych 1917–1919, pak ve třetím díle New York 1919–1920 a Berlín 1918–1919, ve čtvrtém díle se věnuje Berlínu 1920–1922, dále Kolínu nad Rýnem 1919–1921 a Hannoveru 1919–1923, pátý díl patří Paříži 1919–1924 a v závěrečném šestém čísle je sumarizace. Tuto periodizaci pak přebírá i pro knihu *Dada*, vydanou Jazzovou sekci v roce 1983. Celou sérii Kundera označuje za „dada-montáž“, resp. „malou antologii dadaismu“ a přináší „texty, obrazy, grafiku, dokumenty, manifesty, portréty, pamflety, protesty, provokace“, jak jednotně stojí na začátku každého dílu. Otištěn je například „Dadaistický deník“ Hugo Balla v překladu Ria Preisnera, Tzarův „Manifest Dada 1928“ v překladu Vladimíra Mikeše a Hans Arp je zřejmě právě zde – soudě dle dostupných pramenů zohledněných v této práci – poprvé českému čtenáři představen jako debutant, tedy jako dadaistický básník. (Dříve publikované Arpovy básně v Kunderově překladu jsou z Arpova pozdějšího tvůrčího období.) Kundera do tohoto cyklu o dadaismu zařadil z Arpovy prvotiny *Pták samotřetí* báseň „kašpar je mrtev“, jež existuje už v originále v několika variantách, a liší se také dva české překlady, přirozeně oba Kunderovy, vydané jeden zde časopisecky a druhý knižně ve výboru *Na jedné noze*. Dále je zde v Kunderově překladu publikována báseň „Opus nula“ („Opus Null“) z rané sbírky *Pyramidový plášť* (*Pyramidenrock*), již pro knižní vydání z roku 1988 naopak Kundera zrevidoval jen minimálně. Jako doklad Arpova dadaistického způsobu tvorby

³²⁶ SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006, s. 49 a 53. Srba zde však nijak neupozorňuje na spojitost s Arpovou tvorbou.

³²⁷ KUNDERA, Ludvík. Mít zelené tělo a jiné věci. In SMEJKAL, Zdeněk – FUX, Vladimír (eds.). *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno: 1959–1992*. Brno: I.DE.A., 1999, s. 57–58. Pásmo Kundera sestavil z básní H. Arpa, B. Brechta, L. Ferlinghettiho, americké básničky Diane di Prima, německého básníka Jochena Ziema a Čecha Oldřicha Wenzla. K názvu inscenace Kundera podotýká: „... je názvem básně Hanse Arpa, mého ‚osobního klasika‘. Zamlouval se nám zvláště ten ‚prací infinitiv‘, ukaz ne právě běžný a v originálu nejsoucí.“ (cit. s. 57).

³²⁸ KUNDERA, Ludvík. Dadapanoráma. *Světová literatura*, 1966, roč. 11, č. 1, s. 237–250; č. 2, s. 231–250; č. 3, s. 232–246; č. 4, s. 241–256; č. 5, s. 230–250; č. 6, s. 228–244.

básní nechybí ani „Světa div“ („Weltwunder“), což je text z roku 1917, který vznikl tak, že Arp naslepo zatrhával v novinách slova, ze kterých pak báseň sestavil. (Kundera takto vzniklé Arpovy básně označuje jako „arpády“.) I tento překlad Kundera pro knižní vydání zrevidoval. V obrazovém doprovodu tohoto cyklu je Arp zastoupen rovněž výtvarnými pracemi. Přípravy „Dadapanoramatu“ Kunderu motivovaly k návratu ke svým překladům Arpovy poezie, z nichž koncipoval první svazek pro budoucí české vydání, který pak v říjnu předkládal nakladatelství Odeon, jak je patrné z korespondence ze 17. října 1967.³²⁹

Dvě Arpovy básně ze sbírky *Pyramidový plášť* („Fedrovaný host“ a „Vykoupaný pratek“) otevírají šesté číslo časopisu *Orientace* z roku 1967³³⁰. Třemi ranými texty („O kresbách z Kokoschkovy mapy“, úryvkem z „Oblačné pumpy“³³¹ a básní „Cetlém“) je Hans Arp prezentován i mezi expresionisty, a sice v antologii *Haló, je tady vichr, vichřice!*, kterou vydal Československý spisovatel v roce 1969.³³²

V osmdesátých letech vyšly – vedle dlouho připravovaného reprezentativního výboru *Na jedné noze* – ještě dvě publikace, v nichž Kundera Hanse Arpa opět připomíná. Obě však byly určeny jen omezenému okruhu příjemců, protože to byly neprodejné tisky. V roce 1983 vydala Jazzová sekce v Praze, člen Mezinárodní jazzové federace při Hudební radě UNESCO, jako přílohu k bulletinu *Jazz*, v rámci edice *Jazzpetit* (č. 13) knižní publikaci Ludvíka Kundery nazvanou *Dada*.³³³ V tiráži je z ideologických důvodů uvedeno, že kniha vychází jen pro interní potřebu členů Jazzové sekce. Jde o studii s literárněhistorickým výkladem dadaismu a jeho

³²⁹ Dopis ze 17. 10. 1967 Boženě Kosekové: „... přiloženě posílám dvojmo rukopis, který jsem již avizoval, který však jistě sotva čekáte. Hans Arp: Černé býlí /poezie 1903–1939/. Je to vlastně první svazek dvoudílných *Gesammelte Gedichte*, není však třeba jej takto označovat. Druhý doposud nevyšel v originále a druhý český, který bych rád do své padesátky vyprodukoval, je hotov – podle dílčích tisků – asi z poloviny.“

Dopis ze 17. 10. 1967 Janu Řezáčovi, doručený v zastoupení Zdeňku Štolbovi: „Upokoj, prosím, redakční odd., které mě honí kvůli rukopisu *Dadapanoramatu* /s. Johnová/. Je to hotové, jen to opsat a nově vybrat ukázky obrázků. Zpozdilo se to proto, že jsem se právě nad tím, co do *Dadapanoramatu* dávám z Arpa, „odrazil“ k dokončení celého svazku, chytl jsem prostě dech [...]“. Srov.: *Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců*.

³³⁰ ARP, Hans: *Fedrovaný host – Vykoupaný pratek*. *Orientace: Umění, literatura, kritika*, 1967, roč. 2, č. 6, s. 1–4.

³³¹ Úryvek otištěný ve zmíněné antologii a jeho rukopisná pracovní verze, příkladně dokládající genezi překladového textu a pracovní postupy Ludvíka Kundery, jsou součástí obrazové přílohy této práce.

³³² KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady vichr, vichřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 53 a 108.

³³³ KUNDERA, Ludvík. *Dada*. Praha: Jazzová sekce, 1983.

vývojových fází, doplněnou o portréty čelných představitelů tohoto uměleckého směru a o základní bibliografii. Ludvík Kundera tuto knihu psal v letech 1967–1971 pro řadu „-ismy“, vydávanou od roku 1964 nakladatelstvím Obelisk v Praze. Protože nakladatelství zaniklo, byla kniha publikována až roku 1983 v edici Jazzpetit. Pro toto pozdější vydání Kundera poskytl rukopis téměř bez jakýchkoli dalších úprav, jen přepracoval bibliografii, která zahrnuje především souhrnnější práce a monografie k jednotlivým autorům. Práce se do značné míry opírá i o právě charakterizovaný Kunderův příspěvek „Dadapanoráma“ publikovaný ve *Světové literatuře* roku 1966.

Ve výše zmíněné publikaci *Dada* je Hans Arp zastoupen jako jeden z mnoha představitelů dadaismu, zatímco v několikastránkové brožuře *Mušle a deštníky* z roku 1986 je mu věnována veškerá pozornost. Jde o programový tisk, který vydalo Divadlo hudby OKS v Olomouci³³⁴, a to v počtu 350 neprodejných výtisků. Obsahuje úvodní dvoustránkový text o Hansi Arpovi³³⁵ a devět Arpových básní, tvořících sbírku *Mušle a deštníky* (*Muscheln und Schirme*, 1939), v Kunderově překladu (pět z nich je prakticky beze změny přetištěno ve výboru *Na jedné noze*, jen v tomto strojopisném tisku jsou navíc básně „Tři stařečci“, „Skočdopolovi“, „Ve skleněném hrbu zpívá sladký hlas“ a „Ve hřívách“).

Konečně v roce 1988 (dle vnošení v tiráži, zatímco u copyrightu na začátku knihy je uveden rok 1989) vychází první (a dosud jediný) rozsáhlejší knižní výbor z Arpovy básnické tvorby v češtině³³⁶, nazvaný podle jedné z autorových sbírek *Na jedné noze* (*Auf einem Bein*, v německém originále vyšla 1955)³³⁷. Tento reprezentativní výbor vydal v typografické úpravě Jana Solpery Odeon v nákladu 3500 výtisků.

³³⁴ ARP, Hans. *Mušle a deštníky*. Olomouc: Divadlo hudby, 1986.

³³⁵ Text se do značné míry shoduje s nekrologem publikovaným v *Literárních novinách*. KUNDERA, Ludvík. Hans Arp 1887–1966. *Literární noviny*, 1966, roč. 15, č. 25, s. 3.

³³⁶ Slovenský výbor v překladu Ivana Kupce vyšel knižně již v roce 1968: ARP, Hans. *Sfinga ruža*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1968. Zahrnuje čtyři básnické oddíly (Konfigurácie, Sfinga ruža, Štvorlístková hviezda, Na jednej nohe) a doslov překladatele. Kundera Kupcovy překlady znal, dokládá to např. i 9. č. revue *Slovenské pohľady* s arpovskými příspěvky, které je součástí Kunderovy pozůstalosti zpřístupněné autorce této práce. Srov.: ARP, Hans: Básně. *Slovenské pohľady. Revue našej i zahraničnej literatury*, 1966, roč. 82, č. 9, s. 100–107.

³³⁷ Shodně se jmenuje i Kunderův příspěvek v časopise *Světová literatura*, který přináší krátkou stať o autorovi a překlady 11 básní ze sbírky *Na jedné noze*: KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128–137.

5.7 GENEZE ČESKÉHO VÝBORU NA JEDNÉ NOZE

Geneze tohoto svazku byla značně namáhavá a zdlouhavá. Knižní vydání Arpovy poezie logicky inicioval sám Arpův překladatel Kundera, a to jako již velmi zralý záměr rok po Arpově úmrtí, tedy v roce 1967. Po předchozím předběžném projednání zaslal spolu s dopisem ze 17. října 1967 redaktorce Odeonu Boženě Kosekové rukopis přeložených Arpových básní z let 1903–1939, který v dopise specifikuje jako první svazek dvoudílných sebraných básní³³⁸, a plánuje i druhý – na základě manuskriptů přímo od autora, neboť druhý svazek Arpovy pozdní poezie tou dobou ještě vydán nebyl.³³⁹ V naději na brzké vydání se odvolává na příslib šéfredaktora Jana Řezáče:

„Jan Řezáč mi kdysi přislíbil, že takovéto moje práce nenaplánované sice, ale ohlašované /ba, dávno/, uvrhne pokud možno rychle na trh. I doufám.“³⁴⁰

Ve stejném smyslu napsal téhož dne také dopis přímo Janu Řezáčovi:

„Uvážím-li, že první verze některých částí vznikly v roce 43, je to tak trochu můj ‚životní‘ překlad. Obstojí-li tyto hravé, ale i dravější věci v očích nakladatelství, byl bych přirozeně rád, kdyby se mohly dostat brzo na trh – i když nikde nejsou naplánovány. Ale snad... Záleží mi na tom i proto, že bych hrozně rád do své padesátky vyprodukoval i svazek druhý.“³⁴¹

Na oba tyto dopisy dostal přátelské odpovědi, avšak jen s velmi vágním příslibem budoucího vydání. Ve svém snažení však vytrval a 25. května 1968 zasílá do Odeonu další list s upomínkou:

„Koncem minulého roku jsem předložil Odeonu /Janu Řezáčovi a Boženě Kosekové/ rukopis svého překladu veršů Hanse Arpa, opírající se o první svazek jeho poezie /Gesammelte Gedichte I, 1963/. Navrhoval jsem počítat později – až vyjde druhý a poslední svazek Arpovy poezie – ještě s druhým

³³⁸ ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte I*. Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1963.

³³⁹ Druhý svazek Arpových spisů vyšel až roku 1974: ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte II*. Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1974.

³⁴⁰ Dopis Ludvíka Kundery ze 17. 10. 1967 adresovaný Boženě Kosekové. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³⁴¹ Dopis Ludvíka Kundery ze 17. 10. 1967 adresovaný Janu Řezáčovi. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

českým svazkem, potom jsem se však přiklonil k mínění šéfredaktora a redaktorky: vydat svazek jeden, který by zahrnul i básně z druhého období (=svazku/ i ukázky z próz víceméně teoretických.

Dnes mohu tento návrh doplnit několika konkrétnějšími údaji. 2. svazek Arpových *Gesammelte Gedichte* vyjde prý už záhy ve Verlag der Arche, Zürich. Bylo by snad dobře, kdyby nakladatelství přímo napsalo majiteli nakladatelství panu Schifferlimu a svazek optovalo. Snad by bylo možné získat i korekturu. Upozorňuji, že valná část básní z tohoto druhého svazku vyšla již před lety separátně a že dobrou polovinu z toho mám už přeloženou. Básně 2. svazku mi jen umožní doplnit eventuelní mezery a získat definitivní verze i úplný český přehled.

Doplněný rukopis českého překladu /navrhoval bych podržet název *Černé býlí*/ by mohl ležet na stole nakladatelství několik měsíců po vyjití 2. svazku. Byla by to kniha asi v rozsahu Morgensternových *Šibeničních písní*³⁴² a byla by doplněna četnými reprodukcemi Arpovy grafiky. Vše mám k dispozici.

Doufám, že tento doplňující návrh k rukopisu bezmála dvoustředstránkovému Vám dovolí představit si už názorněji celý projekt, jímž se zabývám čtvrt století a jehož realizace mi leží obzvláště na srdci.³⁴³

Rozhodnutí vyčkat, až bude vydán druhý svazek básní v originále, však odsunulo i naděje na český výbor, neboť přípravy trvaly v Curychu až do roku 1974, a sám Kundera byl navíc v první polovině sedmdesátých let na černé listině zakázaných autorů. Až na jaře roku 1984 projekt znovu ožil, a to s vydáním třetího svazku Arpových spisů³⁴⁴ a především s blížícím se stým výročím narození Hanse Arpa, jež připadlo na rok 1987. Redaktorka Koseková neformálním dopisem z 21. února 1984 vyzvala Kunderu k zaslání návrhu arpovského výboru, a ačkoli požadovala odpověď do konce března toho roku, dočkala se jí obratem: Ludvík Kundera odpověděl již 26. února a pro cirká třísetstránkový výbor navrhl následující kompozici:

„1. Výbor z poezie – asi 4.500 veršů / 2. Něco próz – asi 2 AA / 3. Studie, životopis, literatura – asi 2,5 AA / 4. 50 autotypických a 50 pérovkových reprodukcí.“³⁴⁵

V tomto rozsahu však nakladatelství výbor neakceptovalo, a proto po roce a půl Kundera jako editor plánovaného svazku svůj záměr reviduje:

³⁴² Zde Kundera pravděpodobně odkazuje na svazek o rozsahu 129 stran, vydaný v SNKLHU roku 1958 v překladu Josefa Hiršala: *MORGENSTERN, Christian. Šibeniční písně*. Praha: SNKLHU, 1958.

³⁴³ Dopis Ludvíka Kundery z 25. 5. 1968. Srov.: *Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců*.

³⁴⁴ ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte III*. Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1984.

³⁴⁵ Dopis Ludvíka Kundery z 26. 2. 1984. Srov.: *Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců*.

„1. Výbor z poezie – 2.500 veršů / 2. Básně v próze / tzv. lyrická próza / – asi 1,5 AA / 3. Malá úvodní či závěrečná studie zahrnující básnické i výtvarné dílo, tzv. aparát – asi 1,5 AA / 4. 50 reprodukcí – 25 autotypických a 25 pérovkových.“

Již v tomto dopise B. Kosekové ze 4. července 1985 připojuje variantní návrhy titulu (jež se opírají o názvy jednotlivých Arpových sbírek):

„... pro případ, že by název Černé býlí neuspěl – další návrhy: Na jedné noze, Oblačná pumpa, Mušle a deštníky, Pyramidový plášť, Mít zelené tělo.“³⁴⁶

Hotový rukopis pak Ludvík Kundera odevzdal v srpnu 1986, početná korespondence doprovázela nejen korektury, ale především také výběr obrazového doprovodu knihy. Práce pak vrcholily během léta 1987, tedy skutečně k Arpovu jubileu, avšak nakonec výbor vyšel až s vrocením 1988/1989.³⁴⁷

5.8 ČESKÝ VÝBOR NA JEDNÉ NOZE

Kundera jako sestavovatel svazku zde přináší průřez Arpovou nejen literární, ale i výtvarnou tvorbou a zároveň Arpovo dílo v rozsáhlejší předmluvě (čítající 35 stran) charakterizuje a vykládá. Svazek je uspořádán do tří chronologických oddílů, které kopírují rozvržení Arpova díla v sebraných spisech³⁴⁸, a to na časová období 1903–1939, 1939–1957, 1957–1966. V závěru knihy je připojen heslovitý životopis Hanse Arpa sestavený Ludvíkem Kunderou, reprodukce fotografických portrétů, skupinových

³⁴⁶ Dopis Ludvíka Kundery ze 4. 7. 1985. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³⁴⁷ Skutečnou příčinu tohoto zpoždění se nepodařilo zjistit, pravděpodobně za ní však nebyly již žádné ideologické důvody. Redaktorka svazku Božena Koseková 25. 11. 2013 autorce práce telefonicky sdělila tři možné hypotézy: Zpoždění ze strany překladatele (slovy: „V tomto ohledu byl Ludvík velký hříšník, ale já to respektovala. On s čím nebyl spokojený, to nedal z ruky.“), nedostatek křídového papíru, na němž je vytištěna obrazová část knihy, anebo se titul již nevešel do plánu.

³⁴⁸ ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte I.* Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1963; ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte II.* Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1974; ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte III.* Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1984.

fotografií i uměleckých portrétů a poct Arpovi, ediční poznámka, soupis literatury a seznam reprodukcí.³⁴⁹

Výklad Arpovy tvorby zakládá Kundera na dadaistické hříčce, kterou dovoluje čeština při čtení Arpova příjmení odzadu, zprava doleva jako „pra“, a chápe Arpa jako umělce, který tíhne „k elementárnímu tvarosloví“. Prostým výčtem motivů pak vymezuje i arpovský slovník: kámen, oblak, pupek, pták, růže, sen, hvězda, nebe, ruka, klobouk, vousy, černý, bílý –

„to jsou základní pra-znaky, které od té doby už nikdy zcela neopustí Arpovo tvarosloví,“³⁵⁰

konstatuje Kundera. A jinde k tomu dodává:

„Soustředěnost na několik desítek klíčových slov neznamena chudobu. Neboť ta slova vstupují v nejrozličnější konstelace, demonstrují nekonečnost možností a překvapující vrstevnatost. Podle principu absolutní hravosti, kdy ‚skutečnost a náhoda se bez zábran rozvíjejí‘ přitahují však tato klíčová slova zhusta i velmi neobvyklé termíny z jazyka ‚obchodních cestujících, kuchařů, pastýřů a zástěrkářů‘ nebo z jazyka středověkých knih či – novinových inzerátů. Tak vznikají ony typické ‚arpády‘, v nichž slovo plodí slovo v rozverném a inspirativním kaleidoskopu.“³⁵¹

Předmluva k arpovskému výboru *Na jedné noze* nazvaná „Dadasnivec a dadaklaun“ je do značné míry syntézou Kunderových předchozích, zejména časopisecky publikovaných prací zaměřených na představení Arpovy tvorby, ale i umělcovy osobnosti. Takzvané intermezzo, které je součástí předmluvy a v němž Kundera líčí osobní setkání s Arpem v Paříži, později v téměř nezměněné podobě vyšlo i v memoárech *Různá řečiště* (v memoárové knížce je text ve vybraných pasážích mírně krácen a zčásti doplněn o vysvětlující vsuvky).³⁵²

³⁴⁹ Tento knižní titul byl avizován rovněž v příloze týdeníku *Nové knihy* zvané „Výběr z nejzajímavějších knih 1988“. Otištěna byla část Kunderovy úvodní studie o Hansi Arpovi, čtyři básně a několik reprodukcí. In KUNDERA, Ludvík. Kaštanové fantomy. *Výběr nejzajímavějších knih. Příloha týdeníku Nové knihy*. 1988, č. 3, s. 38–42.

³⁵⁰ ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 17.

³⁵¹ ARP, Hans. *Mušle a deštníky*. Olomouc: Divadlo hudby, 1986, s. 3.

³⁵² KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 13–16.

Ohlasy na tento výbor v odborných periodických byly jen minimální – titul stručně recenzoval Zbyněk Fišer na stránkách *Kulturního měsíčníku*³⁵³ a Ladislav Soldán v *Rovnosti*. Ani Soldánův příspěvek není rozsáhlý, obsahuje však velmi kladné zhodnocení Kunderova přínosu:

„... Hodnota výboru spočívá [...] v přetlumočení Arpovy poezie do češtiny básníkem Kunderova typu. Neboť právě on je nejlíp schopný plně pochopit hru sémantických významů, slovních klauniád a na druhé straně myšlenkovou závažnost Arpovy poetiky a stejně tak i peripetie jeho básnického a uměleckého vývoje plného revoltních gest, jež neměla jenom jepičí životnost. [...] Je důležité, že Arpovo dílo je nám přibližováno tvůrcem Kunderových zkušeností, rozhledu, básnické invence a myšlenkového profilu. Kunderův překladatelský um a jeho zodpovědnost jsou zárukou toho, že punc Arpovy modernosti nebude v českých poměrech degradován cejchem zájmu toliko módního.“³⁵⁴

5.9 SBÍRKA *SINNENDE FLAMMEN* VE DVOJÍM ČESKÉM PŘEKLADU

Součástí výboru *Na jedné noze* je také několik básní z Arpovy pozdní sbírky *Sinnende Flammen* z roku 1961, jejíž titul Kundera překládá jako *Dumavé plameny*. Tato sbírka jako jediné knižně vydané Arpovo dílo existuje v češtině ve dvojím překladu – podruhé ji jako *Zádumčivé plameny* přeložil Aleš Novák (*1975), vzděláním filozof, a vyšla roku 2010 v nakladatelství Togga.³⁵⁵ Tuto Arpovu výraznou, formálně i tematicky ucelenou básnickou sbírku z pozdního tvůrčího období lze vykládat jako výraz zklamání ze života devastovaného technickým pokrokem. Zaznívá zde rovněž Arpova fundamentální kritika společnosti, které tento pokrok přinesl především zbraně a války. Přesto však světu zbývá naděje v podobě umění, jež symbolizuje i triáda andělů – hvězdy – květiny.

Kundera z této sbírky přeložil sice jen vybrané pasáže (šlo nejspíše o jeho osobní výběr, který se liší například od pasáží zařazených do německého výboru *Ich bin in der*

³⁵³ FIŠER, Zbyněk. DADArecenze čili vyznání. *Kulturní měsíčník*, 1990, roč. 8, s. 66–67. V této kurzívě o Ludvíku Kunderovi je na okraj připomenut i arpovský výbor slovy: „Vedle skvělých překladů asi sta básní, jejichž znění vždy a neustále překladatel vylepšuje, obsahuje knížka i Kunderovu studii o Arpovi-básníkovi, Arpovi-výtvarníkovi, Arpovi-člověku.“ (s. 66).

³⁵⁴ SOLDÁN, Ladislav. Básník se ptá. *Rovnost*, 1989, roč. 104, č. 227, s. 5.

³⁵⁵ ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. Praha: Togga, 2010. Těž časopisecky: NOVÁK, Aleš. Květiny, hvězdy a andělé Hanse Arpa. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–92. A dále: ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–99. Pro zajímavost: ve slovenském překladu Ivana Kupce zní titul sbírky *Mysliace plamene*. Srov.: ARP, Hans. *Sfinga ruža*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1968.

*Natur geboren*³⁵⁶), avšak představují dostatečný textový materiál pro srovnání obou českých překladů. Jak bude patrné na konkrétních příkladech, Kundera se při překladu do značné míry doslovně drží předlohy a charakteristická je jeho tendence neologizovat a poetizovat (např. „odpadlý anděl“, „bezlidní lidé“, ale již i v titulu „dumavé“ plameny), text tak v jeho překladu získává jisté patetické vyznění. Novák naproti tomu více podtrhuje filozofický než básnický rozměr textu, je konkrétní, předmětný, užívá „běžná“ slova současného jazyka a místo novotvarů si spíše vypomáhá rozvolněním syntaxe (např.: „někdo tak zaostalý“, „zbloudilý anděl“, „nelidští lidé“, podobně jako v názvu sbírky, pro nějž volí „zadumčivé“ plameny).³⁵⁷

Výše naznačené tendence se pokusíme doložit na konkrétních příkladech:

ARP³⁵⁸

Ich bin für die Atompilzzüchter sowieso verloren.
Für sie gehöre ich zu den Hoffnungslosen
die aus den letzten altertümlichen Klausen kommen
die noch auf dem Erdboden gebaut worden sind.
Die atheistischen Krokodile
werden zinnoberrot vor Wut
wenn sie so einen hoffnungslos Zurückgebliebenen
wie mich antreffen.
In geschmackvoller Schokoladeverpackung
in sogenannten Bombenniëren
schenken sie ihren Lieben
kleine niedliche Atombomben
für den Hausgebrauch.

KUNDERA³⁵⁹

Pro pěstitele atomových hřibů jsem beztak ztracen.
Pro ně patřím k beznadějným
kteří přicházejí z posledních starobylých cel
vystavených ještě na této zemi.
Ateističtí krokodýlové
vztekem rumělkově rudnou
když natrefí
takového beznadějného zaostalice jako já.
Ve vkusném čokoládovém balení
v takzvaných bomboniérách

³⁵⁶ ARP, Hans. *Ich bin in der Natur geboren. Ausgewählte Gedichte*. Zürich: Arche, 1986.

³⁵⁷ Poněkud v rozporu s „moderností“ Novákova překladu se zdá být pravopis některých slov jako „atheistický“, „Nekonečno“ apod. Některé dnešní čtenáře tento kontrast ruší (stejně jako nesprávné psaní slova „latryna“, jež je však i pochybením redaktora knihy). Užití je ovšem evidentně záměrné (vyskytuje se i na jiných, v této práci necitovaných místech sbírky), Novák jím akcentuje filozofické chápání textu.

³⁵⁸ Znění této jakož i všech dalších v této kapitole citovaných Arpových básní je převzato ze souborného vydání Arpova díla: ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte III*. Zürich: Arche, 1984, s. 135–170.

³⁵⁹ Úryvky Kunderova překladu jsou citovány dle výboru *Na jedné noze*: ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 196–199.

darují svým drahým
půvabné hezoučké
atomové bombičky
pro domácí potřebu.

NOVÁK³⁶⁰

Pro šlechtitele atomových hřibů
jsem tak jako tak ztracený případ.
V jejich očích náležím mezi beznadějné případy
jež pocházejí z posledních starobylých poustev
které byly ještě vybudovány na povrchu zemském.
Atheističtí krokodýli
zrudnou vztekem jako rajče
když narazí na někoho
tak beznadějně zaostalého
jako jsem já.
Ve vkusném čokoládovém obalu
v tak zvaných bombonierách
obdarovávají své oblíbence
rozkošnými malými atomovými bombami
pro domácí použití.

Po formální stránce ani jeden z českých překladů nerespektuje počet veršů originálu, Kundera původních 13 rozšiřuje na 14, a Novák dokonce na 15 veršů. Originál svou dikcí připomíná mluvený jazyk, myšlenku rozvíjí vedlejšími vztažnými větami, pracuje s precizujícím výčtem, i dnes působí svěže. Melodií a „mluvností“ syntaxe se originálu více přibližuje překlad Novákův – k rozvíjení substantiva rovněž používá dvě za sebou jdoucí vztažné věty, syntax ještě rozvolňuje vložení větného srovnání „jako jsem já“ (což ale zase vede k nárůstu počtu veršů). Kundera se z dnešního hlediska od mluvnosti odchyluje – hned v prvním verši užívá krátký adjektivní tvar „ztracen“, dále slovoslednou postpozici „vystaven ještě na této zemi“ či například dnes již knižně působící výraz „zaostalec“.

V konečném vyznění však Novákův překlad působí poněkud vykonstruovaně, na čemž má patrně podíl i explicitace a rozvedení překladu o slova, pro něž nenacházíme oporu v originálu. Minulé příčestí „verloren“ a substantivizované adjektivum „die Hoffnugslosen“ převádí Novák duplicitním užitím slova „případ“, jednou jako „ztracený případ“ a vzápětí „beznadějný případ“. Tento opakovaný výskyt téhož slova nemotivovaný originálem působí v překladu příznakově. Lakonické „für sie“ Novák konkretizuje jako „v jejich očích“, kompozitum „Erdboden“ jako „zemský povrch“ a s ohledem na originál zcela neopodstatněně nahrazuje spojení „zinnoberrot werden“

³⁶⁰ Úryvky Novákova překladu jsou citovány z knihy: ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. Praha: Togga, 2010.

velmi konkrétním (nebásnickým) přirovnáním „zrudnout jako rajče“. Kundera na tomto místě volí poetičtější a originálu věrnou formulaci „rumělkově rudnou“, navíc se zvuknou aliterací, která tu má málem kouzlo nechtěného. To se ovšem nedá tvrdit o efektu, jakého docílil Novák v poněkud těžkopádných verších „pocházejí z posledních starobylých poustevn“ či „obdarovávají své oblíbence“. Namísto Kunderova jednoslovného, na současné čtenáře poněkud knižně působícího jednoslovného ekvivalentu „zaostalec“ k německému „ein Zurückgebliebener“ volí Novák opisné pojmenování „někdo tak zaostalý“. Charakter jisté překladatelské manýry pak má deminutivní spojení „půvabné hezoučké atomové bombičky“, jímž Kundera nahrazuje Arpovy „kleine niedlichen Atombomben“.

ARP

Weiß noch jemand
wo oben und unten ist?
Weiß noch jemand
was hell und was dunkel ist?
Immer seltener werden die Träumer.
Immer seltener wird es Tag und Nacht.
Liebkost den Veilchenboden
unter den Wolkenbaldachinen.
Folgt den inneren Sternen
den Kernen der heiligen Nächte
und ihren lautlosen Traumliedern.

KUNDERA

Ví ještě někdo
kde je nahoře a kde dole?
Ví ještě někdo
co je světlé a co tmavé?
Stále vzácnější jsou snivci.
Stále vzácnější je den a noc.
Polaskejte fialkovou zemi
pod oblačnými baldachýny.
Jděte za hvězdami co máte uvnitř
za jádérky posvátných nocí
a za jejich neslyšnými snovými písněmi.

NOVÁK

Ví ještě někdo
kde je nahoře a kde dole?
Ví ještě někdo
co je jasné a co tmavé?
Stále vzácnější jsou snivci.
Stále vzácnější je den a noc.
Hýčkejte fialkový záhon
pod baldachýnem oblak.
Následujte hvězdy v nitru
jádra posvátných nocí
a jejich bezhlesé snové písně.

V první polovině této básně se dvakrát opakuje stejné větné schéma a oba čeští překladatelé tuto část překládají prakticky shodně, až na drobné porušení schématu u Nováka, který „immer seltener“ překládá jednou jako „stále vzácnější“ a podruhé „stále vzácněji“. Kundera, který označuje Arpa za „básníka adjektivního“³⁶¹, tímto způsobem také překládá kompozitum „Wolkenbaldachinen“ jako „oblačné baldachýny“, zatímco Novák volí genitivní metaforu „baldachýn oblak“. Stejně jako v předchozí pasáži zaznamenáváme i zde u Kundery deminutivum „jadérka nocí“, a u Nováka pak opět konkrétnější, pregnantnější výraz: něm. „Boden“ překládá jako „záhon“, zatímco Kundera – snad v intenci arpovských pra-slov – obecně jako „zem“, „země“.

ARP

Statt Strofeuermenschen
sieht man endlich Menschen
die Licht fassen.
Wollen sie zu dichten anfangen?
Sie schauen nach oben
sie schauen nach unten
in die Unendlichkeit
und lachen und weinen
vor Glückseligkeit.

KUNDERA

Namísto lidí jak sláma planoucích
vidíme konečně lidí
kteří se chápou světla.
Nechtější začít básnit?
Hledí nahoru
hledí dolů
do nekonečna
a smějí se a pláčou
samou blažeností.

NOVÁK

Namísto slaměných lidí
lze konečně spatřit lidí
kteří chytají světlo.
Chtějí začít básnit?
Hledí nahoru
hledí dolů
do Nekonečna
a smějí se a pláčí

³⁶¹ ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 29. Úvahami nad obrazností poezie a otázkami „techniky poezie“ se Kundera intenzivně zabýval rovněž v souvislosti se svou vlastní tvorbou. Například již v rané lyrické próze *Odjezd* z konce roku 1943 (jež však není totožná se stejnojmennou Kunderovou novelou vydanou roku 1967) píše: „Lesy a vodopády metafor zevšedněly. Málomocný obraz zajiskří, zasvětluje. Musela by být přílišná tma, ale kolem nás je jen šero. Genitivních metafor (artilerie hvězd) jsme se přejedli, adjektivní metafory (hvězdná artilerie) jsou příliš průhlednou náhražkou, ne, imaginace si musí najít nové východisko...“ [Srov.: PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998, s. 102.] Sám toto východisko svého času spatřoval v lyrizované próze (o níž projevoval zájem také jako překladatel, viz Rilkovu *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*).

blažeností.

I v tomto případě se české překlady do značné míry doslovně shodují. Nejzajímavějším momentem této básně je německá složenina „Strohfeuermenschen“. Kundera ji překládá analyticky, formou přirovnání, se slovoslednou postpozicí „lidé jak sláma planoucí“, zatímco Novák jako „slamění lidé“ a v doslovu pak píše:

„Arp hovoří o ‚slaměných lidech‘, čímž evokuje duté lidi anglického básníka T. S. Eliota či dokonce verše o slaměných psech u § 5 čínské kanonické knihy *Dao De Jing* Starého Mistra *Lao zi*, kterou Arp vcelku jistě musel znát a jež v překladu Oldřicha Krále zní následovně: ‚Nebe a země nemají takzvaný vztah k lidem / všechny věci jsou jim jen slamění psi / Ani světci nemají takzvaný vztah k lidem / a lidstvo je jim jen smečkou slaměných psů‘.

Proti odlidštění člověka Arp staví prosté fenomény toho, co je důvěrné a nablízku, co proto svou nevtíravou nepatrností (*das Unscheinbare*) nikdy není jen čímsi zdánlivým (*das Scheinbare*).

Tak jako květina v sobě symbolicky a analogicky reflektuje hvězdu, tak činí tato vzhledem k andělovi. Jde o vzájemné analogické a symbolické zrcadlení se vyšší sféry/entity ve sféře/entity nižší. Květiny, hvězdy a andělé jsou osou stability světa, který se okolo ní otáčí, *a tak* tedy *je*, kterému udílají vzácnost, krásu a smysl.³⁶²

Filozofický rozměr Novákovy interpretace se odráží i v ortografii: „Nekonečno“ je psáno s velkým počátečním písmenem. Pozornost při srovnání přitahuje i čtvrtý verš „Wollen sie zu dichten anfangen“, který Kundera překládá „Nechtější začít básnit?“, zatímco Novák „Chtější začít básnit?“. Níže, na jiném místě sbírky pak každý z nich volí právě opačnou strategii při užití záporu.

ARP

Wann gibt uns ein Engel endlich wieder
ein Lied zum Besten?

KUNDERA

Kdy se zas konečně zjeví nějaký anděl
a dá nám k lepšímu nějakou píseň?

NOVÁK

Kdy nám zas nějaký anděl dá
nějakou píseň k dobru?

³⁶² ARP, Hans. *Zádumčivé plameny*. Praha: Togga, 2010, s. 72–73.

V tomto výkladu se ztrácejí jiné interpretační signály. *Feuer* jako *oheň, požár* evokuje také vzplanutí, „vzplanout jako sláma“ pak nese význam „rychle se pro něco nadchnout“. *Menschen die Licht fassen* připouští i výklad slova *světlo* ve smyslu „osvícení“.

Při překladu tohoto dvojverší je Novák výrazově úspornější: zjevení anděla vyjadřuje v evokovaném obrazu pouze implicitně a přímo se upíná k obsahu přání stejně jako v originále. Pozoruhodné jsou i formy vyjádření „prospěchu“, v nichž se promítají všechny tři stupně adjektiva „dobrý“: superlativ v němčině ve formulaci „zum Besten geben“ a česky pak u Kundery „dát k lepšímu“ a u Nováka „dát k dobru“.

ARP

Schluchzte jemand leise?
Schluchzte jemand vor Glückseligkeit?
Nein
das kommt auf der Erde
nicht mehr vor.
Dann schluchzte leise die Unendlichkeit.
Schluchzte vielleicht doch ein Mensch
ein Betender
wegen der hoffnungslosen Zunahme
der menschenlosen Menschen?

KUNDERA

Zaštkal někdo tiše?
Zaštkal někdo blažeností?
Ne
to se na zemi
už nepřihází.
Pak tedy tiše zaštkalo nekonečno.
Nezaštkal snad přece jen člověk
modlící se
protože tak beznadějně narůstají
bezlidní lidé?

NOVÁK

Nezaštkal kdosi potichoučku?
Nezaštkal kdosi blažeností?
Nikoliv
cosi takového
se na zemi již nevyskytuje.
Pak potichoučku zaštkalo Nekonečno.
Nezaštkal přeci jen třeba jakýsi člověk
kdosi se modlící
kvůli beznadějnému přibývání
nelidských lidí?

Tuto báseň otevírá i uzavírá otázka, v níž oba překladatelé užívají stejný lexém „zaštkat“. Novák však proti Kunderovu prostému ptaní „Zaštkal někdo tiše?“ staví otázku ujišťovací „Nezaštkal kdosi potichoučku?“, v níž neurčité zájmeno „někdo“ zastupuje tajemnější „kdosi“ a z prostého adverbia „tiše“ je deminutivní „potichoučku“. Výskyt pronomenu s postfixem -si je v tomto Novákově překladu hojný, a tedy jistě záměrný: kdosi, cosi, jakýsi (ale např. i nikoliv) – tento „archaizující“ posun

v Novákově slovníku odkazuje k určité nekonzistenci celého překladu (zejména ve srovnání s první básní tohoto rozboru). Nápadně rozkolísaný je v tomto smyslu i verš „Nezaštkal přeci jen třeba jakýsi člověk“, který z celkem šesti slov obsahuje jen dvě plnovýznamová – „třeba“ tu působí jako vycpávka, „přeci“ je co do spisovnosti nekodifikovaný tvar (který nicméně Novák v tomto překladu používá důsledně při všech výskytech, a je zřejmě třeba ho brát jako součást jeho idiolektu).

V posledním verši se pak objevuje spojení „menschelose Menschen“, Arpův novotvar pro „odlidštění“, jak v doslovu zmiňuje i Novák. Avšak sám při překladu volí docela běžné české adjektivum „nelidští“, jež má ale jiný význam (ve smyslu „necitelný“, „krutý“³⁶³), zatímco Kundera opět „básní“ a kalkuje – v jeho podání jsou to „bezlidní lidé“. Zajímavé je pak i postavení těchto lexikálních jednotek v kontextu celé básně – u Kundery „beznadějně narůstají bezlidní lidé“, u Nováka „nelidští“ lidé aliterují se záporně kladenou otázkou „nezaštkal kdosi“.

ARP

Dürfen wir um ein Wunder bitten?
Könnte nicht ein abkömmlicher Engel
uns ein wenig zu Hilfe eilen?
Es brauchte ja gar nicht
einer von den ganz großen zu sein.
Was gäbe das für einen brausenden Ruck
im Siegeslaufe des Fortschrittes
wenn plötzlich die Überroboter
mitsamt ihren kindischen
überfortschrittlichen Übermaschinen
in den bodenlosen Lokus
gestürzt würden!

KUNDERA

Smíme prosit o zázrak?
Nemohl by nám přispěchat na pomoc
aspoň nějaký odpadlý anděl?
Nemusel by to být
ani žádný z těch archandělů.
Jaký by to byl bouřlivý obrat
ve vítězném běhu pokroku
kdyby náhle nadroboti
spolu se svými dětinskými
nadpokrokovými nadstroji
byli svrženi
do bezedné latríny!

NOVÁK

Smíme prosit o jeden jediný zázrak?
Nemohl by nějaký zbloudilý anděl

³⁶³ *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2007, s. 214.

nám trošku přispěchat na pomoc?
Ani by to nemusel být žádný
z těch úplně velkých.
Co by to bylo za hlasitý otřes
během vítězného tažení pokroku
kdyby se náhle veleroboti
spolu se svými dětinskými
velepokrokovými velemašinami
zřítily do bezedné latríny!

V této básni se také v německém originále objevuje otázka se zápořem, kterou oba čeští překladatelé uplatnili již dříve i na jiných místech bez opory v originálu. Kunderův překlad je v porovnání s Novákovým méně sevřený, za překladovou jednotku v případě druhé otázky bere celý syntaktický větný celek, jehož smysl převádí na ploše dvou veršů, což působí přirozeně. Opisné pojmenování „einer von den ganz großen [Engeln]“ pak konkretizuje jako „archanděl“, a naopak zůstává doslovný při překladu hyperbol „Überroboter“, „überfortschrittlich“, „Übermaschinen“ – převádí je jako „nadroboti“, „nadpokrokový“, „nadstroje“. Novák na tomto místě pracuje s výrazy „veleroboti, a velepokrokové mašiny“. Slovtvorná motivace se tu možná opírá o opisný překlad „velkých andělů“: „žádný z těch úplně velkých“. V konečném součtu jsou však obě překladové varianty stejně „věrné“ originálu, jako se od něho odchylují. Kundera se ale ani tentokrát neobejde bez novotvarů, „odpadlý“ anděl je u něho tím, co Novák nazývá andělem „zbloudilým“. Patetičtější tón Kunderovu překladu dodává i trpný slovesný rod „kdyby byli svrženi“ (u Nováka je zvrtné sloveso „zřítily by se“). Při překladu prvního verše klade Kundera prostou otázku „Smíme prosit o zázrak?“, zatímco Novák je naléhavější: „Smíme prosit o jeden jediný zázrak?“ V této souvislosti se vtírá otázka, do jaké míry je jinakost Novákova překladu dána tím, že jde o druhý překlad v pořadí a překladatel se nutně musí vypořádat s rizikem potenciálního plagiátorství.

ARP

Das schwarze Wetter hält an.
Die schwarzen Sterne nehmen zu.
Wo sind die Engel?

KUNDERA

Černá povětrnost trvá.
Černých hvězd přibývá.
Kde jsou andělé?

NOVÁK

Černé počasí stále přetrvává.
Černých hvězd stále přibývá.
Kde jsou andělé?

Oba české překlady tohoto trojverší vykazují jen málo odlišností, přesto se v překladatelské strategii potvrzuje tendence patrná již dříve: oba překlady originál „zesilují“: Kundera expresivně, na místo běžného výrazu „počasí“ volí zastaralé abstraktum „povětrnost“, je tedy opět poetičtější, resp. patetičtější, zatímco Novák vyjádření zesiluje co do intenzity – prosté „trvá“ a „přibývá“ nahrazuje naléhavějším „stále přetrvává“ a „stále přibývá“.

ARP

Die schwarzen Sterne
im Innern der Menschen
nehmen zu.
Wenn wieder Engel
auf die Erde kämen
vergingen
die schwarzen Sterne
im Nu.

KUNDERA

V nitru lidí
přibývá
černých hvězd.
Kdyby tak andělé
sestoupili zas na zem
černé hvězdy
zmizely by
rázem.

NOVÁK

Černých hvězd
v nitru člověka
přibývá.
Kdyby opět andělé
dorazili na zemi
černé hvězdy
by zanikly
rázem.

Nejnápadnější rozdíl mezi těmito překladovými variantami spočívá v rytmicizaci. Kunderův překlad je výrazně rytmicizovaný a v závěru připouští rým, zatímco Novákův překlad rytmicky klopýtá a závěrečný rým (v souladu s obvyklým veršovým zakončením této básnické sbírky) potlačuje, přestože očekávání rýmu podvědomě vytváří (potenciálně je tu ve hře nápadný, tzv. bohatý rým „na zem – rázem“). Realizované završení je zklamáním, protože pak nenachází opodstatnění slovosledná inverze, resp. osamostatnění závěrečného adverbia rázem.

Kundera ve spojitosti s obrazem anděla vychází z obvyklých kolokací (archanděl, odpadlý anděl /jednoznačně asociuje padlé anděly/, anděl se zjeví, andělé

sestupující na zem), zatímco Novák tato spirituálně ukotvená spojení porušuje, resp. eliminuje (místo archanděla pracuje s opisným „z těch úplně velkých [andělů], zjevení anděla zcela vynechává) a je věcný (zbloudilý anděl, kdyby andělé dorazili na zem).

Shrnutí výše uvedených charakteristik podložených příklady pak připouští závěr, že oba překlady mají poněkud odlišné vyznění a potvrzují základní translatické tezi, že překlad je interpretací originálu. Kunderův překlad se pro svoji vysokou míru expresivity a doslovnosti nese v intencích starší lyriky, je rytmičtější, působí poetičtěji, až pateticky. Svým „plynulejším“ jazykovým vyzněním obrušuje hrany obsahové výpovědi, jíž je výraz zklamání z technicizace světa. Novákův překlad je v souladu s originálem věcnější a civilnější, celkově působí moderněji, ale je zároveň rozkolísanější: volnější současná „mluvná“ a „nebásnická“ syntax místy koliduje s volbou archaizujících slovních tvarů a pro svoji, místy snad záměrnou, snahu odlišovat se od staršího Kunderova překladu vyznívá zčásti neobratně.

Zajímavé jsou v tomto ohledu výsledky miniankety, kterou autorka této práce realizovala v okruhu asi 30 potenciálních čtenářů, jichž se dotazovala na „subjektivní čtenářský dojem“ z obou textů, aniž prozradila autorství překladů.³⁶⁴ Polovině respondentů konvenoval civilnější ráz Novákova znění, Kunderovu „básnickou manýru“ pocíťovali rušivě (respondentka T. S. o Novákově novějším překladu: „Přijde mi to míň krkolomné a pocíťuji míň křečovitě snahy o zaručenou básnickost“). Jednoznačně silnější rytmickou plynulost Kunderova textu tedy u těchto čtenářů přebíjela básnická expresivita, která ruší porozumění. Objevoval se názor, že Novákův překlad je srozumitelnější, semknutější, komplexnější – kunderovské novotvary na sebe příliš strhávají pozornost a znesnadňují obsahové vnímání celku.

Naopak druhá polovina čtenářů argumentovala především plynulostí a „hladkostí“, „jazykovou vynalézavostí“, rytmem Kunderova překladu, který také svou obrazností, „vzletností“ a zaměřením na jazykové vyjádření lépe vyhovuje jejich představě o poezii. U Nováka vadila úsečnost, nevyváženost, volba „apoetických“ výrazů (šlechtitel, obal, použití, rajče) v sousedství archaizující ortografie (atheistický, Nekonečno).

Překvapivým zjištěním bylo, že na některé čtenáře působil jako starší překlad Novákův. Mnozí prostě jen konstatovali jistou nerozhodnost, podobnost obou

³⁶⁴ Dotazník rozeslán e-mailem 17. 10. 2012 celkem 32 respondentům (muži i ženy, SŠ a VŠ vzdělání, věk 25–62 let), odpovědělo 20 s nerozhodným výsledkem 10:10. Konkrétní odpovědi v archivu autorky.

překladových variant. Velmi příznačná je také hypotéza respondentky P. Š., která svůj „čtenářský dojem“ z obou překladů lapidárně shrnula slovy: „Možná to trochu působí, jako by překladatel A [Kundera] byl básník, kdežto překladatel B [Novák] spíš překladatel. [...] Krom toho mám pocit [...], jako kdyby překladatel B znal překlad A a snažil se od něj někdy za každou cenu odlišit, aby nebyl nařčen z plagiátu. Velmi hezké a jednoduché formulace v A jsou pak v B někdy jakoby zbytečně složitě řečeny, a tak je B méně důrazné a hůř plyne.“

5.10 K POLISTOPADOVÉ RECEPCI HANSE ARPA

Trvalý zájem Ludvíka Kundery o Arpovu tvorbu lze doložit dalšími časopiseckými publikacemi. Např. do monotematického čísla kulturní revue *ROK* byly jakožto ukázka Kunderovy překladatelské práce zahrnuty mj. také jeho překlady Arpových básní, a sice skladba „Lidé“ z roku 1953 a dvě kratší básně „Mužičci nesou před sebou tabule“ (z roku 1960) a „Bravo“ (z roku 1956),³⁶⁵ pro které se již v knižním vydání nenašlo místo.

Další příležitost k připomenutí Arpova díla dostal Ludvík Kundera v „německém“ čísle časopisu *Plav* z roku 2006.³⁶⁶ Čtyři z celkem sedmi Arpových básní (otištěných v původním německém znění i v Kunderově překladu) pocházejí ze sbírky *Weißt du schwarzst du / Černé býlí* – vybrána byla ta čísla, která Kundera nezařadil do knižního výboru *Na jedné noze*. Německé znění je citováno dle Arpových sebraných spisů³⁶⁷, český překlad je oproti původní verzi z roku 1944 mírně zrevidován.

Nové změny často přinášejí příklon k originálu a větší doslovnost či preciznější výraz, např. „ein genital aus stukkatur“: původní „pohlaví ze sádry“ je nově „štukaturou pohlaví“ (č. 4); „meine untere kopflänge“: původní „má dolní lebka“ se proměňuje v „spodní rozměr mé hlavy“ (č. 7); „karbolaquarien“: „karbolová akvária“ jsou po změně „karbolakvária“ (č. 7). Jinak jsou přeloženy i kompozitní novotvary, např. „waldhanswurstkadetten“, původně „šaškovští kadeti v lesích“ jsou po změně „kašpárkovští lesní kadeti“; „geblankverster gondelmehlsack“, původně

³⁶⁵ *ROK. Revue otevřené kultury*. 1994, roč. 4, č. 1, s. 31–76.

³⁶⁶ *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 8–13.

³⁶⁷ ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte I*. Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1963, s. 126–141.

„zblankversovaná gondola a pytel na mouku“ je po změně „zblankversovaný pytel s moukou v roli gondoly“; „vom modenrot bis zum abendbrot“, původně „od módního nalíčení až k večernímu přelíčení“ se mění v krkolomnější „od vraních červánků až k večerním varhánkům“ (vše č. 4), „sack voller bannbullenfalter“ byl „pytel plný motýlů daných do klatby“ a mění se v „pytel exkomunikovaných motýlů“ (č. 10). Nová překladatelská řešení pro tyto ad hoc utvořené neologismy lze asi jen stěží hodnotit jako přílehavější či vhodnější. Spíše se v nich zrcadlí Kunderova fascinace jazykem, jazykovou hrou, touha svobodně hledat a nacházet v živém jazyce nové možnosti.³⁶⁸

Z výčtu těchto změn je patrné ještě silnější tíhnutí k doslovně věrnému překladu, zaváhání a následná oprava se týká míst, která doslovnost nepřipouštějí a kde prvotní znění není jazykově příliš nápadité. Přitom hravost a jisté okouzlení možnostmi jazyka dostává před doslovností jednoznačně přednost, doložit to může třeba následující příklad: „nach den spielregeln gereglt / für alle fälle einmal / für todesfälle zweimal“ zůstává přeloženo jako „hra se řídí pravidly / rozhodně jednou / náhodně dvakrát / nehodně třikrát“ (č. 4), přestože je zde svévolný zásah obsahový i formální (též co do počtu veršů).³⁶⁹

Silný inspirační náboj, který Kundera v Arpově poezii spatřoval, dokládá i následující báseň, jež byla v německém překladu Richarda Pietraße zařazena do vzpomínkového svazku vydaného u příležitosti stého výročí narození Hanse Arpa:

Hans Arp †7. 6. 1966

Muži bez přestání nosí růže. Kam?
Ženy se mění ve hvězdy. Proč?
Kameny valí balvany. Kam?
Oblaka ženou mračna. Proč?

Hvězdy nosí kameny,
růže muže.
Balvany valí oblaka,
muži mračna.
Nic nezbyvá. Kde?

³⁶⁸ Další provedené změny se týkají také slovosledu, redukce či naopak vložení spojky „a“, změny jak/jako, eliminace nadbytečných přivlastňovacích zájmen svůj/svá/své a opět v souladu s diachronním vývojem jazyka drobné úpravy slovních tvarů, aby nepůsobily zastarale.

³⁶⁹ Slovenský překlad Ivana Kupce je originálu blíže, a přitom se (v posledním verši) rovněž nevyhýbá hře s jazykem: „zostrojený podľa pravidiel hry / raz pre všetky prípady / pre smrteľné prípady dva razy / z módnjej červene pasú sa na nej jelene“. In ARP, Hans. *Sfinga ruža*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1968.

Ženy ženou oblaka a růže,
muži hvězdy,
mračna se mění v balvany.
Zbývají kameny. Odkud?

Balvany bez přestání valí růže a mračna,
oblaka ženou hvězdy a ženy.
Zbývají muži a kameny. Kdy?

Oblaka se mění v mračna, růže v balvany a ženy.
Zbývají muži, kameny a hvězdy. Komu?

Kamenná oblaka, mračné balvany, odhvězděné růže, žena, muž.³⁷⁰

³⁷⁰ KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 13. V německém překladu Richarda Pietraße byla báseň publikována ve vzpomínkovém svazku *Zerstreuung des Alphabets*, in LASCHEN, Gregor (ed.). *Zerstreuung des Alphabets: Hommage à Arp; Hans/Jean Arp zum 100. Geburtstag 1986*. Bremerhaven: Wirtschaftsverlag NW / Verl. für Neue Wiss., 1986, s. 81.

6 PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA

„*Fantomatik Kubin! Nikdy jsme se nesešli. Ale patřil a dosud patří do rodiny.*“³⁷¹

6.1 INFORMÁTOR KAREL TEIGE

Na jediný román *Die andere Seite* („Druhá strana“, 1909) litoměřického rodáka, světově proslulého rakouského kreslíře Alfreda Kubina (1877–1959) upozornil mladého Ludvíka Kunderu – stejně jako na Arpovy básně – již za války Karel Teige.³⁷² Knihu mu začátkem roku 1944 poslal po známých a v dopise z 29. dubna 1944 píše:

„Bylo by moc dobře, kdyby tato skvělá kniha vyšla česky.“³⁷³

I pro tento doporučený titul se Kundera nadchl:

„Vzplál jsem nadšením a hned jsem se hotovil k překládání.“

píše v memoárech.³⁷⁴ Od vydání originálu tehdy uplynulo již pětatřicet let.

Sochař Jaroslav Puchmertl, s nímž se Kundera seznámil díky formující se Skupině Ra, mu krátce nato zprostředkoval nabídku kladenského Nakladatelství mladých, které již začínalo sestavovat ediční plány pro poválečné roky a požádalo i Kunderu o návrhy překladových titulů.³⁷⁵ S Kubinovým románem se tak Kundera dostal

³⁷¹ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 144.

³⁷² Tuto okolnost Kundera podotýká nejen v memoárech, ale též v doslovu k *Zemi snivců* ve vydání v Mladé frontě roku 1997 i v nakladatelství Dokořán roku 2009.

³⁷³ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 229.

³⁷⁴ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 141.

³⁷⁵ Kundera navrhl tři: svůj juvenilní překlad Rilkovy *Písňe o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*, Morgensternovu sbírku *Palmström* a Kubinův „fantastický román“, s nímž uspěl a získal na překlad nakladatelskou smlouvu. Slibovala 15 autorských výtisků a „5000 K jednou provždy“, což byl již v té době pakatel, a přesto po třech letech, kdy překlad vyšel, nedostal nakonec Kundera honorář žádný. O

k první nakladatelské smlouvě na překlad a – viděno z odstupu bezmála sedmi desítek let – také k jednomu z nejúspěšnějších titulů své překladatelské bibliografie: Román v českém znění s pozměněným titulem *Země snivců* existuje pouze v Kunderově překladu a v roce 2009, tedy sto let od vydání originálu, byl publikován již počtvrté.³⁷⁶

6.2 VZNIK A OBSAH FANTASTICKÉHO ROMÁNU *DIE ANDERE SEITE*

Výtvarník Alfred Kubin neměl literární ambice (přestože některé své výtvarné cykly doprovodil literárními miniaturami a jako třicátník začal psát autobiografii), je vlastně „homo unius libri“, člověkem jedné knihy, jak u nás při pozdní literární recepci v eseji věnované Kubinově tvorbě podotkl i František Všeticka.³⁷⁷ Jediný román *Die andere Seite*, antiutopii v žánru, který bychom dnes označili jako fantasy, napsal v roce 1908 během dvanácti vypjatých týdnů po otcově smrti, kdy nebyl schopen výtvarného sebevyjádření. Tehdy žil již dva roky se ženou Hedwigou na osamělém zámečku ve Zwickledtu u Wernsteinu na německo-rakouském pomezí, kam se přestěhoval z Mnichova. Neoddělitelnou součástí knihy se staly i autorské kresby, temné halucinační vize, stejně jako text inspirované snem, které Kubin zhotovil během dalších čtyř týdnů pro první vydání románu, jehož se v roce 1909 ujalo nakladatelství Georga Müllera v Mnichově a Lipsku (Langen-Müller-Verlag).³⁷⁸

vydání Kubinova románu mělo zájem také nakladatelství Odeon pro edici Záblesky, kterou připravoval básník Jindřich Heisler. (Srov.: KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 72, 143 a 313.)

³⁷⁶ Mimořádně silnou čtenářskou recepci dokládá i rozhlasové zpracování, jehož se – více než sto let od napsání románu – ujal brněnský rozhlasový režisér Tomáš Soldán. *Země snivců* byla vysílána jako četba na pokračování na stanici ČRo 3 – Vltava od 20. ledna 2011, jednotlivé role ztvárnili Miloš Kročil, Jiří Vyorálek, Anežka Kubátová, Eva Vrbková, Jan Kolařík a Ladislav Kolář. Srov.: SOLDÁN, Tomáš. *Země snivců v pavučině času*. *Týdeník Rozhlas*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 10.

V roce 1973 natočil německý režisér Johannes Schaaf na základě románové předlohy film *Traumstadt*. V České republice byl poprvé promítán v srpnu 2010 na Litoměřickém filmovém festivalu.

³⁷⁷ VŠETICKA, František. Druhá strana. Esej. *Akord. Revue pro literaturu, umění a život*, 2003, roč. 24, č. 1, s. 30–33.

³⁷⁸ Mezi jedenapadesát ilustrací k prvnímu vydání *Země snivců* zahrnul Kubin i listy původně určené pro Meyrinkova *Golema*, poté co Gustav Meyrink práci na románu dlouhodobě přerušil, jak Kubin vysvětluje v črtě „Jak ilustruji“, jež je zahrnuta i do českého výboru *Z mého života a z mé dílny* (KUBIN, Alfred. *Z mého života a z mé dílny*. Praha: Odeon, 1983, s. 234–242.).

Tento román je považován za kanonický text středoevropské literatury 20. století a jako takový se také stal předmětem mnoha interpretací. Základní informaci o něm přináší např. *Kindlers Literatur-Lexikon*:

„In seinem einzigen, 1909 erschienenen Roman beschreibt der Autor und Zeichner in beklemmender Präzision die Phantasmagorie eines Untergangs. Geschildert werden die Erlebnisse eines fiktiven Erzählers, Zeichner wie Kubin, der von einem früheren Schulfreund namens Patera – der Name verweist auf die lateinische Bezeichnung für ‚Vater‘ – eingeladen wird, ein von ihm geschaffenes Traumreich zu besuchen, das irgendwo im Innern Asiens liegt. Der Erzähler verbringt drei grauenhafte Jahre dort, bis das Traumreich zerstört ist, als einer der wenigen Überlebenden kann er sich zurück in die Realität retten und erwacht in einer Heilanstalt.

Kubins Werk, in der Forschung wiederholt mit den Werken E. A. Poes verglichen, entwickelt das Phantastisch-Irreale aus der konkreten Gegebenheit, wobei in der Schwebelage bleibt, wieweit nicht die gesamte Erzählung einer Wahnvorstellung des Erzählers entspringt. Zentrum des „Traumreichs“ ist die Stadt Perle, deren Plan dem Roman beigelegt ist und in der Sonne, Mond und Sterne nie zu sehen sind, vielmehr alles in ein gleichförmiges Grau getaucht ist. Jedes der Häuser, die ursprünglich alle in Europa standen, ist früher einmal Schauplatz eines Mordes oder anderen Verbrechens gewesen. Bewohner kann nur werden, wer ‚durch Geburt oder ein späteres Schicksal dazu prädestiniert ist‘, nämlich zu jener eigentümlichen Form von zugleich geschärfter und verworrener Einbildungskraft und Wirklichkeitserfassung, die den ‚Träumer‘ kennzeichnet. Jede Art von fortschrittlicher – vor allem wissenschaftlicher – Gesinnung ist streng verpönt. Herr des Traumreichs ist Patera, unerreichbar und unzugänglich in seinem Palast und doch in sich ständig wandelnden Erscheinungsformen immer und überall gegenwärtig. Das Leben verläuft zunächst wie in allen anderen Staaten, allerdings ohne anhaltende materielle Not, schlägt aber immer wieder ganz unverhofft ins Absurde um. Die Wendung tritt ein, als Herkules Bell, ein reicher Amerikaner, in Perle ankommt. Er revoltiert gegen die Macht Pateras und fordert in einer Proklamation zum Sturz des Herrschers auf. Er hatte ein Reich feenhafter Pracht erwartet, findet aber nur ein Land, in dem Unvernunft und Massenhypnose herrschen. Der Kampf, der zwischen Patera und Bell ausbricht, führt unter Blitz und Donner zum apokalyptischen Untergang des Reiches. Tiere aller Art fallen über Perle her. Die Häuser zerbröckeln und verwesen. Mord und Selbstmord, Raub, sexuelle Orgien, die in mörderischen Vernichtungskämpfen enden, furchtbares Umsichgreifen von Nerven- und Geisteskrankheiten werden bald alltägliche Ereignisse. Die Uhren bleiben stehen, der Tempel versinkt, eine Revolution bricht aus. Ein Strom von ‚Schmutz, Abfall, geronnenem Blut, Gedärmen, Tier- und Menschenkadavern‘ ergießt sich über die Stadt, die schließlich vom Sumpf verschluckt wird. Patera stirbt, der Amerikaner hat gesiegt.

Aber auch dieses Ende bleibt in der Schwebelage, die Identität beider Figuren löst sich auf. Der Erzähler muss beim zweiten und letzten Zusammentreffen mit Patera erleben, dass dieser nicht nur jene mannigfaltigen Verwandlungen demonstriert, die bei ihm üblich sind, sondern dass er am Ende plötzlich die Gestalt des Amerikaners annimmt. Hat Patera oder Bell das Traumreich zerstört?

Im Epilog spricht Kubin von den zwei Grundkräften des Daseins, der Todessehnsucht und dem Lebenswillen. Der Kampf zwischen diesen beiden Prinzipien hat das Traumreich vernichtet, ohne dass es

gelänge, Patera oder Bell einer dieser Kräfte eindeutig zuzuordnen. Die vielschichtige Symbolik des Werks wurde erst in jüngster Zeit Gegenstand eingehender Interpretation. Vorbild für die Stadt Perle ist Breughels Bild vom Turmbau zu Babel, der Retter Bell erhält satanische Züge, seine Intervention im Namen der Freiheit und Selbstbestimmung führt das Chaos erst herbei, von Kubin in surrealen Bildern gefeiert. *Die andere Siete* ist einer der großen phantastischen Romane der deutschen Literatur.³⁷⁹

6.3 KORESPONDENCE PŘEKLADATELE S AUTOREM

Přípravy prvního českého vydání *Země snivců* doprovázela vzájemná korespondence překladatele s autorem. Poměrně intenzivní písemný styk přetrvával až do konce roku 1947, v padesátých letech se jednalo už jen o příležitostná gratulační či děkovná psaní. Osobně se Ludvík Kundera a Alfred Kubin nikdy nesetkali. Úhrnem adresoval Kundera

³⁷⁹ ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart/ Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009, s. 471.

„Autor a kreslíř [Alfred Kubin] popisuje s tísnivou precizností ve svém jediném románu, vydaném roku 1909, fantasmagorii zániku. Líčí zážitky fiktivního vypravěče, také kreslíře, kterého někdejší spolužák Patera – jméno odkazuje k latinskému pojmenování pro ‚otce‘ – pozve, aby navštívil Snovou říši, již stvořil kdesi v nitru Asie. Než dojde ke zničení říše, stráví tam vypravěč tři hrůzné roky a jako jeden z mála přeživších se zachrání návratem do reality a procitá v léčebném ústavu.

Kubinovo dílo, opakovaně srovnávané s díly E. A. Poea, vytváří fantasticko-ireálný svět z konkrétních daností, přičemž zůstává nejasné, zda a do jaké míry celé vyprávění nepramení z vypravěčovy klamně představy. Centrem ‚Snové říše‘ je město Perla [...], kde není slunce, měsíc ani hvězdy a vše je ponořené do jednotvárné šedi. Každý z domů, které původně stály v Evropě, byl kdysi dějištěm vraždy nebo jiného zločinu. Obyvatelem se může stát jen ten, kdo ‚je k tomu svým narozením nebo pozdějšími osudy předurčen‘, totiž koné zvláštní formě současně vyostřené a zmatené obrazotvornosti a vnímání skutečnosti, již se ‚snivci‘ vyznačují. Jakýkoli způsob pokrokového – především vědeckého – smýšlení je přísně zapovězen. Pánem Snové říše je Patera, nedosažitelný a nedostupný ve svém paláci, a přesto přítomný vždy a všude v mnoha svých ustavičně se měnících podobách. Život tu nejprve probíhá jako v jiných státech, ovšem bez neustálé materiální nouze, vždy se však zcela nečekaně promění v cosi absurdního. Obrat nastává, když do Perly přijede bohatý Američan Herkules Bell. Vzepře se Paterově moci a vyzývá ke svržení vládce. Očekával pohádkově krásnou říši, nachází však jen zemi, kde panuje nerozum a davová hypnóza. Boj, který propukne mezi Paterou a Bellem, dospěje za hromů a blesků k zániku říše. Perlu přepadne zvěř, domy se rozpadají a chátrají. Vraždy a sebevraždy, loupeže, sexuální orgie, jež končí vražednými ničivými souboji, děsivé šíření nervových a duševních chorob se záhy stanou každodenními událostmi. Zastaví se hodiny, rozpadne se chrám, propukne revoluce. Město zavalí proud ‚špíny, odpadků, sedlé krve, střev, zvířecích a lidských mrtvol‘, které nakonec spolknou bažina. Patera umírá, Američan zvítězil.

Avšak i tento konec zůstává nejasný, identita obou postav se rozplývá. Vypravěč při druhém a posledním setkání s Paterou zažívá, jak Patera nejenže demonstrová ony rozličné proměny, jež jsou u něj běžné, ale nakonec na sebe náhle bere podobu Američana. Zničil Snovou říši Patera nebo Bell?

V epilogu hovoří Kubin o dvou základních silách existence, touze po smrti a vůli k životu. Boj mezi oběma těmito principy zničil Snovou říši, aniž by se podařilo jednoznačně připisat jednu z těchto sil buď Paterovi, nebo Bellovi. Mnohovrstevnatá symbolika díla se stala teprve nedávno předmětem podrobných interpretací. Předobrazem města Perla je Breughelův obraz stavby Babylonské věže, zachránce Bell dostává satanské rysy, jeho intervence ve jménu svobody a sebeurčení vede nejprve k chaosu, jež Kubin oslavuje v ireálných obrazech. *Země snivců* je jedním z velkých fantastických románů německé literatury.“ (Překlad autorka práce.)

Alfredu Kubinovi minimálně sedm dopisů, Kubin jich zaslal Kunderovi celkem osm.³⁸⁰ Poprvé oslovil čtyřadvacetiletý Kundera sedmašedesátiletého Alfreda Kubina dopisem z 6. dubna 1944. Začíná slovy „vážený mistře“ a táže se, zda by autor souhlasil (a za jakých podmínek) s českým překladem, přičemž užívá výrazu „ins Böhmische“. Již v tomto dopise zmiňuje kladenské nakladatelství, dotazuje se na autorská práva a na možnost doprovodit české vydání Kubinovými kresbami. Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat, již po třech dnech, 9. dubna 1944, Alfred Kubin píše:

„K Vašemu dotazu o překladu ‚Druhé strany‘ do češtiny stavím se naprosto kladně; už proto, že Čechy ve mně žijí jako nezapomenutelný domov. [...] Rozhodně bych Váš plán podporoval.“³⁸¹

V tomto prvním dopise Kunderovi Kubin překladatele vyzývá, aby se obrátil na mnichovského nakladatele, kde román vyšel, a ubezpečuje, že nebude mít vůči českému nakladateli žádné zvláštní nároky, jen si přeje, aby text – stejně jako v originále – doprovázely jeho vlastní ilustrace. Kundera nemeškal a 14. dubna 1944 stylizuje děkovaný dopis nejen Kubinovi, ale i prosebné psaní dr. Kurtu Ottemu do Kubinova archivu v Hamburku s žádostí o bezplatnou zápůjčku 15–20 obtisků (klišé) Kubinových

³⁸⁰ Rukopisné koncepty či strojopisné průklepy Kunderových dopisů Alfredu Kubinovi z 6. 4. 1944, 14. 4. 1944, nedatovaný dopis pravděpodobně z května až července 1944, další z 26. 8. 1944, nedatovaný rukopisný koncept pravděpodobně záhy po skončení druhé světové války a dále dopisy z 12. 4. 1946 a z 12. 11. 1956 jsou součástí Kunderovy umělecké pozůstalosti, kterou dědici zpřístupnili autorce práce. Kopie těchto dopisů a přepisy rukopisných konceptů jsou součástí obrazové přílohy této disertace. Pozůstalost Alfreda Kubina včetně jeho rozsáhlé korespondence je uložena v Městské galerii Lenbach-Haus v Mnichově, Luisenstraße 33, D – 80333 München, Kubin-Archiv und Graphische Sammlung. Přepisy tří Kubinových dopisů (z 9. 4. 1944, 8. 10. 1946 a 17. 11. 1946) byly v Kunderově překladu otištěny v rámci tematického bloku věnovaného Alfredu Kubinovi v roce 2000 v druhém čísle časopisu *Host: KUBIN, Alfred. Dopisy Alfreda Kubina Ludvíku Kunderovi. Host, 2000, roč. 16, č. 2, s. 53–54.* Kubin se aktivně zajímá o český překlad svého románu („I čekám, až ke mně dolétne Váš překlad ‚Druhé strany‘.“), informuje o připravovaném vydání v Curychu, pro něž chystá nové ilustrace („Po téměř čtyřiceti letech se všechny ilustrace zhotovují znovu, což mě už týdně zaměstnává. Kdysi, když mi bylo třicet, byly tak naivní, teď jsou udělány s jistou nedbalostí, s jistým ‚samopohybem‘ v důsledku sestupující životní křivky.“; obojí citace z dopisu z 8. 10. 1946) a prakticky po měsíci se opakuje: („O nové vydání mé ‚Druhé strany‘ se stará nakladatelství Pegassus v Curychu – veškerých padesát jedna ilustrací jsem udělal – po třiceti osmi letech – znovu, přirozeně nyňí uvolněněji oproti někdejší naivní síle – Co je však s Vaším českým vydáním – ???? Doufám, že se dožiji ještě i amerického.“) Dopis ze 17. 11. 1946, citován dle *Host, 2000, roč. 16, č. 2, s. 54* (znění i podtržení). Z dalšího dopisu Kundera krátce cituje také v doslovu k vydání z roku 1997 (s. 193), resp. 2009 (s. 209): „... Má kniha *Die andere Seite* v nové době opět nabyla zvláštní podoby. Vděčí za svůj vznik vlastně vnějším okolnostem – smrti mého otce – ,nehodnotím ji literárně, to určitě ne, mnohem spíše jako přímo magické kuriózum...“ (cit. dopisu z 6. 5. 1944).

³⁸¹ Překlad Ludvík Kundera, Srov.: KUBIN, Alfred. Dopisy Alfreda Kubina Ludvíku Kunderovi. *Host, 2000, roč. 16, č. 2, s. 53.*

kreseb.³⁸² Komunikaci s mnichovským nakladatelstvím Kundera – ve shodě s praxí, jak je běžná dodnes – přenechává českému nakladateli Karlu Mašínovi z kladenského Nakladatelství mladých (a v tomto smyslu i informuje A. Kubina). V dopise „profesoru Kubinovi“ Kundera také popisuje možné obtíže, které mohou vydání knihy za války zkomplikovat:

„Falls die Verhandlungen mit dem Münchner Verlag und mit Herrn Dr. Otto günstig erledigt werden, ist noch bei uns mit gewissen – durch die Kriegsverhältnisse bedingten – Schwierigkeiten zu rechnen. /Zensur, Papierzuweisung usw./ Doch hoffe ich – obzwar vom ursprünglichen Plan zu seiner Erfüllung immer ein langer Weg ist – dass alles überwunden wird und dass Sie, geehrter Meister, in absehbarer Zeit die böhmische Übertragung Ihres Buches in den Händen haben werden.“³⁸³

Kromě toho se Kundera v následujícím odstavci představuje a uvádí výčet svých dosavadních rukopisných překladů, „aby trochu objasnil to, čemu se říká ‚dovednost‘“.³⁸⁴ Pravděpodobně již v příštím dopise A. Kubinovi Kundera připouští i eventualitu poválečného vydání. Nedatovaný opis tohoto dopisu je součástí korespondence, resp. Kunderovy pozůstalosti, a dle znění lze jeho vznik odhadovat přibližně na období květen – červenec 1944:

„Wenn keine äusseren Umstände eintreten, könnte das Buch im Winter 44/45 erscheinen. Wegen beschränktem Druck wäre es vielleicht ratsamer mit der Herausgabe das Kriegsende abzuwarten und das Buch erst in der Nachkriegszeit in mehreren Exemplaren und im besseren äusserlichen Gewand herauszugeben. Dies alles wird sich aber erst klären.“³⁸⁵

³⁸² I tento dopis, resp. jeho průklepová strojopisná kopie, a odpověď dr. Otteho ze 17. 4. 1944 jsou součástí Kunderovy literární pozůstalosti, jež je v majetku dědiců.

³⁸³ Z dopisu Ludvíka Kundery ze 14. 4. 1944 adresovaného Alfredu Kubinovi. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

„Budou-li jednání s mnichovským nakladatelstvím a s panem dr. Ottou [sic! správně: Ottem] zdárně vyřešena, je zapotřebí u nás ještě počítat s jistými obtížemi, způsobenými válečnými poměry /cenzura, přiděly papíru atd./ Přesto doufám – jakkoli je cesta od původního plánu k jeho naplnění vždy dlouhá – že se všechno překoná a že v dohledné době, vážný mistře, budete mít v ruce český překlad Vaší knihy.“ (Překlad autorka práce.)

³⁸⁴ „[ich glaube, dass dies nötig war] um das, was ‚Fähigkeit‘ genannt wird, ein wenig zu erläutern“. Jako své překlady Kundera uvádí: R. M. Rilke: Die Weise von Liebe und Tod des Kornets Christian Rilke, Die Geschichten vom lieben Gott; Morgenstern: Palmström; Hausenstein: Kairuan oder die Geschichte vom Maler Klee und der Kunst dieses Zeitalters; Arp: Weissst du schwarzst du. Srov.: Dopis Ludvíka Kundery ze 14. 4. 1944 adresovaný Alfredu Kubinovi. Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

³⁸⁵ Z nedatovaného strojopisného opisu dopisu Ludvíka Kundery Alfredu Kubinovi. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

Již v srpnu 1944 se tato možnost ukazuje jako danost:

„Was die Andere Seite betrifft, schaut es heute mit dem Druck schlecht aus. Jetzt ist es schon sicher, dass dies erst in der Nachkriegszeit geschehen wird. Dieser Umstand ist vielleicht günstiger, als es scheint: das Buch wird sorgfältiger ausgestattet sein usw. usw. Die Übersetzung ist – wie gesagt – fertig.“³⁸⁶

Dramatický závěr druhé světové války přerušil provoz mezistátní soukromé pošty, takže další drobnou zmínku o českém vydání románu nalézáme až v Kunderově dopise z 12. dubna 1946:

„Auf die Andere Seite ist nicht vergessen. Im geeigneten Augenblick wird dies wieder eine akute Angelegenheit werden.“³⁸⁷

6.4 ČESKÁ VYDÁNÍ *ZEMĚ SNIVCŮ*

První české znění románu *Die andere Seite* vydalo v roce 1947 Nakladatelství mladých v Kladně při Komanditní nakladatelské společnosti Pašek a spol. pod názvem *Země snivců*,³⁸⁸ který pro toto první vydání navrhl redaktor. V tiráži tohoto vydání³⁸⁹ chybí údaj o originálu, z něhož byl překlad pořízen. Součástí knihy je šestnáct ilustrací.

„Nenastanou-li žádné vnější okolnosti, mohla by kniha vyjít v zimě 44/45. Kvůli omezením tisku by bylo možná radno počkat s vydáním na konec války a vydat knihu až v poválečné době ve větším počtu exemplářů a v lepším vnějším hávu. To vše se ale teprve vyjasní.“ (Překlad autorka práce.)

³⁸⁶ Z dopisu Ludvíka Kundery z 26. 8. 1944 adresovaného Alfredu Kubinovi. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

„Co se týče Druhé strany, vypadá to dnes s tiskem špatně. Nyní je již jisté, že k němu dojde až po válce. Tato okolnost je možná příhodnější, než se zdá: kniha bude pečlivěji zpravená atd. atd. Překlad je – jak bylo řečeno – hotov.“ (Překlad autorka práce.)

³⁸⁷ Z dopisu Ludvíka Kundery ze 12. 4. 1946 adresovaného Alfredu Kubinovi. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

„Na Druhou stranu se nezapomnělo. V příhodnou chvíli se opět stane akutní záležitostí.“ (Překlad autorka práce.)

³⁸⁸ Jakkoli je konkretizace v českém názvu výstižná, je již z podstaty věci zplošťující. Mezi překlady do dalších jazyků představuje ojedinělou výjimku. Např. v angličtině název zní: *The Other Side*, ve francouzštině: *L' autre côté*, v nizozemštině: *Aan gene zijde*, v italštině: *L' altra parte*, v norštině: *Den andre siden*, ve švédštině: *Den andra sidan*, ve španělštině: *La otra parte*, v maďarštině: *A másik oldal*, v polštině pak: *Po tamtej stroni*.

³⁸⁹ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947.

Krátkou ukázkou z tohoto románu zařadil Kundera do expresionistické antologie *Haló, je tady víchr, víchřice!* z roku 1969.³⁹⁰

Podruhé vyšel překlad románu v roce 1981 v Curychu v exilovém nakladatelství Konfrontace, a to bez vědomí překladatele. Ani tato kniha nemá řádnou tiráž, jen na předsádce je uvedeno, že „první české vydání bylo zabaveno v roce 1948 okresním výborem KSČ na Kladně ve vydání Nakladatelství mladých. Druhé české vydání vychází opět po 33 letech v původním překladu v nakladatelství Konfrontace, Curych.“³⁹¹ Jde o reprint zabaveného vydání.

K dalšímu českému vydání přistoupilo nakladatelství Mladá fronta v roce 1997 u příležitosti 120. výročí Kubinova narození.³⁹² V řádné tiráži je datováno jako vydání druhé, upravené, v Mladé frontě první. Odpovědnou redaktorkou svazku byla Michaela Jacobsenová. Přepřacovaný text doprovází doslov překladatele Ludvíka Kundery nazvaný „Podvojný svět“. Započteme-li též curyšské vydání, jedná se o vydání třetí, obsahuje však pouze zlomek (sedm z původních jedenapadesáti), navíc nekvalitně reprodukováných ilustrací.

Čtvrtého vydání Kubinova románu se ujalo v roce 2009 nakladatelství Dokořán.³⁹³ V tiráži je také jako čtvrté označuje, neuvádí však výslovně, z jakého německého vydání byl překlad pořízen, resp. podle kterého byl revidován. Tiráži tak předchází jen poznámka nakladatele, že text byl převzat z vydání, které vyšlo v roce 1997 v nakladatelství Mladá fronta, a v roce 2009 je znovu revidoval překladatel Ludvík Kundera. Beze změny je tu z vydání v Mladé frontě přetištěn Kunderův doslov, který doplňuje studie literárního teoretika a historika Petra A. Bílka nazvaná „Kubinovo středoevropské srdce temnoty“. Součástí svazku je jedenapadesát ilustrací.

³⁹⁰ Jde asi o dvoustránkovou pasáž z druhého dílu, resp. čtvrté části třetí kapitoly nazvané Všední den, jež popisuje první pokus o návštěvu Patery. Srov.: KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchr, víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 34.

³⁹¹ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Zürich: Konfrontace, 1981. Knize bylo přiděleno ISBN 3 85770 106 4.

³⁹² KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997.

³⁹³ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009.

6.5 RECEPCE ZEMĚ SNIVCŮ

Kniha u nás zaznamenala mimořádný ohlas u literární kritiky.³⁹⁴ Nejsilnější byl pochopitelně po vydání v Mladé frontě, jež bylo prakticky prvním dostupným vydáním již světově proslulého titulu, dnes považovaného za jedno z vrcholných děl moderní středoevropské literatury a stavěného např. po bok Haškova *Švejka*, Conradova *Srdce temnoty* či Kafkových románů *Proces* a *Zámek*.³⁹⁵ Zvýšený zájem o autora a jeho román lze jistě připisovat i okolnostem biografickým – Kubin se narodil v Litoměřicích jako syn zeměměřiče, Čechy, Litoměřice, Prahu a především milovanou Šumavu, navštěvoval i později, kdy už v zemi nežil, stýkal se s autory tzv. pražského kruhu, s Gustavem Meyrinkem, Oskarem Baumem, ale též s Franzem Kafkou, a stojí za připomenutí, že někteří literární historici připouštějí možnost, že se Kafka Kubinovým románem inspiroval.³⁹⁶

První české vydání *Země snivců* z roku 1947 bylo záhy zabaveno na základě cenzurního zásahu okresního výboru KSČ, a kniha tak prakticky zůstala pro české čtenáře půl století nedostupná. Tento fakt zmiňují i někteří recenzenti, jako např. Kratochvíl v příspěvku pro exilovou *Národní politiku*, jež vycházela v Mnichově

³⁹⁴ Mimo jiné: KRATOCHVIL, Antonín. *Země snivců Alfréda Kubína. Národní politika. List československých krajanů v zahraničí*, 1989, roč. 15, č. 9–10, s. 6; BIALEK, František. *Země snivců. Severočeský regionální deník*, 1994, roč. 4, č. 24, s. 18; ŠLAJCHRT, Viktor. *Tanec smrti v snové Praze. Alfred Kubin v českých souvislostech. Respekt*, 1997, roč. 8, č. 16, s. 18; SUK, Jan. *Sv. Antonín 20. století Alfred Kubin. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 14, s. 12; POHORSKÝ, Miloš. *Próza magická a bizarní. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3; ADAMOVIČ, Ivan. *Neveselé snění o utopii. Ikarie*, 1997, č. 6, s. 58; VÍZDALOVÁ, Ivana. „Magické kuriózum“. *Tvar*, 1997, roč. 8, č. 13, s. 22; GARDAVSKÝ, Vladimír. *Romanopisecem jen tak en passant. Plzeňský deník*, 1997, roč. 6, č. 193, s. 7; KREMLIČKA, Vít. *Snění o Alfredu Kubinovi. Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 7, s. 10; VŠETIČKA, František. *Druhá strana. Esej. Akord. Revue pro literaturu, umění a život*, 2003, roč. 24, č. 1, s. 30–33; ŠILHAN, Milan. *Malířův román. Knižní novinky*, 2009, roč. 8, č. 13/14, s. 27; KAVALÍR, Ondřej. *Fantaskní kafeárna v Kubinově Zemi snivců. Hospodářské noviny*, 2009, roč. 53, č. 223, s. 11.

³⁹⁵ V českém literárněhistorickém kontextu na tuto skutečnost poukazuje např. Petr A. Bílek, který připomíná rovněž společné znaky s prózami Gustava Meyrinka, Roberta Musila či Karla Schulze. Podobnost s Conradovým *Srdcem temnoty*, románem napsaným v angličtině, deklaruje P. A. Bílek již názvem stati „Kubinovo středoevropské srdce temnoty“. Srov.: KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009, s. 215 a 224.

³⁹⁶ Na tuto okolnost poukazuje i Kundera (který se opírá o Kafkovy *Deníky*) v doslovu vydání *Země snivců* v Mladé frontě (1997) a v Dokořán (2009), jakož i Petr A. Bílek ve studii k poslednímu vydání knihy. Viktor Šlajchrt v recenzi v *Respektu* si vypomáhá fabulací a zachází dokonce tak daleko, že konstatuje: „Kubin s Kafkou si jistě vyprávěli o svých otcích, s nimiž měli oba velké problémy. Kubinův otec byl zeměměřič – stejně jako hrdina *Zámku*; není vyloučeno, že jeho jméno K. neskrývá Kafku, ale Kubina. Nikdy bychom neměli podceňovat Kafkův vsmysl pro humor.“ Srov.: ŠLAJCHRT, Viktor. *Tanec smrti v snové Praze. Alfred Kubin v českých souvislostech. Respekt*, 1997, roč. 8, č. 16, s. 18. Polemicky se k tomuto závěru staví František Bialek: BIALEK, František. *Inspiroval Kubin Franze Kafku? Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 50.

(v pozdní recenzi reprintu z curyšského nakladatelství Konfrontace, kde *Země snivců* vyšla roku 1981)³⁹⁷, naznačuje jej rovněž Gardavský (v recenzi vydání v Mladé frontě píše: „... [román] vydala v reedici záslužně Mladá fronta, když 1. vydání *Země snivců* z roku 1947 patřilo do té doby k těm nejnedostupnějším publikacím.“)³⁹⁸, zatímco jiní komentují mnohaletou absenci knihy v českém literárním kontextu jako důsledek její poetiky či nízkého nákladu. Tak např. Miloš Pohorský ji označil za „experiment na okraji zájmu“³⁹⁹, zatímco neinformovaný Ivan Adamovič spekuluje, že [román] „vyšel česky již v roce 1947, zřejmě v nevelkém nákladu, a zcela nepochopitelně se minul s pozorností čtenářů pozdějších generací.“⁴⁰⁰

S bezmála devadesátiletým (resp. stoletým – v případě vydání v nakladatelství Dokořán) odstupem od vzniku díla vykládali čeští recenzenti román standardně, v souladu s tradiční literárněhistorickou interpretací⁴⁰¹, jako předznamenání zániku Rakouska-Uherska (Pohorský⁴⁰², Kremlička⁴⁰³, Kavalír⁴⁰⁴; totéž ostatně o knize konstatuje v doslovu i překladatel: „Kubin i Kafka napsali podobenství o zániku c. a k. monarchie“), ale i jako „výraz deprese a únavy z vnitřně se vyprazdňující a chátrající staré Evropy“ (Pohorský⁴⁰⁵), jako „nadčasového průvodce totalitním zřízením“ (Adamovič⁴⁰⁶) nebo jako „dramatický popis psychózy, resp. výpověď o psychice a tvorbě snu“ (Kremlička⁴⁰⁷) či jako „kontrast kultury a primitivních instinktů“,

³⁹⁷ KRATOCHVIL, Antonín. *Země snivců* Alfréda Kubína. *Národní politika. List československých krajanů v zahraničí*, 1989, roč. 15, č. 9–10, s. 6.

³⁹⁸ GARDAVSKÝ, Vladimír. Romanopiscem jen tak en passant. *Plzeňský deník*, 1997, roč. 6, č. 193, s. 7.

³⁹⁹ „... Do češtiny ho přeložil Ludvík Kundera a jako experiment zůstal tehdy po druhé válce na okraji zájmu.“ POHORSKÝ, Miloš. *Próza magická a bizarní. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.

⁴⁰⁰ ADAMOVIČ, Ivan. Neveselé snění o utopii. *Ikarie*, 1997, č. 6, s. 58.

⁴⁰¹ HEWIG, Anneliese. *Phantastische Wirklichkeit. Interpretationsstudie zu Alfred Kubins Roman „Die andere Seite“*. München: Fink, 1967.

⁴⁰² POHORSKÝ, Miloš. *Próza magická a bizarní. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.

⁴⁰³ KREMLIČKA, Vít. Snění o Alfredu Kubinovi. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 7, s. 10.

⁴⁰⁴ KAVALÍR, Ondřej. Fantaskní kafkárna v Kubinově *Země snivců*. *Hospodářské noviny*, 2009, roč. 53, č. 223, s. 11.

⁴⁰⁵ POHORSKÝ, Miloš. *Próza magická a bizarní. Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.

⁴⁰⁶ ADAMOVIČ, Ivan. Neveselé snění o utopii. *Ikarie*, 1997, č. 6, s. 58.

⁴⁰⁷ KREMLIČKA, Vít. Snění o Alfredu Kubinovi. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 7, s. 10.

obohaceny o dějinný rozměr, v němž Snová říše reprezentuje rakouskou monarchii, Američan Bell zase moderní dynamický svět (Kavalír⁴⁰⁸). V některých recenzích je rovněž akcentována Kubinova příslušnost k expresionismu, včetně krátkého působení v mnichovské výtvarné skupině Der blaue Reiter (Pohorský⁴⁰⁹ a Vízdalová⁴¹⁰). Různé způsoby čtení a výkladu *Země snivců*, které v německojazyčné oblasti krystalizovaly od padesátých let 20. století, představuje ve velmi podnětné studii, zařazené za překladatelův doslov v posledním českém vydání Kubinova románu z roku 2009, literární teoretik Petr A. Bílek.⁴¹¹ Připouští určitou afinitu „s prózami Meyrinkovými, Kafkovými, Musilovými, Haškovými či Schulzovými“, zároveň však konstatuje, že román „nezakotvil v dobovém a geografickém kontextu v pozici díla kanonického, obecně známého“. Za pozoruhodné však považuje, že tento román „přichází dříve než stěžejní díla všech výše uvedených modernistických autorů“. Ve studii charakterizuje několik možností interpretace textu: román lze číst autobiograficky, dále jako román, jehož hlavním protagonistou není člověk, ale město Perla, nebo jako jeden z prvních antiutopických románů, případně jako román o snu a snění či jako prózu o rozpadu personální identity vypravěče.

Přestože tento překladový titul zaznamenal tak markantní literárněkritický ohlas, jak je z výše uvedené sumarizace patrné, v žádné recenzi nenajdeme hodnocení překladu (ani u translatoložky Ivany Vízdalové), nanejvýš snad stručnou poznámku, že jde o text „ve skvělém básnickově překladu“⁴¹², popř. je překladatel zmíněn také jako autor doslovu. Nás ovšem zajímá především text při kontrastivním čtení ruku v ruce s originálem a geneze českého překladového textu, což ukáže následující empirická studie.

⁴⁰⁸ KAVALÍR, Ondřej. Fantaskní kafe v Kubinově Zemi snivců. *Hospodářské noviny*, 2009, roč. 53, č. 223, s. 11.

⁴⁰⁹ POHORSKÝ, Miloš. Próza magická a bizarní. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.

⁴¹⁰ VÍZDALOVÁ, Ivana. „Magické kuriózum“. *Tvar*, 1997, roč. 8, č. 13, s. 22.

⁴¹¹ BÍLEK, Petr A. Kubinovo středoevropské srdce temnoty. In KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009, s. 215–225. Na tento zdroj se odvolávají všechny dále nedoložené citace v tomto odstavci.

⁴¹² SOLDÁN, Tomáš. Země snivců v pavučině času. *Týdeník Rozhlas*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 10.

6.6 TRANSLATOLOGICKÁ ANALÝZA

TŘÍ PŘEKLADOVÝCH VERZÍ *ZEMĚ SNIVCŮ*

6.6.1 Zkoumaný textový korpus

Překlad románové expozice bývá pro překladatele často nejobtížnější pasáží textu, přitom z pohledu čtenáře představují úvodní stránky „klíč“ k celému dílu – do značné míry rozhodují o tom, zda kniha zaujme, a zároveň konstituují styl díla. Proto se také tato exponovaná část románu stala předmětem následující translatologické analýzy.

Textový korpus tvoří úryvky z originálu a překladu, a sice první dvě části první kapitoly nazvané „Návštěva“ a dále část pět a šest ze třetí kapitoly „Všední den“.⁴¹³ Vypravěč v ich-formě v prvním úryvku vzpomíná na svého spolužáka Pateru a líčí návštěvu neznámého muže, který ho Paterovým jménem zve do Snové říše. Druhá pasáž sledovaného textového korpusu zahrnuje vedle převažujícího vyprávěcího stylu také dialog a žánr epistolární. V úryvku je popsána architektura Snové říše a provoz kadeřnictví v domě, kde vypravěč bydlí. V dopise příteli je vylíčena tzv. velická klatba hodin. Příslušné zkoumané pasáže jsou součástí textové přílohy této práce.

Před konkrétními analyzovanými a komentovanými příklady z textu pro názornost následuje asi jednostránkové znění první části první kapitoly v německém originále a nejstarší české překladové verzi, o kterou se obě další revidovaná překladová znění opírají. Níže uvedené příklady se pak vztahují k celému analyzovanému textovému korpusu, číselný údaj v závorce uvádí stranu v knize německého a prvního českého vydání.

⁴¹³ Jedná se o strany 9–16, resp. 60–68 německého originálu vydaného nakl. G. Müller Verlag München roku 1923. (Protože v prvním českém vydání není uvedeno, z jakého vydání německého originálu byl překlad pořízen, bylo pro potřeby této analýzy použito 6. vydání románu v nakl. G. Müller, jež je dostupné v Národní knihovně ČR. V tiráži je uvedeno, že se jedná o 6. nezměněné vydání románu v tomto nakladatelství, kde román také vyšel vůbec poprvé.) V českých překladech pak zkoumaný textový korpus představují strany 9–17, resp. 72–80 ve vydání z roku 1947, strany 7–13, resp. 53–59 ve vydání z roku 1997 a strany 7–13, resp. 55–61 ve vydání z roku 2009. Curyšské vydání v nakl. Konfrontace z roku 1981 nebylo při analýze samostatně zohledněno, neboť se jedná o identický reprint prvního vydání z roku 1947, který vyšel bez vědomí, a tudíž bez revizí překladatele.

Originál⁴¹⁴:

Unter meinen Jugendbekannten war ein sonderbarer Mensch, dessen Geschichte wohl wert ist, der Vergessenheit entrissen zu werden. Ich habe mein Möglichstes getan, um wenigstens einen Teil der seltsamen Vorkommnisse, die sich an den Namen Claus Patera knüpfen, wahrheitsgetreu, wie es sich für einen Augenzeugen gehört, zu schildern.

Dabei ist mir etwas Eigentümliches passiert: Während ich gewissenhaft meine Erlebnisse niederschrieb, ist mir unmerklich die Schilderung einiger Szenen untergelaufen, denen ich unmöglich beigewohnt und die ich von keinem Menschen erfahren haben kann. Man wird hören, welcherlei seltsame Phänomene der Einbildungskraft die Nähe Pateras in einem ganzen Gemeinwesen hervorbrachte. Diesem Einfluß muß ich meine rätselhafte Hellsichtigkeit zuschreiben. Wer eine Erklärung sucht, halte sich an die Werke unserer so geistvollen Seelenforscher.

Ich lernte Patera vor sechzig Jahren in Salzburg kennen, als wir beide in das dortige Gymnasium eintraten. Er war damals ein ziemlich kleiner, doch breitschultriger Bursche, bei dem höchstens der schöngelockte Kopf antiken Zuschnittes auffallen konnte. Mein Gott, wir waren damals wilde, lümmelhafte Buben, was gaben wir viel auf Äußerlichkeiten? Trotzdem muß ich erwähnen, daß mir heute noch, als betagtem Mann, recht gut die etwas vorstehenden, übergroßen Augen von hellgrauer Farbe im Gedächtnis geblieben sind. Aber wer dachte denn in jenen Zeiten an das „Später“?

Nach drei Jahren vertauschte ich das Gymnasium mit einer anderen Lehranstalt, der Verkehr mit meinen ehemaligen Kameraden wurde immer spärlicher, bis ich schließlich von Salzburg fort in eine andere Stadt kam und für viele Jahre alles, was mir dort bekannt war, aus den Augen verlor.

Die Zeit floß dahin und mit ihr meine Jugend, ich hatte so manches Bunte erlebt, war nun schon ein Dreißiger, verheiratet und schlug mich als Zeichner und Illustrator schlecht und recht durchs Leben.

Překlad⁴¹⁵:

Mezi mými známými z mládí byl podivný člověk, jehož příběh si zaslouhuje, aby byl vyrván zapomenutí. Učinil jsem co bylo v mých silách, abych alespoň část podivuhodných událostí, jež se pojí ke jménu Klause Pateru, vyličil podle pravdy, jak se sluší a patří na očitého svědka.

Při tom se mi přihodila zvláštní věc: zatím co jsem svědomitě sepišoval své zážitky, nepozorovaně vniklo do mého líčení několik scén, jimž jsem rozhodně nebyl přítomen a o nichž mi nikdo nemohl vyprávět. Uslyšíme, jaké podivuhodné projevy obrazotvornosti vzbuzovala v každém člověku Paterova blízkost. Tomuto vlivu nutno přičíst i mou záhadnou jasnovidnost. Kdo hledá vysvětlení, ať se poradí s knihami našich tak duchaplných psychologů.

Seznámil jsem se s Paterou před šedesáti lety v Salcburku, když jsme oba vstoupili na tamější gymnasium. Byl to tehdy dosti malý, ale širokoramenný chlapík, na němž mohla být nápadná snad jen antická hlava s krásně zvlněnými vlasy. Můj bože, byli jsme tehdy divocí, klackovití kluci, co nám záleželo na zevnějšku! Přesto třeba říci, že mi ještě dnes, kdy už jsem starý muž, velmi dobře utkvěly

⁴¹⁴ KUBIN, Alfred. *Die andere Seite*. München: G. Müller Verlag, 1923, s. 9–10.

⁴¹⁵ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947, s. 9–10.

v paměti jeho poněkud vyboulené, převeliké oči, jejichž barva byla světlešedá. Ale kdopak tehdy myslil na to, co bude „později“?

Po třech letech jsem vystřídal gymnasium jiným učilištěm; styk s mým bývalým kamarádem se stával stále řidším, až jsem se posléze dostal do jiného města, pryč ze Salcburku, a na mnohá léta jsem všechno, co jsem tam poznal, ztratil z očí.

Čas uplýval a s ním mé mládí, prožil jsem všelijaká dobrodružství, bylo mi už třicet let, byl jsem ženatý a protloukal jsem se životem jako kreslíř a ilustrátor tak i onak.

6.6.2 Translatologická analýza

Při posuzování analyzovaného textového korpusu je zapotřebí vzít v úvahu kromě jazykových faktorů také aspekty pragmatické. S těmito kategoriemi pracuje ve svém modelu kritiky překladu rovněž německá teoretička překladu Katharina Reißová, zejména ve své stěžejní práci *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*⁴¹⁶. Jazykovou složku utvářejí tzv. vnitrojazykové instrukce („*innersprachliche Instruktionen*“), a to 1) sémantické, jež zakládají významovou ekvivalenci, 2) lexikální, u nichž je posuzována adekvátnost, 3) gramatické, u kterých se hodnotí správnost, a 4) stylistické, jejichž cílem je dosáhnout korespondence. Pragmatická kategorie zahrnuje tzv. mimojazykové determinanty („*aussersprachliche Determinanten*“), tedy užší situační kontext, věcnost, faktor času a místa, příjemce, závislost na produktorovi a afektivní implikace. Podobně jako Reißová podotýká, že při překladu nelze počítat s jedinou správnou ekvivalencí, ale z mnoha možností volit řešení v daném kontextu optimální, také teoretička Radegundis Stolze⁴¹⁷ zdůrazňuje, že při kritice literárního překladu nejde o „statické hodnocení ekvivalence“, ale o „popis dynamických překladatelských řešení“⁴¹⁸. Odvolává se rovněž na Jiřího Levého a jeho požadavek transferu literárnosti.⁴¹⁹

⁴¹⁶ REIß, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: M. Hueber, 1971.

⁴¹⁷ STOLZE, Radegundis. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Narr, 2008.

⁴¹⁸ „Literarische Texte zeichnen sich eben durch besondere Eigenschaften aus, deren Vorkommen und Wirkung auch in Übersetzungen analysiert werden kann, wobei es nicht um statische Bewertung der ‚Äquivalenz‘, sondern um Beschreibung von dynamischen Übersetzungslösungen geht.“ STOLZE, Radegundis. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Narr, 2008, s. 137.

⁴¹⁹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.

Ve shodě s doporučením Jiřího Pechara, jež formuloval v knize *Interpretace a analýza literárního díla*⁴²⁰, byly při analýze nejprve sledovány odchylky překladu od originálu, nejčastější jevy pojmenovány a doloženy příklady, a při syntetizujícím shrnutí zjištěných závěrů naznačeny tendence příznačné pro překladatelovu pracovní metodu. Lingvistická analýza byla provedena se zřetelem k principům jazykové výstavby textu, tedy počínaje na nejnižší rovině gramatické, přes lexikální a syntaktickou až k úrovni stylistické. Zaznamenány jsou signifikantní jevy, s nimiž se lze v překladu setkat opakovaně.

Nejmarkantnější odchylkou mezi překladem a originálem je chyba. Ve sledovaném vzorku byly zachyceny chyby interpunkční (chybějící čárka ve větě „Učinil jsem co bylo v mých silách“ /9/ a dále „tak zdrav jak jen kdo může být“ /14/) a gramatické (neshoda ve jmenném čísle, kdy byl plurál v originále bezdůvodně nahrazen singulárem v překladu: „mit meinen ehemaligen Kameraden“ /9/ – „s mým bývalým kamarádem“ /9/ a rovněž „wies ich auf die Spiegel“ /64/ - „ukázal jsem na zrcadlo“ /76/). Interpunkční chyby další česká vydání opravují, gramatickou odchylku v prvním případě beze změny přebírají, v druhém opravují. K chybnému sémantickému posunu došlo při překladu pojmenování barvy: „Lederetui von graugrüner Farbe“ /13/ je v českém textu jako „kožené pouzdro ve světlezelené barvě“ /14/. Obě mladší vydání tento omyl opravují vyjádřením „sedozelené pouzdro“, avšak bezdůvodně vypouštějí atribut „kožený“. Neporozumění výchozímu textu prozrazuje překlad věty „dazu war sofort ein Bedürfnis vorhanden“ ve znění „k tomu bylo hned po ruce všechno potřebné“. (Celé souvětí zní: „Eine Stadt wurde angelegt, Dörfer, Meierhöfe; dazu war sofort ein Bedürfnis vorhanden, denn schon die Anfangsbevölkerung bezifferte sich auf zwölftausend Seelen.“ /10/ – „Bylo založeno město, pak vesnice a dvorce; k tomu bylo hned po ruce všechno potřebné, neboť již počátečního obyvatelstva bylo na dvanáct tisíc.“ /11/) Kontext si žádá spíše výklad ve smyslu, že založení vícera osad **bylo zapotřebí**, neboť říše měla od samého začátku poměrně vysoký počet obyvatel. Původní, dle našeho názoru mylnou interpretaci však dále přebírají obě revidovaná česká vydání.

⁴²⁰ „...[při analýze] nemůže [...] jít jen o vyhledávání jednotlivých odchylek od originálu, ale především o odhalení pravidel, kterými se řídí celkový přístup překladatele. Zjišťování detailních odchylek představuje přitom jen první etapu analytického úkolu.“ PECHAR, Jiří. *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2002, s. 230.

Při podrobném kontrastivním čtení výchozího a cílového textu lze u překladu zaznamenat vysokou míru závislosti na originálu, jež je nejmóvrazněji patrná na lexikální úrovni, avšak automaticky se projevuje i v rovině syntaktické a stylistické, neboť v každé konkrétní textové reprezentaci jsou jazykové jevy jednotlivých lingvistických úrovní provázané. Zmíněná závislost se odráží v pečlivosti převodu, takže na sémantické úrovni nedochází k ochuzení textu. Překladatel vždy raději text rozvolní a uchýlí se k větné formulaci, než aby potlačil či nevyjádřil některý z možných významů. Přesto je velmi často doslovný. Než narazí na „překladatelský problém“, značně lpí i na syntaktické výstavbě originálu, což se projevuje častým kalkováním, resp. doslovným překladem, jako např. ve větě: „Nach drei Jahren vertauschte ich das Gymnasium mit einer anderen Lehranstalt, der Verkehr mit meinen ehemaligen Kameraden wurde immer spärlicher“ /9/ – „Po třech letech jsem vystřídál gymnasium jiným učilištěm; styk s mým bývalým kamarádem se stával stále řidším“ /9/. Prakticky každá lexikální jednotka v české větě odpovídá i svou větněskladebnou a slovoslednou pozicí větě německé. S minimálními úpravami slovosledu lze tento postup doložit i u několika vět za sebou: „Kurz, Hi-Yöng, der selbst ohne Nachkommen war, nahm den armen Schiffsjungen an Sohnes Statt an und behielt ihn gleich bei sich im Hause. Nach weiteren drei Jahren, von denen wir nur wissen, daß Reisen in die unbekanntem, inneren Teile Asiens unternommen wurden, sehen wir Patera um seine Adoptiveltern trauern: Hi-Yöng und seine Frau waren am gleichen Tage gestorben.“ /15/ – „Zkrátka, Hi-Jöng, který byl bez potomků, přijal chudého plavčíka za syna a ihned si ho ponechal ve svém domě. Po dalších třech letech, o nichž jenom víme, že v nich byly podniknuty cesty do neznámých, vnitřních končin Asie, vidíme, jak Patera truchlí nad svými adoptivními rodiči: Hi-Jöng a jeho žena zemřeli v týž den.“ /16/ Podobně rovněž ve větách: „In der inneren Stadt war es sogar auffallend öde und menschenleer. Aber trotz diesem trügen Straßenleben war gerade das, was man sah, wegen seiner Vertrautheit einem zur lieben Gewohnheit geworden. Nach und nach drang ich immer tiefer in alles ein.“ /61/ – „Ve vnitřním městě bylo skoro nápadně pusto a liduprázdno. Ale právě pro tento líný pouliční ruch stávalo se to, co bývalo vidět, svou důvěrností milým zvykem. Poznenáhlu jsem do všeho vnikal stále hlouběji.“ /73/

Tento triviální překladatelský postup – prostá náhrada slova za slovem – je patrně základem Kunderovy překladatelské metody a je pochopitelně legitimní, je-

li takto zhruba navržená větná struktura dále upravena.⁴²¹ Není překvapivým zjištěním, že tomu tak je v drtivé většině vět zkoumaného překladu. Konkrétní úpravy lze demonstrovat např. následujícím příkladem: „Und das Etui hielt ich ja in den Händen. Beim nochmaligen Öffnen fühlte ich eine vorher übersehene Lederklappe, darunter standen auf einem Kartonblatt in Tinte die Worte: ‚Wenn du willst, so komme!‘“ /15/ – „A pouzdro jsem přece držel v rukou. Když jsem je znovu otevřel, nahmatal jsem předtím přehlédnutou klapku, pod níž stála – napsána inkoustem na kousku lepenky – slova: ‚Chceš-li, přijď!‘“ /17/. Dovoluje-li to struktura věty, zůstává překlad co možná beze změny roven originálu, jak je vidět na první, kratší větě z příkladu. V němčině užitě slovo cizího původu „das Etui“ je v překladu nahrazeno domácím, v češtině běžnějším lexémem „pouzdro“. Následující věta však při zachování obsahu sdělení nápadně mění syntax: německé paratactické souvětí ze dvou apozičně spojených vět se mění na české trojčlenné souvětí o jedné větě hlavní a dvou vedlejších: nominální frázi originálu („Beim nochmaligen Öffnen“) překladatel nahrazuje vedlejší větou časovou („Když jsem je znovu otevřel“), pocit vyjádřený v němčině obecně („fühlte ich“) konkretizuje na hmatový vjem („nahmatal jsem“), následující vedlejší větu přívlastkovou připojuje pronominálně a zlogičťuje její strukturu vsuvkou. Jako možnou interferenci z němčiny lze vykládat zachování anteponovaného přívlastku ve spojení „předtím přehlédnutou klapku“, kde navíc vypadl atribut „kožený“ („Lederklappe“). Revidovaná česká vydání z let 1997 a 2009 však tento nedostatek reflektují a opravují jej. Paterova výzva, formulovaná ve výchozím textu pěti grafickými slovy, je v češtině stručnější, skládá se ze dvou slov. Překladatel pak tedy o několik řádků níže nepřebírá mechanicky formulaci originálu „diese fünf Worte“ /15/, ale uzpůsobuje ji českému znění: „tato dvě slova“ /17/.

Jazykových prostředků, kterými překladatel modifikuje výchozí text, aby dosáhl adekvátního vyjádření, a přitom pokud možno přirozeného znění v jazyce cílovém, je nepočítaně, např. jsou to větné opisy (u lexémů, pro něž čeština nemá jednoslovný ekvivalent: „als betagtem Mann“ /9/ – „kdy už jsem starý muž“ /9/, „der Vereinigungspunkt“ /60/ – „bod, v němž se stýkají“ /72/; u abstraktních nominalizovaných adjektiv: „mein Möglichstes“ /9/ – „co bylo v mých silách“ /9/; u anteponovaných atributů: „Im Traumreiche, der Freistätte für die mit der modernen

⁴²¹ Příklady nezvykle působících, avšak jazykově korektních, doslovně přeložených vět můžeme interpretovat buď jako překladatelovu nedostatečnou zkušenost – avšak tuto hypotézu vyvracejí další česká revidovaná vydání, v nichž se doslovná formulace opakuje –, anebo jako signál, kterým překladový text naznačuje, že je překladem.

Kultur Unzufriedenen“ /11/ – „Ve Snové říši, bezpečném to útočišti pro ty, kdož jsou nespokojeni s moderní kulturou“ /11/; u polovětných konstrukcí: „Mensch, dessen Geschichte wohl wert ist, der Vergessenheit entrissen zu werden“ /9/ – „člověk, jehož příběh si zasluhuje, aby byl vyrván zapomenutí“ /9/; resp. polovětné konstrukce nahrazující větné členy: „mit scharfen Blicken“ /60/ – „pronikavě na mne pohlížeje“ /72/), transpozice gramatických kategorií, zejména slovesné osoby a rodu („die ich von keinem Menschen erfahren haben kann“ /9/ – „o nichž mi nikdo nemohl vyprávět“ /9/; „man wird hören“ /9/ – „uslyšíme“ /9/, resp. „uslyšíte“ /ve vydání z roku 2009, s. 7/; „diesem Einfluß muss ich ... zuschreiben“ /9/ – „tomuto vlivu nutno přičíst“ /9/; „steht mir unser Wohnhaus vor Augen“ /60/ – „vidím před sebou náš dům“ /72/), užití kontextových synonym („Einladung überreichen“ /11/ – „tlumočit pozvání“ /13/), funkční překlady ustálených frází („Eintreten!“ /10/ – „Dále!“ /10/), slovosledné změny, resp. zohlednění aktuálního členění větného („Ihr einstiger Freund ging nun an die Verwirklichung einer Idee, welche allerdings eine gewisse Unerschöpflichkeit der materiellen Mittel zur Voraussetzung hat.“ /10/ – „Váš někdejší přítel počal pak uskutečňovat myšlenku, u níž je ovšem jistá nevyčerpatelnost hmotných prostředků předpokladem.“ /11/; „Ich sage nochmals, gegen alles Fortschrittliche, namentlich auf wissenschaftlichem Gebiete.“ /11/ – „Pravím znovu, [má mimořádný odpor] ke všemu pokroku, a to především v oblasti vědecké.“ /11/).

Zvláštní pozornost si při překladu zasluhuje volba lexika. Překladatel uplatňuje poměrně důsledně náhradu slova cizího původu, užitého ve výchozím textu, slovem domácím v překladu („Phänomene der Einbildungskraft“ /9/ – „projevy obrazotvornosti“ /9/; „materielle Mittel“ /10/ – „hmotné prostředky“ /11/; „Areal“ /10/ – „pozemek“ /11/; „prädestiniert sein“ /11/ – „být předurčen“ /12/; „eminent geschärft“ /11/ – „nadprůměrně zbystřené“ /12/; „ich überlegte krampfhaft meine Chancen“ /12/ – „křečovitě jsem uvažoval o svých vyhlídkách“ /13/). V mnohem menší míře je v textu využit opačný – kompenzační – přístup, kdy německému slovu domácímu odpovídá české přejaté (např. „Seelenforscher“ /9/ – „psycholog“ /9/). Pochopitelně lze doložit i příklady, kde je – vzhledem k původu slov – zachována úplná ekvivalence ve volbě užitých lexémů (např. „Sinnesorgane“ /11/ – „smyslové orgány“ /12/, „verdeckt durch eine raffinierte Bartkultur“ /13/ – „zakryto rafinovanou kulturou vousů“ /14/, „in hohen Regionen“ /60/ – „ve vysokých sférách“ /73/). K častější náhradě přejatého slova výrazem domácím překladatele zřejmě vedla snaha nepřetěžovat text slovy cizího původu.

Z překladatelského hlediska je zajímavý také způsob, jakým se překladatel vyrovnává s jednoslovnými německými abstrakty. Například spojení „mein Möglichstes“ (ve větě „Ich habe mein Möglichstes getan“ /9/) rozvíjí ve větnou frázi, resp. vedlejší větu předmětnou: „Učinil jsem, co bylo v mých silách“ /9/, podobně jako nominalizované adverbium „Später“ (ve větě „wer dachte denn ... an das ‚Später‘?“ /9/): „Kdopak ... myslil na to, co bude ‚později‘?“ /9/. Dovoluje-li to kontext, přidržuje se překlad častěji nevětného lexikálního spojení, avšak s nezbytnou konkretizací v češtině, jako např. „etwas Eigentümliches“ /9/ – „zvláštní věc“ /9/; „so manches Bunte“ /9–10/ – „všelijaká dobrodružství“ /10/, někdy i s charakterem jisté jazykové výlučnosti, expresivity: „ernsthaft und geschäftig“ /61/ – „s vážnou a obchodní tvářností“ /73/. Vždy je zachován smysl, překladové znění jen mírně pozměňuje původní formulaci a přizpůsobuje se možnostem cílového jazyka.

Evidentním záměrem překladatele je rovněž zachovat a někdy i posílit výrazovou pestrost přeloženého textu, což je zřejmé například při výběru českých ekvivalentů pro nejfrekventovanější slovesa (bleiben, machen, gehen), jež v českém znění suplují konkrétní plnovýznamová verba, někdy i jako náhrada německých verbonominálních vazeb: „im Gedächtnis bleiben“ /9/ – „utkvět v paměti“ /9/; „Ich werde Ihnen einige Vorschläge machen“ /10/ – „Přednesu vám několik návrhů“ /10/; „ging an die Verwirklichung einer Idee“ /11/ – „počal uskutečňovat myšlenku“ /11/; „machte eine kleine Pause“ /10/ – „na chvíli se odmlčel“ /11/. V kontextu díla jako celku však vyhodnocujeme tento přístup jako uplatnění metody kompenzace, neboť v překladu evidujeme i místa, která cílový text v porovnání s výchozím lexikálně ochuzují, jestliže jako ekvivalent několika německých synonym užívají opakovaně jen jeden český výraz, např. něm. „beschnuppern“, „beriechen“ a „herumschnüffeln“ /62/ nahrazuje v češtině jediné sloveso „očichávat“ /75/.

V některých případech je zřejmá vědomá snaha vyhnout se doslovnému překladu: „ging mir die Arbeit leicht von der Hand“ /61/ – „pracoval jsem takřka bez námahy“ /73/ namísto doslovného a jistě možného „práce mi šla snadno od ruky“. Přirozený ráz dodává překladovému textu také užití frazémů: „Dabei ließ er seine Gedanken austoben“ /60/ – „Při ní povolil svým myšlenkám všechny uzdy“ /72/ nebo „packe umgehend Deine Siebensachen“ /65/ – „zabal si ihned svých pár švestek“ /77/.

Rozmanitost a bohatý rejstřík cílového jazyka využívá překladatel i při volbě ekvivalentů u neplnovýznamových slov, jako jsou spojky a částice, např. německé „doch“ je v českém textu přeloženo čtyřmi různými výrazy: „ein ziemlich kleiner, doch

breitschultiger Bursche“ /9/ – „dosti malý, **ale** širokoramenný chlapík“ /9/; „Doch glaubt der Träumer an nichts als an den Traum“ /12/ – „**Leč** snivec nevěří ničemu nežli snu“ /12/; „Ich sagte es Ihnen doch!“ /13/ – „**Vždyt'** už jsem vám to řekl!“ /14/; „wagten sich aber doch nicht an die braunen trüben Fluten“ /14/ – „**přece** se však neodvážili do hnědých, kalných vln“ /16/.

Výše naznačená práce s jazykovými prostředky je jasným důkazem nestereotypního přístupu k textu a snahy o jeho vědomou stylizaci. Příklady ukazují, že častým společným rysem těchto úprav je knižní, archaizující ráz užitých prostředků, který textu dodává snovou, tajemnou atmosféru a vyvolává dojem jisté odtažitosti. Tato formální tendence koresponduje s obsahem, s projektem *Snové říše*, jež se snaží odporovat pokroku a všemu modernímu, a naopak uchovat staré a byvší.

Stylistický příznak knižnosti či archaičnosti byl některým výrazům užitým v překladu připisován již v době vzniku překladového díla, což lze doložit slohovou charakteristikou lexémů v *Příručním slovníku jazyka českého*⁴²². Platí to například pro výrazy „snivec“ (příznak v PSJČ: „kniž.“), „zajisté“ („poněk. kniž.“), „posléze“ („arch.“), „venkoncem“ („zast. a ob[ecně].“). Lze se domnívat, že tento ráz textu na základě zmíněných signálů vnímali i doboví recipienti prvního českého vydání z roku 1947. Vzhledem k diachronnímu vývoji jazyka je archaizující charakter díla tím zřetelnější u polistopadových vydání (1997, 2009), která nejenže podržují původní volbu knižních a zastaralých výrazů, ale intenzivně působí na dnešního čtenáře také tím, že mnohé jazykové prostředky, v poválečném vydání bezpříznakové, po více než padesáti letech přirozeného vývoje jazyka příslušného příznaku nabyly. Pro recepci díla současnými čtenáři jsou pak relevantní i stylistické příznaky lexémů, jak je uvádí *Slovník spisovného jazyka českého* z let 1960–1971, kromě výše uvedených slov také např. u lexémů „praviti“ (příznak v SSJČ „kniž.“), „zvědět“ („kniž.“), „leč“ („sp[íše]. kniž.“), „produševnělý“ („řidč. kniž.“), „prolínavý“ („kniž.“) apod.

Přístupujeme-li k textu takto anachronicky, lze knižní ráz zaznamenat i na úrovni morfologické, např. při užití infinitivů zakončených na –ti („bylo mi zatěžko skrýti rozčilení“ /13/), minulého kondicionálu („byl bych jej opustil“ /72/, „bych si nebyl uvědomil“ /75/), přechodníků („uklouznuvši v bahně“ /15/, „naleznuv v něm subjekt“ /73/) či jmenných tvarů adjektiv („je dalek myšlenky“ /11/; „jsem docela zdrav, tak zdrav jak jen kdo může být“ /14/). Dojmem knižnosti a archaičnosti působí

⁴²² Slohový příznak uvedený v PSJČ z let 1935–1957 je relevantní pro vnímání textu dobovými recipienty prvního českého vydání z roku 1947.

například i okazionalismus „copatec“ /16/ nahrazující – v analogii s utvořením slova „snivec“ – německé kompozitum „Zopfträger“ /14/.

Dobové překladatelské normě odpovídá počestění jmen: Claus – Klaus, Franz – František, Fritz – Bedřich. Obě revidovaná mladší vydání přejímají české podoby jmen Klaus a Bedřich, jméno Franz se však znovu objevuje v původním znění.

Zaměříme-li se na specifika epistolárního stylu, nečinilo překladateli potíže zachovat „kontaktní“ ráz textu simulovaný užitím tázacích a výzvolných vět („Weißt Du, was da drinnen war?“ /67/ – „Víš, co tam uvnitř bylo?“ / 79/; „Ja, lache mich nur aus“ /67/ – „Ano, jen se mi vysměj.“ /80/), stejně jako slovosledem či volbou výrazů příznačných pro mluvené projevy („Es sei geradezu unanständig, von so etwas zu sprechen“ /66/ – „Že prý je přímo neslušné mluvit o něčem takovém“ /79/; „nach denen Du immer so fahndest“ /65/ – „po nichž jsi vždycky tak pásl“ /77/; „Man pfeift auf den Fortschritt“ /65/ – „kašleme na pokrok“ /77–78/). Přestože v této textové pasáži se hojně využívá metoda kompenzace, aby byla zachována „mluvnost“, příp. hovorovost, zůstává charakter cílového textu oproti originálu knižnější (srov.: „natürlich riesig viel Mist“ /65/ – „přirozeně strašně **mnoho** smetí“ /77/; „Also höre einmal.“ /65/ – „**Nuže poslyš:**“ /78/; „mit der Malerei ist nicht viel los“ /67/ – „Malířství **příliš nevzkvétá.**“ /80/).

6.6.3 Shrnutí translatologické analýzy

Výše prezentovaná zjištění a závěry empirické studie umožnily vysledovat v překladu následující tendence: Překlad se vyznačuje těsnou vazbou k originálu, vysokou přesností a pečlivostí při volbě lexikálního výrazu a v syntaktické výstavbě textu. Nepotlačuje významové nuance, jednoznačně interpretuje originál při respektování zákonitostí jazyka, do kterého překládá. Překladatel ctí jasnou koncepci – podává text srozumitelně a ve shodě s jazykovými instrukcemi originálu akcentuje jeho archaizující ráz, čímž forma textu příkladně koresponduje s obsahem.

6.7 GENEZE ČESKÉHO PŘEKLADOVÉHO TEXTU *ZEMĚ SNIVCŮ*

Pečlivost a mimořádně zodpovědný přístup překladatele k literárnímu textu prokazuje také srovnání všech tří českých vydání Kubinova románu. Před každým publikováním se překladatel k textu vracel a předchozí verzi pro nové vydání revidoval. Charakter a rozsah úprav zachycuje následující výčet pořízený na základě výše definované první části textového korpusu. Číselný údaj na začátku řádku slouží identifikaci větného segmentu v textu (za rokem vydání následuje číslo strany v knize). Odchylka od předchozího znění je vyznačena tučně.

Porevoluční vydání opravují dle platných *Pravidel českého pravopisu*⁴²³ ortografií a chyby v interpunkci. Tyto úpravy následující výpis nezohledňuje.

6.7.1 Zjištěné výsledky excerpcce

1947, 9: nepozorovaně **vníklo** do mého líčení několik scén

1997, 7; 2009, 7: nepozorovaně **se** do mého líčení **vloudilo** několik scén

1947, 9; 1997, 7: **Uslyšíme**, jaké

2009, 7: **Uslyšíte**, jaké

1947, 9; 1997, 7: ještě dnes, **kdy** už jsem

2009, 7: ještě dnes, **když** už jsem

1947, 10: protloukal jsem se životem jako kreslíř a ilustrátor **tak i onak**.

1997, 8; 2009, 7: protloukal jsem se životem jako kreslíř a ilustrátor.

1947, 10: **Tu** – bylo to v Mnichově, kde jsme tehdy bydlili – byla mi jednoho mlhavého listopadového odpoledne **ohlášena návštěva** neznámého muže.

1997, 8; 2009, 8: **Jednoho mlhavého listopadového odpoledne** – bylo to v Mnichově, kde jsme tehdy bydlili – **mi ohlásili návštěvu** neznámého muže.

1947, 10: muž průměrného zevnějšku, **jenž** se kvapně představoval

1997, 8; 2009, 8: muž průměrného zevnějšku **a** kvapně se představoval

1947, 10: **František** Gautsch

⁴²³ HLAVSA, Zdeněk a kol. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993.

1997, 8; 2009, 8: **Franz** Gautsch

1947, 10; 1997, 8: „Čím vám mohu posloužit?“ **a má** počáteční lhostejnost se změnila...

2009, 8: „Čím vám mohu posloužit?“ **Má** počáteční lhostejnost se změnila...

1947, 10: ... cizinec **vyprávěl** asi toto:

1997, 8; 2009, 8: ... cizinec **řikal** asi toto:

1947, 10: **který** si však na vás ještě vzpomíná. Tento muž je majitelem pokladů, které jsou pro evropské **pojmy** neslýchané.

1997, 8; 2009, 8: **jenž** si však na vás ještě vzpomíná. Tento muž je majitelem pokladů, které jsou pro evropské **poměry** neslýchané.

1947, 10: Mluvím o Klausu Paterovi, vašem bývalém **spolužáku**.

1997, 8; 2009, 8: Mluvím o Klausu Paterovi, vašem bývalém **spolužákovi**.

1947, 11: **Chtěl** založit Snovou říši!

1997, 8; 2009, 8: **Rozhodl se** založit Snovou říši!

1947, 11: Bylo založeno město, vesnice a dvorce;

1997, 9; 2009, 8: Bylo založeno město, **pak** vesnice a dvorce;

1947, 11: a **pronesl jsem** jenom **dosti** zaraženě

1997, 9; 2009, 8: a **řekl jsem** jenom **dost** zaraženě

1947, 11: abyste má slova chápal **pokud** možná doslovně, neboť v nich **je** hlavní myšlenka Snové říše

1997, 9; 2009, 9: abyste má slova chápal **co** možná doslovně, neboť v nich **spočívá** hlavní myšlenka Snové říše

1947, 11: Tato říše je oddělena od okolního světa **mohutnými** hradbami a **chráněna** proti všem přepadům.

1997, 9; 2009, 9: Tato říše je oddělena od okolního světa **obvodovými** hradbami, proti všem přepadům **ji chrání silná opevnění**.

1947, 11: Jediná brána umožňuje vstup a **východ** a **ulehčuje** co nejpřísnější kontrolu osob i **věcí**.

1997, 9; 2009, 9: Jediná brána umožňuje vstup a **odchod** a **usnadňuje** co nejpřísnější kontrolu osob i **zboží**.

1947, 12: je to **pro mne skoro příliš těžké, mám-li** suchými slovy popsat to, co **vlastně Patera** chce...

1997, 9; 2009, 9: je **téměř nad mé síly** suchými slovy popsat to, co **Patera vlastně** chce...

1947, 12: schopnost **chápat vztahy** individuálního světa, které průměrné bytosti, **nemluvě o** ojedinělých okamžicích, prostě neznají.

1997, 9: schopnost **chápat vztahy** individuálního světa, které průměrné bytosti **kromě** ojedinělých okamžiků prostě neznají.

2009, 9: schopnost **chápat lidské vztahy** individuálního světa, které průměrné bytosti **kromě** ojedinělých okamžiků prostě neznají.

1947, 12: právě tyto **tak říkajíc neznámé** věci **tvoří hlavní jádro** našich snah

1997, 9; 2009, 9: právě tyto – **abych tak řekl – neexistující** věci **jsou trestí** našich snah

1947, 12: **nedosažitelná** podstata světa

1997, 9; 2009, 9: **nevyzpytatelná** podstata světa

1947, 12: Normální život a snový **svět** jsou **snad** protiklady a právě tato různost **tak** ztěžuje **dorozumění**.

1997, 9: Normální život a snový **svět** jsou **možná** protiklady, a právě tato různost ztěžuje **porozumění**.

2009, 9: Normální život a snový **život** jsou **možná** protiklady a právě tato různost ztěžuje **porozumění**.

1947, 12: musil bych **naprosto** mlčet.

1997, 10; 2009, 9: musil bych **prostě** mlčet.

1947, 12: všechno spočívá na **životě co nejvíce produševnělém**

1997, 10; 2009, 9: všechno spočívá na **maximálně produševnělém životě**

1947, 12: strasti a slasti současníků jsou snivci cizí. **Musí mu přirozeně při jeho zcela jiném hodnotícím měřítku** zůstat cizí.

1997, 10; 2009, 9: strasti a slasti současníků jsou snivci cizí. **Při jeho zcela jiném hodnotícím měřítku musí mu přirozeně** zůstat cizí.

1947, 12: žijí jenom v **náladách**. **Všechna** vnější jsoucnost, kterou si podle přání utvářejí co **nejprolínavější** spoluprací, poskytuje v jistém smyslu surovinu.

1997, 10; 2009, 9: žijí jenom v **náladách**, **všechna** vnější jsoucnost, kterou si podle přání utvářejí co **nejdůsažnější** spoluprací, poskytuje v jistém smyslu **jen** surovinu.

1947, 12: O to, aby tato surovina **dostačovala**, je samozřejmě **výborně** postaráno.

1997, 10: O to, aby **se** tato surovina **nevyčerpala**, bude samozřejmě **hojnou měrou** postaráno.

2009, 9: O to, aby **se** tato surovina **nevyčerpala**, je samozřejmě **hojnou měrou** postaráno.

1947, 13; 1997, 10: výběr osob, které jsou **pozvány**, aby se účastnily

2009, 10: výběr osob, které jsou **zvány**, aby se účastnily

1947, 13: tu odložil Gautsch **svou** cigaretu
1997, 10; 2009, 10: tu odložil Gautsch cigaretu

1947, 13: A nyní tento člověk mlčel a také já jsem byl zprvu zticha.
1997, 10; 2009, 10: A nyní tento člověk mlčel a také já jsem byl zprvu zticha, **což každý z mých čtenářů pochopí.**

1947, 13: bylo mi zatěžko **skrýti své** rozčilení
1997, 10; 2009, 10: bylo mi zatěžko **skrýt své** rozčilení
2009, 10: bylo mi zatěžko **skrýt** rozčilení

1947, 13: Jako bych si **zdánlivě** hrál
1997, 10; 2009, 10: jako bych si hrál

1947, 13: situace byla rozhodně **nanejvýš** trapná
1997, 10; 2009, 10: situace byla rozhodně **převelice** trapná

1947, 13: Na začátku **této snové historie** jsem myslel na vtip, **který si nějaký známý chtěl ze mne ztropit.**
1997, 10; 2009, 10: Na začátku **tohoto snového příběhu** jsem myslel, **že nějaký známý si chce ze mne ztropit žert.**

1947, 13: **rozhodně** nejsem žádný obr
1997, 10; 2009, 10: **venkonce** nejsem žádný obr

1947, 13: a musil jsem přece také něco **říci**
1997, 11; 2009, 10: a musil jsem přece také něco **říct**

1947, 13: vykrást se tiše **z místnosti tak dobře známé**
1997, 11; 2009, 10: vykrást se tiše **z důvěrně známé místnosti**

1947, 14: **pravil** jsem to **udobřujícím** tónem
1997, 11; 2009, 10: **řekl** jsem to **chlácholivým** tónem

1947, 14: **nejpravděpodobněji** mi nevěříte
1997, 11; 2009, 10: **pravděpodobně** mi nevěříte

1947, 14: nu ano, to rád **přiznávám**
1997, 11; 2009, 11: nu ano, to rád **připouštím**

1947, 14: **Přitom** vytáhl malý balíček
1997, 11; 2009, 11: Vytáhl malý balíček

1947, 14: a držel jsem v rukou hladké **kožené pouzdro ve světlezelené barvě**
1997, 11; 2009, 11: a držel jsem v rukou hladké **šedozeleňé pouzdro**

1947, 14: hnědé **zvlněné** kadeře **obklopovaly** tvář
1997, 11: hnědé kadeře **rámovaly** tvář
2009, 11: hnědé kadeře **lemovaly** tvář

1947, 14: **To byl nesporně** Klaus Patera!
1997, 11; 2009, 11: **Nesporně to byl** Klaus Patera!

1947, 14: sotva jedenkrát jsem si vzpomněl na tohoto **spolužáka, pro mne nezvěstného**
1997, 11: sotva jedenkrát jsem si vzpomněl na **tohoto, pro mne nezvěstného spolužáka**
2009, 11: sotva jedenkrát jsem si vzpomněl na **tohoto pro mne nezvěstného spolužáka**

1947, 14: Při pohledu na **portrét, velmi mu podobný, smrštil** se v mém duchu tento značný časový interval.

1997, 11; 2009, 11: Při pohledu na **jeho velmi věrný portrét smrskl** se v mém duchu tento značný časový interval.

1947, 14: žlutě **natřené** chodby
1997, 11: žlutě **olíčené** chodby
2009, 11: žlutě **nalíčené** chodby

1947, 14: Odkud máte **tento** obraz?
1997, 11; 2009, 11: Odkud máte **ten** obraz?

1947, 15: dodal s **dobráckým** úsměvem.
1997, 11; 2009, 11: dodal s dobráckým, **bezelstným** úsměvem.

1947, 15: „Ale to je přece nesmysl, žert, **podvod!**“ **pravil jsem** se smíchem.
1997, 12; 2009, 11: „Ale to je přece nesmysl, žert, **švindl!**“ **vyprsklo to ze mne** se smíchem.

1947, 15: považovat hodného člověka za blázna, **jenom pro takový příběh?**
1997, 12; 2009, 11: považovat hodného člověka za blázna, **jen kvůli takovému příběhu?**

1947, 15: Dříve bych byl něco takového **přijal pohotově s humorem.**
1997, 12; 2009, 11: Dříve bych byl na něco takového **reagoval s rovnocenným humorem.**

1947, 15: **Můj ty bože, stárneme tedy! Byl jsem opět zcela jasný a klidný.**

1997, 12; 2009, 11: **Můjtybože, stárneme! Rázem jsem byl v dobré míře.**

1947, 15: **Ale tomu obrazu** přece věříte?

1997, 12; 2009, 11: **Tomu obrazu ale** přece věříte?

1947, 15: zaměnil však toto zaměstnání **za zaměstnání** námořníka

1997, 12; 2009, 12: zaměnil však toto zaměstnání **za profesi** námořníka

1947, 15: loď kotvila **s mnohými** jinými v Kantonu

1997, 12; 2009, 12: loď kotvila **s mnoha** jinými v Kantonu

1947, 15: zachránil před **utopením** vznešenou Číňanku

1997, 12; 2009, 12: zachránil před **utonutím** vznešenou Číňanku

1947, 15: byla by stará paní v postranním kanálu kantonské řeky určitě **utonula**

1997, 12; 2009, 12: byla by **se** stará paní v postranním kanálu kantonské řeky určitě **utopila**

1947, 16: Přítomní copatci – kteří téměř nikdy neumějí **plovat** – spínali **sice** ruce a křičeli, **přece se však neodvážili** do hnědých, kalných vln.

1997, 12: Přítomní copatci – kteří téměř nikdy neumějí **plavat** – spínali **sice** ruce a křičeli, **neodvážili se však** do hnědých, kalných vln.

2009, 12: Přítomní copatci – kteří téměř nikdy neumějí **plavat** – spínali ruce a křičeli, **neodvážili se však** do hnědých kalných vln.

1947, 16: jdoucí náhodou **mimo**

1997, 12; 2009, 12: jdoucí náhodou **kolem**

1947, 16: **Patera byl zaveden** do veliké vily.

1997, 12; 2009, 12: **Pateru zavedli** do veliké vily.

1947, 16: O čem se tam **vyjednávalo**, nevíme.

1997, 12; 2009, 12: O čem se tam **jednalo**, nevíme.

1947, 16: **Hi-Jöng**

1997, 12; 2009, 12: **Čchi Jeng**

1947, 16: majitelem **nesmírných**, pohádkových pokladů

1997, 13; 2009, 12: majitelem **nezměrných**, pohádkových pokladů

1947, 16: povzdychl si poněkud **obchodně** a poznamenal **pak** dokonale klidným tónem

1997, 13: povzdychl si poněkud **řemeslně** a poznamenal **pak** dokonale klidným tónem

2009, 12: povzdychl si poněkud **řemeslně** a poznamenal dokonale klidným tónem

1947, 16; 1997, 13: Jak už řečeno,...

2009, 12: Jak už **bylo** řečeno,...

1947, 16: Ale **konečně** nepřišel jsem, abych vás o **existenci** Snového státu přesvědčil

1997, 13; 2009, 12: Ale nepřišel jsem **koneckonců**, abych vás o **skutečnosti** Snového státu přesvědčil

1947, 16: **Zatím jsem své poslání splnil.**

1997, 13; 2009, 12: **Své poslání jsem zatím splnil.**

1947, 16: Nevěříte-li ničemu z mých výkladů, nemohu **proti tomu dnes ještě** nic podniknout.

1997, 13; 2009, 12: Nevěříte-li ničemu z mých výkladů, nemohu **dnes proti tomu** nic podniknout.

1947, 16: **Rozhodně** vás prosím, abyste mi dal potvrzení o **správném** přijetí obrazu.

1997, 13; 2009, 12: **Pro každý případ** vás prosím, abyste mi dal potvrzení o **řádném** přijetí obrazu.

1947, 17: ..., že v nejbližší době vám **předám** další příkazy.

1997, 13; 2009, 13: ..., že v nejbližší době vám **budu muset předat** další příkazy.

1947, 17: předtím přehlédnutou klapku

1997, 13; 2009, 13: předtím přehlédnutou **koženou** klapku

1947, 17: A znovu mnou **projel** docela tiše a snově obraz dávno zmizelé minulosti.

1997, 13; 2009, 13: A znovu mnou docela tiše a snově **zalomcoval** obraz dávno zmizelé minulosti.

1947, 17: **disparátní**

1997, 13; 2009, 13: **desperátní**

1947, 17: **Tato** dvě slova...

1997, 13; 2009, 13: **Ta** dvě slova...

1947, 17: **Bylo možno zachytit se v těchto očích, ...**

1997, 13; 2009, 13: **ty oči mohly člověka polapit, ...**

1947, 17; 1997, 13: **má mysl byla cizí a nejasná.**

2009, 13: **bylo mi divně, byl jsem zmatený.**

6.7.2 Vyhodnocení textové analýzy

6.7.2.1 Kvantifikující vyhodnocení

Analyzovaný textový korpus má rozsah přibližně sedm tiskových stran, bereme-li v úvahu grafickou podobu prvního vydání z roku 1947. Na ploše těchto sedmi stran provedl překladatel⁴²⁴ při úpravě textu pro další vydání celkem sedmdesát sedm změn,⁴²⁵ což odhaluje při průměrném počtu jedenáct změn na tiskovou stranu relativně značné množství zásahů do textu. Nejvíce se liší druhá textová verze z roku 1997 od nejstarší verze z roku 1947. Časový odstup padesáti let vedl překladatele k přibližně sedmdesáti změnám na sledovaném vzorku textu. Při poslední textové revizi pro vydání z roku 2009, tedy po stu letech od vydání originálu, provedl – opět na sledovaném sedmistránkovém vzorku – ještě dodatečných patnáct změn, přičemž šestkrát revidoval původní znění nejstaršího překladu a devětkrát „revidoval revizi“, měnil tedy již jednou upravenou formulaci.

6.7.2.2 Kvalifikující zhodnocení

Nejfrekventovanější změnou ve zkoumaném textovém korpusu byla lexikální náhrada, nejčastěji za účelem precizace významu, jako např. „[do líčení] vniklo [několik scén]“ je nově „vloudilo se“; „ulehčuje [kontrolu]“ nově „usnadňuje“; „udobřujícím [tónem]“ nově „chlácholivým“; „správné [přijetí obrazu]“ je nově „řádné“ apod. Opakované náhrady některých lexikálních výrazů prozrazují překladatelovu nespokojenost s dosavadním řešením a touhu najít opravdu přiléhavé pojmenování. Demonstrují to např. tyto synonymní řady excerpované z jednotlivých vydání: „[kadeře] obklopovaly – rámovaly – lemovaly [tvář]“; „natřené – olíčené – nalíčené [chodby]“. Překladatel upravoval také verba dicendi, a to unifikujícím způsobem: sloveso „říkat, říci“ v mladším překladu zastupuje původně zvolená slovesa „vyprávět“, „pronést“, „pravit“. V nejstarším překladu až nadužívané verbum „pravit“ je v novější verzi jednou nahrazeno i značně expresivní formulací „vyprsklo to ze mě se smíchem“ (místo

⁴²⁴ Pro potřeby této analýzy odhlížíme od možnosti, že některé úpravy mohl provést, resp. iniciovat také redaktor v rámci přípravy textu k vydání. Předpokládáme, že překladatel veškeré textové úpravy schválil, proto je i nadále připisujeme právě rozhodnutí překladatele.

⁴²⁵ Do této statistiky byly zahrnuty sémantické či větné segmenty jako celek, nikoli náhrady/elipsy/přesuny apod. jednotlivých grafických slov.

původního, nenápadného vyjádření „pravil jsem se smíchem“ za německé „kam es mit Lachen aus mir hervor“ /14/). Obě novější vydání opravují také překladovou chybu „desperat“ – „disparátní“. Původně zvolený výraz „disparátní“ má význam „různý, různorodý“⁴²⁶, zatímco originálu by odpovídal ekvivalent „desperátský“⁴²⁷. Překladatel užil při korektuře výraz „desperátní“, čímž se přiblížil významu, slovtvorná forma je však novotvarem.

K těmto lexikálním změnám se přidružují i výpustky či naopak přidaná slova v textu. Vynechány byly nadbytečné vatové výrazy, jako např. „tak i onak“ ve větě „protloukal jsem se životem jako kreslíř a ilustrátor tak i onak“⁴²⁸, zvrtné přivlastňovací zájmeno „svůj“ („tu odložil Gautsch svou cigaretu“) či slova, jejichž výskyt je v syntagmatu redundantní, neboť jejich sémantickou funkci plní již jiný výraz ve větě (např. přívlastek „zvlněný“ ve větě „hnědé zvlněné kadeře“, „zdánlivě“ ve větě s kondicionálem „Jako bych si zdánlivě hrál“ či „přece“ ve větě s odporovací spojkou však: „přece se však neodvážili do hnědých vln“). Doložit lze i případy, kdy překladatel ojediněle doplnil slovo, aby věta byla strukturovanější či zněla přirozeněji („Bylo založeno město, **pak** vesnice a dvorce“, „Jak už **bylo** řečeno“), anebo při podrobném srovnání s originálem dodatečně přidává segmenty, které při prvním překladu zřejmě nedopatřením vynechal či přehlédl („A nyní tento člověk mlčel a také já jsem byl zprvu zticha, **což každý z mých čtenářů pochopí.**“).

Úpravy se také hojně promítly do roviny gramatické, resp. morfologicko-syntaktické. Jsou to transpozice slovesných kategorií (změna osoby: „uslyšíme“ vs. „uslyšíte“; potlačení pasivních větných konstrukcí („byla mi ohlášena návštěva“ je v novějším překladu nahrazeno vyjádřením „ohlásili mi návštěvu“ nebo „říše je chráněna“ zní nově „chrání ji“), odsun koncového –ti u infinitivů („chápati“ vs. „chápat“, popř. „řící“ vs. „řict“), volba bezpříznakových sufixů („[mluvím o vašem] spolužáku“ vs. „spolužákovi“, „dosti“ vs. „dost“) apod. Patrné jsou rovněž změny

⁴²⁶ *Nový akademický slovník cizích slov* (2006) k tomuto lemmatu uvádí: **disparátní** [dy] příd. <1> kniž. a odb. nestejnorodý, různorodý, různý, rozdělený, oddělený: *d. pojmy* které nelze dále zobecňovat, protože jejich předměty nemají společné vlastnosti, neporovnatelné; *log. d. soud* který konstatováním rozdílu rozlišuje různé předměty n. třídy předmětů; **disparátně** přísl.; **disparátnost**, -i, ž

⁴²⁷ *Nový akademický slovník cizích slov* (2006) k tomuto lemmatu uvádí: **desperát**, -a m (desperátka, -y, ž) <1> **1.** člověk ze zoufalství ke všemu odhodlaný, zoufalý odvážlivec, odvážlivý zoufalec **2.** zákonu se vymykající člen politicky extrémně radikální skupiny, politický rozvratník, pučista **3.** člověk žijící mimo společnost a zákon, bandita; **desperátský** příd.: *desperátské živly*

⁴²⁸ Jiný výklad by ovšem připouštěl i právě opačné hodnocení úpravy, a sice že se jedná o významové ochuzení, protože „tak i onak“ nese sémantický obsah „dobře i špatně“.

slovosledné, jejichž cílem je dosáhnout plynulejšího znění a zohlednit aktuální členění věty („z místnosti tak dobře známé“ vs. „z důvěrně známé místnosti“; „[...] strasti a slasti současníků jsou snivci cizí.] Musí mu přirozeně při jeho zcela jiném hodnotícím měřítku zůstat cizí.“ vs. „Při jeho zcela jiném hodnotícím měřítku musí mu přirozeně zůstat cizí.“). Příležitostně volí překladatel i jiné frázování věty (původní vztažnou větu vedlejší „Návštěvník byl [...] muž průměrného zevnějšku, jenž se kvapně představoval“ nahrazuje parataktickým spojením: „... a kvapně se představoval“).

6.7.3 Závěr textové analýzy

Charakter výše popsaných změn nepochybně odráží překladatelovu bohatší zkušenost, kterou nabyl za půl století, jež dělí nejstarší verzi překladu *Země snivců* z roku 1947 od jejího prvního porevolučního vydání v roce 1997. V textu překladatel přirozeně opravuje věcná, ale i stylistická pochybení, veden snahou docílit slohově pestrého výrazu. Motivován ctižádostí nalézt co nejpřiléhavější pojmenování, uchyluje se v některých případech i k „revizi revizí“, opravuje tedy pro třetí vydání i ta místa v textu, která pozměnil již při přípravách vydání druhého a evidentně s nimi stále nebyl spokojený. Výjimečně se zdají tyto úpravy na škodu, a to v případech, kdy usilují o nadbytečnou exkluzivitu výrazu a z textu poněkud neústrojně vyčnívají (např. „„Ale to je přece nesmysl, žert, švindl!“ vyprsklo to ze mne se smíchem.“ Nebo: „venkoncem nejsem žádný obr.“). Překladateli však nelze upřít značnou míru invence a obětavý (třebaže někdy až hnidopišský) přístup k překládanému textu. Nepochybně uvážené rozhodnutí různých nakladatelů (Mladá fronta, Dokořán), vydat – v soutěživém komerčním prostředí současného knižního trhu – Kubinovu *Zemi snivců* opakovaně právě v Kunderově překladu a nežádat překlad nový, který by byl svěřen jinému překladateli, je nesporným důkazem svěžesti a kvality Kunderovy práce.

6.8 KUNDERŮV ŠIRŠÍ ZÁJEM O TVORBU ALFREDA KUBINA

Ludvík Kundera byl nejen překladatelem Kubinovy *Země snivců*, ale rovněž znalcem autorova života a díla. V pracích o Kubinovi skvěle propojil svůj zájem o literaturu se zájmem o výtvarné umění. Pro katalog brněnské výstavy „Krajina a lidé v díle Alfreda

Kubina⁴²⁹, jež se uskutečnila v roce 1958, napsal úvodní stať a také báseň, která je citována v závěru této kapitoly. Dále doprovodil studii „Kreslíř Alfred Kubin – fantasta a snivec“ svazek *Z mého života a z mé dílny* (1983)⁴³⁰, vydaný v Odeonu, a statí „Průvody fantomů“ přispěl do katalogu výstavy „Alfred Kubin: kresba a grafika“⁴³¹. Kubinova Pateru si vypůjčil i pro titul zahraniční přednášky, kterou proslavil 10. listopadu 1993 na univerzitě v Jeně.⁴³² Pomocí tohoto literárního příměru v ní pojmenovával řadu biografických faktů i osobní zkušenosti s komunistickou cenzurou.

Jako básník vzdal Kundera Alfredu Kubinovi hold ve stejnojmenné básni, v níž zmiňuje i knihy tří spisovatelů, jejichž díla Kubin ilustroval. Byli to francouzský romantický básník Gérard de Nerval (*Aurelie čili Sen a život*), ruský romanopisec Fjodor Michajlovič Dostojevskij (*Dvojník*) a Američan Edgar Allan Poe (*Dobrodružství A. G. Pyma* a novela *Zlatý brouk*). V poznámkách a vysvětlivkách ke druhému svazku svých *Spisů*, v nichž je báseň zahrnuta, pak ještě pečlivý vykladač Kundera podotýká: „Motiv ‚koncipientů nicoty‘, kteří v nekonečných podatelkách píšou suchými brky do účetních knih, připomíná sice Kafku (*Zámek*), vyskytuje se však již v Kubinově fantastickém románu *Země snivců* z roku 1908 [sic! správně dle data vydání: 1909].“⁴³³

⁴²⁹ HOLEŠOVSKÝ, František – KUNDERA, Ludvík. *Krajina a lidé v díle Alfreda Kubina: Katalog výstavy, Brno, 14. 12. 1957–12. 1. 1958*. Brno: Dům umění, 1957.

⁴³⁰ KUBIN, Alfred. *Z mého života a z mé dílny*. Praha: Odeon, 1983, s. 7–31.

⁴³¹ BRABCOVÁ, Jana A. – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Alfred Kubin kresba a grafika: katalog výstavy, Litoměřice září – říjen 1990, Praha listopad 1990*. Litoměřice: Severočeská galerie, 1990. Bez paginace.

⁴³² KUNDERA, Ludvík. Patera, Klamm und die Anderen... 2. Vorlesung gehalten am 10. November 1993 im Hörsaal 24 der Friedrich-Schiller-Universität Jena. In KRATSCHMER, Edwin (ed.) *Dem Erinnern eine Chance. Jenaer Poetik-Vorlesungen „Zu Beförderung der Humanität“ 1993/1994*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung, 1995. Ve sborníku jsou dále zastoupeni Jürgen Fuchs, Pavel Kohout, Wolf Biermann, Herta Müller, Elazar Benyoetz, Andrzej Szczypiorski a Adolf Endler.

⁴³³ KUNDERA, Ludvík. *Meandry: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 381.

HOLD ALFREDU KUBINOVÍ

Bydlit padesát let v samotě,
stranou od břeskného hemžení v asfaltových městech,
znamená v řeči keřů, kořenů a dřeva,
v řeči hlíny a vody, vody a větru a tmy:
velmi lidi milovat.

Obcovat osmdesát let se zjeveními,
se strašidly, skřety a démony z pohádek a bájí
znamená: plést se jim do řemesla,
být čarodějem i začarovaným,
zvládnout poučky proměn,
všechny je jediným gestem škrtnout,
začít znovu, znovu škrtnout – a
žít sto let fantazii lidu.

Žít sto let fantazii lidu znamená:
den co den trhat pcháče špatnosti,
znát křiky hýřivosti,
nebát se pádů do pískovišť výsměchu a do tříslovin záští,
úpět pod břemenem pravdivosti,
tykat smrti, snoubit rozmarýn s ocúnem,
vyřázet špunty s žiravinou stesku,
vylévat z plechovek benzin vzteku,
hnát na nebeskou pastvu veselé koně...

A také to znamená: mít dar ironie.
A to se rovná oblékání kamenných košil
a půjčování na hvězdnou oplátku.
Trvale zneklidňovat a trvale být zneklidňován:
fantomy sváří se o tvoji duši,
a ty to prostě zaznamenáváš. Prostě, to jest se vši složitostí jsoucna.
Svědék ve vlastní při. Sám sobě okovem. A zas vše naopak.

Čtu o jednom básníkovi, že laskavou jízlivostí
častoval své přátele.
Dare nad dary! Slabá chvilko síly!
Nebesa! Jen se nezhruťte, čeká vás ještě 365 kousavostí do roka.
Kdo byl kdy milován s takovou mírou láskyplnosti?

Obrácen list. A čteme proti slunci:

Koho zrodily surové chmury epochy,
na toho z mračen zírají tváře odlité na zemi.
Kdo jako snivec zasazen byl mezi nesnivé,
bloudí v úděsných budovách šedivého spánku,
kde za bukem dveří sedí otylí koncipienti nicoty
a horlivě píší na zažloutlé stránky tlustých účetních knih
suchými brky.

A snivec, nikdy nedoraziv za poslední z pultů v poslední podatelně,
dává se na úprk, nalézá přibližnou podobu
(banálně překřtivanou na: sám sebe)
a odlévá lidi mračen, mračna lidí.

Tak pověstné lodičky snu narážejí vždy znovu na mělčinu,
která dosud není pevninou,
a plavčíci volají ze strážných košů
týmž návětrným tónem, jímž i já nyní volám,

naraziv na pevninu, která již není mělčinou:
Aurelie! Za všechny sny lámané na kole nedosažitelnosti
jediné slůvko: Dál!

Dvojníku: Za úzkost nocí, vždy předzvěstných,
a za sta projížděk fiakrem konfrontace
dvě slůvka: Cylinder dolů!

Pyme! Pyme na souši, na vodě i ve vzduchu,
Pyme na věčnověčných výpravách,
jaké je heslo?
Heslo je: Zlatý brouk.
Jaká je odpověď?
Odpověď je: Nezašlápnout!

Kdo bylil padesát let v samotě,
kdo osmdesát let obcoval s fantomy,
kdo sto let žil fantazii lidu,
zlatého brouka štěstí nezašlápl.

Pyme, Dvojníku, Aurelie!⁴³⁴

⁴³⁴ KUNDERA, Ludvík. *Meandry: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 294–296.

7 PŘEKLADATEL BÁSNÍ PETERA HUCHELA

„Rád jsem překládal Huchela.“⁴³⁵

7.1 BÁSNÍK PETER HUCHEL

Trvalý překladatelský zájem Ludvíka Kundery patřil také poezii Petera Huchela, jednoho z nejvýznamnějších (východo)německých poválečných lyriků. Prakticky celé Huchelovo básnické dílo tvoří čtyři sbírky lyriky, z nichž česky vyšly první dvě. Pozdní básnický debut,⁴³⁶ který pětáctýřicetiletý autor připravil k vydání v roce 1948 pod prostým názvem *Gedichte*, Kundera vydal česky s desetiletým odstupem jako *Dvanáct nocí* (Mladá fronta, 1958). Druhou sbírku *Chausseen Chausseen* z roku 1963 pak přeložil vzápětí po vydání originálu a vyšla v budoucím Odeonu jako *Silnice silnice* (Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964). Mimo to pochopitelně Kundera představoval Huchela českým čtenářům časopisecky (*Literární noviny*⁴³⁷, *Tvorba*⁴³⁸, *Literární listy*⁴³⁹, *Revue otevřené kultury*⁴⁴⁰, *Kontexty*⁴⁴¹), přičemž zejména při novějších

⁴³⁵ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 231.

⁴³⁶ Básník Peter Huchel vydal tuto první sbírku až v pětáctýřiceti letech. Prvotinu nazvanou *Der Knabenteich*, ohlašovanou na rok 1933, po nástupu nacismu nezveřejnil. Některé básně však převzal do prvního oddílu svazku *Gedichte* z roku 1948.

⁴³⁷ HUCHEL, Peter. Doma. *Literární noviny*, 1955, roč. 4, č. 51, s. 1.

⁴³⁸ HUCHEL, Peter. Dorůstající měsíc. *Tvorba*, (24. 7.) 1958.

⁴³⁹ KUNDERA, Ludvík. Peter Huchel 65. *Literární listy*, 1968, roč. 1, č. 6, s. 8. Včetně 3 básní: „Pryč jsou... kejklíři“, „Na javorovém pahorku“, „Alkaios“.

⁴⁴⁰ HUCHEL, Peter. Sečtené dny. *Revue otevřené kultury*, 1990, roč. 1, č. 3, s. 42–44. Otištěno 6 básní: „Pryč jsou kejklíři...“, „Olivovník a vrba“, „Kout osmi cest“, „V gouvernementu W.“, „Duben 63“, „Soud“. Včetně medailonu autora z pera LK (podepsán šifrou Lra).

⁴⁴¹ Peter Huchel v překladech Ludvíka Kundery. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 81–82. Otištěno 5 básní: „Vzpomínka“, „Sen v železech“, „Děti na podzim“, „Pro hluché uši příštích pokolení“, „Zimní žalm“.

V *Kontextech* je uvedeno toto bibliografické zařazení: „Básně Petera Huchela jsou přeloženy z knihy: *Gesammelte Werke – Gedichte*, Suhrkamp-Verlag Frankfurt am Main, 1984, a to ze závěrečných oddílů: Unveröffentliche [s tiskovou chybou, správně: Unveröffentliche] Gedichte aus dem Nachlass, Gedichte

publikačních počinech čerpal ze „šuplíku“, tedy ze svých nevydaných překladů, které pořídil již dříve. V Kunderově literární pozůstalosti je tak například přeložena celá Huchelova předposlední sbírka *Gezählte Tage* (Sečtené dny) z roku 1972 a zčásti i poslední *Die neunte Stunde* (Devátá hodina) z roku 1979.⁴⁴²

Básník Peter Huchel (1903–1981) je životem i dílem úzce spjat s krajinou Braniborska, která silně proniká zejména do jeho raných veršů přírodní lyriky (motivy venkova, sosen, polí, rybníků, vřesovišť, písčité půdy). Přestože v jeho básních dominují přírodní scenérie a hutné metafory se zakládají na vizuálním vjemu přírodního prostředí, bývá básníkově dílo pro nekompromisní politické postoje vykládáno politicky.⁴⁴³ Je autorem i několika prozaických prací a rozhlasových her, trvalou platnost však má jeho dílo básnické, jež čítá pouhé čtyři sbírky, které odrážejí bilanci jednotlivých životních etap.⁴⁴⁴ Sestavování sbírek věnoval Huchel enormní péči a do poslední chvíle váhal s odevzdáním rukopisu, jak vzpomíná jeho žena Monica v souvislosti s koncipováním první sbírky *Gedichte*:

„Ich merkte, wie Huchel es hinauszögerte, dem Verlag das Manuskript zu geben. Er baute es wieder und wieder um. Auch später mußte ich ihm die Gedichte irgendwann aus der Hand reißen, sonst wären sie nie

nach 1945.“ Podrobné srovnání otištěných textů vedlo k závěru, že se nejedná o nepublikované básně z pozůstalosti, neboť tři básně vyšly česky v (takřka) identickém znění již dříve knižně, a to ve sbírce *Silnice silnice* (1964): „Pro hluché uši příštích pokolení“ (na s. 81, s rozdíly jen v ortografii, „napospas“ v knižním, oproti „na pospas“ v časopiseckém vydání, resp. „Afrikana“ oproti „Afričana“; a dále nahrazení zdvojené spojky „a-a“ spojkou „i-i“ v novějším časopiseckém vydání), „Zimní žalm“ (na s. 85, časopisecké znění vypouští první dvě slova básně „Šel jsem“ a přidává věnování „Hansi Mayerovi“) a „Sen v železech“ (na s. 87 v knižním vydání o tři závěrečné verše, jež tvoří závěrečnou sloku, delší). Ve sbírce *Dvanáct nocí* (1958) byla sice otištěna báseň s názvem „Děti na podzim“ (s. 31), avšak se stejnojmennou básní vydanou zde časopisecky má shodný jen titul.

⁴⁴² Jedná se o strojopisné průklepy zařazené ve dvou složkách nadepsaných názvy sbírek. Materiál ze soukromého archivu zapůjčili autorce práce dědici uměleckého odkazu Ludvíka Kundery. Další kopie překladů budou pravděpodobně uloženy také v archivu berlínské Akademie umění (Akademie der Künste, Pariser Platz 4, 10117 Berlin). Srov. podkapitolu OSOBNÍ STYKY BÁSNÍKA S PŘEKLADATELEM.

⁴⁴³ Peter Walther věnoval této interpretaci Huchelova díla stat' „Der Unpolitische als Politikum“, jež byla otištěna ve 157. sešitu časopisu *Text + Kritik*: WALTHER, Peter. Der Unpolitische als Politikum. Über Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 7–22.

⁴⁴⁴ Jak uvádí v doslovu editor výboru z Huchelových básní, vydaných 1973, resp. 1989 v nakladatelství Suhrkamp, Peter Wapnewski: „Der Dichter Peter Huchel ist der Lyriker Peter Huchel. Seine wenigen Prosa-Arbeiten, seine wenigen Hörspiele nehmen (anders als bei seinem Jugendfreund Günther Eich, anders als bei Ingeborg Bachmann) nur eine periphere Position in seinem Werk ein.“ In HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, s. 155.

erschienen. Immer wollte er sie noch zurückhalten. Bis zur allerletzten Minute, bevor ich sie in den Nachtbriefkasten werfen konnte, zweifelte und veränderte er daran.⁴⁴⁵

A v této souvislosti pak dále podotýká:

„Bei der Qual, die die Zusammenstellung eines Gedichtbandes für ihn bedeutete, ist es nicht verwunderlich, dass Huchel so wenig Bücher publiziert hat und dass die Abstände dazwischen sehr groß waren.“⁴⁴⁶

Již vysázenou prvotinu *Der Knabenteich* Huchel v roce 1933 na projev politického odporu stáhl a odmlčel se na dlouhých „dvanáct nocí“, jak v jedné básni pojmenovává roky nacismu.⁴⁴⁷ Debutoval tak až po druhé světové válce jako zralý a respektovaný básník. Sbirku *Gedichte* vydalo v roce 1948 nakladatelství Aufbau Verlag v NDR, zahrnuje i juvenilní básně z dvacátých let. Bezprostředně po válce vedl Huchel jako umělecký ředitel východoberlínský rozhlas, než se roku 1949 stal šéfredaktorem východoněmeckého literárního časopisu *Sinn und Form*⁴⁴⁸, který v NDR jako jediný otevřeně reflektoval světovou i domácí literaturu a těšil se mezinárodnímu uznání. V jeho čele stál Peter Huchel třináct let. Z politických důvodů byl roku 1962 donucen z této funkce odstoupit a trvalo dalších dlouhých devět let, než díky intervencím mezinárodního PEN klubu a Bavorské akademie umění získal povolení vycestovat na Západ. Do té doby žil s rodinou – manželkou Monicou a synem Stephanem – v NDR,

⁴⁴⁵ EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992, s. 129.

„Postřehla jsem, jak Huchel odsouvá předání rukopisu nakladatelství. Znovu a znovu jej předělával. I později jsem mu musela v jednu chvíli básně vytrhnout z ruky, jinak by nevyšly nikdy. Chtěl je pozdržet, pochyboval o nich a měnil je až do poslední minuty, než jsem je vhodila do poštovní schránky.“ (Překlad autorka práce.)

⁴⁴⁶ EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992, s. 129.

„Vzhledem k utrpení, jaké pro něj znamenalo sestavení básnické sbírky, neudivuje, že Huchel publikoval tak málo knih a že rozestupy mezi nimi byly tak velké.“ (Překlad autorka práce.)

⁴⁴⁷ K tomu podotýká Monica Huchel: „1933 hatte der Jess-Verlag einen Band Gedichte geplant, und Huchel hatte ihn schon konzipiert, als sich plötzlich die Nazis für ihn interessierten und ihn in ‚Blut-und-Boden‘-Konzept zu drängen versuchten. Da zog Huchel den Band zurück.“ Srov.: EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992, s. 128.

⁴⁴⁸ Časopis založili básník Johannes R. Becher a literární historik Paul Wiegler v roce 1949, vydávala jej Akademie der Künste der DDR. Prvním šéfredaktorem se stal Peter Huchel. Monografickou práci k tomuto tématu vydal U. Schoor: SCHOOR, Uwe. *Das geheime Journal der Nation*. Berlin: Peter Lang, 1992.

ve Wilhelmshorstu u Postupimi, izolován od literárního života, pod policejním dohledem.⁴⁴⁹

Druhou básnickou sbírku *Chausseen Chausseen* tak vydal roku 1963 v SRN (S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main). Výrazně se proměnila její literární forma, Huchel opouští rýmované verše a přiklání se ke spíše kratším, nerýmovaným básním ve volném rytmu, s velmi hutnými, až obtížně srozumitelnými jazykovými obrazy. V porovnání s předválečnými básněmi atmosféra těchto veršů velmi potemněla. Pozdní dílo Petera Huchela představují sbírky *Gezählte Tage* (1972) a *Die neunte Stunde* (1979), vydané po emigraci na Západ (1971) v berlínském nakladatelství Suhrkamp. Kompozice obou těchto sbírek je na rozdíl od prvních dvou odlišná – nemísí se zde rané básně s aktuálními, v případě sbírky *Sečtené dny* jde o poezii z let 1963–1971 a ve sbírce *Devátá hodina* jsou to básně z let 1972–1979. První rok po emigraci strávil Peter Huchel v Římě, následně se usadil v jižním Německu nedaleko Freiburgu, kde zemřel ve věku 78 let. Posledních deset let života hodně cestoval, za lyrické dílo obdržel řadu ocenění, mj. Státní cenu NDR (1951), Cenu Theodora Fontane (1963, Západní Berlín), Rakouskou státní cenu za evropskou literaturu (1972) či Cenu Josepha Eichendorffa (1979, Mnichov).

Stálou konstantu Huchelova díla tvoří příroda, která buď představuje vlastní téma jeho básní, nebo se stává zdrojem básnických obrazů.

„In seinem Frühwerk erarbeitet sich Huchel eine Art poetisches Lexikon, das sich vor allem aus Kindheitserlebnissen und Naturbeobachtungen in der Mark Brandenbrug speist und auf das er in jedem seiner späteren Gedichtbände zurückgreift. Der ländliche Raum wird von Huchel mittels landwirtschaftlicher Fachbegriffe und regionaltypischer Ausdrücke als eine Gegenwelt zur modernen, großstädtischen Existenz immer wieder evoziert.“⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ Ve shodě se zkušeností, kterou autorce této práce sdělil v řízeném rozhovoru pro *Slovo za slovem* (Academia 2012) Ludvík Kundera, tedy že situace vždy byla na jedné straně vypjatější, zatímco na druhé volnější, píše Hans Dieter Zimmermann: „Die sechziger Jahre, die für die Tschechen voll Hoffnung waren, waren für Peter Huchel voll Verzweiflung: Er lebte isoliert und bespitzelt in seinem Haus in Wilhelmshorst bei Potsdam, nachdem ihm die SED-Funktionäre 1962 die Zeitschrift ‚Sinn und Form‘ aus der Hand gerissen hatten. Doch er war nicht ohne Freunde. Reiner Kunze war einer von ihnen, Ludvík Kundera ein anderer.“ Srov.: ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 56.

⁴⁵⁰ ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009, s. 721.

„V raném díle si Huchel vypracoval jakýsi poetický slovník, který se napájí především z dětských zážitků a pozorování přírody v Marce Braniborské, a Huchel na něj odkazuje v každé ze svých pozdějších básnických sbírek. Prostřednictvím regionalismů a odborných výrazů ze zemědělství tak neustále evokuje venkov jako opozici k modernímu světu velkoměsta.“ (Překlad autorka práce.)

Charakter venkova a „básníkův trvalý motivický rezervoár“ reprezentativně ukazuje první část Huchelovy první sbírky (z roku 1948) nazvaná *Herkunft (Původ)*. Zahrnuje nejstarší básně, které Huchel plánoval vydat již v roce 1933, a zčásti pak je doplněna i o básně novějšího data. Celá sbírka má trojčlennou kompozici – prostřední díl nadepsaný *Die Sternenreue (Hvězdný čeřen)* přináší básně z cest a opět přírodní lyriku. Formálně se nese v duchu raných básní. Proměnu poetiky dokládá třetí oddíl sbírky *Zwölf Nächte (Dvanáct nocí)*, který je básnickou odezvou let nacionálního socialismu a zážitků z války.

Huchelovy básně vynikají především nápadnou zvukovou výstavbou. *Kindlers Literatur-Lexikon* ve výčtu uvádí: kumulace aliterací a téměř izovokálních veršů jako „Oktober flog schon oben fort“ [...]. Nápadný je rovněž vysoký počet kompozit jako „Holunderhöhle“, „ginsterdicht“, „einsamkammer“ nebo „mutternackt“ a také odvozených neologismů vzniklých na základě transpozice slovního druhu („scherbig“, „beeren“, „pechen“).⁴⁵¹ Jestliže Huchel zpočátku užíval v hojné míře prostá přirovnání s „jako“, postupně je opouštěl a převahu získaly genitivní metafory, jež se ve vrcholném díle proměnily ve velmi strohé a takřka nesrozumitelné šifry. Editor Huchelových sebraných spisů (dvou svazků *Gesammelte Werke* vydaných v roce 1984 v nakladatelství Suhrkamp) Axel Vieregge označil vnitřní svět Huchelových básní za „privátní mytologii“. Vyznačuje se tíží obrazů a symbolů, znaků a reminiscencí čerpajících z antické a starověké východoasijské i teologické tradice; ke kouzlu tohoto světa patří enigmatické narážky, hravé asociace a vědomé citace.⁴⁵²

7.2 HUCHELOVY BÁSNĚ V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Také překladatel Kundera charakterizoval a interpretoval Huchelovu poezii nejen svými překlady, ale i metatexty – zejména prostřednictvím doslovů, jež připojil k oběma

⁴⁵¹ „... die Häufung von Alliterationen und nahezu isovokaler Zeilen wie ‚Oktober flog schon oben fort‘ [...] Auffällig sind auch eine Vielzahl von Komposita wie ‚Holunderhöhle‘, ‚ginsterdicht‘, ‚einsamkammer‘ oder ‚mutternackt‘ sowie Ableitungen von Neologismen durch Übertragung in eine andere Wortart (‚scherbig‘, ‚beeren‘, ‚pechen‘).“ Srov.: ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009, s. 721.

⁴⁵² HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, s. 172: „[Die Verse,] die beschwert sind von der Last der Bilder und Symbole, der Zeichen und Reminiszenzen aus dem Fundus antiker und alt-ostasiatischer und theologischer Tradition und zu deren irisierendem Reiz die ängstliche Andeutung, die spielerische Assoziation und das wissende Zitieren gehören: Huchels ‚Privatmythologie‘.“

českým vydáním, tedy ke sbírkám *Dvanáct nocí*⁴⁵³ a *Silnice silnice*⁴⁵⁴. Avšak dříve než Ludvík Kundera o Peteru Huchelovi pro české čtenáře začal psát, snažil se zpřístupnit jeho dílo na rozhlasových vlnách. Koncem roku 1955 připravil ve spolupráci s brněnskou redakcí Československého rozhlasu pořad s názvem „Básník německého venkova“.⁴⁵⁵ Petera Huchela představil pěti básněmi („Pozdní čas“, „Říjnové světlo“, „Řecké jitro“, „Moskva“, „Doma“), k nimž napsal také průvodní slovo. Hned v úvodu příspěvku podotýká:

„Huchelovo jméno je za hranicemi Německa neznámé snad i proto, že jeho poesie je velmi těžko přetlumočitelná; tak je vrostlá do německého jazyka, tak čerpá z nepřeborného bohatství lidového jazyka, tak je novátorská, tak svérázná.“⁴⁵⁶

První dvě Huchelovy básně, které pak vyšly česky knižně (a netřeba snad dodávat, že v Kunderově překladu), nalezneme na stranách 140 a 149–151 v knize *Německé portréty*.⁴⁵⁷ Již svými názvy příkladně reprezentují témata Huchelovy rané tvorby: Jmenují se „Říjnové světlo“ a „Doma“.⁴⁵⁸ Deskriptivní titul jasně deklaruje obsah – v prvním případě jde o podzimní tematiku, která má v německy psané poezii mimořádně silnou tradici. Mají-li být v tomto kontextu vzpomenu ti alespoň básníci, jež Kundera rovněž překládal, jsou to nepochybně Rainer Maria Rilke a Georg Trakl. Vyznění Huchelovy básně je však smírné, třebaže verbalizuje umírání, smutek a odcházení, nepřináší tragické pocity zmaru. Přesto není Huchelovi příroda *locus amoenus*, místo líbezné, zdaleka nejde o idylické líčení přírody s mytologickými výjevy, příroda je místo „přirozené“, proto se i ve verši brání patetické stylizaci, moralizování či démonizaci. Je to přirozené sociální prostředí, v němž žijí lidé na venkově. Touto básní, podobně jako básněmi „Kindheit in Alt-Langerwisch“ („Dětství

⁴⁵³ Srov. doslov „Kameny ke stavbě studie o Petru Huchelovi“ a rovněž „Překladatelovu poznámku“, in HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 129–136 a s. 137–138.

⁴⁵⁴ Srov. doslov „Vrstvy v pohybu“, in HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964, s. 90–94.

⁴⁵⁵ Scénář rozhlasového pořadu, 10 strojopisných stran. Pořad byl odvysílán na stanici Praha II, 9. 12. 1955 v 21.00–21.10 hod. Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁴⁵⁶ Scénář rozhlasového pořadu, 10 strojopisných stran. Pořad byl odvysílán na stanici Praha II, 9. 12. 1955 v 21.00–21.10 hod. Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁴⁵⁷ KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Praha: Československý spisovatel, 1956.

⁴⁵⁸ Tato báseň byla předtím otištěna časopisecky, viz: HUCHEL, Peter. Doma. *Literární noviny*, 1955, roč. 4, č. 51, s. 1.

ve vesnici Alt-Langerwisch⁴⁵⁹) či „Am Beifußhang“ („Pelyňková strán“⁴⁶⁰), odkazuje Huchel k tradiční německé lyrice 19. století. Jejich melancholické vyznění a toužebné volání po dětství umocňuje pravidelný rýmovaný verš s plynule zřetěženými obrazy, sycenými vzpomínkami; pro neologismy a prudké zvraty v obraznosti zde není prostor. Huchel se tak hlásí k renesanci přírodní lyriky, která na počátku třicátých let 20. století ožívala i v poezii Güntera Eicha, Martina Rasche či Elisabeth Langgässerové.⁴⁶¹

7.3 BÁSEŇ „ŘÍJNOVÉ SVĚTLO“

V německém originále zní báseň takto:

Oktoberlicht

Oktober, und die letzte Honigbirne
hat nun zum Fallen ihr Gewicht,
die Mücke im Altweiberzwirne
schmeckt noch wie Blut das letzte Licht,
das langsam saugt das Grün des Ahorns aus,
als ob der Baum von Spinnen stürbe,
mit Blättern, zackig wie die Fledermaus,
gesiedet von der Sonne mürbe.

Durchsüßt ist jedes Sterben von der Luft,
vom roten Rauch der Gladiolen,
bis in den Schlaf der Schwalben wird der Duft
die Traurigkeit des Lichts einholen,
bis in den Schlaf der satten Ackermäuse
poltert die letzte Walnuß ein,
die braun aus schwarzgrünem Gehäuse
ans Licht sprang als ein süßer Stein.

Oktober, und den Bastkorb voll und pfündig
die Magd in Spind und Kammer trägt,
der Garten, nur von ihrem Pflücken windig,
hat sich ins müde Laub gelegt,

⁴⁵⁹ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 14–15.

⁴⁶⁰ Český překlad in HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 23.

⁴⁶¹ ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009, s. 721.

und was noch zuckt im weißen Spinnenzwirne,
es flöge gern zurück ins Licht,
das sich vom Ast die letzte Birne,
den süßen Gröps des Herbstes bricht.⁴⁶²

Kunderův překlad z poloviny padesátých let, pro další zveřejnění dále nerevidovaný (s výjimkou pravopisné úpravy z původního „vyssává“ na současné „vysává“ a náhrady výrazu „dým“ za „dech“ ve druhém verši druhé strofy), má následující znění:

Říjnové světlo

Říjen. Poslední zmedovělá hruška
uzrála nyní pro svůj pád
a v babím létě ještě muška
krev světla spěchá vychutnat,
světla, jež všechnu zeleň vysává
z javoru, jak by zmíral od pavoučků,
list svěsil netopýří křídla svá,
drcená sluncem pomaloučku.

Vzduchem dnes voní každé umírání
a rudým dechem mečíků,
až do snu ptáků div že nedohání
ta vůně světlo v zániku,
až do snu nasycených polních myši
ořechy div že netlukou,
když hnědé z černožlutých skrýší
do světla sladce rozpuknou.

Říjen. Koš z proutí naplněn je celý,
děvče jej odnáší a sad,
od trhající rukou rozvichřelý,
do listí unaveně pad,
kdeco se chvěje v bílé pavučině,
chtíc ještě vzlétnout do světla,
jež hrušku trhá z větve líně,
poslední sladkost, která létem plá.⁴⁶³

⁴⁶² HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, s. 20.

⁴⁶³ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 29–30.

Po formální stránce vykazují obě jazykové varianty stejný rozsah, tři strofy po osmi verších se střídavým rýmem abab. Hned v prvním verši (a podruhé na stejném veršovém půdorysu v prvním verši třetí strofy) však v překladové verzi překvapí posun v užití interpunkce – bezprostředně za úvodní slovo básně Kundera klade tečku a navozuje tím atmosféru konečnosti, uzavřenosti. Nechává absolutně působit jediné slovo, jímž vymezuje vstup do obrazového světa básně. Navzdory takto silnému sémantickému účinku je však verš rytmicky plynulý, a tato instrumentace nepředstavuje v chápání básně posun, jen zesiluje autorovu intenci. To však už nelze tvrdit o účinku opakování, jež se v první sloce vyskytuje na dvou úrovních – jako doslovné, v případě výrazu „světlo“, a v podobě násobného užití deminutiv („pavoučků/pomaloučku“ a též „muška“, navíc v rýmové pozici, jež na jedné straně opakování pochopitelně motivuje, ale na druhé straně svým příznakovým postavením v rámci verše účinek takového posunu zesiluje). V českém znění tak dochází k jisté fragmentarizaci výpovědi, a to jednak vytyčením slova světlo, jednak formálním osamostatněním posledního dvojverší sloky, které je vytrženo z větné struktury. Užití deminutiv pak sugeruje idylizaci přírody, zatímco prosté originální znění, formulované jako plynulé, rozvětvené a přitom soudržné souvětí, tento dojem nevyvolává. Jiné je rovněž užití tropů – Huchel vědomě a opakovaně pracuje s prostým přirovnáním, v němž přirovnávané a přirovnávající klade prostě vedle sebe: „schmeckt das letzte Licht wie Blut“, „zackig wie die Fledermaus“, „als ob der Baum von Spinnen stürbe“, „sprang als süßer Stein“. Kundera z těchto čtyř příkladů zachovává přirovnání jen v syntaktické konstrukci „jak by zmíral od pavoučků“, jinak užívá genitivní metafory nebo obraz dekonkretizuje: „krev světla“, „list svěsil svá netopýří křídla“, „rozpuknou sladce“. Vzhledem k postupné proměně Huchelovy poetiky, jak byla naznačena výše, by tedy bylo u této rané básně žádoucí zachovat i v překladu přirovnání, neboť byla pro ranou Huchelovu tvorbu typickým poetickým prostředkem. „Romantizující“ sémantický posun lze vysledovat také v překladu spojení „bis in den Schlaf“, které je do češtiny převedeno jako „až do snu“, a „die Traurigkeit des Lichts“, jež se v češtině proměňuje ve „světlo v zániku“. Pro nářeční výraz „der Gröps“ v posledním verši básně Kundera nehledal (nebo spíše nenašel) český ekvivalent, a podobně eliminoval i párové spojení „voll und pfündig“ či „in Spind und Kammer“. Tento postup, nazývaný teoretikem překladu Peterem Newmarkem „translation by omission“, je legitimní: Náhrada nářečního výrazu dialektem cílového jazyka by nezapadala do kontextu autorova díla, transponovala by ho do prostředí, kam nepatří, a nutně by působila směšně. Slovní dvojice, v němčině

často ustálené i v důsledku aliterace, nejsou v češtině zdaleka tak frekventované, a překladatel tento úzus respektuje. Přesto na některých místech jednoduchost, prostotu a konkrétnost Huchelovy poezie potlačuje určitý „básnivý akcent“ Kunderova převodu do češtiny (užití genitivních metafor či veršů s poetismy: „ořechy div že netlukou“, „sladkost, která létem plá“). Jeho účinek však na jiných místech opět zmírňuje kompenzace, např. užitím nespisovného tvaru v rýmové pozici, tedy slovesného přičestí minulého s odsunutým koncovým konsonantem „pad“ namísto „padl“, zlogičtění konstrukce zopakováním slova „světlo“ v první strofě, zjednodušením některých obrazů („durchsüßt von der Luft“ – „voní vzduchem“, „die Magd trägt den Korb in Spind und Kammer“ – „děvče jej odnáší“ apod.). Poetizace verše, jež je pro překladatele Kunderu příznačná, by však neměla být chápána jako odsudek Kunderových překladů. Naopak, právě díky tomuto „básnickému gestu“ obtojí překlady jako svébytné básně v češtině a nepůsobí „překladově“ (čili „kostrbatě“, „provizorně“). Nemohou tak ovšem uniknout údělu každého překladového díla – zastarávání.

7.4 KE GENEZI A RECEPCI ČESKÝCH VYDÁNÍ

Na sklonku roku 1956 se Kundera dopisem z 11. prosince 1956, adresovaným redaktorce Heleně Helceletové, obrací na Státní nakladatelství krásné literatury s návrhem vydat česky Huchelovu sbírku *Gedichte*. K dopisu, v němž podtrhuje Huchelův význam a přínos pro nakladatelství (slovy

„Dnes si myslím, že samostatný svazek Huchela je vedle svazků Bechera, Brechta [...] a Weinerta zcela logický a že by to i z hlediska nakladatelského mohl být objev. Pokud vím, je Huchel kromě časopiseckých drobností v Polsku a ve Francii za hranicemi Německa dosud terra inkognita.“⁴⁶⁴),

pak připojuje také překladovou ukázkou, třetí oddíl básnické sbírky nazvaný „Dvanáct nocí“. Překlad celé sbírky slibuje dodat v létě 1957. K tomu v dopise dále poznamenává:

⁴⁶⁴ Z dopisu Ludvíka Kundery z 11. 12. 1956 adresovaného Heleně Helceletové, redaktorce SNKL. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

„Vcelku má svazek Huchelových Básní v originále zhruba 100 stránek. Překládám si jej zvolna pro své vlastní potěšení. Během práce jsem si stále jasněji uvědomoval, že by toto potěšení snad mohlo sdílet i mnohem víc lidí, že by to zkrátka bylo zralé na vydání. Jistě k tomu přispělo hodně i bolestně vykoupené poznání, že se mi snad /snad!/ podařilo po dlouhém tápání najít ‚klíč‘ k překládání této zdánlivě nepřeložitelné poesie. Posuďte sami.“⁴⁶⁵

Sbírka nakonec vyšla v roce 1958, avšak v nakladatelství Mladá fronta. V „Překladaťelově poznámce“ k tomuto vydání pak Kundera onen „klíč“ dešifroval následovně:

„Překladaťel si nad verši Petera Huchela nejednou zoufal, a to i poté, co – snad – našel složité vroubkovaný český ‚klíč‘ k této poezii. Poskytl mu jej Karel Toman, mistr kázně a pregnantnosti, a čtveřice velkých H v nové české poezii: Hora (hudbou veršových závěrů a překladem Pasternaka), Halas (‚moderní archaizací‘ jazyka, nejedním pocitem i barvami podzimních básní), Holan (novotvary, eufonickými prvky) a Hrubín (intonační linií). – To vše jsou však jen pomocné klíče k formě Huchelových veršů, nikoli k nejvlastnějšímu světu jeho poezie. Důvěrnost Huchelova vztahu k vesnici najdeme u nás snad jen v raných verších Jana Čarka nebo Petra Křičky, jejichž verš však v ničem nepřiléhá k verši Huchelovu. Stejně by pokus o ‚přesazení‘ Huchelovy poezie do rámce české vesnice mohl vyznít jen a jen komicky. Překlad je přece, brechtovsky řečeno, jistá forma ‚zcizení‘. Mathesius jednou žertem, ale pronikavě, poznamenal: ‚Překladaťel má občas použít cizí vazby, aby klamaného čtenáře upozornil, že nečte ‚originál‘.“⁴⁶⁶

Ve sbírce *Dvanáct nocí* tak hojně nalezneme slovtvorné novotvary, které se zakládají na transpozici slovního druhu, což je pro Huchela postup typický. Odvozování pomocí koncovek je v češtině nejpřirozenější způsob tvorby slov, a tak Kundera dává vzniknout novým adjektivům, jako „šalvějný“ (plamen), „věderný“ (hřmot), (bolák) „rozchřestělý“, (větve) „očadlé“, i adverbiím, jako „žabatě“ (vodník vyskočí), „rybnatě“ (mžourá), (u plotu) „kopřivnato“, v menší míře pak i substantivům, jako „shnilota“, (bitevní) „ohnivina“, „naťoví“, nebo slovesům, jako např. „zavichří“ (podzime), (zem) „polnatí“.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ Z dopisu Ludvíka Kundery z 11. 12. 1956 adresovaného Heleně Helceletové, redaktorce SNKL. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁴⁶⁶ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 137.

⁴⁶⁷ Příklady jsou uvedeny jen v češtině, protože obvykle neexistuje přímý ekvivalent ve výchozím jazyce, k jazykové inovaci dochází v rámci celé básně.

V některých případech šlo překladateli jen o „nový odstín slov“, jak připouští v „Překladaťelově poznámce“:

„Překladatel tvořil novotvary zvláště pomocí nových koncovek, vytvářejících nový odstín slov (nejenom v rýmech), a vybíral si k tomu hlavně slova z oblasti, v níž i Huchelův slovník je nejbohatší: mlha, močál apod.“⁴⁶⁸

Lze připustit, že deriváty od slova „mlha“ jsou v překladovém textu poměrně frekventované. Na základě empirické analýzy překladu byly zjištěny tyto konkrétní příklady: „mha“, „mlžina“ („mlžiny jezerní“), „mlžný“ („mlžná tma“, ale i „mlžné vrány“, „mlžná koza“) a „mlžnatý“ („mlžnatý les“). Po ověření v *Příručním slovníku jazyka českého*⁴⁶⁹ však není možné – s výjimkou lexému „mlžnatý“ – souhlasit s tvrzením, že jde o novotvary. *Příruční slovník* je uvádí, třebaže někdy s příznakem *, značícím „výraz málo užívaný“. Výskyt příbuzných slov k výrazu „močál“ dokonce nebyl v překladu zaznamenán vůbec. Naopak mimo sémantiku „mlh“ a „močálů“ lze doložit výrazy nově utvořené, a sice adjektiva odvozená ze substantiv pomocí sufixů, jako například „hladný“ (skot), „dýmná“ (kuchyně), „zimavá“ (obloha), ojediněle i substantiva, která vložím infixu získávají nové sémantické vyznění, jako například „pustotina“. Ad hoc tvořená kompozita, příznačná pro německý text, nalezneme v překladu jen ojediněle, pěkným příkladem jsou třeba „srporohá“ stáda nebo „dávnokrát“. Velmi uvážlivě překladatel nakládal i s dialektismy. V poznámce k tomu podotýká:

„O tom, jaké groteskní výsledky by mohly vzejít z neuváženého hýření různými nářečnými slovy a obraty, netřeba se snad šířit. Překladatel přesto některá taková slova do překladu vpašoval, pevně však doufá, že to čtenář nepostřehl.“⁴⁷⁰

Jako příklad takto „vpašovaných“ dialektismů lze uvést slovo „plucar“, u něhož *Příruční slovník jazyka českého* uvádí též dubletní tvar „ploch“, příznak „dial.“ a vykládá jeho význam jako „hliněný džbán n. jiná baňatá nádoba“. Dále byl užit také výraz „rež“ coby nářeční (či zřídka užívané) označení pro žito a adjektivum „rujný“, dle

⁴⁶⁸ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 138.

⁴⁶⁹ *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství, 1935–1957.

⁴⁷⁰ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 138.

PSJČ knižní a nářeční výraz s významem „smyslný, bujný, divoký“, od něhož Kundera dále odvozuje substantivum „rujnost“ („rujnost mu vnikne do očí“).

Kromě „vhledu do své překladatelské kuchyně“ přináší Kundera v komentovaném svazku také interpretační stanoviska a uvádí Huchelovo dílo do literárněhistorických souvislostí. V doslovu nazvaném „Kameny ke stavbě studie o Petru Huchelovi“ vymezuje básníkovu dílo zprvu negativně vůči jiným autorům, tendencím či poetikám⁴⁷¹ a v závěrečné syntéze jej vřazuje do mezinárodního kontextu:

„Cesta, po níž kráčí, vine se v české poezii snad kdesi mezi Tomanem a Halasem, v ruské mezi Jeseninem a Bragrickým, ve francouzské mezi prokletými básníky a Desnosem.“⁴⁷²

Jmen však zazní mnohem víc, a protože rozsah ani účel knižního doslovu neumožňují podrobnou argumentaci, je nutno chápat toto odvážné interpretační gesto jen jako vymezení mantinelů, aby se čtenář lépe orientoval. Již název doslovu napovídá, že Kundera zamýšlel sepsat rozsáhlejší studii, resp. monografii věnovanou osobnosti a dílu Petera Huchela, avšak tento záměr nerealizoval.⁴⁷³

⁴⁷¹ „Jeho verš [...] nebyl stížen zbytky expresionistické slovní křeče ani nebyl zjevně politicky angažován. [...] Rozbil ustálenou idylickou tvářnost ‚básníků venkova‘ /v Německu ve zjednodušené zkratce eichendorffskou, u nás třeba hálkovskou/. [...] Groteskní hyperbolou tu je oficiální venkovská literatura nacistického Německa, jehož výrazně stupidní heslo ‚Blubo‘ /Blut und Boden/ mělo v důsledcích jen jediný výklad: že půda německého venkova je mocnou líhni, ideálním plemeništěm čisté rasy, že tam pangermánská dobytčinnost má nekonečné zdroje poddajného ‚lidského materiálu‘. S tímto vulgárním mýtem nemá Huchelovo stoprocentní venkovanství nic společného. Huchel stojí právě na opačném pólu, je dalek i všeho sentimentálního vzývání rodné hroudy, jak je u nás za první republiky pěstovali ruralisté. [...] Huchel není tragik, nýbrž spíše elegik. Jako venkovský člověk není totiž [...] bytostně vykořeněný.“ Srov.: HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 129–131.

⁴⁷² HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 136.

⁴⁷³ Petera Huchela o tomto svém záměru Kundera informoval v dopise z 25. 6. 1960: „Ich hoffe man hat Dir gesagt, dass ich ein Buch über Dich schreiben will und zwar für den Verlag eurer Akademie. Und ich hoffe, dass Du einverstanden bist und dass mir das Buch gelingt. Aber dazu kommen wir bestimmt noch. Wenn alles klappt, dann werde ich viel ‚Fragebogen‘ schicken und dann müsste ich auch auf Platz und Stelle in Berlin das und jenes studieren, die vorhandenen Dissertationsarbeiten, alte Zeitschriften usw. Ich freue mich auf diese Arbeit.“ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců. Vedle zmínek v osobní korespondenci záměr pokročil až ke smlouvě o dílo uzavřené mezi Německou akademií umění a Ludvíkem Kunderou dne 5. 4. 1961 v Berlíně, jež byla po roce prodloužena (17. 5. 1962), avšak z vydání sešlo. Smlouvy jsou uloženy v archivu Německé akademie umění v Berlíně, katalog přístupný online [cit. 2013-06-13]. Dostupné z <http://www.adk.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3661&be_kurz=24&ve_vnum=0#4b756e64657261x38>.

Na české vydání Huchelových veršů reagoval germanista Vladimír Kafka recenzí svazku v *Kruhu, bulletinu nakl. Mladá fronta*⁴⁷⁴, v níž polemizuje s Kunderou v otázce souvislostí mezi Huchelovou poezií a německým expresionismem. Kafka zde uvádí:

„Nemohu si pomoci, vidím (na rozdíl od Ludvíka Kundery, autora doslovu) v Huchelově poezii odraz německého expresionismu. Tento expresionismus – chápeme-li ho v širším smyslu, než jaký mu dává ne jeden efemérní manifest – nebyl ostatně jen dobovou záležitostí či dokonce módou (nelze ho označit ani paušálně jako reakční, jak to mnozí dělají, vždyť z něho vyšel Becher, poznamenal Brechta, L. Franka a spousta jiných). Je integrální, byť ne dominující, složkou celé moderní německé poezie. Nejde o to, že by měl na Huchela ‚vliv‘, nýbrž o to, že se Huchel nemohl zázrakem vymknout ze své situace, doby, jejího životního pocitu a básnického výrazu, který mu dávala.“⁴⁷⁵

V Kunderově doslovu, na nějž se Kafka odvolává, jsme neshledali odmítnutí souvislosti mezi expresionismem a Huchelovou poezií, pokud za ně nelze považovat dvě poněkud „expresivní“ formulace hned v úvodu doslovu:

„V době vrcholícího i kocovinného už expresionismu (jediné typicky německé moderny prvé půle dvacátého století), prorůstajícího zvolna odbojnou literaturou politické levice a přecházejícího posléze v emigrantské kapitole v slavnou éru bojovně protifašistické literatury, stál zde Huchel zdánlivě stranou všech politických i literárních bitev. [...] Jeho verš však nebyl stížen zbytky expresionistické slovní křeče.“⁴⁷⁶

Vedle drobných zmínek je vztahu Huchel-expresionismus věnován jeden celý oddíl doslovu, uvedený větou: „Nemůže být ovšem bez básnického rodokmenu.“ Kundera spatřuje spojitost Huchelovy poetiky především s „dědy expresionismu“, jak uvádí, G. Traklem a G. Heymem; u Trakla pak výslovně píše:

„S Traklem pojí Huchela četné podružnosti: smysl pro vnitřní instrumentaci verše, zvláště aliteraci, smysl pro barvy, zvláště podzimní, smysl pro zkratku, živelné vnímání přírody ve střídě ročních dob, poutnický motiv, srostlost s chudými venkovskými lidmi (jen namátkou: děvečka Huchelových básní a Traklův cyklus *Mladá děvečka*)... až po příbuzenství slovníku. Součet těchto podružností je nepodružný.“⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ KAFKA, Vladimír. K básním Petera Huchela. *Kruh, bulletin nakl. Mladá fronta*, 1958, č. 4, s. 178–179. Též in: KAFKA, Vladimír. *Studie a úvahy o německé literatuře*. Praha: Kra, 1995.

⁴⁷⁵ KAFKA, Vladimír. *Studie a úvahy o německé literatuře*. Praha: Kra, 1995, s. 218.

⁴⁷⁶ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 129.

⁴⁷⁷ HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 133.

V tomto srovnání se odráží Kunderova hluboká znalost Traklova díla, jímž se dlouhodobě zabýval rovněž jako překladatel.

Huchelovu spřízněnost s poezií Georga Trakla, ale i Paula Celana Kundera rovněž připomíná v doslovu „Vrstvy v pohybu“ ke druhému českému svazku *Silnice silnice*, v němž upozorňuje především na společné slovanské motivy (u Huchela zejména polské a bulharské):

„Huchelova poezie se tu překvapivě dotýká – téměř dotýká – světa jiného německého básníka dneška, Paula Celana, světa jiných kořenů a barev, ale rovněž citelně poznamenaného slovanstvím. Ostatně když Peter Huchel odpovídal na anketu kteréhosi časopisu o literárních láskách, vyjmenoval těchto pět jmen: Büchner, Baudelaire, Rimbaud, Trakl, Jesenin. Z této pětice jistě nepojí Huchela se slovanským světem pouze Jesenin, nýbrž i Trakl, jehož slovanství nebude třeba dokazovat křestním listem (ačkoliv i to je snadné), nýbrž rozbořem jeho poezie...“⁴⁷⁸

Překvapivým zjištěním po důkladné rešerši je prakticky nulový literárněkritický ohlas na překlady Huchelovy poezie. Kromě zmíněného článku Vladimíra Kafky jsme v dobovém tisku nezaznamenali žádnou další recenzi ani kritiku. Přitom přípravě obou svazků, jak je zřejmé z výše uvedených citací, věnoval překladatel velkou péči, v obou případech se jedná o komentovaná vydání ve velkých pražských nakladatelstvích.

7.5 OSOBNÍ STYKY BÁSNÍKA S PŘEKLADATELEM

Také s Peterem Huchelem se Ludvík Kundera osobně znal, a to již od roku 1954, kdy podnikl dvouměsíční cestu do NDR. Okolnosti seznámení pak vylíčil v textu „Cesta za tajemstvím“, jenž je součástí *Německých portrétů*:

„Nežli jsem přijel do Německa, četl jsem od Petera Huchela snad dvě tři básně. Všechny byly obestřeny přísivitem tajemství. Nad nejedním slovem či slovním spojením jsem stál bezradný, nejednou jsem také zatoužil po slovníku, pronásledován pochybami, zdali některé běžné slovo nemá snad ještě nějaký ukrytý význam, který se prosadí jen v sousedství jistých slov. Jinak jsem jen věděl, že básník už překročil padesátku.

Sotva jsem přijel do Berlína a začal se pítit po jeho knížkách, dozvěděl jsem se, že je to – navzdory vysokým počtům, jichž se mu dostalo – stále a stále jen autor jediné sbírky s lakonickým

⁴⁷⁸ HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964, s. 93.

názvem ‚Básně‘, v níž nejstarší básně jsou datovány rokem 1925. Ale tu knížku neměli v žádném knihkupectví, přestože jsem všude slyšel jeden hlas, že se poesie vůbec neprodává. [...]

Míjely týdny a mé prvopočáteční rozhodnutí navštívit Petera Huchela a pokusit se přímo v rozhovoru s ním vyloupnout oříšek onoho tajemství, které mě tak znepokojovalo, toto rozhodnutí bylo jen posilováno. [...]

Míjely týdny a ztrácel jsem zvolna naději. Na všechny otázky zněla vždy táž odpověď: Bohužel, Peter Huchel je dosud v západním Německu.

Náhle a už zcela nečekaně mi řekli, že přijel a že k němu mám přijít v poslední večer svého pobytu v Německu. Neměl jsem už čas jakkoli se na tuto návštěvu ‚připravit‘, ostatně neměl jsem ani možnost. Jeho sbírku jsem stále sháněl nadarmo. Ke všemu se mi ještě přihodilo to, co dělám nejméně rád a co u jiných také nejméně rád snáším: opozdil jsem se. Opozdil jsem se o celé dvě hodiny! Teprve mnohem později jsem docenil takt, s nímž tuto nevyčválanost Peter Huchel překlenul, podotýkáje jen s lítostí, že teď za tmy už nemohu vidět jejich krásnou podzimní zahradu, která na mne působila dojmem pravého lesa. Hlomezili v něm dosud Huchelovi synci a ani jsem si v rychlosti neověřil, jestli jsou tři nebo čtyři – bylo to prostě několik schůdků – od vytáhlého už chlapička po skrčka dosud napůl batolivého.⁴⁷⁹

Celkem bez přechodu začal pak Peter Huchel [...] chválit českou poesii. Ihned si vybavil některá jména: Bezruč (ve stále nepřekonaných překladech Rudolfa Fuchse), Březinu, Sovu, Machara, Vrchlického. A jako tolik jiných německých básníků Huchel sám od sebe podotkl, že takovou poesii, jako je česká, by s někým, kdo ovládá jazyk, docela rád i překládal. [...]

Čas plynul, naplněn tím, čemu říkáme ‚atmosféra‘.⁴⁸⁰

Na toto první setkání navázala vzájemná korespondence a další četné osobní návštěvy. Přípravu prvního knižního vydání Huchelovy sbírky v češtině doprovázelo několik dopisů (srov. v této práci OBRAZOVÉ PŘÍLOHY), v nichž si překladatel společně s autorem vyjasňovali, které německé vydání (první z roku 1948, nebo druhé rozšířené z roku 1956) bude předlohou českého, překladatel žádal o výklad nejasných veršů⁴⁸¹ a o odpověď na „dotazník“⁴⁸².

⁴⁷⁹ Peter Huchel měl s Monicou Melis, později Huchelovou, syna Stephana, narozeného v roce 1949. Monica měla z předchozího manželství dceru Evu Catharinu (nar. 1939) a syna Rogera (nar. 1940). Poznámka autorky této práce, není součástí citace.

⁴⁸⁰ KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 141–142.

⁴⁸¹ Např. v dopise z 23. 2. 1958 Ludvík Kundera píše: „Noch eine Frage: Können Sie mir ein bisschen die letzten 2 Verse auf der Seite 36 /Dezember/ erklären? Ich ahne den Sinn, aber doch...“ Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁴⁸² V témže dopise z 23. 2. 1958: „Vielen vielen Dank [...] für die so ausführliche Antwort auf meinen ‚Fragebogen‘. So konnte ich, besonders in der Botanik, einige Irrtümer vermeiden.“ – Podobnou zkušenost potvrzuje i Monica Huchel, sama překladatelka: „1956 reisten wir [Monica und Peter Huchel] nach Polen. In Polen, der Tschechoslowakei, in Ungarn, Frankreich und in England wurden jetzt Huchels Gedichte übersetzt. Er hatte sehr gute Übersetzer und war selbst unermüdlich in Auskünften, die sie bei

Společná korespondence však dokládá také širší spolupráci – Kundera Huchelovi zasílá výsledky své práce (vedle vlastních básní např. i katalog k výstavě Alfreda Kubina či Halasovu sbírku *A co básník*, z níž německému čtenáři i konkrétně doporučuje některé básně, jak je zřejmé z dopisu z 23. února 1958) a přijímá také „zakázky“ pro časopis *Sinn und Form*: v dubnu 1958, kdy zemřel Vítězslav Nezval, tak například shrnuje pro Petera Huchela výběr z nekrologů, doporučuje k překladu některé básně a omlouvá se za stále nedodanou studii o Luisi Fűrbergovi (dopis z 29. dubna 1958, k Nezvalovi a Fűrbergovi se pak vrací rovněž v dopise z 16. července 1958⁴⁸³). Jindy je to naopak Kundera, kdo (pro připravovanou antologii) žádá o doporučení jmen „mladých evropských lyriků“ z NDR, Spolkové republiky, Rakouska a Švýcarska⁴⁸⁴ či o formální pozvání k pracovní návštěvě Berlína⁴⁸⁵.

Pracovní kontakty přerostly v osobní přátelství, jež bylo oboustranně ceněné, o čemž svědčí i sekundární literatura. Například německý literární historik Hans Dieter Zimmermann uvádí:

„Als Kundera ab Mitte der fünfziger Jahre Schwierigkeiten in Prag und Brunn hatte, half ihm Huchel, so gut er konnte. Als Huchel in den sechziger Jahren verfemt war, unterstützte ihn Kundera. 1958

seinen unüblichen Wortschöpfungen brauchten. Huchel wird oft als Naturlyriker bezeichnet, weil er viele seiner Bilder aus der Natur nahm. Die Natur und besonders die Pflanzen sind aber der Schrecken für jeden Übersetzer.“ EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992, s. 140.

⁴⁸³ Mezi těmito daty se uskutečnilo také osobní setkání Kundery a Huchela, jak je zřejmé mj. z proměněné formy oslovení v dopise – Kundera Huchelovi tyká – a ze závěrečné věty: „Die Stunden draussen bei euch waren die schönsten diesmal in der DDR.“ Dopis z 16. 7. 1958, srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců. Zmiňovaná studie o L. Fűrbergovi byla publikována roku 1959 v časopise *Sinn und Form*, stejně jako Kunderova báseň „Devátá vlna“: KUNDERA, Ludvík. „Jedes Glück heißt Böhmen“ – Aus Aufzeichnungen über Louis Fűrberg. *Sinn und Form*, 1959, č. 2, s. 300–311. A dále: KUNDERA, Ludvík. Die neunte Welle. *Sinn und Form*, 1959, č. 2, s. 298–299. Übersetzt von Louis Fűrberg.

⁴⁸⁴ V této souvislosti je pozoruhodné – jakkoli nepřekvapivé – „rozložení znalostí“ a osobní tón, jak dokládá citát z Kunderova dopisu datovaného 27. 2. 1959: „... es handelt sich um eine Anthologie junger europäischer Lyrik. Jung im breiten Sinne bis Fühmann oder Kundera. Könntest Du mir je 2-3 oder 4 Lyriker aus der DDR, aus der Bundesrepublik, aus Oesterreich und der Schweiz nennen, die etwas Neues bringen und dabei fortschrittlich sind? meine ‚Vorschläge‘: DDR: Fühmann, Bobrowski /bitte um Adresse!/ und wer noch? Bundesrepublik: Bachmann /bitte um Adresse!/, Schumacher?, Celan /benimmt er sich ‚gut‘?/ Oesterreich: Christine Busta und weiter? Schweiz: ???“ Dopis z 27. 2. 1959, srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁴⁸⁵ V dopise z 21. 5. 1959: „Ich übersetze Brechts ‚Ui‘ und moechte sehr gern die Berliner Aufführung sehen und im Brecht-Archiv etwas studieren, brauche aber für eine Reise in die DDR /auf eigene Kosten/ eine rein formelle Einladung. Koennte das die Akademie der Künste tun? /Ich koennte auch bei dieser Gelegenheit über etwas vortragen, jetzt auch sogar schon über die tschechische Poesie des XX. Jahrhunderts!“ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

veröffentlichte Kundera seine Übersetzung von Huchels erstem Band ‚Gedichte‘ und 1964 brachte er ‚Chausseen Chausseen‘ in tschechischer Sprache heraus. 1963 nannte Huchel Ludvík Kundera ‚den einzigen Freund in schwierigen Jahren‘. Nach 1968 erlitt Kundera in der Tschechoslowakei dann dasselbe Schicksal, dem Huchel mit seiner Ausreise aus der DDR erst 1971 entging: Publikationsverbot, Bespitzelung, Isolation.⁴⁸⁶

Rovněž Huchelova žena Monica ve vzpomínkách na dlouhé roky, prožívané v izolaci ve Wilhelmshorstu, píše:

„Jetzt lebten wir in Wilhelmshorst wie im Exil. Die Post wurde zensiert. [...] Es kamen Ludvík Kundera und hin und wieder Jan und Annette Nilsen, zwei norwegische Volkshochschullehrer, die ihre Schüler mitbrachten. Manchmal kamen heimlich Oststudenten und auch der Lyriker Uwe Grüning [...]. Es war nicht so, daß wir völlig isoliert waren, aber wenn man die Besuche auf neun Jahre verteilt, ist es fast nichts. Es gab auch viele, die nicht mehr den Mut hatten, zu uns zu kommen.“⁴⁸⁷

Nepřímo ocenil vzájemné blízké Huchelovy a Kunderovy styky také Axel Vieregg, editor Huchelových sebraných spisů, který v doslovu konstatuje:

„Huchel arbeitete sehr sorgfältig mit seinen Übersetzern und manchen Biographen zusammen und überließ ihnen zur Information auch Material, das nicht zur Veröffentlichung gedacht war. So konnte aus deren Besitz manches ergänzt werden, vor allem von Ludvík Kundera (ČSSR), Henry Beissel (Kanada), Michael Hamburger (England) und Livia Z. Wittmann (Neuseeland).“⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 56.

„Když začal mít Kundera od poloviny padesátých let potíže v Praze a Brně, pomáhal mu Huchel, jak jen mohl. Když byl v šedesátých letech odvržen Huchel, podporoval ho Kundera. V roce 1958 Kundera publikoval překlad Huchelovy první sbírky ‚Gedichte‘ a v roce 1964 vydal česky ‚Chausseen Chausseen‘. Roku 1963 nazval Huchel Ludvíka Kunderu ‚jediným přítelem v těžkých letech‘. Po roce 1968 pak Kunderu v Československu potkal tentýž osud, jemuž Huchel unikl až roku 1971 vycestováním z NDR: publikační zákaz, špiclování, izolace.“ (Překlad autorka práce.)

⁴⁸⁷ EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992, s. 149–150.

„Žili jsme teď ve Wilhelmshorstu jako v exilu. Pošta byla cenzurována. [...] Přijížděl Ludvík Kundera a příležitostně Jan a Annette Nilsenovi, norští vysokoškolští učitelé se svými žáky. Někdy tajně přijížděli studenti z Východu a také básník Uwe Grüning [...]. Ne že bychom byli v naprosté izolaci, ale když se ty návštěvy rozpočtou na devět let, je to jako nic. A bylo i hodně těch, kteří pak už neměli odvahu k nám přijet.“ (Překlad autorka práce.)

⁴⁸⁸ HUCHEL, Peter. *Gesammelte Werke. Band 1 – Die Gedichte*. [hg. von Axel Vieregg]. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984.

„Huchel spolupracoval velmi pečlivě se svými překladateli a některými biografi, a pro informaci jim poskytoval též materiál, který nebyl zamýšlen k publikování. Mnohé tak mohlo být [ve vydání Sebraných spisů] doplněno i z jejich vlastnictví, především Ludvíka Kundery (ČSSR), Henryho Beissela (Kanada), Michaela Hamburgera (Anglie) a Livie Z. Wittmannové (Nový Zéland).“ (Překlad autorka práce.)

Stručnou zmínku o přátelství Petera Huchela a Ludvíka Kundery přináší také Huchelova biografie, prezentovaná nakladatelstvím Suhrkamp.⁴⁸⁹

Korespondenci s Peterem Huchelem uložil Ludvík Kundera k 30. lednu 1995 do archivu berlínské Akademie umění (Akademie der Künste, Pariser Platz 4, 10117 Berlin). Kunderův archiv „Ludvik-Kundera-Sammlung“ čítá celkem 40 položek a jeho rozsah odpovídá 0,35 m.⁴⁹⁰ Je rozříděný do pěti oddílů: 1) Korespondence (pododdíly Korespondence s osobnostmi, Korespondence s institucemi), 2) Rukopisy děl, 3) Pracovní materiál, 4) Fotografie, 5) Cizí rukopisy. Korespondence s Peterem Huchelem pokrývá období od 23. února 1955 do 22. prosince 1971, a zaměřuje se zejména na otázky překladu a vydání Huchelových sbírek (v Kunderově překladu), a také plánované monografie o Huchelovi z pera Ludvíka Kundery.⁴⁹¹ K monografii jsou v archivu uloženy rovněž smlouvy o dílo uzavřené mezi Ludvíkem Kunderou a Akademií umění NDR.⁴⁹²

Paralelně s osobními styky udržovali oba lyrici také literární dialog a vzájemně si dedikovali básně. Ludvík Kundera věnoval Peteru Huchelovi báseň nazvanou „Podzim u jezer“. V Kunderově pozůstalosti existuje datovaný strojopis s ručně psanou

⁴⁸⁹ [cit. 2013-05-27]. Dostupné z <http://www.suhrkamp.de/autoren/peter_huchel_2134.html>.

⁴⁹⁰ Viz elektronický katalog archivu Německé akademie umění [cit. 2013-03-14] dostupný z <http://www.adk.de/de/archiv/archivbestand/literatur/index.htm?hg=literatur&we_objectID=352>, resp. <<http://www.adk.findbuch.net>>. Kromě korespondence s Peterem Huchelem jsou v archivu dále uloženy dokumenty z let 1955–1992, jež odrážejí Kunderovu spolupráci s Erichem Arendtem, Johannesem Bobrowským, Bertoltem Brechtem, Franzem Fühmannem, Reinerem Kunzem a Helene Weigelovou. Jedná se o korespondenci, rukopisy, pracovní materiály a fotografie.

⁴⁹¹ Katalogizační lístek, dostupný online, ke korespondenci s Huchelem uvádí [cit. 2013-06-13]: „Briefe, Postkarten: Peter Huchel an Ludvik Kundera. Enthält: Nachdichtungs- u. Editionsprobleme des Huchelschen Werkes durch Ludvik Kundera sowie die Huchel-Monographie v. Ludvik Kundera. Korresp. spiegelt gleichzeitig Huchels Situation vor und nach seiner Absetzung als Chefredakteur der Zeitschrift: Sinn und Form wider. Enthält u.a.: 1 Postkarte v. Ludvik Kundera an Jirina Kunderova m. hs. Gruß v. Peter und Monica Huchel, o.O., 24.6.1958; Rundschreiben v. 20.12.1962, die Absetzung Peter Huchels betr.; 1 Postkarte v. Charlotte Narr an Ludvik Kundera, o.O., 3.7.1963; hs. Notizen v. Peter Huchel; masch. Abschrift des Aufsatzes v. R.M. Samarin: Das Studium der Literatur der Deutschen Demokratischen Republik in der Sowjetunion [Auszug], in Kunst und Literatur, Heft 5, 1960, S. 467 ff. Name: Huchel, Peter. Umfang: 34 Bl., 49 S., 27 St., hs., masch.m.hs.U., masch.m.hs.U.u.Bem.“. Dostupné z <<http://www.adk.findbuch.net>>.

⁴⁹² Katalogizační lístek, dostupný online, shrnuje obsah fondu takto [cit. 2013-06-13]: „Briefwechsel: Deutsche Akademie der Künste-Ludvik Kundera. Enthält u.a.: Korresp. v. Verlag Dilia [Prag], v. Fritz Erpel, an Svaz cs. spisovatelů [Tschechoslow. Schriftstellerverband]; Vertrag zw. d. Deutschen Akademie der Künste u. Ludvik Kundera über eine Peter-Huchel-Monographie (Berlin, 5.4.1961), Verlängerung des Vertrages (Berlin, 17.5.62). Enthält a.: Arbeitsmaterial, Notizen, 16 Bl., 17 S., hs., masch.; Nachdichtungsvorlagen v. Gedichten Peter Huchels, 19 St., Fk. Name: Deutsche Akademie der Künste. Umfang: 44 Bl., 46 S., 35 St., masch.m.hs.U.u.Bem., masch.D.“ Dostupné z <http://www.adk.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3661&be_kurz=24&ve_vnum=0#4b756e64657261x38>.

dedikací „*Für Peter Huchel ein kleines Herbstgedicht von Ludvík Kundera. Brno, Herbst 1956*“; do Kunderových *Spisů* básně zařazena nebyla. Tematicky čerpá z okruhu motivů příznačných pro Huchelovu první sbírku, kterou Kundera tou dobou překládal do češtiny:

Podzim u jezer
/Petru Huchelovi/

Pták máchl křídlem, ještě v snách,
nad jitřní hladinou.
Krůpěje vznaté na travách
do mlhy žhnou a žhnou.

Obzor je celý orosen
z podletních drsných polibků.
Naléhá vítr do sosen,
krev slunce stoupá do šípků.

Skončilo léto, končí rok,
v srdci ti náhle zatrne,
proniká zvolna do tvých slok
trn za trnem.

Ale když slunce zešikma
jezero protne najednou,
tichounce rozhrne se tma:
oblázky u dna žhnou.⁴⁹³

Peter Huchel připsal Ludvíku Kunderovi motivicky blízkou básně *Mlha*, skicu krajiny, zachycující v první strofě večer, v druhé pak ráno, jež zvedá mlhu. Závěrečné verše básně znějí v originále: „Und auf dem Wasser / fegt der Wind / den Schatten / der Blätter / zusammen.“ Je pozoruhodné, že motiv vody a stínu se objeví i v pozdější Huchelově básni věnované Janu Skácelovi.

⁴⁹³ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců. Součást obrazové přílohy.

Nebel

Mlha

Ludvíku Kunderovi

Grüngoldene Lauge
der Sümpfe.
Rohrdommelröhricht.
Die Schlangen des Abends
suchen den Himmel.
Falb züngeln sie
an den Erlen hoch.

Zelenozlatý lough
močálů.
V rákosí bukači.
Hadi večera
hledají nebe.
Plavnými jazýčky
šplhají na olše.

Am Morgen hebt
ein Duft von Kalmus
den Nebel.
Und auf dem Wasser
fegt der Wind
den Schatten
der Blätter
zusammen.

Ráno
pach puškvorce
zvedá mlhu.
A na vodách
vítr
smetá
stíny
listí

Báseň „Nebel“/„Mlha“ zařadil Huchel do své druhé sbírky⁴⁹⁴, česky tedy vyšla v Kunderově překladu i s dedikací ve sbírce *Silnice silnice*⁴⁹⁵. Pro překlad této básně je typická doslovnost – četné užívání genitivů, popř. genitivních metafor ve stejném počtu jako v originále, identický počet sloves, jež vytvářejí dynamický akcent básně, pohyb v přírodě a v čase. Sledujeme-li předlohu, zdá se pro překlad nejobtížnější třetí verš básně, sestávající z jediného příležitostně utvořeného kompozita „Rohrdommelröhricht“, jež svým významem představuje hutný koncentrát básnického obrazu. Kundera nevytváří v češtině ad hoc složeninu, protože by působila neústrojně, přebírá doslovně obě komponenty složeného slova – bukač a rákosí – a vytváří holou větu s elidovaným verbem finitem: „v rákosí bukači“. V češtině tato formulace působí přirozeně a navozuje stejnou představu. Drobný posun pak ještě nastává v čísle substantiv – v němčině užitý singulár „auf dem Wasser ... den Schatten“ nahrazuje v češtině vyjádření v množném čísle: „na vodách ... stíny“. Výše již bylo podotknuto,

⁴⁹⁴ HUCHEL, Peter. *Gesammelte Werke. Band 1 – Die Gedichte*. [hg. von Axel Vieregg]. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1984, s. 135.

⁴⁹⁵ HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964, s. 51.

že se tento motiv navrácí také v básni dedikované Janu Skácelovi, při jejím překladu však Kundera zachoval stejné gramatické číslo jako v originále.

K pětadesátinám věnoval Ludvík Kundera svému příteli báseň „Sněhovou vichřicí“, jež je vzpomínkou na návštěvu Petera Huchela ve Wilhelmhorstu. Báseň, nazvaná v překladu Reinerja Kunzeho „Im Schneesturm“ byla zařazena do souborného narozeninového svazku *Hommage für Peter Huchel. Zum 3. April 1968*, vydaného mnichovským nakladatelstvím Piper.⁴⁹⁶

Sněhovou vichřicí
jeli jsme za Peterem Huchelem
v příkopech ležela auta
koly k nebesům
výři zabílení tmou
zalezli do sosen
vír před námi
my před vírem
v něm básník
v exilu bez víry

Psi pomřeli
kanárci také
nikde neráčkuje andulka
želvy už pátým rokem přezimují
sníh z bagančat
si na dvoře zdupávají
přeludy⁴⁹⁷

Tato báseň je vzpomínkou na návštěvu u Petera Huchela ve Wilhelmshorstu v prosinci 1966. Po „Večeru české poezie“, konaném ve východním Berlíně, jej navštívili Ludvík Kundera, jeho žena Jiřina, František Hrubín a Jan Skácel. Prvé Huchel již znal

⁴⁹⁶ BEST, Otto F. (ed.). *Hommage für Peter Huchel. Zum 3. April 1968*. München: Piper, 1968.

⁴⁹⁷ Báseň ze sbírky *Pády*; v sebraných spisech svazek III: KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 108. Je zde uvedeno rovněž v roce 1966 a vysvětlivka k původu básně v poznámkovém aparátu knihy.

z dřívějšíka, se Skácelem se osobně setkal poprvé. Znal jej však jako básníka, jak je zřejmé ze zmínky v anketě časopisu *Světová literatura* již v roce 1960⁴⁹⁸:

„Jména jako Jaroslav Vrchlický, Antonín Sova, J. S. Machar, Otokar Březina, Petr Bezruč, S. K. Neumann, Jiří Wolker, František Halas a Vladimír Holan už nikdy nevyjmou z mé paměti. U těchto básníků – a často také u mladších, jako je František Hrubín, Ludvík Kundera nebo Jan Skácel – jsem našel verše, ve kterých se s nejvyšší dokonalostí snoubí obraz, myšlenka a melodie.“⁴⁹⁹

Huchelovu odpověď později komentuje Hans Dieter Zimmermann:

„Der Brief, Antwort auf eine Rundfrage der Zeitschrift, ist ein Zeugnis von Huchels guter Kenntnis der tschechischen Poesie, einer unter deutschen Dichtern durchaus ungewöhnlichen Kenntnis, Beleg auch dafür, dass Huchel zwar zurückgezogen auf dem Land lebte, aber einen Blick für die gesamte europäische Literatur hatte.“⁵⁰⁰

Zimmermann v citované stati dále uvádí, že po této návštěvě v prosinci 1966 napsal Skácel pro Huchela báseň „Znorovy v noci“.⁵⁰¹ Z prosté datace básně je však zřejmé, že

⁴⁹⁸ Znění otázky: „Za jakých okolností jste se setkal s československým životem, literaturou a kulturou vůbec, a jaký dojem ve vás Československo zanechalo?“

⁴⁹⁹ Zahraniční spisovatelé k 15. výročí osvobození ČSR. *Světová literatura*, 1960, roč. 5, č. 3, celkový rozsah 203–222. Huchelova odpověď na s. 209–210 ve znění: „Vážení soudruzi! Jsem Světové literatuře vděčen, že mi dává možnost povědět jejím čtenářům o své lásce k české poezii. Nespadá to do mého oboru a mé vědomosti mě neopravňují načrtnout v krátkosti rozbor české literatury, která svými cennými díly patří k velkým humanistickým svědectvím světového písemnictví. Mohu mluvit jen o tom, jak velice na mne zapůsobila česká lyrika, s kterou jsem se seznamoval už od třicátých let v překladech Pavla Eisnera, Rudolfa Fuchse, Otty Picka, E. A. Saudka a Franze Werfela. Jména jako Jaroslav Vrchlický, Antonín Sova, J. S. Machar, Otokar Březina, Petr Bezruč, S. K. Neumann, Jiří Wolker, František Halas a Vladimír Holan už nikdy nevyjmou z mé paměti. U těchto básníků – a často také u mladších, jako je František Hrubín, Ludvík Kundera nebo Jan Skácel – jsem našel verše, ve kterých se s nejvyšší dokonalostí snoubí obraz, myšlenka a melodie. V jejich básních nejenže byl nejrůznějšími stylistickými prostředky nalezen nový jazyk pro novou skutečnost, ale zároveň – a to právě vzbuzuje můj obdiv – vznikly tyto verše z životního pocitu celého národa. Je to moderní poezie, ale nikdy poezie konstruktivistická, vzdálená životu, poezie, jejíž působení by se omezovalo na úzký okruh literárních labužníků. Cítím se v české lyrice doma, dobře se mi tu dýchá a jihočeské rybníky jsou i moje rybníky.“ Kundera Huchelovi za účast v časopisecké anketě osobně poděkoval dopisem z 25. 6. 1960: „Dir danke ich persönlich [...] für Deine Erwähnung in der Zeitschrift *Světová literatura*, die Du hoffentlich erhalten hast. Auch Skácel hatte grosse Freude.“ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

⁵⁰⁰ ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 57.

„Dopis, odpověď na časopiseckou anketu, je svědectvím Huchelovy dobré znalosti české poezie, znalosti mezi německými básníky zcela neobvyklé, a rovněž dokladem toho, že Huchel sice žil v ústraní na venkově, ale měl přehled o celé evropské literatuře.“ (Překlad autorka práce.)

⁵⁰¹ „Nach seinem Besuch bei Peter Huchel schrieb Jan Skácel ein Gedicht für ihn, das die Nähe Skáčels zu Huchel zeigt. Es trägt den Titel ‚Znorovy nachts‘.“ Srov.: ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen

se jedná o dezinterpretaci, odpovídalo by snad, že z popudu této návštěvy Skácel svou báseň Huchelovi „připsal“ – časopisecky totiž vyšla již v roce 1958, knižně poprvé 1960 ve sbírce *Co zbylo z anděla*⁵⁰² a následně 1966 v druhém knižním vydání nazvaném *Vítr jménem Jaromír*⁵⁰³. Její německé znění v překladu Reinera Kunzeho bylo – již s dedikací – zařazeno do výboru *Fährgeld für Charon* vydaného v roce 1967⁵⁰⁴, jehož prostřednictvím tento básnický text poznal i Peter Huchel. Zareagoval (takřka) stejnojmennou básní, již vkomponoval do své poslední sbírky *Die neunte Stunde*.

V českém překladu Ludvíka Kundery zní Huchelova odpověď takto:

Znorovy

(Janu Skácelovi)

Mezi sosnou a úhorem

průjezd k létu,

v křovisku, bokem, u stodol,

zrezavělá kuní past.

Nikdy se nedostanu do Znorov,

kde spoutané stíny

vystupují z vody,

kde žentour bez koňského spřežení

se neslyšně točí,

kde pozdní nárek drozda

zatmívá střechy.

Pochybné vše,

když sluncem za mlhou

dřevnatí tobolka máku

a zrnka tvrději chrastí.

Žádný seismograf

liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 58.

⁵⁰² SKÁCEL, Jan. *Co zbylo z anděla*. Praha: Československý spisovatel, 1960. Předtím časopisecky: *Literární noviny*, 1958, roč. 7, č. 9, s. 3.

⁵⁰³ SKÁCEL, Jan. *Vítr jménem Jaromír*. Praha: Československý spisovatel, 1966.

⁵⁰⁴ SKÁCEL, Jan. *Fährgeld für Charon. Gedichte*. Hamburg: Merlin Verlag, 1967.

neohlašuje otřesy v lidech.

Co tě nutí
stát v noci u staré silnice?
Moravská bryčka
s puklou koženou střechou
už nedrnčí kolem šedého dvorce,
pronásledována bukovými listy.

V holém větroví leží kuna
a hledí do chladu noci.
Očekáváš jiná znamení.⁵⁰⁵

Oba básníky spojuje důvěrná známost venkovského prostředí, z něhož pocházeli a v němž se utvářela jejich zkušenost se světem; venkov jim byl motivickou zásobárnou, ze které trvale čerpali ve své tvorbě. „Znorovy“, resp. Vnorovy jsou rodištěm básníka Jana Skácela a také místem, kde prožil řadu let i po publikačním zákazu, který ho postihl po potlačení Pražského jara. V jistém smyslu měl tedy podobný osud jako Peter Huchel, také žil v ústraní, izolován od kulturního života své země. Hans Dieter Zimmermann dokonce hledá paralelu mezi Znorovy a obcí Alt-Langerwisch, odkud pocházel Peter Huchel, a dále i Wilhelmshorstem, kde Huchel prožil roky 1949–1971:

„Die Gegend scheint ihm [Huchel] vertraut, als wäre er dort gewesen, wenn er auch davon spricht, dass er nie dorthin würde fahren können. Vnorovy, könnte man sagen, ist ein Ort in Mähren, weit weg von Alt-Langerwisch und Wilhelmshorst; auf jeder guten Landkarte ist er zu finden. Znorovy dagegen ist ein Ort, der auf keiner Landkarte zu finden ist, ein Ort der Poesie. Und dieser Znorovy liegt nahe bei Alt-Langerwisch und Wilhelmshorst.“⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců. Nenalezeno žádné jiné znění překladu. Tato verze byla otištěna též knižně, in KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996, s. 159–160.

⁵⁰⁶ ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 60.

„Ten kraj se mu [Huchelovi] jeví důvěrně známý, jako by tam byl, ačkoli mluví o tom, že tam nebude moci nikdy jet. Vnorovy, dalo by se říci, jsou místem na Moravě, daleko vzdáleným od Alt-Langerwische a Wilhelmshorstu; dají se najít na každé dobré mapě. Oproti tomu Znorovy jsou místem, jež se nenajde na žádné mapě, jsou místem poezie. A tyto Znorovy leží blízko Alt-Langerwische a Wilhelmshorstu.“
(Překlad autorka práce.)

Ich werde nie nach Znorovy kommen,
wo die Schatten gefesselt
aus dem Wasser steigen,
der Göpel ohne Pferdegespann
sich lautlos dreht,
das späte Gezeter der Drossel
die Dächer verdunkelt.
(...)
Was zwingt dich,
nachts an der alten Chaussee zu stehn?
Die mährische Kutsche
mit brüchigem Lederdach
rollt nicht mehr, verfolgt von Buchenblättern,
am grauen Gehöft vorbei.

Nikdy se nedostanu do Znorov,
kde spoutané stíny
vystupují z vody,
kde žentour bez koňského spřežení
se neslyšně točí,
kde pozdní nářek drozda
zatmívá střechy.
(...)
Co tě nutí
stát v noci u staré silnice?
Moravská bryčka
s puklou koženou střechou
už nedrnčí kolem šedého dvorce,
pronásledována bukovými listy.

Srovnáme-li alespoň úryvky přeloženého textu s originálem⁵⁰⁷, a sice druhou a čtvrtou strofu, odhalíme v překladu opět vysoký stupeň „věrnosti“, či chceme-li přesnosti.

Překlad se v lexikální rovině víceméně důsledně přidržuje originálu, poetický ráz mu dodávají slovosledné změny a eufonické kombinace slov v jednom verši („spoutané stíny / vystupují z vody, / kde žentour bez koňského spřežení (...) pozdní nářek drozda“). Originálem nemotivované je v druhé strofě zdůraznění formální struktury zopakováním příslovce kde, jež se v německé předloze vyskytuje pouze jednou. Poslední dvojverší čtvrté strofy se po obsahové stránce vyznačuje zaměněným pořadím veršů. V obou případech překladových úprav se jedná o zlogičtění výpovědi, o zviditelnění syntaktické struktury (opakování spojkového výrazu) či zjednodušení syntaxe (eliminace vložené vsuvky). Tyto překladatelské postupy lze vysledovat i při analýze jiných básní, a protože se opět potvrzují, lze je považovat za charakteristické prvky Kunderova překladatelského stylu.

Výše uvedený příklad přeshraničního literárního dialogu mezi básníkem Skácelem a básníkem Huchelem je výmluvným dokladem vzájemných česko-německých literárních kontaktů, které inicioval Ludvík Kundera. Jako spiritus agens působil i při Huchelově reflexi díla Františka Halase. Peter Huchel tak například přispěl

⁵⁰⁷ Cit. dle: ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 60.

básní „Die Engel“⁵⁰⁸ / „Andělé“ do halasovské antologie *Kunštátské akordy*⁵⁰⁹, již výslovně dedikoval „Památce Františka Halase“. Huchel znal Halasovo dílo z překladů a jeho životní osud z vypravování českých přátel. V souvislosti s básní „Andělé“ je v korespondenci s Kunderou doložen i tento autorský komentář:

„V dopise svému překladateli Huchel v únoru 1965 uvedl místo ze Starého zákona, jímž se tu inspiroval. Je z První knihy Mojžíšovy, kap. 6: ‚... viděli synové božští, jak půvabné jsou dcery lidské, a brali si za ženy všechny, jichž se jim zachtělo.‘ Básník pokračuje v komentáři takto: ‚V starožidovských legendách se mluví bez obalu o kurvení mezi anděly a nestydatými lidskými dcerami. (...) Stařena (kdysi krásná lidská dcera), která se zrcadla (svět) smetá prach – tento motiv se mi zdál pro Halase vhodný. Děšť – vězení mrtvých – potopa – čas – popel – žal.‘ Z Mojžíšovy knihy, kap. 19, 28 o zkáze Sodomy a Gomory vychází báseň i na jiném místě: ‚...a spatřil, jak po celé krajině toho okrsku vystupuje ze země dým jako dým z hutě.‘“⁵¹⁰

Jak je patrné z překladatelovy literární pozůstalosti, pořídil Ludvík Kundera několik překladových verzí básně „Andělé“, u nichž lze předpokládat i odlišné německé předlohy. Editor Huchelova díla ostatně rovněž podotýká, že Huchelovy básně existovaly v několikerém znění a básník často jejich „nefinální“ podobu poskytoval právě svým překladatelům. Takto zní verze básně otištěná v *Kunštátských akordech*⁵¹¹, pro niž se bohužel autorce této práce nepodařilo získat německý originál:

Andělé

Památce Františka Halase

Peter Huchel

Zvedá se dým, zvedá se stín,
jde světlicí,
kde stará žena,
v zesláblé ruce husí peroutku,
ometá rám slepého zrcadla.
Vzpomeň si na mne,

⁵⁰⁸ HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, s. 112.

⁵⁰⁹ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Kunštátské akordy*. Brno: Blok, 1966.

⁵¹⁰ KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996, s. 158. Citovaný překlad: Ludvík Kundera.

⁵¹¹ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Kunštátské akordy*. Brno: Blok, 1966.

šeptá prach.
Jediný oheň hoří.
A déšť' a déšť'
a spánek kočičí.

Listopadová potopa,
vězení mrtvých,
nebesa nad řekou
černá a bahnitá.
U kůlny síť, úlovek v koši.
Mohutně větvitá vrba
pozvedá paže,
mučena větrem.

Ze zejícího prázdna vytéká čas,
teče přes rybí ploutve a žábry
a přes ledové oči andělů se saznými křídly,
kteří za řídkým šefením
slétají na zem
k dcerám Kainovým.

Zvedá se dým, zvedá se stín,
jde světnicí,
kde stará žena,
v zesláblé ruce husí peroutku,
s římsoví krbu smetá prach.

Znovu v identickém znění byla tato báseň přetištěna v souboru přednášek, proslovených a vydaných na Univerzitě Palackého v Olomouci, nazvaném *Vůně soli*⁵¹². Genezi této překladové verze poodhaluje strojopis z pozůstalosti Ludvíka Kundery:

⁵¹² KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996, s. 157.

425
h!

ANDĚLÉ

Památce Františka Halase

Zvedá se dým, zvedá se stín,
jde světnicí,
kde stará žena,
v zesláblé ruce husí peroutku,
o
zametá rám slepého zrcadla.
Vzpomeň si na mne,
šeptá prach.
Jediný oheň hoří.
A déšť a déšť
a kočičí spánek.

potopa h!
Listopadové mokro,
vězení mrtvých,
nebesa nad řekou
černá a bahnitá.
U kůlny síť, úlovek v koši.
Mohutné rozvětvená vrba
pozvedá paže,
mučena větrem.

zvětnice

[1. list]

Ze zejícího prázdna vytéká čas,
teče přes rybí ploutve a žábry
a přes ledové oči andělů se saznými křídly,
kteří slétají za řídkým šišením
k pozemským dcerám Kainovým.

zvětnice
Zvedá se dým, zvedá se stín,
jde světnicí,
kde stará žena,
v zesláblé ruce husí peroutku,
římsovi krbu smetá prach.

stán na nídky věže
slétají se na
2 dci. k.

[2. list]

Nepochybně pod vlivem výše citované pasáže z Huchelova dopisu se také v překladu doslovně objevují tytéž výrazy užitě v bibli: déšť, vězení mrtvých, potopa, čas, prach. Některé z nich (např. „potopa“) Kundera integruje do básně až dodatečně při

korekturách, jak je zřejmé z výše doložené kopie strojopisu. Kromě této verze existuje další, mladší překladová varianta, jež vznikala na základě čistopisu této výše uvedené strojopisné varianty po zapracování úprav připsaných rukou:

I, 206

~~Peter Huchel~~

ANDĚLĚ

~~Palác Pantišáa Kálaš~~

Dýha,

~~Zvedá se dým, zvedá se stín,~~

jde světnicí,

kde stará žena,

~~v zesláblé ruce husí peroutku,~~

ometá rám slepého zrcadla.

Vzpomeň si na mne,

šeptá prach.

Jediný oheň hoří.

~~Na pomoci ne na ruce,~~

~~a dešť a dešť~~

~~se jeta prach.~~

~~a spánek kočičí,~~

~~Listopadová petra, ašb, ašb,~~

~~vězení mrtvých,~~

nebesa nad řekou

černá a bahnitá.

~~U kálny síť, úlovek v koši.~~

~~Mohutně větvitá vrba~~

~~pozvedá paže,~~

~~mučena větrem.~~

Ze zejícího prázdna vytéká čas,

teče přes rybí ploutve a žábry

a přes ledové oči andělů se sazými křídly

~~kteří na řídkých šeronech~~
~~slétají na zem~~
~~k hořící Kainovům.~~
~~kteří na řídkých šeronech~~
~~slétají na zem~~
~~se sazími křídly slétají na zem~~
~~k hořící Kainovům.~~

[1. list]

kteří na řídkých šeronech

slétají na zem

k hořící Kainovům.

Dýha,

~~Zvedá se dým, zvedá se stín,~~

jde světnicí,

~~kde stará žena,~~

~~v zesláblé ruce husí peroutku,~~

~~a tímoví křbu smetá prach.~~

Jediný oheň hoří.

~~Na pomoci ne na ruce,~~

~~se jeta prach.~~

[2. list]

Vzhledem k šíři a hloubce provedených zásahů lze předpokládat, že nyní měl překladatel k dispozici jinou, autorem značně upravenou německou předlohu, již přizpůsoboval starší český text. Mění se rozsah básně, ale i její struktura, jež se stává sevřenější. Namísto čtyř strof má finální podoba sloky jen tři, přičemž poslední strofa již není prostým zopakováním prvních pěti veršů, s lexikální obměnou ve verši závěrečném. Poslední sloku nově upravené básně sice rovněž utvářejí verše strofy první, avšak jde o první tři (vzniklé z původních dvou), na které navazuje sedmý až devátý verš z původní překladové verze, nově však v zaměněném pořadí. V nově utvořeném znění básně je tak závěrečná strofa zestručněnou repeticí, ozvěnou strofy první. Na první pohled je patrné, že se při úpravě textu jednalo o značné zásahy, odehrávají se však pouze ve strukturní rovině, některé verše jsou z básně vypuštěny, jiné přeskupeny, ale jejich lexikální obsazení zůstává až na jedinou výjimku neměnné („potopu“ na začátku druhé strofy nahrazuje „mlha“). Některé delší verše se rozpadají ve dva („dým / zvedá se stín“; často s cíleným přesahem v obsahové rovině do verše následujícího: „v zesláblé ruce / husí peroutku“; „přes rybí / ploutve a žábry“; „ledové oči / andělů“), zároveň však sledujeme i postup opačný, původní dva verše jsou integrovány v jeden („listopadová mlha, déšť a déšť“).

Přestože Kunderova umělecká pozůstalost není uspořádaná a strojopisné překladové varianty nejsou datované, domníváme se, že se na základě podrobné komparace podařilo příslušné verze utřídít podle data vzniku a rekonstruovat tak genezi závěrečné překladové varianty, pro niž byla předlohou pravděpodobně následující verze poslední ruky:

Die Engel

Ein Rauch,
ein Schatten steht auf,
geht durch das Zimmer,
wo eine Greisin,
den Gänseflügel
in schwacher Hand,
den Sims des Ofens fegt.

Ein Feuer brennt.
Gedenke meiner,
flüstert der Staub.

Novembernebel, Regen, Regen
und Katzenschlaf.
Der Himmel schwarz
und schlammig über dem Fluß.
Aus klaffender Leere fließt die Zeit,
fließt über die Flossen
und Kiemen der Fische
und über die eisigen Augen
der Engel,
die niederfahren hinter der dünnen Dämmerung,
mit rußigen Schwingen zu den Töchtern Kains.

Ein Rauch,
ein Schatten steht auf,
geht durch das Zimmer.
Ein Feuer brennt.
Gedenke meiner,
flüstert der Staub.

Andělé

Dým,
zvedá se stín,
jde světlicí,
kde stará žena
v zesláblé ruce
husí peroutku,
ometá rám slepého zrcadla.

[Jediný oheň hoří.]
Vzpomeň si na mne,
šeptá prach.

Listopadová mlha, déšť a déšť,
kočičí spánek.
Nebesa nad řekou
černá a bahnitá.
Ze zejícího prázdna vytéká čas,
teče přes rybí
ploutve a žábry
a přes ledové oči
andělů,
kteří se na sazných křídlech slétají
za řídkým šerením k dcerám Kainovým.

Dým,
zvedá se stín,
jde světlicí.
Jediný oheň hoří.
Vzpomeň si na mne,
šeptá prach.

Tato česká překladová varianta dosud nebyla publikována, dva identické strojopisné průklepy jsou součástí Kunderovy umělecké pozůstalosti⁵¹³. Německá verze je citována podle vydání Huchelových básní v nakladatelství Suhrkamp⁵¹⁴.

Konečně jsme tedy utříděním překladových variant dospěli do bodu, jenž je předpokladem translátologické analýzy: máme k dispozici předlohu, z níž byl pořízen překlad, a překladový ekvivalent odpovídající originálu. Detailní srovnání opět vede k výsledku, jímž je z badatelského hlediska konstatování „čisté“ překladatelské práce.

Po formální stránce mají oba texty – výchozí i cílový – stejný počet veršů utříděný do tří slok. Překladovou jednotkou je zpravidla verš, ojedinele, zejména ve verších s přesahem, dvojverší, které svou délkou dovoluje lépe formulovat – a u překladatele Kundery pak i jasněji strukturovat – obsah výpovědi. Například německé dvojverší „Der Himmel schwarz / und schlammig über dem Fluß“ tak v češtině zní „Nebesa nad řekou / černá a bahnitá“, s paratakticky řazenými atributy v témže verši, podobně jako verš z téže strofy: „fließt über die Flossen / und Kiemen der Fische“ získává v češtině znění „teče přes rybí / ploutve a žábry“ – německé substantivum v genitivu se mění v adjektivní anteponovaný přívlastek, a tak se opět v jednom verši ocitají paratakticky řazená substantiva. Díky této úpravě je verš přehlednější a dává více vyniknout paralelní struktuře blízkých veršů. Protože bylo toto zlogičtění provedeno konsekventně v obou případech, nezpůsobuje výslednému českému textu žádnou újmu, máme-li na zřeteli, že je zachována formální paralela (postavení „vedle sebe“, včetně enjambementu, tedy veršového přesahu) mezi oběma verši.

Pro Kunderovy překlady je rovněž charakteristická precizní volba výrazů, které vystihují atmosféru básně a v příslušném kontextu se vzájemně významově doplňují. Protože analyzovaná báseň „Andělé“ je dedikována Františku Halasovi, překládá Kundera německé pojmenování „Greisin“, tedy „stařena“, souslovím „stará žena“, aby v čtenáři automaticky evokoval Halasovu stejnojmennou básnickou skladbu. V tomto kontextu je pak na místě zvolit pro „Zimmer“ ekvivalent „světnice“ a „schwache Hand“ překládat jako „zesláblá ruka“, dotváří to atmosféru básnického obrazu.

Kunderu-básníka prozrazují i poetismy, jakými jsou „zející prázdno“ (upomínající na Karla Hynka Máchu) nebo „sazná křídla“ – ostatně u adjektiva „sazný“ je v *Příručním slovníku jazyka českého* jako doklad výskytu uvedeno užití výrazu

⁵¹³ Fotokopie strojopisu je pro úplnost zařazena do obrazové přílohy této práce.

⁵¹⁴ HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1989, s. 112.

Ludvíkem Kunderou v Huchelově básni „Doma“, otištěné poprvé v *Literárních novinách* v roce 1955.⁵¹⁵

Shrňme tedy závěrem: Přesná a poučená volba slov, zachování formální struktury, rytmičnost a nezastírání smyslu básně, to jsou základní atributy překladatelské metody Ludvíka Kundery.

⁵¹⁵ HUCHEL, Peter. Doma. *Literární noviny*, 1955, roč. 4, č. 51, s. 1. Doklad v *Příručním slovníku jazyka českého* (online), [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.

8 LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU

Překladaelé vystupují v roli prostředníka kultury, ze které překládají – většinou se jedná o jednostranně zaměřený transfer. Činorodý Ludvík Kundera se však nesmazatelně zapsal i do dějin kultury výchozího jazyka, ze kterého nejčastěji překládal. Literární stopu Ludvíka Kundery na pomyslné kulturní mapě německojazyčného prostředí lze zaznamenat v těchto třech ohledech: Je znám a reflektován jako český básník, jako překladael českých básníků a jako editor německých antologií české poezie. Nejvýraznější jsou přitom Kunderovy zásluhy při uvádění především novější české poezie do němčiny.⁵¹⁶ Převážně v tomto kontextu je také Kundera v zahraničí nejčastěji vnímán⁵¹⁷ a uznáván. Vlastní tvorbou je v německojazyčném prostředí zastoupen spíše až od devadesátých let, což přirozeně souvisí se změnou společensko-politických poměrů ve středo- a východoevropském regionu. Před listopadem 1989 nevycházely jeho řadové sbírky ani v Československu, protože byl mezi proskribovanými autory. Rehabilitaci poměrů přinesla až svobodná devadesátá léta 20. století. Pozoruhodným počinem je v daném historickém kontextu německá antologie české lyriky *Die Sonnenuhr*⁵¹⁸ z roku 1986, jejímuž vydání zásadně napomohla solidarita Kunderových východoněmeckých přátel.⁵¹⁹ Cílem následující

⁵¹⁶ Sám Kundera v předmluvě k antologii *Die Sonnenuhr* v tomto smyslu podotýká: „Die Übertragungen ins Deutsche erleichterten seit den Zeiten der nationalen Wiedergeburt den Eintritt der tschechischen Poesie in den europäischen Kontext.“ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986, s. 6.

⁵¹⁷ V recenzi k vydání německého výboru z Kunderova díla to konstatuje i Ilma Rakusa: „Ludvík Kundera [...] gilt als namhafter Lyriker, Dramatiker und Essayist, vor allem aber als einer der bedeutendsten Übersetzer deutschsprachiger und französischer Literatur ins Tschechische sowie tschechischer Literatur ins Deutsche. Hierzulande wird er in erster Linie als Vermittler wahrgenommen.“ RAKUSA, Ilma. Ein Leben für die Literatur. Gedichte, Erzählungen und Erinnerungen von Ludvík Kundera. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 11. 12. 2007. [cit. 2010-04-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/ein_leben_fuer_die_literatur_1.597113.html> .

⁵¹⁸ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986.

⁵¹⁹ Tento fakt vyplývá například z korespondence L. Kundery a F. Fühmanna, jež zčásti vyšla také knižně: SCHMITT, Hans-Jürgen (ed.). *Franz Fühmann: Briefe 1950–1984. Eine Auswahl*. Rostock: Hinstorff Verlag, 1994. Zdůrazňuje to i Božena Koseková, dlouholetá redaktorka nakladatelství Odeon, v rozhovoru pro knihu *Slovo za slovem*, in RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladaeli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 211–225. V předmluvě k druhému vydání antologie *Die Sonnenuhr* Kundera explicitně podotýká: „In schlimmer Zeit war es dank menschlicher Solidarität

sumarizace je poukázat na rozsah a význam mnohaletých kulturních aktivit Ludvíka Kundery zejména v Německu, resp. NDR, který v českém odborném diskursu dosud nebyl příliš reflektován.

8.1 ČESKÝ BÁSNÍK V NĚMECKÝCH PŘEKLADECH

8.1.1 Samostatné knižní tituly

První německý knižní výbor z básní Ludvíka Kundery v německých překladech vyšel v roce 1992 v Cuxhavenu jako bibliofilský tisk s titulem *Nortia. Gedichte*.⁵²⁰ Básně přeložili germanista Peter Demetz, švýcarský rusista Felix Philipp Ingold, sám Ludvík Kundera a německý spisovatel Reiner Kunze.

V roce 1994 vyšel v hornorakouském Hornu v nakladatelství Edition Thurnhof jako bibliofilie v nákladu 99 kusů dvojjazyčný česko-německý výbor z Kunderovy poezie let 1944–1990 (část sbírky *Malé radosti*) nazvaný *Vyvrácení stížnosti – Dementi einer Beschwerde*.⁵²¹ Překlady do němčiny pořídili Otto F. Babler, Peter Demetz, Felix Philipp Ingold, Ludvík Kundera, Reiner Kunze a Vilém Reichmann.

Několik samostatných titulů i bibliofilií pak vyšlo především péčí Eduarda Schreibera⁵²², německého filmového režiséra, editora a překladatele české literatury, u příležitosti Kunderových životních jubileí:

gelungen, den Text der 1. Auflage dieser Anthologie den tschechischen Zensurbehörden vorzuenthalten und den Lesern so ein unverstümmeltes Bild der tschechischen Dichtung zu bieten.“ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993, s. 9.

⁵²⁰ KUNDERA, Ludvík. *Nortia. Gedichte*. Cuxhaven: Galerie Artica, 1992.

⁵²¹ KUNDERA, Ludvík: *Vyvrácení stížnosti – Dementi einer Beschwerde. Auswahl von Gedichten aus den Jahren 1944–1990*. Horn: Thurnhof, 1994. Vyzdobeno 10 barevnými a 2 černobílými ofsetovými litografiemi Jana Vičara. 83 stran, 99 exemplářů.

⁵²² Eduard Schreiber (umělecký pseudonym Radonitzer), narozen r. 1939 v Obrnicích (Obernitz), okres Most. Spisovatel, filmový režisér, překladatel. Studoval literaturu a publicistiku na univerzitě v Lipsku, kde také obhájil doktorát. Do roku 1990 působil jako režisér u DEFA [Deutsche Film-Aktiengesellschaft], natočil bezmála 50 dokumentárních filmů pro kino i televizi, věnoval se též filmové teorii a dějinám filmu. Překladatel a vydavatel české poezie i prózy (samostatné svazky: Kundera, Juliš, Listopad, Součková), překlady v antologiích a časopisech (Biebl, Blatný, Halas, Mahen, Mikulášek, Milota, Nezval, Seifert, Součková, Suda, Štyrský, Theer, Vančura, Voskovec). Člen českého uměleckého sdružení „Q“. Žije ve Wilhelmshorstu u Postupimi. Zdroj online. [cit. 2014-01-07]. Dostupné z: <<http://www.arco-verlag.com/autoren/autor/33-eduard-schreiber.html>>.

V březnu roku 2000 byl v malém berlínském nakladatelství Ludewig Privat bez vědomí Ludvíka Kundery vydán k jeho počtě exkluzivní bibliofilský tisk na ručním papíře Johannot-Bütten v omezeném nákladu 55 číslovaných exemplářů, jež nebyly určeny pro běžný knižní trh. Bibliofilie⁵²³ má 28 číslovaných stran a žlutou obálku z ručního papíru, kterou zhotovila Ellena Olsen, s měditiskem Savod Progress, Berlin a frontispisem Jörga Lehmana. Na stranách 5–14 v oddíle nazvaném *Drohender Kompaß* je otištěno šestnáct číslovaných básní z Kunderovy rané poezie z roku 1944 v překladu Petera Ludewiga, na stránkách 15–27 v oddíle *RomanAnfang* je pět rozsáhlejších čísel Kunderovy novější polistopadové poezie v překladu Eduarda Schreibera.

V jubilejním roce 2000, kdy Ludvík Kundera slavil osmdesátiny, vyšla knižně – poprvé v němčině – také Kunderova raná próza *Berlin*⁵²⁴, ve které líčí osobní zkušenost z totálního nasazení ve Špandavě u Berlína roku 1943. Tuto novelu Kundera napsal po návratu do Brna v květnu 1944; v českých sebraných spisech je zařazena ve svazku V⁵²⁵. Text na základě překladu Viléma Reichmanna volně převedl do němčiny Edwin Kratschmer⁵²⁶, který tento titul opatřil i doslovem „So viel Angst bleibt im Mund“, v němž se opírá o Kunderovu biografii a přednášku proslovenou v rámci cyklu Jenaer Poetik-Vorlesungen v roce 1993 na univerzitě Friedricha Schillera v Jeně. Próza „Berlin“, avšak v původní podobě (nezkrácená, neupravovaná) a v překladu Eduarda Schreibera, je zahrnuta rovněž do svazku *el do Ra Da(da)* z roku 2007.⁵²⁷

Jako bibliofilie vyšel výbor *Einen Tee darüber hinaus*⁵²⁸ z Kunderových původních básní a překladů tematicky spjatých s čajem. Útlá dvaatřicetistránková publikace doplněná grafikami se opírá o svazek XI sebraných spisů Ludvíka Kundery

⁵²³ KUNDERA, Ludvík. *Drohender Kompaß/RomanAnfang*. Berlin: Ludewig Privat, 2000. Překlad Peter Ludewig a Eduard Schreiber. Povinný výtisk je k dispozici k nahlédnutí například v Německé národní knihovně v Lipsku, Deutsches Buch- und Schriftmuseum.

⁵²⁴ KUNDERA, Ludvík. *Berlin*. Weimar: VDG [Verlag und Datenbank für Geisteswissenschaften], 2000. Collegium Europaeum Jenense. Gerettete Texte 2. Překlad Vilém Reichmann a Edwin Kratschmer, doslov Edwin Kratschmer.

⁵²⁵ KUNDERA, Ludvík. *Napospas: různá próza*. Brno: Atlantis, 1999.

⁵²⁶ Edwin Kratschmer, nar. 1931 v Chomutově, německý spisovatel ve svobodném povolání, profesor nové německé literatury na univerzitě v Jeně, iniciátor přednáškového cyklu Jenaer Poetik-Vorlesungen.

⁵²⁷ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da(da). Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder*. Wuppertal: Arco Verlag, 2007.

⁵²⁸ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Einen Tee darüber hinaus. Gedichte zum Tee*. Horn: Edition Turnhof, 2003.

v češtině lakonicky nazvaný *Piju čaj*⁵²⁹. V nákladu 400 kusů vyšla v rakouském nakladatelství Edition Thurnhof (stejně jako *Dementi einer Beschwerde*) v roce 2003. Znamení překlad textů, jak podotýká německý recenzent⁵³⁰, zajistil zčásti sám Ludvík Kundera, zčásti Eduard Schreiber.

Německý překlad sbírky *Vzpomínky na místa, kde jsem nikdy nebyl* nazvaný *Erinnerungen an Städte/Stätten, wo ich niemals war*⁵³¹ (s pěti básněmi v zrcadlovém vydání, tedy česky i německy) vyšel zásluhou Eduarda Schreibera roku 2004 opět v Horním Rakousku, tentokrát v nakladatelství Edition Thanhäuser v Ottensheimu an der Donau. V češtině nebyla tato sbírka kvůli publikačnímu zákazu nikdy vydána samostatně, zařazena byla až do svazku IV⁵³² sebraných spisů, jenž vyšel v roce 1995.

K pětáosmdesátinám Ludvíka Kundery připravil Eduard Schreiber speciální dvojjazyčný česko-německý cyklus básní *el do Ra Da (da)*⁵³³ vydaný bibliofilsky v limitované edici 85 číslovaných a autorem signovaných výtisků v prvním vydání z roku 2005. Druhé vydání rok nato mělo náklad 100 kusů. Cyklus vyšel jako první sešit řady Coll'Arco nakladatelství Arco Verlag ve Wuppertalu, graficky jej ztvárnil Max Christian Graeff. Tento speciální tisk nese stejný název jako pozdější reprezentativní a dosud nejrozsáhlejší německý výbor z díla Ludvíka Kundery zahrnující básně, prózy, eseje i výtvarné práce. Vyšel v témže nakladatelství v roce 2007 v rámci ediční řady Bibliothek der Böhmischen Länder, svazek 7. Titul *el do Ra Da (da)* je citátem z Kunderovy básně, která v první verzi vznikla ve Wilhelmshorstu v domě východoněmeckého básníka a šéfredaktora prestižního literárního časopisu *Sinn und Form* Petera Huchela při jedné z Kunderových návštěv roku 1974. Pozdější variantu Kundera přebásnil v Kunštátu, jak v závěrečné poznámce o vzniku „narozeninového“ bibliofilského tisku podotýká jeho vydavatel Eduard Schreiber:

⁵²⁹ KUNDERA, Ludvík. *Piju čaj*. Brno: Atlantis, 2003.

⁵³⁰ STREBEL, Volker. Die Güte später Nachmittage. *Literaturkritik.de* [online], 2010, č. 1 [cit. 2010-04-14]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=13864&ausgabe=201001>.

⁵³¹ KUNDERA, Ludvík. *Erinnerungen an Städte/ Stätten, wo ich niemals war*. Ottensheim an der Donau: Edition Thanhäuser, 2004. Překlad Eduard Schreiber, překlad básně „Erinnerung an das Franz-Joseph-Land“ Ludvík Kundera.

⁵³² KUNDERA, Ludvík. *Úhledná džungle: texty 1973–1993*. Prachatice: Prostor-multimédia, 1995.

⁵³³ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da)*. Sonderdruck zum 85. Geburtstag des Autors am 22. März 2005. Wuppertal: Arco Verlag, 2006. Coll'Arco Nr. 1. Překlad Eduard Schreiber. Tisk bez paginace.

„Der Zyklus ‚el do Ra Da (da)‘ – als Ausnahme die Regel bestätigend – hat einen literarischen Bezug zur Gruppe der vier besten deutschen Freunde. Er entstand in der Nacht vom 17. zum 18. Oktober 1974 in Wilhelmshorst bei Potsdam im ehemaligen Haus des Dichters Peter Huchel (1903–1981), das in dieser Zeit schon Erich Arendt (1903–1984) bewohnte. Günter ist Günter Kunert (geb. 1929); der Dichter lebt heute in Schleswig-Holstein. František ist Franz Fühmann (1922–1984). ‚Sláva azuru!‘ ist ein Zitat aus ‚Meine Freunde‘ von Jakob Deml, gleichzeitig vielfältig variierte Schlußfloskel der Fühmannschen Briefe. Prolog I und Prolog II entstanden in der Nacht vom 17. zum 18. März 1978 in Kunštát. Der Text erschien mit einer Graphik von Klára Bočková als bibliophiler Druck in einer Auflage von 55 Stück 1984 in Bratislava. Eine erste deutsche Fassung in der Übertragung durch Eduard Schreiber las Ludvík Kundera am 3. April 2001 im Huchel-Haus in Wilhelmshorst.“⁵³⁴

Výše zmíněný básnický experiment „Prolog II“ (z něhož je odvozen i název právě charakterizovaného bibliofilského tisku a rovněž nejvýznamnějšího výboru z díla Ludvíka Kundery v němčině) je pozoruhodný také z překladatelského hlediska. Český originál pracuje se sémantickým napětím, které v textu vyvolávají záměrné ortografické a gramatické posuny (jako vynechané či modifikované hlásky, chybějící diakritická znaménka) na pozadí jazykově „správného“ textu. Tato formální deformace má silný účinek ve významové rovině, kterou efektně zmnožuje. Při vnímání básně se uživateli češtiny přirozeně asociují mentální struktury, korektní jazykové tvary se svými uzuálními významy, a navíc se přidávají významy aktualizované pozměněnou formou. Kundera tu přímo exemplárně manifestuje poetickou funkci jazyka, řečeno s Jiřím Pecharem (a Romanem Jakobsonem):

„Zaměření na sdělení samo, v němž spočívá poetická funkce, působí, že ‚slovo je pocitováno jako slovo, a nikoli jako pouhý reprezentant pojmenovaného předmětu‘, že ‚slova a jejich skladba, jejich význam, jejich vnější a vnitřní forma nejsou lhostejnou poukázkou na skutečnost, nýbrž nabývají vlastní váhy a hodnoty‘. [...] Poetická funkce tkví právě v napětí mezi povědomím o totožnosti mezi znakem a věcí a mezi povědomím o jejich netotožnosti.“⁵³⁵

⁵³⁴ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da). Sonderdruck zum 85. Geburtstag des Autors am 22. März 2005*. Wuppertal: Arco Verlag, 2006. Coll' Arco Nr. 1. Překlad Eduard Schreiber. Tisk bez paginace. „Cyklus ‚el do Ra Da (da)‘ má – jako výjimka potvrzující pravidlo – literární vazbu ke skupině čtyř nejlepších německých přátel. Vznikl v noci ze 17. na 18. října 1974 ve Wilhelmshorstu u Postupimi v bývalém domě básníka Petera Huchela (1903–1981), v němž touto dobou bydlel již Erich Arendt (1903–1984). Günter je Günter Kunert (nar. 1929); tento básník dnes žije ve Šlesvicku-Holštýnsku. František je Franz Fühmann (1922–1984). ‚Sláva azuru!‘ citát z ‚Mých přátel‘ Jakuba Demla a zároveň hojně obměňovaná závěrečná floskule Fühmannových dopisů. Prolog I a Prolog II vznikly v noci ze 17. na 18. března 1978 v Kunštátu. Text s grafikou Kláry Bočkové vyšel jako bibliofilský tisk ve vydání o počtu 55 kusů roku 1984 v Bratislavě. První německé znění v překladu Eduarda Schreibera četl Ludvík Kundera v domě Petera Huchela ve Wilhelmshorstu 3. dubna 2001.“ (Překlad autorka práce.)

⁵³⁵ PECHAR, Jiří. *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2002, s. 118 a s. 120.

Text jako takový je vlastně nepřeložitelná dadaistická hříčka. Překladatel Eduard Schreiber reaguje na tuto výzvu upozorněním na specifčnost textu ve výchozím jazyce a německému čtenáři nabízí překlad de facto neexistujícího českého textu zbaveného transformací.

Prolog II

Stakit se a bahle dochazi ke kyzenym nelibozvuküm
ktere se linou udolimi podobny zpozdenym rychlovaküm
nechame to tak je to nav rec a ji skrzeb obejtkt
budiz vzdan ho--
ld
bez krouzku carek a zavilych hackü
s radnymi castymi praklepy

velike nuxe

velike krabice z kterüch skaco

velika

el

do

Ra

Da

(da)⁵³⁶

Prolog II

... ist ein Text, in dem einzelne Worte durch Auslassungen und fehlende diakritische Zeichen in ihrem Sinn verändert werden, ein dadaistisches Spiel, das nicht übertragbar ist. Würde man Prolog II in orthographisch und grammatisch korrektes Tschechisch zurückversetzen, lautete die Übersetzung:

Und doch stellen sich plötzlich die ersehnten Unwohllaute ein
die ähnlich verspäteter Schnellzüge durch Täler sich ergießen
wir lassen das so es ist die neue Sprache und ihr sei der Freunde wegen
gehuldi--
gt
ohne Ringlein Strich und verbissene Häckchen
mit richtigen häufigen Tippfehlern

große Kiepen

große Kisten aus denen springt

der große

el

do

ra

Da

(da)⁵³⁷

⁵³⁶ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da). Sonderdruck zum 85. Geburtstag des Autors am 22. März 2005*. Wuppertal: Arco Verlag, 2006. Coll' Arco Nr. 1. Překlad Eduard Schreiber. Tisk bez paginace.

⁵³⁷ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da). Sonderdruck zum 85. Geburtstag des Autors am 22. März 2005*. Wuppertal: Arco Verlag, 2006. Coll' Arco Nr. 1. Překlad Eduard Schreiber. Tisk bez paginace.

Dosud nejucelenější německý výbor⁵³⁸ z díla Ludvíka Kundery reprezentuje na čtyřech stech stran sedmý svazek ediční řady Bibliothek der Böhmischen Länder nakladatelství Arco (založeného v roce 2002 ve Wuppertalu v Severním Porýní-Vestfálsku a pojmenovaného podle stejnojmenné pražské kavárny⁵³⁹). Jak zde již zaznělo, kniha nese stejný titul jako bibliofilie vydaná v témže nakladatelství ke Kunderovu životnímu jubileu, a shodně – *el do Ra Da (da)* – se jmenovala i česká sbírka vzniklá v letech 1974–1978, již Kundera vzdal hold svým východoněmeckým přátelům a bibliofilsky ji vydal v roce 1984⁵⁴⁰.

Název výboru, který představuje Ludvíka Kunderu jako prozaika, básníka, esejistu a grafika, je příznačný, neboť v sobě potenciálně zahrnuje i částečnou charakteristiku Kunderovy tvorby: surrealismus (Ra podle Skupiny Ra), dadaismus a aluzivně i připomínku Kunderových přátel básníků-překladatelů z NDR. Kniha je rozdělena do tří částí, které i proporčně vystihují povahu Kunderovy tvorby. V první části je zařazena próza (novela *Berlin* vychází v němčině v tomto svazku poprvé nezkrácená a nepřepracovaná, jeden z textů je zde knižně prezentován vůbec poprvé, aniž předtím vyšel česky, editor ho v doslovu charakterizuje slovy:

„Psychogramm eines jungen Mannes in jenen angsterfüllten und wirr machenden Zeiten im Protektorat, der auf der Suche nach sich selbst, nach einer Lebensform und nach Liebe ist. Die Suche nach sich selbst ist vor allem Suche nach einer möglichen Art zu schreiben.“⁵⁴¹

Nejrozsáhlejší je oddíl poezie (chronologické řazení, pododdíly nesou v záhlaví názvy Kunderových sbírek) a poslední část přináší vzpomínkové texty, portréty přátel a

⁵³⁸ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da(da). Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder*. Wuppertal: Arco Verlag, 2007. Bibliothek der Böhmischen Länder, sv. 7. Z češtiny přeložil a doslovem opatřil Eduard Schreiber. Zdroj online [cit. 2014-01-07]. Dostupné z <<http://www.arco-verlag.com/buecher/titel/18-el-do-ra-da-da.html>>.

⁵³⁹ „Arco – benannt nach dem Prager Café, in dem es ‚kafkate, brodelte, werfelte und kischte‘“. Zdroj online. [cit. 2014-01-07]. Dostupné z <<http://www.arco-verlag.com/verlag/der-arco-verlag.html>>.

⁵⁴⁰ *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>. V sebraných spisech: KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 147–156.

⁵⁴¹ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da(da). Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder*. Wuppertal: Arco Verlag, 2007, s. 386.

„Psychogram mladého muže, v oněch dobách protektorátu naplněných strachem a přivádějících k šílenství; muže, který hledá sám sebe, způsob života a lásku. Hledání sebe sama je především hledáním způsobu, jak je možné psát.“ (Překlad autorka práce.)

příbuzných. U některých básní je ojediněle otištěn i český originál. Většinu překladů pořídil Eduard Schreiber, některé sám Ludvík Kundera. Dále se na překladech podíleli Peter Ludewig, Reiner Kunze, Felix Philipp Ingold a Peter Demetz.

Knihu doprovází rozsáhlý poznámkový aparát a bezmála třicetistránkový doslov editora nazvaný „Eine Handvoll Mohn in die Träume“ mapující podrobně literární pozadí, z něhož Kundera-básník vzešel. Do souvislostí s Kunderovou tvorbou uvádí životopisné údaje (publikační zákazy, překladatelskou činnost, pokrývání), částečně dílo vykládá a na pozadí individuálního životního příběhu charakterizuje společenské poměry v někdejší Československu. V závěru svazek doplňuje nezbytná, poměrně podrobná „biobibliografie“ autora a informace o editorovi. Kompetentní přístup a pečlivou, „čistou“ práci editora pozitivně reflektovaly i v kritické ohlasy.⁵⁴²

Ludvíku Kunderovi byl věnován také samostatný sešit v rámci edice *Poesiealbum*⁵⁴³. V letech 1967–1990 vyšlo celkem 275 monotematických sešitů s rozsahem 32 stran a měsíční periodicitou, které představovaly světové básníky a mladé lyriky z NDR. Tuto edici berlínského nakladatelství Neues Leben otvíralo číslo o Bertoltu Brechtovi, z českých básníků byli zastoupeni Jiří Wolker (č. 14, r. 1968), Konstantin Biebl (č. 117, r. 1977), Vilém Závada (č. 165, r. 1981) a Vladimír Holan (č. 215, r. 1985). Obnovení edice se roku 2007 ujalo regionální nakladatelství Märkischer Verlag Wilhelmshorst. Jako 281. sešit v pořadí vyšel svazek o Ludvíku Kunderovi⁵⁴⁴, který připravil opět Eduard Schreiber, úvodní medailon napsal básník a rovněž Kunderův přítel Wulf Kirsten. Otištěno je 35 básní v překladu Eduarda Schreibera, Reinera Kunzeho, Richarda Pietraße, sedm z nich je vlastním překladem

⁵⁴² RAKUSA, Ilma. Ein Leben für die Literatur. Gedichte, Erzählungen und Erinnerungen von Ludvík Kundera. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 11. 12. 2007. [cit. 2010-04-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/ein_leben_fuer_die_literatur_1.597113.html> A rovněž: STREBEL, Volker. Gesetzmäßigkeit des surrealistischen Zufalls. *Literaturkritik.de* [online], 2007, č. 7 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=10916>; SIELAFF, Volker. Surrealist ohne Manifest: Poesie und Prosa des tschechischen Dichters Ludvík Kundera. *Poetenladen.de* [online], 25. 5. 2009. [cit. 2010-04-13]. Dostupné z <<http://www.poetenladen.de/volker-sielaff-ludvik-kundera.htm>>; ZIMMERMANN, Hans Dieter. Ludvík Kundera: el do Ra Da (da). *Brücken. Neue Folge: Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei*, 2007, sv. 15, s. 535–537; STREBEL, Volker. Ludvík Kundera, el do RA DA (da). *Germanoslavica*, 2008, roč. 19, č. 1, s. 108–109; KALLERT, Kristina. Ludvík Kundera: el do Ra Da(da). *Stifter Jahrbuch. Neue Folge*, 2008, sv. 22, s. 290–297.

⁵⁴³ *Poesiealbum*. Berlin: Neues Leben, 1967–1990. A rovněž: *Poesiealbum*. Wilhelmshorst: Märkischer Verlag, 2007–. Zdroj online [cit. 2010-04-13]. Dostupné z <www.poesiealbum.info>.

⁵⁴⁴ SCHREIBER, Eduard (ed.). *Ludvík Kundera*. Wilhelmshorst: Märkischer Verlag, 2008. Edice *Poesiealbum*, č. 281. Přeložili Eduard Schreiber, Ludvík Kundera, Reiner Kunze a Richard Pietraß.

Ludvíka Kundery a součástí je i báseň „Südlich-nördlich“ s dedikací Erichu Arendtovi, kterou Kundera napsal původně v němčině. Některé básně jsou tu německy publikovány poprvé, báseň „V Limoges / In Limoges“ a „Onde/Andernorts“ byly otištěny v obou jazycích.

8.1.2 Zastoupení v antologiích a knižních výběrech

Německý spisovatel a překladatel, Kunderův osobní přítel Reiner Kunze vydal v šedesátých letech dva výběry české poezie, do nichž zařadil i básně Ludvíka Kundery. V útlém svazku s názvem *Der Wind mit dem Namen Jaromír*⁵⁴⁵ (dedikovaném manželce, české lékařce) jsou celkem čtyři Kunderovy básně: „Grummetwunsch“ („Otavné přání“, ze sbírky *Letní kniha přání a stížností*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 252), „Beschwerde über die Tochter“, „Beschwerde über den Sohn“ („Stížnost na dceru“, „Stížnost na syna“, obě z *Letní knihy přání a stížností*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 226 a 227) a „Versuch, Charlie Chaplin zu loben“ („Pokus o chválu Charlie Chaplina“, ze sbírky *Záznamy a promluvy*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 279).

V nedatovaném šedesátistránkovém výboru z poezie jedenácti českých básníků a básnířek nazvaném *die tür*⁵⁴⁶ byly publikovány opět čtyři Kunderovy básně: „blues vom fremden mann“ („Blues o cizím muži“), „zynischer song“ („Cynický song“, obě ze hry *Totální kuropění*, v sebraných spisech: svazek VI *Ve vánici. Dramatické texty 1961–1970*. Brno: Atlantis, 1997, s. 54n a 59n), „elegie für gérard philipe“ („Elegie za Gérarda Philipa“, ze sbírky *Záznamy a promluvy*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 283) a „Versuch, Charlie Chaplin zu loben“ („Pokus o chválu Charlie Chaplina“ – viz výše).

⁵⁴⁵ KUNZE, Reiner (ed.). *Der Wind mit Namen Jaromír. Nachdichtungen aus dem Tschechischen von Reiner Kunze*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1961, s. 8–15.

⁵⁴⁶ KUNZE, Reiner. *die tür. nachdichtungen aus dem tschechischen*. Bad Godesberg: Hohwacht-Verlag, ? [dle NKP mezi 1964 a 1969], s. 29–33. (Psaní s malými počátečními písmeny u substantiv je záměrné.)

Ve výboru z překladatelské tvorby Reinerja Kunzeho bylo roku 2003 ve svazku *Wo wir zu Hause das Salz haben*⁵⁴⁷ knižně vydáno celkem devět Kunderových básní – „Grummetwunsch“, „Blues vom fremden Mann“, „Zynischer Song“, „Versuch, Charlie Chaplin zu loben“ (vše viz výše) a dále „Altes Motiv“ („Starý motiv“, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 337), „Im Schneesturm“ („Sněhovou vichřicí“ ze sbírky *Pády*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 108), „Verloren und gefunden“ („Rybí šupina“ ze sbírky *Ztráty a nálezy*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 268), „Der Finsterling“ („Káboň“ ze sbírky *Letní kniha přání a stížností*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 241), „GMM“ („VMM“ z *Letní knihy přání a stížností*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 225).

V druhém, upraveném vydání *Die Sonnenuhr*⁵⁴⁸ z roku 1993 byla v překladu F. P. Ingolda otištěna Kunderova báseň „Variationen auf Stein“ („Variace na kámen“, ze sbírky *Pády*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 104) s dedikací Jaroslavu Seifertovi. Protože edičně tento výbor připravoval sám Ludvík Kundera, je tato báseň opatřena poznámkou, že výběr zde provedl nakladatel.

Tatáž báseň, avšak v překladu P. Demetze coby „Gesteinsvariationen“, byla zařazena do antologie Petera Demetze a Ladislava Nezdařila *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen. Tschechische Lyrik des 20. Jahrhunderts*⁵⁴⁹. Zde je Kundera zastoupen celkem třemi básněmi v překladu Petera Demetze: již zmíněnou básní „Gesteinsvariationen“ („Variace na kámen“, ze sbírky *Pády*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 104), „Zum Neuen Jahr“ („Novoroční“, rovněž ze sbírky *Pády*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 49) a „Dreimal den

⁵⁴⁷ KUNZE, Reiner. *Wo wir zu Hause das Salz haben. Nachdichtungen*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2003, s. 114–126.

⁵⁴⁸ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993, s. 376.

⁵⁴⁹ DEMETZ, Peter – NEZDAŘIL, Ladislav. *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen. Tschechische Lyrik des 20. Jahrhunderts*. München: Piper, 1994, s. 35–37.

Schlüssel gedreht“ („Na tři západy“, ze sbírky *Ptani*, v sebraných spisech: svazek II *Meandry. Poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 347).

Dvě z těchto básní – „Dreimal den Schlüssel gedreht“ a „Gesteinsvariationen“ – v nezměněném překladu Petra Demetze byly knižně publikovány také v antologii Urse Heftricha a Michaela Špirita nazvané *Höhlen tief im Wörterbuch*⁵⁵⁰, kam byla zařazena rovněž Kunderova báseň „Eine Weile“ („Chvilé“, ze sbírky *Pády*, v sebraných spisech: svazek III *Mrznoucí mrhlení. Básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 74) přeložená F. P. Ingoldem.

8.1.3 Ostatní

V roce 1969 po potlačení Pražského jara vydal Peter Lotar⁵⁵¹, pražský rodák žijící ve Švýcarsku, svazek nazvaný *Prager Frühling und Herbst im Zeugnis der Dichter*. Shromáždil zde výběr básní publikovaných roku 1968 v prvním ročníku časopisu *Literární listy*, které přeložil do němčiny. Tvorbu Ludvíka Kundery zastupuje báseň „Rapport nach dem Sturz aus der Hölle“⁵⁵².

V německém vydání antologie *Duše Brna – Die Seele Brünns*⁵⁵³ je Kundera zastoupen dvěma texty: prózou „Spielen wir weiter“ a básní „Stadt mit Fingern XY“. Kniha je souborem 23 textů, 17 básní, 7 próz a 64 reprodukcí výtvarných a fotografických děl, který společně s Alenou Mizerovou sestavil právě Ludvík Kundera. Překlad do němčiny pořídili Eduard Schreiber, Bernd Magar, Kathrin Liedtke, Milka Vagadayová, Franz Fühmann, Jaroslav Kuthan a Jan Gruna.

⁵⁵⁰ HEFTRICH, Urs – ŠPIRIT, Michael (eds.). *Höhlen tief im Wörterbuch. Tschechische Lyrik der letzten Jahrzehnte*. München: DVA, 2006, s. 246, 283, 284. Paginace odpovídá pořadí básní, jak jsou uvedeny v hlavním textu.

⁵⁵¹ Peter Lotar (1910–1986), bilingvní spisovatel, divadelní režisér a herec narozený v Praze, roku 1939 uprchl do Švýcarska. Autor divadelních, rozhlasových a televizních her; uváděl české dramatiky na švýcarských jevištích. Překládal z češtiny a angličtiny. Dílo Petera Lotara představila Michaela Kuklová výstavou, která se konala 3.–20. 11. 2011 v Pražském literárním domě autorů německého jazyka, Ječná 11, Praha 2. Rozhlasová stanice ČRo 3 – Vltava odvysílala 28. 10. 2011 pořad věnovaný P. Lotarovi „Zed“, která procházela přímo mnou“.

⁵⁵² LOTAR, Peter. *Prager Frühling und Herbst im Zeugnis der Dichter. Tschechische Dichtung aus „Literární Listy“ 1968*. Bern: Kandelaber Verlag, 1969, s. 36.

⁵⁵³ KUNDERA, Ludvík – MIZEROVÁ, Alena (eds.). *Die Seele Brünns*. Brno: Nakladatelství Masarykovy univerzity, 2008. Kunderovy autorské příspěvky na s. 102–105, resp. 155.

Prozatím posledním „kunderovským“ titulem v němčině je bibliofilský tisk, který uspořádal Eduard Schreiber k počtě Kunderova životního výročí v březnu 2010. Nejde o Kunderovu autorskou tvorbu, nýbrž o soubor básní a grafik Kunderových českých i německých přátel a žáků nazvaný *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten*⁵⁵⁴. Titul je připomínkou Kunderovy básně „Z pohnuté historie 22. březnu“ zařazené do sbírky *Ztráty a nálezy*⁵⁵⁵. Do sborníku přispěli Volker Braun, Wulf Kirsten, Reiner Kunze, Sarah Kirsch, Elke Erb, František Listopad, Ilma Rakusa, Peter Demetz, Günter Kunert, Felix Philipp Ingold, Uwe Kolbe, Lutz Seiler, Uwe a Barbara Grüningovi, Kito Lorenc, Roland Erb, Josef Hrubý, Richard Pietraß, Brigitte Struzyk, Jan M. Tomeš, Rudolf Fila, Vít Ondráček, Peter Ludewig, Christian Thanhäuser, Peter Gosse, Eckhard Thiele, Karel Prášek, Peter Gehrisch, Kristina Kallert, Frank Siewert, Walther Petri, Radek Malý, Christoph Haacker a Eduard Schreiber (Radonitzer), tedy přátelé a žáci Ludvíka Kundery. Sešit vydaný v exkluzivní edici Coll'Arco pod číslem 4 měl v prvním vydání náklad 200 číslovaných kusů, čísla 1–70 obsahují signované původní grafiky. Do tohoto výčtu byl svazek zahrnut ve snaze o podání co možná komplexního přehledu v rámci diskutované problematiky.

8.2 PŘEKLADATEL ČESKÝCH BÁSNÍKŮ

S prvním poválečným studijním pobytem Ludvíka Kundery v NDR, který se uskutečnil roku 1954 díky stipendiu Svazu německých spisovatelů, se zrodilo také přátelské pouto mezi českým a německým básníkem. Na své první setkání s Franzem Fühmannem⁵⁵⁶,

⁵⁵⁴ SCHREIBER, Eduard (ed.). *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten*. Wuppertal: Arco Verlag, 2010. Coll'Arco Nr. 4.

⁵⁵⁵ KUNDERA, Ludvík. *Ztráty a nálezy: poezie 1971–1979*. Prachatice: Rovina, 1991. V sebraných spisech svazek III: KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 351.

⁵⁵⁶ Franz Fühmann (1922–1984) narozen v Rokytnici nad Jizerou (Rochlitz); východoněmecký prozaik, esejist a autor knih pro děti. Sympatizoval s nacismem a komunismem, ale od obou diktatur se postupně radikálně distancoval. Společně s Ludvíkem Kunderou redigoval německou antologii české poezie *Die Glasträne* a přeložil do němčiny mj. básně Františka Halase, Vítězslava Nezvala a Konstantina Biebla. Překládal též z maďarštiny. Vzájemná korespondence Franze Fühmanna a Ludvíka Kundery je uložena v berlínské Akademii umění, Akademie der Künste, Pariser Platz 4, D – 10117 Berlin. Katalog je dostupný online. [cit. 2013-11-19] Popis dokumentů v příslušné archivní složce dostupný z <http://www.adk.findbuch.net/php/main.php?ar_id=3661&action=open&kind=k&id=13390&be_id=185&source=linker#46c3bc686d616e6ex1120>.

rodákem ze severních Čech, vzpomíná Ludvík Kundera mimo jiné ve svých memoárech v příspěvku nazvaném „Sláva azuru“, jenž začíná slovy:

„Pokud mě paměť nešálí, byl mi Franz Fühmann vlastně „přidělen“, a to úředně.“⁵⁵⁷

Opakovaná společná setkání, v NDR i v Československu, vyplňovala ediční a překladatelská práce. Prvním společným projektem byla příprava antologie *Die Glasträne* (týden pilné práce na chatě nedaleko Kunštátu popisuje Kundera lehkým vypravěčským tónem ve svých vzpomínkách⁵⁵⁸), následoval překlad Halasových básní, který vyšel pod titulem *Der Hahn verscheucht die Finsternis*⁵⁵⁹, tedy „Kohout plaší tmu“, protože původní „smrt“ neschválila východoněmecká cenzura. Sbírkka byla vydána v berlínském nakladatelství Volk und Welt roku 1970 a na její výsledné podobě se podíleli, jak je uvedeno v tiráži, Franz Fühmann (překlad), Karl-Heinz Jähn (výběr textů a interlineární překlad), Ludvík Kundera (společně s F. Fühmannem překlad básní „Ich kehre dorthin zurück“ / „Já se tam vrátím“ / „Schicksale“ / „Osudy“ / „Zitate“ / „Citáty“) a dále O. F. Babler (překlad básně „Herbst“ / „Podzim“). Kunderův – oproti tvrzení v tiráži zřejmě poněkud výraznější – podíl na výsledném znění přeložených básní dokládají jak osobní svědectví⁵⁶⁰, tak dochovaná korespondence⁵⁶¹ i sekundární literatura⁵⁶². Poprvé poezii Františka Halase do němčiny přeložil již ve třicátých letech Pavel Eisner⁵⁶³, v rozděleném Německu pak vycházela souběžně v SRN⁵⁶⁴ i v NDR.

⁵⁵⁷ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 33.

⁵⁵⁸ KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 33–40.

⁵⁵⁹ HALAS, František. *Der Hahn verscheucht die Finsternis*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1970. Překlad Franz Fühmann, výběr a meziřádkový překlad Karl-Heinz Jähn.

⁵⁶⁰ Např. rozhovor s Boženou Kosekovou z 9. 4. 2010, srov.: NEŠPOROVÁ, Jitka – KOSEKOVÁ, Božena. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 211–225; Kunderovy memoáry: KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 33–40.

⁵⁶¹ Dopis Franze Fühmanna Ludvíku Kunderovi z 1. 11. 1957, knižně in SCHMITT, Hans-Jürgen (ed.). *Franz Fühmann: Briefe 1950–1984. Eine Auswahl*. Rostock: Hinstorff Verlag, 1994.

⁵⁶² Např. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

⁵⁶³ HALAS, František. *Die alten Frauen*. Praha: Fr. Borový, 1936. Překlad Pavel Eisner. Nový překlad této básnické skladby pořídil Peter Demetz: HALAS, František. *Die alten Frauen*. Berlin: Ludewig Privat, 1999.

Západoněmecký výbor *Und der Dichter*⁵⁶⁵ v překladu Manfreda Petera Heina, německého spisovatele žijícího ve Finsku, vyšel roku 1979 s esejí Ludvíka Kundery.

Přestát existenčně náročná sedmdesátá léta, kdy byl Ludvík Kundera stížen již třetím⁵⁶⁶ publikačním zákazem, pomáhali jednak v Československu takzvaní „pokrývači“, jednak ve východním Německu přátelé-básníci. V podstatě již na počátku sedmdesátých let byl k vydání připraven výbor z básní Vítězslava Nezvala *Auf Trapezen*⁵⁶⁷, na němž se ve velké míře společně s Franzem Fühmannem podílel i Ludvík Kundera. Vydán však byl až v roce 1978, i přes intenzivní vyjednávání Franze Fühmanna s šéfem lipského nakladatelství Reclam Hansem Marquardtem, že Kundera bude v tiráži uveden pod pseudonymem například jako Ludwig Dera nebo Ludwig Kuhn. Nakonec po sedmiletém odkladu kniha vyšla s uvedením Kunderova pravého jména⁵⁶⁸. Zákaz publikovat měl tedy silný dopad i za hranicemi Československa (třebaže sám Ludvík Kundera v rozhovoru pořizovaném 21. dubna 2010 podotýká, že situace byla vždy vypjatější na jedné straně hranice, a v sousedním státě naopak poněkud volnější)⁵⁶⁹. Tím spíše vyniká mezinárodní solidarita, jejímž manifestem bylo i vydání reprezentativní antologie české lyriky *Die Sonnenuhr*⁵⁷⁰ připravované od roku 1974. Pro tuto antologii Kundera také pořídil a poprvé vydal vlastní překlady do němčiny.

⁵⁶⁴ Např.: HALAS, František. *Poesie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1965. Překlad Peter Demetz; HALAS, František. *Und der Dichter?* Düsseldorf: Gregor Schell, 1979. Překlad Manfred Peter Hein.

⁵⁶⁵ HALAS, František. *Und der Dichter?* Düsseldorf: Gregor Schell, 1979. Překlad Manfred Peter Hein.

⁵⁶⁶ Poprvé po německé okupaci ve čtyřicátých letech, podruhé v padesátých letech.

⁵⁶⁷ NEZVAL, Vítězslav. *Auf Trapezen. Gedichte*. Leipzig: Reclam, 1978. Na základě interlineárního překladu Pavla Petra přebásnil Franz Fühmann. Báseň „Antilyrik“ („Antilyrika“) přeložil Ludvík Kundera, báseň „Adieu a Tüchelohen“ („Sbohem a šáteček“) Louis Fürnberg. Edičně připravil a předmluvou s názvem „Wundersamer Zauberer, Akrobat und – moderner Klassiker“ opatřil Ludvík Kundera. Předmluvu do němčiny přeložil Gustav Just. Ilustrace Jindřich Štyrský.

⁵⁶⁸ SCHMITT, Hans-Jürgen (ed.). *Franz Fühmann: Briefe 1950–1984. Eine Auswahl*. Rostock: Hinstorff Verlag, 1994.

⁵⁶⁹ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

⁵⁷⁰ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986.

Mimo to vyhotovil meziřádkové překlady pro Franze Fühmanna, který přebásnil verše Konstantina Biebla⁵⁷¹, a pro Jürgena Rennerta, jenž přeložil básně Františka Hrubína⁵⁷². Ludvík Kundera přeložil také básnickou sbírku českého a esperantského básníka Jiřího Karena⁵⁷³ (1920–2000) *Než udeří devátá vlna / Bevor die neunte Welle*.⁵⁷⁴

8.3 EDITOR NĚMECKÝCH ANTOLOGIÍ ČESKÝCH BÁSNÍ

Překladatelsky či pořadatelsky se Ludvík Kundera podílel na čtyřech významných antologiích české poezie vydaných v němčině. Jsou to *Die Glasträne*⁵⁷⁵ („Skleněná slza“, 1964 a 1966), *Die Sonnenuhr*⁵⁷⁶ („Sluneční hodiny“, 1987 a 1993), *Adieu Musen*⁵⁷⁷ („Sbohem Múzy“, 2004) a *Süß ist es zu leben*⁵⁷⁸ („Sladké je žít“, 2006).

8.3.1 Přehled německých antologií české poezie

Tradice uvádění české poezie do německého kulturního kontextu však sahá mnohem dále a souvisí především s etablováním českého básnického jazyka v době národního obrození. Do dějin těchto literárních vztahů zasáhl i třiasmdesátiletý Johann Wolfgang von Goethe, když v roce 1822 přepracoval dvě písně *Rukopisu*

⁵⁷¹ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Konstantin Biebl*. Berlin: Neues Leben, 1977. Poesiealbum 117. Přeložili Franz Fühmann a Johannes Bobrowski.

⁵⁷² HRUBÍN, František. *Romanze für ein Flügelhorn. Gedichte*. Berlin: Volk und Welt, 1978. Překlad Jürgen Rennert, edičně připravil a doslovem opatřil Manfred Jähnichen.

⁵⁷³ Jiří Karen (1920–2000), vlastním jménem Ladislav Podmele, český básník. Zdroj online [cit. 2010-05-14]. Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1045&hl=karen+>>.

⁵⁷⁴ KAREN, Jiří. *Bevor die neunte Welle*. ? : 1980. Přeložil Ludvík Kundera.

⁵⁷⁵ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964. 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.

⁵⁷⁶ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986. 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993.

⁵⁷⁷ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Musen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004.

⁵⁷⁸ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*. München: DVA, 2006.

královédvorského, totiž „Kytici“ a „Skřivánka“, které do němčiny převedl Václav Alois Svoboda roku 1819.⁵⁷⁹

Dnes existují více než tři desítky antologií české poezie v německých překladech.⁵⁸⁰ Podrobně a v takové šíři vůbec poprvé se tomuto tématu věnuje Ladislav Nezdařil v (bezmála čtyřsetstránkové) monografii *Česká poezie v německých překladech*⁵⁸¹. V rozbořech předmluv a pořizovaných překladů mapuje období 120 let, počínaje rokem 1819, kdy byl v češtině a současně i v němčině vydán *Rukopis královédvorský*, a končí rokem 1939, který v kulturních dějinách obou národů znamenal zásadní mezník. Nepostupuje však chronologicky a nekomentuje jednotlivé přeložené básnické sbírky a antologie, jak v průběhu let vycházely – místo toho podává ucelený obraz básnických osobností, jejichž dílo bylo prostřednictvím překladů představeno německému čtenáři. Konstatuje, že nejživější recepci zaznamenali Jaroslav Vrchlický, Petr Bezruč, Antonín Sova a Otokar Březina.⁵⁸² Nezdařilova monografická práce přináší rovněž podrobnou bibliografii, včetně časopisecky publikovaných překladů české poezie. Výjimečné místo v tomto ohledu zaujímá německy psaný československý vládní deník *Prager Presse*, který

„za 17 let svého trvání od 27. 3. 1921 do 31. 12. 1938 (šéfredaktor A. Laurin) publikoval [...] 845 ukázek ze 108 českých básníků. Je proto tedy nejrozsáhlejší a umělecky také nejhodnotnější antologií českých veršů v němčině.“⁵⁸³

⁵⁷⁹ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 22–31.

⁵⁸⁰ Demetz a Nezdařil v doslovu ke své antologii *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen* z roku 1994 uvádějí, že jde o 33. antologii v pořadí. V novém tisíciletí pak byly vydány ještě minimálně tři, a to v edici *Tschechische Bibliothek* mnichovského nakladatelství DVA. Alena Wagnerová v recenzi z 23. 1. 2008 v *Neue Zürcher Zeitung* klasifikuje zmíněné tři antologie edice *Tschechische Bibliothek* jako jednu třísvazkovou antologii a první antologii české poezie v německých překladech datuje rokem 1833: „Die in der Tschechischen Bibliothek erschienene dreibändige Anthologie der tschechischen Poesie ist seit 1833 die zweiunddreissigste und seit langem umfangreichste.“ WAGNEROVÁ, Alena. Schätze – aus dem Nichts erschaffen. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 23. 1. 2008. [cit. 2010-05-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/schaetze__aus_dem_nichts_erschaffen_1.656051.html> .

⁵⁸¹ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985. Vědecký redaktor Miloš Pohorský, recenzent Jiří Veselý.

⁵⁸² NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 385.

⁵⁸³ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 6.

Bibliografický výčet antologií české poezie v německém jazyce uvádí též Kundera v antologii *Die Sonnenuhr*⁵⁸⁴.

Ve třicátých až padesátých letech 19. století vycházela česká poezie v německém překladu Josefa Wenziga⁵⁸⁵ a Alfreda Waldaua⁵⁸⁶. Antologie z této doby svým názvem často asociují v obrozeneckém období tolik oblíbenou květomluvu (*Blüthen neuböhmischer Poesie, Blumenlese aus der böhmischen Kunst- und Naturpoesie, Rosmarinkranz, Kränze aus dem böhmischen Dichtergarten*). V devadesátých letech pokračoval v nastoupeném trendu svými vídeňskými edicemi Eduard Albert⁵⁸⁷ (překlady „aus dem Böhmischem“). Umělecké kvality těchto překladů však nebyly valné, jak na adresu Wenziga i Alberta poznamenává Pavel Eisner:

„Převahou se dostávala ke slovu vlastenecká ctižádost nebo srdečná snaha prostředkovatelská, jedna i druhá nepodložená fakturou tvůrčího slova.“⁵⁸⁸

Mezi zásadní antologie české poezie vydané ve 20. století pak patří především *Jüngste Tschechische Lyrik* Franze Pfemferta⁵⁸⁹ (překlady pro tuto antologii na rozdíl od většiny

⁵⁸⁴ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986, s. 328–330.

⁵⁸⁵ Josef Wenzig (1807–1876), ředitel prvního českého gymnázia, o něž se zasloužil (čeština jako vyučovací jazyk), autor původních, tj. německých libret Smetanových oper *Libuše* a *Dalibor*. Překládal českou poezii především ve třicátých až padesátých letech 19. století, kterou vydal celkem v osmi svazcích (Kollár, Čelakovský, Štulc, Vocel, Erben). Nezdařil jeho překladatelský výkon komentuje následovně: „Dvacetiletý Wenzig dosáhl hned prvními překlady své nejlepší úrovně, od níž se pak stále patrněji vzdaloval.“ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 53.

⁵⁸⁶ Alfred Waldau (1837–1882), vlastním jménem Josef Valdemar Jaroš; novinář, vojenský auditor, literát a překladatel staročeských písní. Hodnocení Ladislava Nezdařila: „Hodnotou i rozsahem své práce řadí se však mezi překladatele, kteří se v rozlehlosti svého díla nepozvedli nad konvenční, i když snaživě překládání českých předloh, jako např. Josef Wenzig nebo později Eduard Albert.“ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 9–10.

⁵⁸⁷ Eduard Albert (1841–1900), český chirurg, univerzitní profesor, popularizátor české poezie, překladatel a básník, přítel a překladatel díla Jaroslava Vrchlického. Své překlady české poezie do němčiny uspořádal do šesti objemných svazků (včetně antologie z Vrchlického). Nezdařilův komentář: „Albertova překladatelská činnost byla z českých i německých míst mnohokrát chválena, její význam přeceňován, její výstižnost a věrnost nekriticky zdůrazňovány. [...] Básníkem však Albert nebyl. Z velkého a zajisté pracného množství jeho překladů není dnes umělecky platný ani jediný.“ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 182–183.

⁵⁸⁸ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 315.

⁵⁸⁹ Franz Pfemfert (1879–1954), německý novinář, literární kritik, překladatel, v letech 1911–1932 vydavatel časopisu *Die Aktion*, jednoho z nejdůležitějších expresionisticky orientovaných literárně-politických periodik. Po útěku z rodného Německa v roce 1933 žil tři roky v Karlových Varech, odkud

dřívějších pořizovalo již několik překladatelů, zde konkrétně: Pavel Eisner, Rudolf Fuchs, Hans Janowitz, J. V. Löwenbach, Otto Pick, Ernst Pollak, Emil Saudek; vydalo nakladatelství Die Aktion, Berlín 1916), *Tschechische Lieder* F. C. Weiskopfa⁵⁹⁰ (1925), *Ein Erntekranz aus hundert Jahren tschechischer Dichtung* Rudolfa Fuchse⁵⁹¹ (1926); *Die Tschechen* Pavla Eisnera⁵⁹² (1928); chrestomatie *Tschechoslowakische Anthologie* vydaná péčí O. F. Bablera⁵⁹³ a Roberta Königa (1936) a rovněž antologie české a slovenské poezie uspořádaná F. C. Weiskopfm *Das Herz – ein Schild* (1937, též 1948). Z uvedeného výčtu antologií považuje Ladislav Nezdařil za nejpřínosnější *Ein Erntekranz* R. Fuchse a wolkerovsky nazvanou antologii *Das Herz – ein Schild* F. C. Weiskopfa.

V období první republiky se překladům do němčiny intenzivně věnovali především pražští němečtí spisovatelé, často židovského původu. Německá okupace a druhá světová válka tuto tradici přervaly, překladatelé zemřeli buď v koncentračních táborech, nebo zapomenuti v exilu. K přerušení tvůrčí pauly postupně začalo docházet od padesátých let. F. C. Weiskopf po reedici antologie *Das Herz – ein Schild* (1948)

emigroval do Paříže. NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 274–275.

⁵⁹⁰ Franz Carl Weiskopf (1900–1955), německy píšící levicově orientovaný prozaik, publicista (šéfredaktor pražského listu *Arbeiter-Illustrierte Zeitung*) a překladatel české poezie narozený v Praze, člen literárního spolku *Devětsil*. Druhou světovou válku přežil v emigraci ve Francii a v USA, pracoval v diplomatických službách na zastupitelství ČSR ve Washingtonu, Stockholmu a Pekingu. Zdařilé jsou především jeho překlady básní Jiřího Wolкера. NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 302–303.

⁵⁹¹ Rudolf Fuchs (1890–1942), narozen v Poděbradech, německy píšící básník a překladatel z češtiny. Do němčiny přeložil Bezručovy *Slezské písně*. Tragicky zahynul v Londýně, kam emigroval před druhou světovou válkou. NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 223–225.

⁵⁹² Pavel Eisner (1889–1958), bilingvní překladatel z pražské židovské rodiny, literární vědec, lingvista, publicista, redaktor *Prager Presse*. Hodnocení překladatele slovy L. Nezdařila: „Souhrnná technika Eisnerova překladatelského umění může být charakterizována jako novátorský, přemýšlivý, vzdělaný, ale ne vždycky zvládnutý jazykový expresionismus. [...] Eisner dovede být jen zřídkka prostý, naivní a bezprostřední. Jeho metoda by se také dala nazvat překladatelským intelektualismem.“ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 246–247.

⁵⁹³ Otto František Babler (1901–1984), narozen v Jugoslávii, od r. 1915 žil na Svatém Kopečku u Olomouce. Překladatel ze srbštiny, chorvatštiny, itaštiny, francouzštiny, angličtiny a němčiny. Do němčiny přeložil např. Máchův *Máj*. Celkový počet jeho překladů se odhaduje na čtyři tisíce. „Bablerovy německé překlady českých básní neukazují sice mateřskou znalost němčiny, ale básnickým citěním předstihují i mnohé pokusy těch, kteří ji měli.“ NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985, s. 271.

připravil k vydání další antologii nazvanou *Brot und Sterne* (1951) a Louis Fürnberg⁵⁹⁴ uspořádal antologii *Aus Böhmens Hain und Flur* (1954).

Jak uvádějí Peter Demetz⁵⁹⁵ a Ladislav Nezdařil⁵⁹⁶ v doslovu k antologii *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen*,

„... man kann die Renaissance der DDR-Übersetzungsarbeit genau datieren. Sie begann mit einer Stipendienreise (1954) des Brünner Poeten Ludvík Kundera [...] nach Berlin (Ost), und einer rasch geschlossenen Freundschaft mit Franz Fühmann, der aus Nordböhmen stammte. [...] Beiden, Kundera und Fühmann, schlossen sich Freunde und Autoren an, die ästhetische Morgenluft witterten.“⁵⁹⁷

Na adresu Franze Fühmanna v souvislosti s „renesancí překladatelské činnosti v někdejší NDR“ podotýká literární vědec a olomoucký básník František Valouch:

„S jeho převody se začíná psát nová kapitola v dějinách moderního překladu české poezie. Franz Fühmann a jeho škola (Heinz Czechowski, Walther Petri, Uwe Grüning a další) se stal zastáncem volnějšího výkladu výchozího textu, upustil například od ustáleného schématu při rýmování (překládal

⁵⁹⁴ Louis Fürnberg (1909–1957), narozen v Jihlavě v německo-židovské rodině; především německy píšící spisovatel, básník a literární vědec levicové orientace. Jeho literární činnost vyvrcholila v palestinském exilu 1939–1946, dva roky působil jako kulturní ataše na československém velvyslanectví v Berlíně. Od roku 1954 žil ve Výmaru, kde (zlomen politickým vývojem v rodné zemi) v roce 1957 zemřel.

⁵⁹⁵ Peter Demetz, nar. 1922 v pražské německo-židovské rodině, vystudoval religionistiku, germanistiku a bohemistiku v Praze, v roce 1949 z Československa emigroval. Od roku 1953 žije v USA. Světově uznávaný germanista, emeritní profesor univerzity v Yale, propagátor české literatury v zahraničí. Známá je jeho kniha *Praha černá a zlatá. Výjevy ze života jednoho evropského města* (anglický originál *Prague in black and gold*, česky Praha: Prostor, 1998, překlad Zdeněk Hron), jež je polemikou s prací A. M. Ripellina *Magická Praha* (italský originál *Praga magica*, česky Praha: Odeon 1992, překlad Alena Hartmanová a Bohumír Klípa) a soubor esejů *Dějiště: Čechy* (německý originál *Böhmen böhmisch*, česky Praha – Litomyšl: Paseka, 2008, překlad Vratislav Slezák). Poslední autorovou publikací vydanou v češtině je kronika předválečné Prahy *Praha ohrožená. 1939–1945. Politika, kultura, vzpomínky* (česky Praha: Mladá fronta, 2010, překlad Šimon Pellar).

⁵⁹⁶ Ladislav Nezdařil (1922–1999), český germanista, soustavně se věnoval studiu česko-německých vztahů, autor monografie *Česká poezie v německých překladech* (Praha: Academia, 1985) a spoluvydavatel německé antologie české lyriky *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen* (s P. Demetzem). Pod pseudonymem Jan Sutnar psal i původní poezii, nejznámější je sbírka *Horní chlupci* napsaná ve valašském nářečí.

⁵⁹⁷ DEMETZ, Peter – NEZDAŘIL, Ladislav. *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen. Tschechische Lyrik des 20. Jahrhunderts*. München: Piper, 1994, s. 182.

„... renesancí překladatelské práce v NDR lze datovat přesně. Začala se stipendijní cestou (1954) brněnského básníka Ludvíka Kundery [...] do (východního) Berlína a bryskně uzavřeným přátelstvím s Franzem Fühmannem, který pocházel ze severních Čech. [...] K oběma, Kunderovi a Fühmannovi, se připojili přátelé a autoři, kteří věřili esteticky svěží závan.“ (Překlad autorka práce.)

dokonce i asonance) a tímto svobodnějším nakládáním s textem podstatně rozšířil možnosti překladu jako takového.⁵⁹⁸

Jedním z Kunderových přátel básníků-překladatelů, kteří pokračovali v tradici uvádění české poezie do němčiny, je nepochybně Reiner Kunze⁵⁹⁹. Jeho zásluhou vyšly v šedesátých letech dva svazky české poezie: *Der Wind mit Namen Jaromír* (1961) a *die tür* (1964). Roku 1964 byla vydána první Kunderova antologie české poezie *Die Glasträne*, kterou uspořádal společně s F. Fühmannem, a vyšel rovněž svazek *Linde und Mohn* s podtitulem *100 Gedichte aus 100 Jahren tschechischer Lyrik*, jež edičně připravil Josef Mühlberger⁶⁰⁰. Soustavněji se uvádění a recepci české poezie v německé literatuře věnoval Manfred Jähnichen⁶⁰¹, který vydal antologii *Gesang der Liebe zum Leben. Tschechische Lyrik der Gegenwart* (1983). Poezii českých surrealistických básní představil německému publiku mj. Heribert Becker⁶⁰² antologií *Aus den Kasematten des Schlafes. Tschechoslowakische Surrealisten* (1980). Do osmdesátých let spadá také první vydání antologie *Die Sonnenuhr* (1987), kterou připravil Ludvík Kundera. Druhé, přepracované vydání tohoto svazku, jenž sleduje dějinný vývoj české lyriky, pochází z roku 1993. Poslední německou antologií české poezie vydanou ve 20. století je kniha *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen. Tschechische Lyrik des 20. Jahrhunderts*, kterou společně připravili Peter Demetz s Ladislavem Nezdařilem (1994).

Nejnovější tři antologie mapující vývoj české poezie vyšly v rámci prestižní edice *Tschechische Bibliothek* mnichovského nakladatelství *Deutsche Verlags-Anstalt*. Projekt třiatřicetisvazkové „České knihovny“, která vycházela v letech 1999–2007 a je

⁵⁹⁸ VALOUCH, František. Impozantní výbor české lyriky v němčině. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 6.

⁵⁹⁹ Reiner Kunze (nar. 1933), německý lyrik a prozaik, překladatel mj. české poezie (především Jana Skácela), východoněmecký disident. Vystudoval filozofii a žurnalistiku v Lipsku, 1977 přesídlil do SRN. Oženil se s českou lékařkou.

⁶⁰⁰ Josef Mühlberger (1903–1985), narozen v Trutnově, spisovatel a literární historik, v letech 1928–1931 vydavatel časopisu německo-české kulturní spolupráce *Witiko*. Autor dějin německé literatury v českých zemích. *Germanoslavica*, 2009, roč. 20, č. 1.

⁶⁰¹ Manfred Jähnichen (nar. 1933, někdejší NDR), berlínský bohemista, přeložil mj. Bezručovy *Slezské písně* do němčiny, překládá též ze slovenštiny. Autor rozsáhlých prací věnovaných česko-německým literárním vztahům *Zwischen Diffamierung und Wiederhall: tschechische Poesie im deutschen Sprachgebiet 1815–1867* (1967, shrnutí česko-německé překladové produkce od druhého desetiletí 19. století po vznik Rakouska-Uherska, analýza překladů J. Wenziga a S. Kappera) a *Der Weg zur Anerkennung: tschechische Literatur im deutschen Sprachgebiet 1861–1918* (1972, dějiny česko-německé a česko-rakouské překladové literatury a její recepce).

⁶⁰² Heribert Becker (nar. 1942, někdejší SRN), německý publicista a překladatel (se specializací na surrealismus, též editor, spoluřadatel výstav).

nejrozsáhlejší moderní zahraniční ediční řadou české literatury, podpořila (podobně jako edici Polnische Bibliothek) nadace Robert Bosch Stiftung. Jako vydavatelé se na přípravě edice podíleli Peter Demetz, emeritní profesor Yaleské univerzity v New Havenu, Jiří Gruša, spisovatel a předseda mezinárodního PEN-Klubu, Peter Kosta, profesor slavistiky na univerzitě v Postupimi, Eckhard Thiele, bohemista a berlínský překladatel, a Hans Dieter Zimmermann, profesor Ústavu literární vědy Technické univerzity v Berlíně. Poslední dva jmenovaní získali za iniciování a vedení edice roku 2008 české ocenění Litera za přínos české literatuře (v rámci udílení cen Magnesia litera). O edici i jednotlivých titulech hojně referoval odborný tisk.⁶⁰³

Dva svazky z této ediční řady jako editor a překladatel připravil Ludvík Kundera společně s Eduardem Schreiberem. V roce 2004 byla jako 21. svazek Tschechische Bibliothek vydána antologie poetismu nazvaná *Adieu Museen*⁶⁰⁴, v roce 2006 jako 29. svazek téže edice antologie *Süß ist es zu leben*⁶⁰⁵, která přináší průřez českou poezií od počátků do roku 1920. Jako 31. svazek řady byla publikována antologie české lyriky posledních desetiletí nesoucí titul *Höhlen tief im Wörterbuch*⁶⁰⁶, kterou edičně připravili profesor slavistiky působící na univerzitě v Heidelbergu Urs Heftrich (též autor doslovu) a pražský bohemista Michael Špirit.

⁶⁰³ Výběrově, v chronologickém řazení např.: NEUBERT, Reiner. Die Tschechische Bibliothek in 33 Bänden. *Germanoslavica*, 2001, roč. 8 (13), č. 2, s. 251–253; VOREL, Lubor. Tschechische Bibliothek. *Literární noviny*, 2001, roč. 12, č. 50, s. 11; HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 1]. *Bohemia*, 2001, sv. 42, sešit 2, s. 381–390; VOREL, Lubor. Třiatřicet stříbrných křepek: Rozhovor s Eckhardem Thielem. *Literární noviny*, 2002, roč. 13, č. 15, s. 15; HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 2]. *Bohemia*, 2003, sv. 44, sešit 1, s. 172–182; TOMÁŠ, Filip. Adieu Múzy – nová antologie poetismu. *Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 596–597; HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 3]. *Bohemia*, 2007, sv. 47 (2006/2007), sešit 2, s. 391–402; KNAPP, Aleš. Chvalo zpěvy i kritika. Česká knižnice v Německu – ohlasy na jeden velkolepý projekt. *Host*, 2008, roč. 24, č. 2, s. 38–40; HOLÝ, Jiří. Mnoho povyku pro nic kolem Tschechische Bibliothek. K článku Aleše Knappa v Hostu 2/2008. *Host*, 2008, roč. 24, č. 4, s. 90–91.

⁶⁰⁴ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Museen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004.

⁶⁰⁵ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*. München: DVA, 2006.

⁶⁰⁶ HEFTRICH, Urs – ŠPÍRIT, Michael (eds.). *Höhlen tief im Wörterbuch. Tschechische Lyrik der letzten Jahrzehnte*. München: DVA, 2006.

8.3.1.1 Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts

První německá antologie české poezie, kterou uspořádal Ludvík Kundera společně s Franzem Fühmannem, vyšla v roce 1964 pod názvem *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*⁶⁰⁷. Pro značný a překvapivý ohlas (v době vydání šlo o nejrozsáhlejší antologii tohoto druhu) se její opravené vydání opakovalo již po dvou letech, roku 1966. Titul „Skleněná slza“ upomíná na poetiku Vítězslava Nezvala. Koncepce této antologie vznikala v letech 1958–1960, jak prozrazuje v ediční poznámce Ludvík Kundera, který pro tento výbor napsal také úvodní stať s příznačnou slovní hříčkou v názvu „Vielseitigkeit und Vielsaitigkeit“ („Mnohostrannost a mnohostrunnost“). Kundera usouvztažňuje politický vývoj s vývojem poezie česky píšících básníků, připomíná nejvýznamnější básnické osobnosti a hlavní umělecké směry (buřiče a anarchisty, proletáře, poetismus, alegorickou poezii v době německé okupace) a na dobové poměry odvážně konstatuje, že po socialistické revoluci, v období kultu osobnosti, se česká poezie nemohla plně rozvíjet, protože literatura byla do značné míry unifikována a mnozí významní básníci dali raději přednost mlčení. Později však česká poezie opět povstala –

„... mit ihrem faszinierendem Melodienreichtum und ihrer atemberaubenden Imagination, mit ihren vielfältigen Formen des freien Verses, mit ihrem Appell an Intellekt und Emotion“.⁶⁰⁸

V antologii je představena poezie P. Bezruče, A. Sovy, K. Hlaváčka, O. Březiny, F. X. Šaldy, K. Tomana, F. Šrámka, F. Gellnera, V. Dyka, J. Demla, J. Mahena, S. K. Neumanna, J. Hory, J. Hořejšího, R. Weinera, O. Fischera, J. Čarka, J. Wolkera, F. Branislava, K. Biebla, J. Seiferta, V. Nezvala, F. Halase, J. Voskovce a J. Wericha, J. Aldy, J. Nohy, K. Kapouna, M. Pujmanové, V. Závady, V. Holana, J. Ortena, O. Mikuláška, J. Kainara a F. Hrubína.

Na přebásnění se podíleli přední lyrikové NDR Johannes Bobrowski (1917–1965), Günther Deicke (1922–2006), Franz Fühmann (1922–1984), Peter Hacks (1928–2003), Heinz Kahlau (nar. 1931), Reiner Kunze (nar. 1933), Wilhelm Tkaczyk (1907–

⁶⁰⁷ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964. 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.

⁶⁰⁸ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964. 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966, s. 12. „... s fascinujícím bohatstvím melodií a dechberoucí imaginací, rozmanitými podobami volného verše, apelem na intelekt a emoce.“ (Překlad autorka práce.)

1982) a Paul Wiens (1922–1982), kteří se opírali o doslovný překlad dr. Karly Bachrachové. Ostatní překladatelé disponovali znalostí češtiny (O. F. Babler, Rudolf Fuchs, Louis Fürnberg, Eva Lippold, Otto Pick, Peter Pont, Vilém Reichmann, Hugo Siebenschein, F. C. Weiskopf). Editoři vedle překladů pořízených speciálně pro tuto antologii do svazku zařadili i básně, jejichž německý překlad již existoval. Ludvík Kundera pro tuto antologii nepřeložil žádnou báseň. Antologie prezentuje celkem 157 básní (rozsah svazku přesahuje 280 stran), nechybí biografické a bibliografické poznámky k zastoupeným autorům a soupis antologií novější české poezie.

Do německé literatury se trvaleji zapsal například Konstantin Biebl, který byl v této antologii německému publiku představen poprvé básněmi z poetistické sbírky *S lodí, jež dováží čaj a kávu*.⁶⁰⁹

8.3.1.2 Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten

Ludvík Kundera a Franz Fühmann společně iniciovali ještě jednu antologii české poezie v německých překladech. Franz Fühmann přišel s návrhem antologie, která bude mapovat dějiny české lyriky, a jako překladatel Františka Halase si kladl jedinou podmínku: zařadit do svazku Halasovu báseň „Nikde“ („Nirgends“)⁶¹⁰. Přispěl coby překladatel, avšak ediční příprava titulu se stala úkolem pro Ludvíka Kunderu. Antologie *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*⁶¹¹ vyšla po dvanáctiletých přípravách a průtazích roku 1987 (copyright v tiráži 1986) v lipském nakladatelství Reclam, a jak napovídá její podtitul, přináší průřez jedenácti staletími

⁶⁰⁹ „Pro německé básníky všech generací v ní byl trvalý objev: Konstantin Biebl. Pět jeho básní z Jávy. Žádný knižní exotismus!“ Z rozhovoru s Ludvíkem Kunderou. Zdroj online: [cit. 2010-04-06]. Dostupné z <<http://www.bibliofil.cz/clanky2006-kundera.html>>. Bieblovi byl věnován i 117. sešit edice Poesiealbum: FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Konstantin Biebl*. Berlin: Neues Leben, 1977. Poesiealbum 117. Přeložili Franz Fühmann a Johannes Bobrowski.

⁶¹⁰ „In den siebziger Jahren entwarf Franz Fühmann noch in Umrissen eine Anthologie tschechischer Lyrik aus elf Jahrhunderten, ‚Die Sonnenuhr‘; seine einzige Bedingung war, das große Halas-Gedicht ‚Nirgends‘ in das Buch aufzunehmen. Als Zusammensteller blieb ich dann aber allein.“ Z děkonné řeči Ludvíka Kundery po udělení Ceny Lipského knižního veletrhu 2002: COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002. Též v Kunderových memoárech: KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 38.

⁶¹¹ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986.

české lyriky. Jde o uznávaný a oceňovaný výbor⁶¹² – především proto, že při jeho koncepci kladl editor důraz na rozmanitost přístupů a tvůrčí kontinuitu.

Na základě interlineárního překladu Ludvíka Kundery přebásnili vybrané texty Otto F. Babler (1901–1984), Heinz Czechowski (1935–2009), Stefan Döring (nar. 1954), Elke Erb (nar. 1938), Roland Erb (nar. 1943), Franz Fühmann (1922–1984), Louis Fürnberg (1909–1957), Barbara Grüning (?), Uwe Grüning (nar. 1942), Peter Hacks (1928–2003), Uwe Kolbe (nar. 1957), Kito Lorenc (nar. 1938), Walther Petri (nar. 1940), Richard Pietraß (nar. 1946), Odwin Quast (?), Vilém Reichmann (1908–1991), Jürgen Rennert (nar. 1943) a Brigitte Struzyk (nar. 1946). Během přípravy tohoto svazku zemřeli v roce 1984 Franz Fühmann a O. F. Babler. Ludvík Kundera se proto ujal dokončení především Bablerovy započaté práce a přeložil pro tento svazek (část 3) – poprvé do němčiny – 25 básní (s pomocí Uwe Grüninga) a u jedné („Ich kehre dorthin zurück“ / „Já se tam vrátím“ F. Halase) navázal na práci F. Fühmanna.

Památku O. F. Bablera připomíná Kundera jako editor i v úvodní poznámce, kde vysvětluje genezi německých antologií a překladatelskou metodu:

„Die Arbeit der ‚Deutschböhmen‘ Joseph Wenzig und Eduard Albert – sie gaben im 19. Jahrhundert mehrere Anthologien heraus – führten mit einem qualitativen Sprung in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts deutsche Dichter und Nachdichter aus Böhmen weiter: Rudolf Fuchs, Otto Pick, Paul Eisner [...], F. C. Weiskopf, Peter Pont, Louis Fürnberg. Ihr Zugang zur tschechischen Poesie war unvermittelt: dichterische und philologische Fähigkeiten überdeckten sich. Letzter Vertreter dieser Tradition war der vielsprachige O. F. Babler.

An der Schwelle der sechziger Jahre entstehen erste Übertragungen tschechischer Poesie, welche jüngere deutsche Dichter auf Grund von Interlinearübersetzungen schaffen. Dieses Vorgehen wird immer öfter in vielen Ländern Europas praktiziert und führt zu guten Ergebnissen, sofern drei Bedingungen erfüllt sind: daß erstens wirkliche Dichter am Werk sind, zweitens eine ständige philologische Beratung erfolgt und drittens ein gründliches Eindringen in die innere Struktur der Texte und den äußeren Zeit- und Kunstkontext vonstatten geht.“⁶¹³

⁶¹² Srov.: JEDLIČKOVÁ, Alice. Jedenáct století české poezie v německém překladu. *Česká literatura*, 1990, roč. 38, č. 5, s. 473–475; VALOUCH, František. Impozantní výbor české lyriky v němčině. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 6; NEZDAŘIL, Ladislav. Poslední večere české poezie. *Tvar*, 1995, roč. 6, č. 18, s. 17, který připomíná i okolnosti vzniku antologie. Též online: [cit. 2010-05-12]. Dostupné z <<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/6.1995/18/17.png>>.

⁶¹³ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986, s. 6–7.

„V práci ‚českých Němců‘ Josepha Wenziga a Eduarda Alberta – v 19. století vydali několik antologií – pokračovali v prvních desetiletích 20. století s kvalitativním skokem němečtí básníci a přebásňovatelé z Čech: Rudolf Fuchs, Otto Pick, Pavel Eisner [...], F. C. Weiskopf, Peter Pont, Louis Fürnberg. Jejich

Titul celé antologii propůjčila básnická sbírka Karla Tomana *Sluneční hodiny* z roku 1913. Obsahově byla tato literárněhistoricky pojatá antologie rozvržena do tří částí, které pokrývají časový úsek od počátků českého písemnictví do roku 1950. Fyzicky vyšla kniha ve dvou svazcích: první svazek zahrnuje část 1 a 2 a prezentuje poezii 10. až 19. století (v oddílech nazvaných *Alttschechischer geistlicher Gesang*, *Alttschechische Lyrik*, *Hussitische Lieder*, *Renaissancedichtung*, *Barocklyrik*, *Bänkelgesang*, *Volksdichtung* v části 1 a dále *Im volkstümlichen Ton*, *Romantik*, *Bänkellieder*, *Satire*, 1848, *Nachklang*, *Realistisches-Komisches*, *Liedhafte Töne*, *Weltumspannendes*, *Heimatsfluren*, *Arbeiterdichter*, *Wege zur Moderne* v části 2), druhý svazek představuje část 3 s básněmi z let 1900–1950 (v oddílech nazvaných *Neue Strömungen*, *Anarchistische Versuchung*, *Natur und Zivilisation*, *Krieg*, *Nachkrieg und proletarische Dichtung*, *Der Poetismus*, *Unterwegs*, *Trübes Intermezzo*, *Wendepunkt*, *Das Jahr 1936*, *Surreales*, *Torso der Hoffnung*, *Okkupation – Zweiter Weltkrieg*, *Nach dem Mai 1945*).

Každá část je uvedena mottem, jež tvoří titul (nebo úvodní verš) vstupní básně dané části, která je otištěna dvojjazyčně (nejprve originál, pak překlad): „Der Baum das Blattkleid um sich schlingt“ („Dřevo se listem odívá“), „Hadert nicht, daß ich am Bau euch rüttle“ („Aniž křičte“ – Karel Hynek Mácha) a „Verweile Leben“ („Augustusmittag“ / „Srpnové poledne“ – František Hrubín). Pak je zařazena stať, v níž Kundera prezentuje osobitý výklad příslušné etapy českých literárních dějin. Neomezuje se na prostě informativní charakteristiku, ale podává výstižné, syntetizující závěry, jež prozrazují hlubokou erudici. Poté následuje výběr přeložených básní.

Po šesti letech se antologie dočkala druhého, přepracovaného vydání s poměrně výraznými změnami. Zatímco první vydání bylo rozděleno do dvou svazků (svazek 1 měl 261 stran, svazek 2 měl 344 stran, celkem tedy 605 stran), podruhé antologie vyšla jako jednosvazková s rozsahem 431 stran stejného formátu. Druhé vydání z roku 1993⁶¹⁴ přitom pokrývá delší časový úsek a skládá se ze čtyř částí – nově přibyla poezie

přístup k české poezii byl bezprostřední: básnické a filologické schopnosti se totiž překrývaly. Posledním zástupcem této tradice byl vícejazyčný O. F. Babler.

Na prahu šedesátých let vznikají první překlady české poezie, které vytvořili mladší němečtí básníci na základě interlineárního překladu. Tento postup se praktikuje v mnoha zemích Evropy stále častěji a vede k dobrým výsledkům, jsou-li splněny tři podmínky: zaprvé chopí-li se díla skuteční básníci, zadruhé dochází-li k neustálým filologickým konzultacím a zatřetí dojde-li k důkladnému proniknutí do vnitřní struktury textů a vnějšího dobového a uměleckého kontextu.“ (Překlad autorka práce.)

⁶¹⁴ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993.

z let 1945–1992, které se editor při prvním vydání záměrně vyhnul, aby nemusel výběr básní podřizovat dobovému politickému diktátu. Tato nově přidaná část 4 se nazývá „Plankton gewesener Dichter“. Básně jednotlivých autorů zastoupených ve třech částech prvního vydání byly tedy co do počtu zredukovány (ubylo více než 150 básní) a nově v druhém vydání přibylo na osm desítek básní z druhé poloviny 20. století. Vzhledem k rozsahu antologie, ale i z překladatelských důvodů nebyla zařazena tvorba undergroundových autorů, songy ani nejmladší poezie.

Strukturně je druhé vydání koncipováno podobně jako první – část 1 je podřizena chronologickému řazení, část 2 se zaměřuje především na jednotlivé tvůrčí osobnosti, část 3 upřednostňuje jako třídící kritérium společensko-politické události a tematické celky, takže významní básníci jsou zastoupeni opakovaně v několika oddílech (Kundera však tento svůj koncepční záměr zdůvodňuje v literárněhistorickém komentáři). Část 4 je v jistém smyslu literárněhistorickou rekonstrukcí, neboť prezentuje tvorbu proskribovaných básníků (kteří publikovali v samizdatu nebo exilu, popř. nepublikovali vůbec a jejich díla existovala jen v rukopisné podobě); z oficiálního proudu české lyriky sedmdesátých let jsou zastoupeni nemnozí (Vilém Závada, František Hrubín, Josef Kainar, Jiří Žáček, Jiří Taufer). Část 4 je rozčleněna na sedm oddílů s popisným názvem daného období (Kurzes Aufatmen: 1945–1948, Das Zeichen der Macht: Fünfziger Jahre, Tauwetter: Sechziger Jahre, Frühling und Herbst: 1968, Dunkles Jahrzehnt: Siebziger Jahre, Zermürbung: Achtziger Jahre, Spiel um Bedeutung: 1989–1992). Uspořádání antologie výstižně charakterizuje recenzent František Valouch, který však hned v samotném úvodu svého příspěvku chybně uvádí, že druhé vydání rozšiřuje stejnojmennou knihu z roku 1987 „o lyrickou produkci z posledních tří let“⁶¹⁵ – jde však o celé půlstoletí.

Valouch hodnotí rovněž překladatelské výkony:

„Za vrchol překladatelského umění v přítomné antologii lze nesporně považovat Grüningovy převody lidové poezie a básní O. Březiny, Petriho kongeniální přetlumočení Havlíčkových Tyrolských elegií a veršů Fráni Šrámka, vynikající je Bablerův překlad Máchova Máje a nesporně i Kunderův Nezval, Halas, Reynek, Šiktanc.“⁶¹⁶

⁶¹⁵ VALOUCH, František. Impozantní výbor české lyriky v němčině. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 6.

⁶¹⁶ VALOUCH, František. Impozantní výbor české lyriky v němčině. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 6.

V druhém vydání antologie *Die Sonnenuhr* jsou svou prací zastoupeny bezmála čtyři desítky překladatelů a překladatelek. Kromě těch, jejichž jména jsou uvedena výše u překladů pořízených pro první až třetí část antologie, jsou to dále (v abecedním pořadí) Konrad Balderschäuffelen, Georg Birno, Annemarie Bostroem, Antonín Brousek (autorský překlad společně s Rudolfem Hartungem), Peter Demetz, Ota Filip, Alena Fürnberg, Felix Philipp Ingold, Tamara Kafková, Franz Peter Künzel, Nikolaus Lobkowicz, Peter Lotar, Olga Neveršilová (autorský překlad), Ján Raum, Karol Reif, Susanna Roth, Bohumil Šplíchal, Rolf Ulbrich a Franz Wurm.

V překladu Ludvíka Kundery je zde otištěno na čtyři desítky básní, zaměřil se především na tvorbu básníků z meziválečného období (Seifert, Nezval, Deml, Weiner, Halas, Biebl) i básně pozdější provenience (Ivan Blatný, Karel Šiktanc, Ivan Wernisch, Ivan Slavík).

Editor pochopitelně pracoval i s překlady publikovanými dříve, jak dokládá v závěrečné poznámce s odkazy na autorská práva (první vydání antologie *Die Sonnenuhr*, básně přetištěné z druhého vydání antologie *Die Glasträne* [24 básní], z halasovského výboru *Der Hahn verscheucht die Finsternis*, z výboru Hrubínovy poezie *Romanze für ein Flügelhorn*, z Lotarova výboru básní *Prager Frühling und Herbst im Zeugnis der Dichter* publikovaného v *Literárních listech*⁶¹⁷, několik básní bylo přetištěno podle časopiseckého vydání, u některých měl k dispozici manuskript). Jméno překladatele je připojeno vždy za jednotlivými básněmi. Souhrnný výčet všech spolupracovníků v knize uveden není, výše citovaný soupis byl sestaven pro potřeby této práce.

Také druhé vydání antologie je komentované. Úvodní eseje jsou v druhém vydání (až na drobné úpravy zpravidla formulačního rázu) přetištěny beze změny, stať uvozuji část 4 se opírá o přednášku, kterou Ludvík Kundera proslovil 2. června 1991 v Münsteru. Zmiňuje zde také fenomén „pokryvání“:

„Die siebziger Jahre sind in der tschechischen Geschichte vielleicht die finstersten überhaupt. [...] Hier fängt eine große Existenzmisere an, viele wurden Nachtwächter, Arbeiter, Portiers, Heizer usw., einige gingen außer Landes. Viele, die ‚durften‘, deckten mit ihrem Namen die Handschriften verbotener Kollegen (‚Dachdecker‘ nannte man sie). Die Mafia der Ultrakommunisten und Karrieristen beherrschte Verlage, Ämter. Die Polizei bewacht Mitte der siebziger Jahre alle und alles, besonders nach der

⁶¹⁷ Na s. 419 v 2. vyd. *Die Sonnenuhr* je chybně uveden copyright básně Miroslava Holuba „Prag – Stadt Jan Palachs“. Odkazuje se na Lotarův výbor *Prager Frühling und Herbst im Zeugnis der Dichter* (1969), kde však tato báseň publikována nebyla.

Gründung der Charta 77 – und doch gab es unendlich viele sogenannten Samisdat-Unternehmen. Im Ausland entstanden Emigrantenverlage: niedrige Auflagen, bescheidene Aufmachung – die Kontinuität wurde aber nicht gänzlich unterbrochen...⁶¹⁸

První svazek prvního vydání je doplněn 26 obrazovými dokumenty, do druhého jich bylo zařazeno 36. Obrazový doprovod druhého vydání (limitovaného počtem stran) se omezuje na 18 artefaktů, jejichž předlohy pocházejí z archivu editora. Jde o černobílé reprodukce, průběžně vřazované k odpovídajícím textovým pasážím, nejedná se tedy o samostatnou přílohu (nejčastěji jsou zastoupeny obálky a titulní listy knih, knižní ilustrace, ale i reprodukce mědirytin, dřevořezů apod.).

8.3.1.3 Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920

S antologií *Die Sonnenuhr* se – v příslušném časovém úseku – do značné míry shoduje též novější antologie nazvaná *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*⁶¹⁹, kterou pro vydání v edici *Tschechische Bibliothek* společně s Ludvíkem Kunderou uspořádal Eduard Schreiber. Jakožto v jistém smyslu předloha však antologie *Die Sonnenuhr* v charakterizované antologii *Süß ist es zu leben* zmíněna není, odkazuje se na ni jen společně s jinými zdroji v závěrečné poznámce „Nachweise der Übersetzungen“. Podrobné srovnání však ukázalo, že pouze s minimálními úpravami byly přetištěny Kunderovy úvodní literárněhistorické exkurzy charakterizující vývojové etapy české poezie, které v antologii *Die Sonnenuhr* předcházely ukázkám v jednotlivých částech; v tomto svazku jsou všechny tři příslušné texty zařazeny v úvodu knihy. Z minulé antologie byla převzata převážná většina textů a přibylo na šedesát nových.

⁶¹⁸ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993, s. 315–316.

„Sedmdesátá léta v českých dějinách jsou možná ta nejtemnější vůbec. [...] Počíná tu veliká existenční mizérie, z mnohých se stali noční hlídači, dělníci, vrátní, topiči atd., někteří odešli ze země. Mnozí, kteří ‚směli‘, kryli svým jménem rukopisy zakázaných autorů (‚pokrývači‘ říkalo se jim). Mafie ultrakomunistů a kariéristů ovládla nakladatelství, úřady. Policie v polovině sedmdesátých let dohlížela na všechny a na všechno, především po založení Charty 77 – a přesto existovalo nekonečně mnoho takzvaných samizdatových podniků. V zahraničí vznikala emigrantská nakladatelství: nízké náklady, skromné provedení – kontinuita však nebyla zcela přerušena...“ (Překlad autorka práce.)

⁶¹⁹ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*. München: DVA, 2006.

Celkem 260 básní obsažených v tomto téměř pětisetstránkovém výboru je rozčleněno do 23 oddílů, které na rozdíl od minulé antologie nezastřešuje žádný společný název. Pro přehlednost jsou však jasně vytyčeny tři časové úseky se shodným mottem jako v druhém vydání *Die Sonnenuhr*: 10.–18. století „Der Baum das Blattkleid um sich schlingt“, 19. století „Hadert nicht, daß ich am Bau euch rüttle“ a 1900–1920 (oproti *Die Sonnenuhr*: 1900–1945) s mottem „Da alles Maske ist“ (závěrečný verš z Tomanovy básně „Sluneční hodiny“, zde v překladu Reinera Kunzeho).

Bezprostředně za každou básní je opět uvedeno jméno překladatele. Překlady, které pro tento svazek nově pořídili Heinz Czechowski, Roland Erb, Barbara Grüning, Uwe Grüning a Brigitte Struzyk se opírají o interlineární překlady Karl-Heinze Jähna (v knize je uveden explicitní výčet těchto překladů). Ve většině případů však pořadatelé antologie sáhli po překladech již dříve publikovaných v antologiích *Die Glasträne* a *Die Sonnenuhr*. V překladu Ludvíka Kundery je zde necelá desítka básní. Několik českých textů přebásnil rovněž Eduard Schreiber, mimo jiné báseň Otakara Theera „Süß ist es zu leben“ / „Sladké je žít“, která celé antologii propůjčila název.⁶²⁰ Zařazena byla i jedna Máchova raná báseň (O Muse, s. 177), kterou autor napsal německy.

8.3.1.4 Adieu Musen. Anthologie des Poetismus

Vydání antologie *Süß ist es zu leben* předcházela v téže edici Tschechische Bibliothek o dva roky dříve antologie poetismu *Adieu Musen*⁶²¹ sestavená rovněž péčí Ludvíka Kundery a Eduarda Schreiberera. Pro plynulost výkladu bude její charakteristika následovat až na tomto místě.

Antologii *Adieu Musen* nazvanou podle stejnojmenné Halasovy básně „Sbohem múzy“ (zde v překladu Ludvíka Kundery a Uwe Grüninga; české znění ze sbírky *Krásné neštěstí, Dílo I*, 1969) je prvním takto monotematicky zaměřeným výběrem poetistické tvorby vydaným v němčině.

⁶²⁰ Titulní báseň připomíná a zčásti cituje i recenzent V. Strebel, srov.: STREBEL, Volker. Jaroslav feiert den Frühling. *Literaturkritik.de* [online], 2006, č. 8 [cit. 2014-01-07]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=9741>.

⁶²¹ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Musen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004.

Antologii otevírá Nezvalova „Výzva přátelům“ („Aufforderung an die Freunde“ v překladu Eduarda Schreibera) ze sbírky *Skleněný havelok* (1932). Následuje stručná předmluva, v níž editoři představují poetismus jako specificky český avantgardní směr 20. století:

„So wie der Futurismus russisch und italienisch ist, der Expressionismus deutsch, der Surrealismus französisch, der Ultimismus spanisch.“⁶²²

Vřazují ho do kontextu evropského dadaismu, který se v české poezii nerozvinul, jen některé jeho prvky poetismus částečně převzal. Předmluva se opírá také o citace předního teoretika tohoto směru Karla Teiga a literárního kritika F. X. Šaldy. Ve shodě s recenzenty⁶²³ je však nutno konstatovat, že úvod je příliš stručný na to, aby v dostatečné šíři postihl charakteristiku tohoto unikátního českého uměleckého směru.

Na druhou stranu tak zbylo více prostoru na prezentaci vlastních textů – básní, prózy, manifestů, ale i ukázek z filmových a divadelních libret. Jak poznamenává recenzent Filip Tomáš:

„Výběr se neomezuje jen na ‚hvězdné hodiny‘ české meziválečné poezie [...], nýbrž sleduje jemné propojení generací v dialogickém, ale svéprávně osobitém ovlivnění debutantských děl.“⁶²⁴

Antologie svým záběrem pokrývá poetistickou tvorbu z let 1920–1938 a časové hledisko je zde uplatněno jako hlavní třídící princip. Události jednotlivých let jsou připomenuty v editory sestavených kalendářích, která v jistém smyslu vytvářejí interpretační pozadí zařazeným textům. Toto pravidelné uspořádání mírně narušují dvě editorská intermezza: po roce 1925 „Dada in Böhmen und Mähren“ (na s. 117–118) s texty vztahujícími se k dadaismu (Václavek, Teige, Halas, Nezval) a po roce 1928

⁶²² KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Musen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004, s. 13.

„Stejně jako je futurismus ruský a italský, expresionismus německý, surrealismus francouzský, ultimismus španělský.“ (Překlad autorka práce.)

⁶²³ TOMÁŠ, Filip. *Adieu Múzy – nová antologie poetismu. Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 596–597; INGOLD, Felix Philipp. *Lebenskunst statt Musendienst. Poesie und Poetik der tschechischen Avantgarde – eine Anthologie. Neue Zürcher Zeitung* [online], 8. 5. 2004. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z <<http://nzz.gbi.de/NZZ.ein>>.

⁶²⁴ TOMÁŠ, Filip. *Adieu Múzy – nová antologie poetismu. Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 596.

„Lyrischer Alltag“ (na s. 205), který předznamenává poetiku pozdější Skupiny 42 (především Nezval, ale i Závada a Halas).

Svazek doplňuje poznámkový aparát, který vysvětluje především dobové a místní realie, nechybí biografie s výběrovou bibliografií zastoupených autorů a soupis autorských práv k překladům. Tento poslední oddíl uvádí v souhrnném výčtu jmenovitě všechny publikované texty a jejich překladatele (případně odkaz na nakladatele, který je držitelem práv u dříve publikovaných překladů); koncipován je jako abecední rejstřík autorů. Převzatých textů z dřívějších antologií (především *Die Glasträne* a obě vydání *Die Sonnenuhr*, jež uspořádal Ludvík Kundera) je minimum, což zvyšuje hodnotu a informační přínos tohoto pionýrského projektu – v tomto smyslu svazek vítá i recenzent F. P. Ingold.⁶²⁵

Na přebásnění se vedle editorů Ludvíka Kundery a Eduarda Schreibera podíleli osvědčení překladatelé Barbara Grüning, Uwe Grüning, Felix Philipp Ingold, Karl-Heinz Jähn, Reiner Kunze, Peter Ludewig a Lothar Trolle. Z již existujících překladů byly znovu přetištěny překlady Johannese Bobrowského, Waldemara Dege, Franze Fühmanna, Paula Kruntorada, Jana Petera Lochera, Richarda Pietraße, Odwina Quasta. V překladu Ludvíka Kundery bylo do antologie zařazeno 14 textů, výrazně vyšší zastoupení co do počtu mají překlady, jež jsou dílem Eduarda Schreibera (přes čtyři desítky, některé společně s L. Kunderou).

F. P. Ingold v recenzi publikované 8. května 2004 v deníku *Neue Zürcher Zeitung* editorům vytýká výrazné krácení textů a dospívá k závěru, že některé překlady znějí těžkopádně a obširně, čímž vlastně popírají hravost a kreativitu, jež jsou základními atributy poetismu. V antologii se tak vytrácí šarm poetistického hnutí, jak doznává i editor Ludvík Kundera, který lituje, že ve svazku chybí obrazový doprovod, jež nakladateli dodal z vlastního soukromého archivu.⁶²⁶

Antologie *Adieu Musen, Süß ist es zu leben i Höhlen tief im Wörterbuch* chápe jako jednu rozsáhlou antologii české poezie v německých překladech vydanou ve třech svazcích spisovatelka a publicistka Alena Wagnerová (nar. 1936), autorka recenze

⁶²⁵ INGOLD, Felix Philipp. Lebenskunst statt Musendienst. Poesie und Poetik der tschechischen Avantgarde – eine Anthologie. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 8. 5. 2004. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z <<http://nzz.gbi.de/NZZ.ein>>.

⁶²⁶ NEŠPOROVÁ, Jitka – KUNDERA, Ludvík. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 226–234.

„Schätze – aus dem Nichts erschaffen“ publikované rovněž ve švýcarském deníku *Neue Zürcher Zeitung* 23. ledna 2008. Tento ediční počín velmi vítá:

„Dem Liebhaber, dem Literaturwissenschaftler ermöglicht sie einen tiefen und differenzierten Einblick in den Reichtum und die Vielfalt der tschechischen Dichtung, und dies in Übersetzungen von hoher Qualität. Unabdingbar sind die Einführungstexte der Herausgeber, die die Entwicklung der Poesie in den geschichtlichen Kontext rücken.“⁶²⁷

⁶²⁷ WAGNEROVÁ, Alena. Schätze – aus dem Nichts erschaffen. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 23. 1. 2008. [cit. 2010-05-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/schaetze__aus_dem_nichts_erschaffen_1.656051.html>.

„Milovníkům, literárním vědcům umožňuje [antologie] hluboký a diferencovaný vhled do bohatství a rozmanitosti českého básnictví, a to v překladech vysoké kvality. Neodmyslitelné jsou vstupní texty vydavatelů, jež vsazují vývoj poezie do historického kontextu.“ (Překlad autorka práce.)

9 ZÁVĚR

Umělecká tvorba Ludvíka Kundery zasahuje do mnoha tvůrčích oblastí. V celkovém úhrnu je mimořádně rozsáhlá, což je dáno nejen šíří jeho kulturního záběru, ale také časovým horizontem sedmi desetiletí, po které byl nejen v české literatuře aktivně zastoupen. Nebylo cílem této práce postihnout a charakterizovat všechny oblasti jeho tvorby, jež svým zaměřením také na výtvarné umění překračuje už tak impozantní záběr tvorby slovesné, v níž se uplatnil nejen jako básník, dramatik a prozaik, ale také jako překladatel, editor, literární historik a v určitých momentech své pracovní dráhy působil rovněž jako dramaturg a pedagog. Tento profesní rozptyl, doprovázený však vždy silným osobním zaujetím pro věc, překvapí tím spíše – anebo nahlížíme-li tutéž skutečnost z opačné perspektivy: tím méně – vezmeme-li v úvahu, jak nesnadný měl životní úděl. Za druhé světové války byl totálně nasazen na nucené práce v Německu, později jako literát čelil celkem třem publikačním zákazům (ve čtyřicátých, padesátých a sedmdesátých letech), a i když jindy vydávat směl, pro ediční nepřízeň za komunistického režimu vycházely jeho sbírky spíše jako výbory, takže seznámit se s kontinuálním vývojem jeho básnické tvorby de facto umožnilo až vydávání sebraných spisů od poloviny devadesátých let. V jistém smyslu tak byl, podobně jako o sobě říkal Josef Škvorecký, „nedobrovolným překladatelem“⁶²⁸.

Jako překladatel se Ludvík Kundera etabloval v padesátých letech, kdy opustil stálé zaměstnání. Jeho překlady z němčiny do češtiny rozsahem i významem tvoří stěžejní část Kunderova překladatelského díla, přestože překládal i opačným směrem, tedy do němčiny (jak bylo podrobněji rozvedeno v kapitole 8.2 PŘEKLADATEL ČESKÝCH BÁSNÍKŮ), a dále pak pomocí podstročnicků i z jiných jazyků do češtiny („přebásňoval“, srov. přílohu BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Ludvíka Kundery z jiných jazyků (mimo němčinu) do češtiny). Mimořádnost kulturního transferu z německojazyčného prostředí do národní české literatury ocenil například brněnský germanista Jiří Munzar:

„Svou orientací na německou kulturní oblast je Ludvík Kundera mezi našimi básníky-překladateli spíše výjimkou. Nikdo toho neudělal pro uvádění německé poezie k nám více než on. Jeho přínos by bylo snad

⁶²⁸ ZELENKA, Jan – ŠKVORECKÝ, Josef. In RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012, s. 401.

možno srovnat pouze s přínosem Otokara Fischera, který se ovšem zaměřoval spíše na literaturu starší.⁶²⁹

V překladatelské bibliografii Ludvíka Kundery dominují básnická díla předních německy píšících lyriků první poloviny 20. století (přičemž tvorbu mladších z nich sledoval nadále i v druhé půli století). Mezi nimi vynikají především Georg Trakl (1887–1914), Gottfried Benn (1886–1956), Georg Heym (1887–1912), Paul Celan (1920–1970), Bertolt Brecht (1898–1956), ale i Hans Arp (1886–1966) či Peter Huchel (1903–1981). Kunderovy překlady jejich děl mají v českém literárním kontextu kanonickou platnost. Umělecká východiska některých z výše uvedených básníků, ale i dalších, jejichž dílem se překladatel Kundera rovněž zabýval, třebaže ne v takové šíři, se zčásti kryjí s kořeny jeho vlastní básnické tvorby. V oblasti překladu to platí zejména pro představitele dadaismu a expresionismu.

Jedním z cílů práce bylo vysledovat vzájemnou afinitu Kunderovy původní-autorské a reprodukční-překladatelské tvorby. Průkazným projevem vzájemného prolínání je řada vzpomínkových črt shrnutých do svazku *Různá řečiště*⁶³⁰, a především básní dedikovaných německým přátelům-umělcům. Některé z nich – „Arpiano arpianissimo neboli pochod kamenů“⁶³¹, „Hans Arp †7. 6. 1966“⁶³², „Hold Alfredu Kubinovi“⁶³³, „Podzim u jezer (Pro Petera Huchela)“ či „Sněhovou vichřicí“⁶³⁴ – jsou pro ilustraci citovány rovněž v této práci jako doklad silného inspiračního zdroje, kterým pro Kunderu tito tvůrci nepochybně byli.

Jiným příkladem recipročního účinku a odrazu překladatelské činnosti v Kunderově autorském díle jsou překlady veršů zakomponovaných do dramata Bertolta Brechta, jež Kundera začal překládat v padesátých letech 20. století. Brechtova dramata byla tou dobou na českých jevištích hojně uváděna a Ludvíka Kunderu to přivedlo ke

⁶²⁹ MUNZAR, Jiří. Ludvík Kundera překladatel. In *Český překlad 1945–2003*. Praha: FF UK. Ústav translatologie, 2003. s. 102.

⁶³⁰ Jedná se o dva svazky: KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004. A*. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005; KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004. B*. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005.

⁶³¹ KUNDERA, Ludvík. *Meandry II: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 297–300.

⁶³² KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrhlení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 13.

⁶³³ KUNDERA, Ludvík. *Meandry: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 294–296.

⁶³⁴ Báseň ze sbírky *Pády*; v sebraných spisech svazek III: KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrhlení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 108.

spolupráci zejména s brněnskými činohrami, pro které začal psát původní divadelní hry, popř. se podílel na adaptacích.

Stručný exkurz do Kunderovy básnické poetiky, doložený v předkládané práci četnými citacemi ze sekundární bohemistické literatury (srov. kap. 3 LUDVÍK KUNDERA V KONTEXTU ČESKÉ LITERATURY), nastínil její základní charakteristiku: prvotní „surrealisticko-poetický impuls, projevující se především jistou volností asociativní obraznosti a smyslem pro lyrický nápad a improvizaci“ postupně vystřídala „snaha po destrukci tradičního poetična ironií, nadsázkou a jazykovým experimentem.“ [...] „Kunderovu osobitě vyžralou poezii tak vytváří syntéza imaginativní nespoutanosti a intelektu, smyslu pro humor a skeptické vážnosti.“ Je pro něj příznačný „racionální vztah ke skutečnosti, projevující se zejména uvědomělou prací s básnickým tvarem a jazykem“, často se u něj setkáváme „s cílevědomou kompoziční aktivitou a s úsilím o pregnantní jazykový výraz.“⁶³⁵ Posun od imaginativnosti k racionalizaci a „intelektovosti“ shledali v Kunderově poetice rovněž Zdeněk Kožmín⁶³⁶, Zdeněk Pešat⁶³⁷ i Miroslav ChochoLATÝ, který ve studii „Básnické horizonty“ dále uvádí:

„Navzdory všem -ismům [...] zůstává základním inspiračním zdrojem básníka každodennost, v níž se postupem času stále více prosazují záběry přírodní. V typicky zimních krajinách se u něj virtuózně spojuje záznam s reflexí. V nich se rozpouští smutek a děs z normalizovaného světa, v nich je možno na chvíli se vzdálit od svízelné životní reality. A pokud ani příroda neskýtá potřebný azyl, je tu sen, snovost. Je tu jazyk, jeho vrstvy a sémantická zákoutí.“⁶³⁸

Zmíněné tři klíčové prvky Kunderovy poetiky – příroda, sen a jazyk – lze doložit také jako ústřední aspekty tvorby autorů, jejichž překlady do češtiny byly v rámci této práce podrobeny zevrubnému zkoumání a analýze. Příroda je neodmyslitelným leitmotivem poezie Petera Huchela (srov. kap. 7 PŘEKLADATEL BÁSNÍ PETERA HUCHELA),

⁶³⁵ *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>. Autor hesla J. Med. Též všechny výše neznačené citace v tomto odstavci.

⁶³⁶ KOŽMÍN, Zdeněk: *Lyrika bez závorek a v závorkách. Poezie Ludvíka Kundery*. In SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966, s. 180–204.

⁶³⁷ PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998.

⁶³⁸ CHOCHOLATÝ Miroslav (ed.). *Bezpodmínečné horizonty*. Brno: Weles – Masarykova univerzita, 2010, s. 86.

sen a imaginativnost prozrazuje již svým překladovým názvem fantastický román Alfreda Kubina *Země snivců* (srov. kap. 6 PŘEKLADATEL FANTASTICKÉHO ROMÁNU ALFREDA KUBINA) a jazyk je – odhlédneme-li od toho, že všechny literární texty jsou jazykovým výtvozem – v popředí zájmu dadaisty Hanse Arpa (srov. kap. 5 PŘEKLADATEL POEZIE HANSE ARPA). Předmětem translatických analýz byly básně z Arpovy sbírky *Sinnende Flammen* (v Kunderově překladu „Dumavé plameny“, kontrastivně srovnávané s překlady Aleše Nováka, srov. kap. 5.9 SBÍRKA *SINNEDE FLAMMEN* VE DVOJÍM ČESKÉM PŘEKLADU), úryvky z Kubinova románu *Die andere Seite*, zahrnující styl vyprávěcí, dialogický a epistolární (srov. kap. 6.6. TRANSLATOLÓGICKÁ ANALÝZA TŘÍ PŘEKLADOVÝCH VERZÍ *ZEMĚ SNIVCŮ*), a dále Huchelovy básně „Oktoberlicht“ (srov. kap. 7.3 BÁSEŇ „ŘÍJNOVÉ SVĚTLO“), „Nebel“, „Znorovy“ a „Die Engel“ (srov. kap. 7.5 OSOBNÍ STYKY BÁSNÍKA S PŘEKLADATELEM). Závěry textových analýz autorka práce srovnala s výsledky, k nimž dospěli jiní badatelé či recenzenti (zejména Radek Malý, Karel Milota, Jiří Stromšík, Michal Jareš) nad Kunderovými překlady děl jiných autorů. Cílem této komparace bylo odhalit obecněji platné postupy a metody Kunderovy práce s překládaným textem.

Často byl v sumarizujícím hodnocení zdůrazňován fakt, že Kundera je zkušený, erudovaný překladatel, který je vždy důkladně obeznámen s reáliemi a mimoliterárním pozadím textu, jež mu umožňuje správně dešifrovat a interpretovat vnitrotextové odkazy, aluze, skryté citáty i skutečnosti, k nimž se text třeba i nepřímo vztahuje.⁶³⁹ Tyto závěry potvrdily také rozbory provedené v této práci.

Zejména u poezie platí, že při překladu se Kundera vždy zaměřuje na formální přesnost, a to rytmickou i rýmovou, avšak pro její zachování mnohdy používá v rýmových pozicích sémanticky posunuté či jazykově příznakové výrazy.⁶⁴⁰ Takový postup je u poezie legitimní, drží-li se v určitých mezích a je-li uplatňován účelně. Ve shodě s jinými badateli však analýzy v této práci poukázaly na jistou inklinaci k tomuto přístupu, který charakterizoval rovněž Radek Malý⁶⁴¹ při analýze Traklových překladů.

⁶³⁹ Srov. Malý, pozn. 251; Milota, pozn. 2709; Stromšík, pozn. 280; Soldán, pozn. 354.

⁶⁴⁰ Srov. Malý, pozn. 251; Milota, pozn. 270; respondenti miniankety srovnávající Kunderův a Novákův překlad, pozn. 364.

⁶⁴¹ „Je ale namístě říci, že Kundera zavádí neobvyklá (a tedy svou neobvyklostí originálu neodpovídající) slova a sousloví i tam, kde k tomu není nucen dodržением formy. [...] Taková práce s jazykem (vytváření neologismů či zvyšování expresivnosti), navíc spíše izolované povahy, na sebe poutá pozornost a působí

Autorka práce reflektuje tuto tendenci jako jistou překladatelskou manýru, zejména v překladech básní Hanse Arpa a Petera Huchela. Nejčastěji mezi tato příznaková slova patří neologismy a okazionalismy (popř. příležitostné kalky), deminutiva, expresiva⁶⁴², ale Kundera se nevyhýbá ani – v překladu poměrně ošidným – dialektismům⁶⁴³, a především výrazům poetickým či poetizujícím. Malý tak našel v Traklových překladech formulace utvořené „kreativně, ale možná zbytečně poeticky“⁶⁴⁴, autorka práce pak i na základě čtenářské miniankety⁶⁴⁵ dospěla ke zjištění, že básnická expresivita může dokonce narušovat porozumění, protože jazykově ozvláštněné novotvary na sebe příliš strhávají pozornost a znesnadňují pochopení obsahového celku. Přesto nelze tento „básnivý akcent“ Kunderových překladů paušálně odsuzovat. Naopak, právě díky tomuto „básnickému gestu“ obstojí překlady jako svébytné básně v češtině a nepůsobí „překladově“ či „nepřirozeně“. Jak připomíná slovenský teoretik překladu Anton Popovič v knize *Teória umeleckého prekladu*:

„Výrazový posun je prejavom nemožnosti dosiahnuť úplnú vernosť originálu, ale paradoxne je aj prejavom úsilia vyhnúť sa „nevernosti“ a dosiahnuť totožnosti za cenu istej zmeny. K posunom nedochádza len preto, že prekladateľ chce dielo zmeniť, ale aj preto, že sa ho usiluje čo najvernejšie vyjadriť, zmocniť sa textu v jeho totalite.“⁶⁴⁶

někdy rušivě.“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35–36.

⁶⁴² Např. K. Milota nad Traklovými překlady podotýká: „[Kundera] výrazově přitlačí leckde, kde R. [Reynek] zůstává zdrženlivý (případně trochu unylý), zejména když slovníkový význam dává na vybranou.“ Srov.: MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

⁶⁴³ V Traklových překladech: „K těmto jednotlivostem lze přiřadit i zajímavý aspekt Kunderových překladů – prekladateľ do nich téměř systematicky při překladu výrazu ‚das Dorf‘ (‚vesnice‘) zavádí na Moravě užívaný a Kunderovi jistě bližší výraz ‚dědina‘.“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35–36. A rovněž v překladech Huchelových básní: „Jako příklad takto ‚vpašovaných‘ dialektismů lze uvést slovo ‚plucar‘, u něhož *Příruční slovník jazyka českého* uvádí též dubletní tvar ‚ploch‘, příznak ‚dial.‘ a vykládá jeho význam jako ‚hliněný džbán n. jiná baňatá nádoba‘. Dále byl užit také výraz ‚rež‘ coby nářeční (či zřídka užívané) označení pro žito a adjektivum ‚rujný‘, dle *PSJČ* knižní a nářeční výraz s významem ‚smyslný, bujný, divoký‘. Srov. kap. 7.4.

⁶⁴⁴ Srov.: MALÝ, Radek – CELAN, Paul. *Domovem v jazyce: české čtení Paula Celana*. Olomouc: Periplum, 2012. Cit. s. 83–84.

⁶⁴⁵ Srov. pozn. 364.

⁶⁴⁶ POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava: Tatran, 1975, s. 122.

Tomuto komplexnímu náhledu na text metodologicky nejlépe odpovídá překladatelský postup zvaný kompenzace. Nedovoluje-li cílový jazyk tutéž jazykovou operaci na stejném místě jako v předloze, uplatní překladatel metodu substituce a adekvátní formulaci dosadí na jiném místě cílového textu. Relevantním faktorem při užití této metody je bezpečná znalost úzu cílového (nejčastěji mateřského) jazyka, aby do překladu neústrojně nepronikaly interference. U překladatele-básníka Ludvíka Kundery shledáváme v tomto ohledu sebejistotu při využití jazykové improvizace, výrazových experimentů a hříček, opírajících se nejen o sémantickou, ale především i o hláskovou, resp. zvukovou instrumentalizaci.

Dochází-li v Kunderových překladech k výrazovým posunům, preferuje překladatel v mikrokontextu spíše konkretizaci před generalizací⁶⁴⁷, metaforu namísto prostého popisu či přirovnání⁶⁴⁸ a příležitostně zlogičťuje syntax, aby dosáhl významového projasnění (rozšiřuje tak překladovou jednotku ze slova na syntagma, z verše na dvojverší či strofu, avšak „nedovysvětluje“⁶⁴⁹). Mezi velké klady Kunderových překladů ovšem patří preciznost ve volbě lexika, „jazyková

⁶⁴⁷ Např. v Traklových překladech: „Z kvalitního překladu lze upozornit na jednotlivosti: například zvolení sémanticky zúženého slova ‚vlčáci‘ na místo německého ‚Rüden‘ – zde promlouvá znalost historických faktů, skutečnost, že právě němečtí ovčáci byli v koncentračních táborech využíváni ke službě dozorcům. Otázkou je, jestli taková konkretizace překladu naopak nemůže uškodit.“ Nebo jinde: „Těžko soudit, proč Kundera sáhl po tak krajním zúžení významu německého výrazu, jehož český protějšek téměř přesně kopíruje jeho význam (i polysémii) – možná se tak chtěl vymezit vůči překladům stávajícím.“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35–36.

V Arpových překladech: „Opisné pojmenování ‚einer von den ganz großen [Engeln]‘ pak konkretizuje jako ‚archanděl‘.“ Srov. kap. 5.9.

V Kubinově románu: „pocit vyjádřený v němčině obecně (‚fühlte ich‘) konkretizuje na hmatový vjem (‚nahmatal jsem‘).“ Srov. kap. 6.6.

⁶⁴⁸ Např. v Traklových překladech: „Některé drobné detaily dále tento překlad odlišují jak od ostatních, tak od originálního textu. Například Kunderovo poetizující a metaforu místo prostého popisu vytvářející spojení ‚oblačné hroby‘, které stojí místo Celanova jednoznačného ‚Grab in der Luft‘, tedy ‚hrob ve vzduchu‘, ...“ Srov.: MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006, s. 35–36.

V Huchelových překladech: „Huchel vědomě a opakovaně pracuje s prostým přirovnáním, v němž přirovnávané a přirovnávající klade prostě vedle sebe: ‚schmeckt das letzte Licht wie Blut‘, ‚zackig wie die Fledermaus‘, ‚als ob der Baum von Spinnen stürbe‘, ‚sprang als süßer Stein‘. Kundera z těchto čtyř příkladů zachovává přirovnání jen v syntaktické konstrukci ‚jak by zmíral od pavoučků‘, jinak užívá genitivní metafory nebo obraz dekonkretizuje: ‚krev světla‘, ‚list svěsil svá netopýří křídla‘, ‚rozpuknou sladce‘. Vzhledem k postupně proměně Huchelovy poetiky, jak byla naznačena výše, by tedy bylo u této rané básně žádoucí zachovat i v překladu přirovnání, neboť byla pro ranou Huchelovu tvorbu typickým poetickým prostředkem.“ Srov. kap. 7.3.

⁶⁴⁹ Srov.: STROMŠÍK, Jiří. Případ Benn. *Literární noviny*, 1995, roč. 6, č. 31, s. 1, 12–13.

spolehlivost⁶⁵⁰ a invence, a rovněž systematicčnost a důslednost. To jsou velmi důležité předpoklady pro práci překladatele, neboť jak podotkl Jiří Pechar, čtenář přistupuje k přeloženému dílu s tzv. „presumpcí ekvivalentnosti“.⁶⁵¹

Překladatelova neobyčejná pečlivost a svědomitost se pozoruhodným způsobem projevovala také při revizích opakovaných vydání některých titulů. Např. v pozdějších úpravách starších překladů Arpových básní a Kubinova románu (jejichž první překladové verze Kundera vyhotovil ve čtyřicátých letech, ještě za války nebo bezprostředně po ní, jako mladý překladatel, který ani nedosáhl věku třiceti let) je patrné „omlazení“ jazyka, a to u zralého překladatele-sedmdesátníka. Bývá obvyklé, že starší mluvčí si ve svém idiolektu podrží výrazy z mládí, které v diachronním jazykovém vývoji zastarávají. Liší se tak například slovní zásoba uživatelů jazyka různých generací. Při podrobných rozborech různých překladových verzí téhož díla však byly v této práci zjištěny i úpravy ve prospěch aktuálního jazyka a přizpůsobení překladu současnému úzu. Tyto změny lze připisovat vytříbenému jazykovému citu básníka-překladatele, popř. zásahům redaktora. Provedená kolace několika překladových verzí pak rovněž připouští jistou překladatelovu „umanutost“ při hledání „dokonalé“ ekvivalence, když opětovně reviduje již revidované prvky díla, jak se ukázalo například u románu *Země snivců*.⁶⁵²

Dalším výsledkem této práce jsou poznatky v oblasti sociologie překladu. Chronologicky podaný přehled Kunderovy překladatelské činnosti a několikero podrobné sondy do jeho překladatelského díla (zejména v kapitolách 5, 6 a 7) prokázaly, že překladatel plní více rolí a není jen tím, kdo – řečeno lapidárně – převádí text z výchozího jazyka do jazyka cílového. V různých etapách své překladatelské činnosti se Ludvík Kundera ujímal rovněž dalších kompetencí. Především v četných doslovecích přeložená díla komentoval a vykládal,⁶⁵³ popř. se vyjadřoval i k úskalím

⁶⁵⁰ ... jak ve srovnání s Reynkovými překlady Traklovy poezie konstatuje K. Milota: „aktuální, formálně přesnější a jazykově spolehlivější Kundera“, srov.: MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.

⁶⁵¹ PECHAR, Jiří. *Otázky literárního překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1986, s. 9.

⁶⁵² Srov. kap. 6.7 GENEZE ČESKÉHO PŘEKLADOVÉHO TEXTU *ZEMĚ SNIVCŮ*.

⁶⁵³ Např.: Předmluva „Dadasnivec a dadaklaun“ in ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988, s. 11–46; doslov „Podvojný svět“ in KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 193–197; a rovněž in KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009, s. 209–213; doslov „Kameny ke stavbě studie o Petru Huchelovi“ in HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 129–136; doslov „Vrstvy v pohybu“, in HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964, s. 90–94.

překladu⁶⁵⁴. Jak ukazují příklady z korespondence, často vystupoval také jako spiritus agens: Nakladatelstvím, s nimiž dlouhodoběji spolupracoval, sám z vlastní iniciativy navrhoval nové tituly k vydání, či alespoň jména básníků, jejichž tvorba ho oslovila a chtěl ji ve výběrech představit českým čtenářům.⁶⁵⁵ Chápal se rovněž role neúnavného propagátora, jak dokládají početné časopisecké publikace (ať už jde o zveřejňované překlady básní, nebo o doprovodné články, připomínky jubileí apod.). Jako znalec vybrané problematiky působil rovněž jako literární historik a editor.⁶⁵⁶ Nikdy se však soustavněji nevěnoval teorii překlada, byl praktikujícím překladatelem par excellence. Tím není řečeno, že své překladatelské aktivity a postupy nerefletoval (přímo do knižních publikací připojoval „poznámky překladatele“), nikdy se však systematicky nezabýval primárně teoretickými otázkami překlada. Při výběru textů k překlada pochopitelně mnohdy sehrála roli dobová poptávka (zejména u překladů prozaických děl, které vytvářel buď v tandemu s dalšími překladateli, nejčastěji se Zdenou Lacinovou, anebo se jich ujímal ze zájmů mimoliterárních, rozuměj ekonomických). Ve větší míře však můžeme vysledovat především subjektivní estetické hledisko, jež překladatele přivedlo k práci, jak dokládají výše citované pasáže z korespondence, jinde dosud nepublikované.

Za další přínos předkládané disertace lze považovat rozšíření pohledu na dílo Ludvíka Kundery, jež vstoupilo do kontextu evropské literatury. Jako pořadatel německých antologií české poezie (které vyšly celkem čtyři: *Die Glasträne*⁶⁵⁷, *Die Sonnenuhr*⁶⁵⁸, *Adieu Musen*⁶⁵⁹ a *Süß ist es zu leben*⁶⁶⁰) je sice i u nás poměrně znám,

⁶⁵⁴ Např. „Překladatelova poznámka“ in HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 137–138.

⁶⁵⁵ „Dnes si myslím, že samostatný svazek Huchela je vedle svazků Bechera, Brechta [...] a Weinerta zcela logický a že by to i z hlediska nakladatelského mohl být objev. Pokud vím, je Huchel kromě časopiseckých drobností v Polsku a ve Francii za hranicemi Německa dosud terra inkognita.“ Z dopisu Ludvíka Kundery Heleně Helceletové, redaktorce SNKL, z 11. 12. 1956. Srov.: Neutříděná literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců. Součást obrazové přílohy této práce.

⁶⁵⁶ Např. KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchr, víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969; KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996; KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: JAMU, 1998. Ale např. i nerealizovaná monografie o Peteru Huchelovi.

⁶⁵⁷ FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964. 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.

⁶⁵⁸ KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986.

avšak informovanost o obraze Ludvíka Kundery jako překladateli do němčiny a českém básníkovi, známém v německojazyčném kulturním prostoru byla dosud nedostatečná (nejucelenější výbor z díla Ludvíka Kundery vydal Eduard Schreiber pod názvem *el do Ra Da(da)*⁶⁶¹) a rovněž jako překladateli do němčiny. Tuto širší perspektivu přehledně shrnuje kapitola 8 LUDVÍK KUNDERA V NĚMECKOJAZYČNÉM KULTURNÍM PROSTORU.

Jako příloha k této práci je připojena aktualizovaná bibliografie Kunderových knižních překladů, která se v jádru opírá o bibliografický soupis *Slovníku české literatury po roce 1945*⁶⁶², avšak reviduje jej na základě údajů z publikace *Zamlčování překladatelé*⁶⁶³ a individuálních rešerší autorky této práce.

Na samý závěr lze konstatovat, že Kunderův básnický talent, jeho básnické vidění a dar řeči, ale zároveň i tíhnutí k racionalizaci a intelektualizaci, stejně jako jeho nevyčerpatelná píle a svědomitost představovaly ideální předpoklady k vytvoření překladů vysoké umělecké hodnoty. Nepochybně je můžeme považovat za autonomní umělecké texty, jejichž původcem je zkušený básník, který však nezapomíná na maximy ukázněného překladatele, respektujícího původní textovou předlohu. Suma jeho překladatelského díla je exemplárním příkladem překladatelského optimismu. Kunderova grandseigneurská mise na poli vzájemného zprostředkování české a německé kultury pravděpodobně zůstane nadlouho nepřekonána.

⁶⁵⁹ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Musen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004.

⁶⁶⁰ KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*. München: DVA, 2006.

⁶⁶¹ KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da(da). Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder*. Wuppertal: Arco Verlag, 2007.

⁶⁶² *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.

⁶⁶³ RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelé. Bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992.

10 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

10.1 ARCHIVY

Akademie der Künste, Pariser Platz 4, D – 10117 Berlin.

Bertolt-Brecht-Archiv, Chausseestraße 125, D – 10115 Berlin.

Deutsches Literaturarchiv Marbach, Schillerhöhe 8-10, D – 71672 Marbach am Neckar.

Lenbachhaus, Kubin-Archiv und Graphische Sammlung, Luisenstraße 33, D – 80333 München.

Moravské zemské muzeum, Oddělení dějin literatury, Hudcova 76, 621 00 Brno.

Německá knihovna, Katedra germanistiky, FF UP Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc.

Osobní literární pozůstalost Ludvíka Kundery v majetku dědiců, Kunštát 124, 679 72 Kunštát.

Peter-Huchel-Haus, Hubertusweg 41, D – 14557 Wilhelmshorst.

Stiftung Hans Arp und Sophie Taeuber-Arp e. V., Am Werther Berg 9, D – 53424 Remagen-Rolandswerth.

10.2 PRIMÁRNÍ LITERATURA

ARP, Hans. *Gesammelte Gedichte I.–III.* Zürich: Arche – Wiesbaden: Limes Verlag, 1963, 1974, 1984.

ARP, Hans. *Ich bin in der Natur geboren. Ausgewählte Gedichte.* Zürich: Arche, 1986.

ARP, Hans. *Mušle a deštníky.* Olomouc: Divadlo hudby, 1986.

ARP, Hans. *Na jedné noze.* Praha: Odeon, 1988.

ARP, Hans. *Sfinga ruža.* Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1968.

ARP, Hans. *Zádumčivé plameny.* Praha: Togga, 2010.

BENN, Gottfried. *Básně.* Praha: ERM, 1995; 2., nezměněné vydání tamtéž 1996.

BENN, Gottfried. *Nokturno. Výbor z prózy.* Praha: Herrmann & synové, 2005.

BENN, Gottfried. *Ptolemaiovec: berlínská novela, 1947.* Praha: Aula, 1999.

BÖLL, Heinrich. *Kdes byl, Adame?* Praha: Naše vojsko, 1961.

BRECHT, Bertolt. *Briefe 3, 1950–1956.* Band XXX. Berlin – Weimar – Frankfurt am Main: Aufbau-Verlag – Suhrkamp Verlag, 1998.

BRECHT, Bertolt. *Budoucím.* Brno: Dům umění, 1956.

BRECHT, Bertolt. *Kulatolebí a špičatolebí aneb Boháč boháče si hledá.* Brno: Státní divadlo, 1952.

BRECHT, Bertolt. *Spisy.* Praha: SNKLHU – Odeon, 1959–1989.

- BRECHT, Bertolt. *Songy, Chóry, Básně*. Praha: Československý spisovatel, 1978.
- BRECHT, Bertolt. *Třígrošový román*. Praha: Melantrich, 1951.
- BRUCKNER, Ferdinand. *Alžběta Anglická*. Praha: Dilia, 1986.
- BÜCHNER, Georg. *Dílo*. [Dantova smrt – Leonce a Lena – Vojcek – Posel hesenského venkova]. Praha: Odeon, 1987.
- BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena*. Praha: Dilia, 1984.
- BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Dilia, 1986.
- BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena; Vojcek*. Praha: Artur, 2006.
- BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Athos, 1947.
- BÜCHNER, Georg. *Vojcek: hra o 3 jednáních s předehrou*. Praha: Ústřední dům lidové tvořivosti, 1957.
- BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Dilia, 1963.
- CELAN, Paul. *Sněžný part. Výbor básní*. Praha: Odeon, 1986.
- DEMETZ, Peter – NEZDAŘIL, Ladislav (eds.). *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen. Tschechische Lyrik des 20. Jahrhunderts*. München: Piper, 1994.
- FRANK, Leonhard. *Raubíři. Ochsenfurtské kvarteto*. Praha: SNKLHU, 1959; 2., rozšířené vyd. Praha: Odeon, 1983.
- FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe. Jeho život a jeho doba*. Praha: Odeon, 1973.
- FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Die Glasträne. Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1964; 2. vyd. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1966.
- FÜHMANN, Franz – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Konstantin Biebl*. Berlin: Neues Leben, 1977.
- FÜHMANN, Franz. *Pohraniční stanice*. Praha: Naše vojsko, 1961.
- FÜHMANN, Franz. *Proměna*. Praha: Naše vojsko, 1957.
- FÜHMANN, Franz. *Žonglér v kině*. Praha: Odeon, 1974.
- FÜHMANN, Franz. *Dvaadvacet dní aneb Půle života. Cestovní deník*. Praha: Odeon, 1979.
- GRABBE, Christian, Dietrich. *Žert, satira, ironie a hlubší význam*. Brno: Satirické divadlo, 1967.
- HALAS, František. *Der Hahn verscheucht die Finsternis*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1970.
- HALAS, František. *Die alten Frauen*. Praha: Fr. Borový, 1936.
- HALAS, František. *Die alten Frauen*. Berlin: Ludewig Privat, 1999.
- HALAS, František. *Poesie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1965.
- HALAS, František. *Und der Dichter?* Düsseldorf: Gregor Schell, 1979.
- HEFTRICH, Urs – ŠPIRIT, Michael (eds.). *Höhlen tief im Wörterbuch. Tschechische Lyrik der letzten Jahrzehnte*. München: DVA, 2006.

- HEINE, Heinrich. *Písně a lamentace*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- HEJDA, Zbyněk (ed.) – CHLÍBEC, Bohdan (ed.) *Překlady*. Praha: Aula, 1998.
- HEYM, Georg. *Umbra vitae*. Studnice: Opus, 1999.
- HEYM, Georg et al. *Nářky Georga Heyma: překlady a parafráze*. Vendryně: Wendryňská literárně-estetická společnost, 1997.
- HEYM, Georg. *Zloděj a jiné podivné figury*. Brno: Host, 1998.
- HOLEŠOVSKÝ, František – KUNDERA, Ludvík. *Krajina a lidé v díle Alfreda Kubina: Katalog výstavy, Brno, 14. 12. 1957–12. 1. 1958*. Brno: Dům umění, 1957.
- HRUBÍN, František. *Romanze für ein Flügelhorn. Gedichte*. Berlin: Volk und Welt, 1978.
- HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958.
- HUCHEL, Peter. *Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989.
- HUCHEL, Peter. *Gesammelte Werke. Band 1 – Die Gedichte*. [hg. von Axel Vieregg]. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1984.
- HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964.
- KROUPA, Adolf (ed.). *Sto moderních básníků*. Praha: Československý spisovatel, 1967.
- KUBIN, Alfred. *Die andere Seite*. München: G. Müller Verlag, 1923.
- KUBIN, Alfred. *Z mého života a z mé dílny*. Praha: Odeon, 1983.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Zürich: Konfrontace, 1981.
- KUNDERA, Ludvík – MIZEROVÁ, Alena (eds.). *Die Seele Brünns*. Brno: Nakladatelství Masarykovy univerzity, 2008.
- KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Adieu Musen. Anthologie des Poetismus*. München: DVA, 2004.
- KUNDERA, Ludvík – SCHREIBER, Eduard (eds.). *Süß ist es zu leben. Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920*. München: DVA, 2006.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Die Sonnenuhr. Tschechische Lyrik aus 11 Jahrhunderten*. Leipzig: Reclam, 1986; 2., přeprac. vyd. Leipzig: Reclam, 1993.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Einen Tee darüber hinaus. Gedichte zum Tee*. Horn: Edition Turnhof, 2003.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Kunštátské akordy*. Brno: Blok, 1966.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Piju čaj*. Brno: Atlantis, 2003.

- KUNDERA, Ludvík. *Berlin*. Weimar: VDG, 2000.
- KUNDERA, Ludvík. *Brecht*. Brno: JAMU, 1998.
- KUNDERA, Ludvík. *Dada*. Praha: Jazzová sekce, 1983.
- KUNDERA, Ludvík. *Drohender Kompaß/RomanAnfang*. Berlin: Ludewig Privat, 2000.
- KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da)*. Sonderdruck zum 85. Geburtstag des Autors am 22. März 2005. Wuppertal: Arco Verlag, 2006.
- KUNDERA, Ludvík. *el do Ra Da (da)*. Gedichte. Erzählungen. Essays. Bilder. Wuppertal: Arco Verlag, 2007.
- KUNDERA, Ludvík. *Erinnerungen an Städte/ Stätten, wo ich niemals war*. Ottensheim an der Donau: Edition Thanhäuser, 2004.
- KUNDERA, Ludvík. *Fragment: Ódy, sarkasmy, truchlení*. Brno: Blok, 1967.
- KUNDERA, Ludvík. *František Halas: o životě a díle / 1947–1999*. Brno: Atlantis, 1999.
- KUNDERA, Ludvík. *Hruden: sbírka básní*. Brno: Blok, 1985.
- KUNDERA, Ludvík. *Korzár: Dramatická báseň o 2 dílech*. Praha: Dilia, 1963.
- KUNDERA, Ludvík. *Královna Dagmar*. Praha: Dilia, 1987.
- KUNDERA, Ludvík a KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a lusthauz srdce: theatrum didacticum aneb Světélé vymalování na motivy děl J. A. Komenského*. Praha: Dilia, 1988.
- KUNDERA, Ludvík. *Letní kniha přání a stížností: verše 1958*. Brno: Krajské nakladatelství, 1962.
- KUNDERA, Ludvík. *Malé radosti: básně z let 1973–1980*. Brno: Blok, 1990.
- KUNDERA, Ludvík. *Meandry I–II: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000.
- KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004.
- KUNDERA, Ludvík. *Napospas: různá próza*. Brno: Atlantis, 1999.
- KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Praha: Československý spisovatel, 1956.
- KUNDERA, Ludvík. *Nežert. Satirická piškumthálie podle hry Žert, satira, ironie a hlubší význam od Christiana Dietricha Grabbeho*. Praha: Dilia, 1963.
- KUNDERA, Ludvík. *Noc a sen a modro: literatura německého romantismu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.
- KUNDERA, Ludvík. *Nortia: Gedichte*. Cuxhaven: Galerie Artica, 1992.
- KUNDERA, Ludvík. *Odjezd: novela*. Praha: Mladá fronta, 1967.
- KUNDERA, Ludvík. *Onde: poezie 2000–2008*. Brno: Atlantis, 2008.
- KUNDERA, Ludvík. *Overwintering*. Chipping Campden: The Guild, 2004.
- KUNDERA, Ludvík. *Pády: poezie 1963–1979*. Brno: Petrov, 1992.
- KUNDERA, Ludvík. *Piju čaj*. Brno: Atlantis, 2003.

- KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005.
- KUNDERA, Ludvík. *Řečiště*. Brno: Rovnost, 1993.
- KUNDERA, Ludvík. *Sny též: poezie 1989–1995*. Brno: Atlantis, 1995.
- KUNDERA, Ludvík. *Spád věcí a jiné básně*. Praha: Česká expedice, 1992.
- KUNDERA, Ludvík. *Tolik cejchů*. Praha: Mladá fronta, 1966.
- KUNDERA, Ludvík. *Totální kuropění: divadlo o mnoha obrazech, s mnoha osobami a jedním džezorchestrem*. Praha: Dilia, 1961; 2. vyd. Praha: Orbis, 1962.
- KUNDERA, Ludvík. *Úhledná džungle: texty 1973–1993*. Prachatice: Prostor-multimédia, 1995.
- KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli: vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996.
- KUNDERA, Ludvík. *Vyvrácení stížnosti – Dementi einer Beschwerde: Auswahl von Gedichten aus den Jahren 1944–1990*. Horn: Thurnhof, 1994.
- KUNDERA, Ludvík. *Záznamy a promluvy*. Praha: Mladá fronta, 1961.
- KUNDERA, Ludvík. *Ztráty a nálezy: poezie 1971–1979*. Prachatice: Rovina, 1991.
- KUNZE, Reiner (ed.). *Der Wind mit Namen Jaromír. Nachdichtungen aus dem Tschechischen von Reiner Kunze*. Berlin: Verlag Volk und Welt, 1961.
- KUNZE, Reiner. *die tür. nachdichtungen aus dem tschechischen*. Bad Godesberg: Hohwacht-Verlag, ? [dle NKP mezi 1964 a 1969].
- KUNZE, Reiner. *Wo wir zu Hause das Salz haben. Nachdichtungen*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2003.
- MALÝ, Radek (ed.). *Držice v drzých držkách cigarety: malá antologie poezie německého expresionismu*. Praha: BB art, 2007.
- MORGENSTERN, Christian. *Palmström*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- MORGENSTERN, Christian. *Šibeniční písně*. Praha: SNKLHU, 1958.
- NEZVAL, Vítězslav. *Auf Trapezen. Gedichte*. Leipzig: Reclam, 1978.
- RENN, Ludwig. *Nobi*. Praha: SNDK, 1957. 2. vyd. Praha: Albatros, 1970.
- RENN, Ludwig. *Trini. Příběh indiánského chlapce*. Praha: Mladá fronta, 1957; 2. vyd. Praha: SNDK, 1965.
- RENN, Ludwig. *Válka. Po válce*. Praha: Naše vojsko, 1960; 2. vyd. tamtéž 2010.
- RILKE, Rainer Maria. *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Naše vojsko, 1958.
- Rozhlasové hry*. Praha: Orbis, 1965.
- SEGHERS, Anna. *Mrtví nestárnou*. Praha: Svoboda, 1952; 2. vyd. Praha: SNKLHU, 1957; 3. vyd. Praha: Práce, 1968.
- SCHILLER, Friedrich. *Don Carlos, infant španělský: dramatická báseň*. Praha: Dilia, 1987.

- SKÁCEL, Jan. *Co zbylo z anděla*. Praha: Československý spisovatel, 1960.
- SKÁCEL, Jan. *Fährgeld für Charon. Gedichte*. Hamburg: Merlin Verlag, 1967.
- SKÁCEL, Jan. *Vítr jménem Jaromír*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- TRAKL, Georg. *Básně*. Náchod: Pavel Maur, 1995.
- TRAKL, Georg. *Básně*. Praha: SNKLU, 1965.
- TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917.
- TRAKL, Georg. *Podzimní duše*. Praha: BB art, 2005.
- TRAKL, Georg. *Šebestian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924.
- TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995.
- WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade: Drama o dvou dějstvích*. Praha: Dilia, 1965; 2. vyd. Praha: Orbis, 1966; 3. vyd. Brno: Větrné mlýny / Host, 2000.

10.3 SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

10.3.1 Slovníky, příručky

- ARNOLD, Heinz Ludwig (ed.). *Kindlers Literatur-Lexikon*. 3., přeprac. vyd., díl 1. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler, 2009.
- Brabec, Jiří et al. *Slovník zakázaných autorů 1948–1980*. Praha: SPN, 1991.
- BOK, Václav – MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ, Věra – VESELÝ, Jiří (eds). *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*. Praha: Odeon, 1987.
- JANOUŠEK, Pavel (ed.). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 1, A-L*. 1. vyd. Praha: Brána – Knižní klub, 1995; 2. vyd. Praha: 1999.
- MOUCHA, Josef. *Bibliografický soupis knih vydaných Odeonem v letech 1973–1980*. Praha: Odeon, 1983.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Academia, 1993.
- Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství, 1935–1957.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2007.

10.3.2 Diplomové práce

- FIŠER, Zbyněk. *Ludvík Kundera – překladatel*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, 106 s. Diplomová práce, vedoucí práce Milan Suchomel.
- KOLÁŘOVÁ, Jitka. *Ludvík Kundera jako překladatel německé literatury*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005, 124 s., xix s. příl. Diplomová práce, vedoucí práce Gabriela Veselá.

RICHTEROVÁ, Olga. *Vývoj překladatelských metod na příkladu Písně o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. 2 sv. Diplomová práce, vedoucí práce Tomáš Svoboda.

SVOBODOVÁ, Renáta. *Rainer Maria Rilke v českých překladech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. Diplomová práce, vedoucí práce Radek Malý.

10.3.3 Knižní publikace

BEST, Otto F. (ed.). *Hommage für Peter Huchel. Zum 3. April 1968*. München: Piper, 1968.

BRABCOVÁ, Jana A. – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Alfred Kubin kresba a grafika: katalog výstavy, Litoměřice září – říjen 1990, Praha listopad 1990*. Litoměřice: Severočeská galerie, 1990.

COSIC, Bora – KUNDERA, Ludvík. *Ansprachen aus Anlaß der Verleihung*. Frankfurt am Main: Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2002.

EDSCHMID, Ulrike. *Verletzte Grenzen. Zwei Frauen, zwei Lebensgeschichten*. Hamburg – Zürich: Luchterhand Literaturverlag, 1992.

HANZÁLEK, Jan et al. *Sto let české knihovny ve Znojmě: 1877–1977*. Znojmo: Okresní knihovna ve Znojmě, 1978.

HEWIG, Anneliese. *Phantastische Wirklichkeit. Interpretationsstudie zu Alfred Kubins Roman „Die andere Seite“*. München: Fink, 1967.

HOBLÍK, Jiří – KUNDERA, Ludvík. *Zlomky L. K.: 166 otázek Ludvíku Kunderovi (s 18 apendixy)*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

HYRŠLOVÁ, Květuše. *Čas pokusů a pochyb v západoněmecké literatuře šedesátých let*. Praha: Československý spisovatel, 1972.

CHOCHOLATÝ Miroslav (ed.). *Bezpodmínečné horizonty*. Brno: Weles – Masarykova univerzita, 2010.

KAFKA, Vladimír. *Studie a úvahy o německé literatuře*. Praha: Kra, 1995.

KOŽMÍN, Zdeněk. *Umění básně: Skácel, Mikulášek, Kundera*. Brno: K 22a, 1990.

LASCHEN, Gregor (ed.). *Zerstreuung des Alphabets: Hommage à Arp; Hans/Jean Arp zum 100. Geburtstag 1986*. Bremerhaven: Wirtschaftsverlag NW – Verlag für Neue Wissenschaft, 1986.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.

Literatura určená k likvidaci III: sborník příspěvků z konference pořádané v Brně 7.–8. listopadu 2006. Praha: Obec spisovatelů, 2006.

LOTAR, Peter. *Prager Frühling und Herbst im Zeugnis der Dichter. Tschechische Dichtung aus „Literární Listy“ 1968*. Bern: Kandelaber Verlag, 1969.

MALÝ, Radek – CELAN, Paul. *Domovem v jazyce: české čtení Paula Celana*. Olomouc: Periplum, 2012.

MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006.

NEZDAŘIL, Ladislav. *Česká poezie v německých překladech*. Praha: Academia, 1985.

PECHAR, Jiří. *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2002.

PEŠAT, Zdeněk. *Tři podoby literární vědy*. Praha: Torst, 1998.

- PYM, Anthony. *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing, 1998.
- RACHŮNKOVÁ, Zdeňka. *Zamlčování překladatelé. Bibliografie 1948–1989*. Praha: Ivo Železný, 1992.
- REIß, Katharina. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: M. Hueber, 1971.
- RILKE, Rainer Maria – BABLER, Otto František (ed.) – KUNDERA, Ludvík (ed.). *Herbsttag: třináct českých překladů*. Olomouc: Spolek českých bibliofilů, 1972.
- RUBÁŠ, Stanislav (ed.). *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*. Praha: Academia, 2012.
- SCHMITT, Hans-Jürgen (ed.). *Franz Fühmann: Briefe 1950–1984. Eine Auswahl*. Rostock: Hinstorff Verlag, 1994.
- SCHHOOR, Uwe. *Das geheime Journal der Nation*. Berlin: Peter Lang, 1992.
- SCHREIBER, Eduard (ed.). *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten*. Wuppertal: Arco Verlag, 2009.
- SCHREIBER, Eduard (ed.). *Ludvík Kundera*. Wilhelmshorst: Märkischer Verlag, 2008.
- SKÁCEL, Jan – OPELÍK, Jiří (ed.). *Květy z nahořklého dřeva*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- SMEJKAL, Zdeněk – FUX, Vladimír (eds.). *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno: 1959–1992*. Brno: I.DE.A., 1999.
- SRBA, Bořivoj. *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Brno: JAMU, 2006.
- STÖHR, Martin (ed.). *Ludvíku Kunderovi k pětadesátinám*. Brno: Host, 2005.
- STOLZE, Radegundis. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Tübingen: Narr, 2008.
- SUS, Oleg. *Cesty k dnešku 2*. Brno: Blok, 1966.
- TENČÍK, František. *Slovníček literárních pojmů*. Praha: Albatros, 1976.

10.3.4 Časopisecké publikace

- ADAMOVIČ, Ivan. Neveselé snění o utopii. *Ikarie*, 1997, č. 6, s. 58.
- ARP, Hans. Zádumčivé plameny. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–99.
- ARP, Hans. Básně. *Slovenské pohľady. Revue našej i zahraničnej literatury*, 1966, roč. 82, č. 9, s. 100–107.
- ARP, Hans. Fedrovaný host – Vykoupaný pratek. *Orientace: Umění, literatura, kritika*, 1967, roč. 2, č. 6, s. 1–4.
- BIALEK, František. Inspiroval Kubin Franze Kafku? *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 50.
- BIALEK, František. Země snivců. *Severočeský regionální deník*, 1994, roč. 4, č. 24, s. 18.
- BORKOVEC, Petr. Vzpomínky na světaskon. *Lidové noviny*, 2007, roč. 20, č. 140, s. 6 (Orientace).
- BRUKNER, Josef. Haló, je tady vichr, vichřice. *Listy Klubu přátel poezie*, 1968, s. 5–6.
- FIŠER, Zbyněk. DADArecenze čili vyznání. *Kulturní měsíčník*, 1990, roč. 8, s. 66–67.

- HEŘMAN, Zdeněk. Vyproštění z bludného kruhu. *Literární noviny*, 1958, roč. 7, č. 4, s. 4.
- GARDAVSKÝ, Vladimír. Romanopiscem jen tak en passant. *Plzeňský deník*, 1997, roč. 6, č. 193, s. 7.
- HARÁK, Ivo. Dvě překladů Ludvíka Kundery. *Lidové noviny*, 1996, roč. 9, č. 100, s. 14, Nedělní LN.
- HEINRICOVÁ, Wanda. Výlov požární nádrže. *Tvar*, 2011, roč. 22, č. 6, s. 19.
- HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 1]. *Bohemia*, 2001, sv. 42, sešit 2, s. 381–390.
- HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 2]. *Bohemia*, 2003, sv. 44, sešit 1, s. 172–182.
- HÖHNE, Steffen. Die Tschechische Bibliothek [Teil 3]. *Bohemia*, 2007, sv. 47, sešit 2, s. 391–402.
- HOLÝ, Jiří. Mnoho povyku pro nic kolem Tschechische Bibliothek. K článku Aleše Knappa v Hostu 2/2008. *Host*, 2008, roč. 24, č. 4, s. 90–91.
- HON, Jan – KUNDERA, Ludvík. Papa wušte, was er tut. Rozhovor překladatele s redaktorem. *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 2–7.
- HORÁK, Ondřej – MALÝ, Radek. Okrajoví expresionisté jsou dodnes „živi“. Rozhovor. *Lidové noviny*, 2007, roč. 20, č. 120, s. 3 (Kulturní premiéry).
- HUCHEL, Peter. Peter Huchel v překladech Ludvíka Kundery. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 81–82.
- INGOLD, Felix Philipp. Lebenskunst statt Musendienst. Poesie und Poetik der tschechischen Avantgarde – eine Anthologie. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 8. 5. 2004. [cit. 2010-05-11]. Dostupné z <<http://nzz.gbi.de/NZZ.ein>>.
- JAREŠ, Michal. Když v černém lese volá kos. *Lidové noviny*, 2005, roč. 18, č. 149, s. 6 (Orientace).
- JAREŠ, Michal. Usneme v němě věži zapomnění? *Tvar*, 1999, roč. 10, č. 17, s. 22–23.
- JEDLIČKOVÁ, Alice. Jedenáct století české poezie v německém překladu. *Česká literatura*, 1990, roč. 38, č. 5.
- JIRÁT, Vojtěch. Dva předchůdci: Georg Trakl a Georg Heym. *Kritický měsíčník*, 1943, č. 5, s. 147–157.
- KAFKA, Vladimír. K básním Petera Huchela. *Kruh, bulletin nakl. Mladá fronta*, 1958, č. 4, s. 178–179.
- KALLERT, Kristina. Ludvík Kundera: el do Ra Da (da). *Stifter Jahrbuch. Neue Folge*, 2008, sv. 22, s. 290–297.
- KAVALÍR, Ondřej. Fantaskní kafkárna v Kubinově Zemi snivců. *Hospodářské noviny*, 2009, roč. 53, č. 223, s. 11.
- KNAPP, Aleš. Chvalozpěvy i kritika. Česká knižnice v Německu – ohlasy na jeden velkolepý projekt. *Host*, 2008, roč. 24, č. 2, s. 38–40.
- KOLÁŘOVÁ, Jitka. Ludvík Kundera: Translating German Literature into Czech. In KRÁLOVÁ, Jana – RUBÁŠ, Stanislav (eds.). *Translating Beyond East and West. Selected Papers from the 2009 Prague International Conference in Translation and Interpreting*. Acta Universitatis Carolinae 2 – 2011, Translatologica Pragensia VIII, Charles University in Prague, Karolinum Press 2011, s. 231–236.
- KRATOCHVIL, Antonín. Země snivců Alfréda Kubína. *Národní politika. List československých krajanů v zahraničí*, 1989, roč. 15, č. 9–10, s. 6.
- KRATOCHVIL, Jiří. Haló, je tady vichr, vichřice! *Host do domu*, 1969, roč. 16, č. 17, s. 36.

- KREMLIČKA, Vít. Snění o Alfredu Kubinovi. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 7, s. 10.
- KUBIN, Alfred. Dopisy Alfreda Kubina Ludvíku Kunderovi. *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 53.
- KUČEROVÁ Hana. Renaissance expresionismu. *Česká literatura*, 1970 [vyšlo 1972], roč. 18, č. 5/6, s. 475–481.
- KUNDERA, Ludvík. ‚Jedes Glück heißt Böhmen‘ – Aus Aufzeichnungen über Louis Fürnberg. *Sinn und Form*, 1959, č. 2, s. 300–311.
- KUNDERA, Ludvík. Dada panoráma. *Světová literatura*, 1966, roč. 11, č. 1, s. 237–250; č. 2, s. 231–250; č. 3, s. 232–246; č. 4, s. 241–256; č. 5, s. 230–250; č. 6, s. 228–244.
- KUNDERA, Ludvík. Die neunte Welle. *Sinn und Form*, 1959, č. 2, s. 298–299.
- KUNDERA, Ludvík. Hans Arp 1887–1966. *Literární noviny*, 1966, roč. 15, č. 25, s. 3.
- KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128–137.
- KUNDERA, Ludvík. Kámen je odvalen? Překladatel ke knize Franze Fühmanna „Pohraniční stanice“. *Nové knihy*, 1961, č. 26, s. 2.
- KUNDERA, Ludvík. Kaštanové fantómy. *Výběr nejzajímavějších knih. Příloha týdeníku Nové knihy*, 1988, č. 3, s. 38–42.
- KUNDERA, Ludvík. Patera, Klamm und die Anderen... 2. Vorlesung gehalten am 10. November 1993 im Hörsaal 24 der Friedrich-Schiller-Universität Jena. In KRATSCHMER, Edwin (ed.) *Dem Erinnern eine Chance. Jenaer Poetik-Vorlesungen „Zu Beförderung der Humanität“ 1993/1994*. Köln: Heinrich-Böll-Stiftung, 1995.
- KUNDERA, Ludvík. Peter Huchel 65. *Literární listy*, 1968, roč. 1, č. 6, s. 8.
- LORENC, Zdeněk – KUNDERA, Ludvík. Mladší surrealisté. *Blok*, 1947, s. 77.
- MAIDL, Václav. Nalezení rovnováhy. *Literární noviny*, 2000, roč. 11, č. 22, s. 9.
- MAIDL, Václav. Pane, dej nám oheň, zimu, déšť a hladomor. *Lidové noviny*, 1999, roč. 21, č. 204, s. 20, Umění a kritika [příloha].
- MALÝ, Radek – KUNDERA, Ludvík. Dnes hlásám, že jsme rýmová velmoc. Rozhovor s Ludvíkem Kunderou. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 79.
- MALÝ, Radek. Fuga smrti Paula Celana v překladech do češtiny. *Aluze*, 2010, roč. 14, č. 1, s. 35–52.
- MATYS, Rudolf. Premiéra básníka chaosu a rozkladu. *Lidové noviny*, 1995, roč. 8, č. 147, s. 7, Nedělní LN.
- MILOTA, Karel. Šebestián proklátý a proklátý. *Literární noviny*, 1997, roč. 8, č. 31, s. 6–7.
- MUNZAR, Jiří. Heinrich Böll aus tschechischer Sicht. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada germanisticko-anglistická (K). Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 1994, roč. 43, č. 16, vol. 9, s. 107–117.
- MUNZAR, Jiří. Ludvík Kundera překladatel. In HRALA, Milan (ed.) *Český překlad 1945–2003: Sborník příspěvků ze symposia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003*. Praha: ÚTRL FF UK, 2003, s. 99–102.
- NEŠPOROVÁ, Jitka. ... tak trochu „životní“ překlad. *Literární noviny*, 2013, roč. 24, č. 16, s. 18–19.

- NEUBERT, Reiner. Die Tschechische Bibliothek in 33 Bänden. *Germanoslavica*, 2001, roč. 8 (13), č. 2, s. 251–253.
- NEZDAŘIL, Ladislav. Poslední večere české poezie. *Tvar*, 1995, roč. 6, č. 18, s. 17.
- NOVÁK, Aleš. Květiny, hvězdy a andělé Hanse Arpa. *Host*, 2009, roč. 25, č. 7, s. 91–92.
- NOVÁK, Jan. Nová cesta? *Mladá fronta*, 1964, roč. 20, č. 163, s. 4.
- or [RAFAJ, Oldřich]. Ze světa knih – Haló, je tady vichr, vichřice! *Rudé právo*, 1969, roč. 50, č. 227, s. 5.
- PETŘÍČEK, Miroslav. Otevřeno pro L. Kunderu. *Tvar*, 1993, roč. 4, č. 37/38, s. 22.
- POHORSKÝ, Miloš. Próza magická a bizarní. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.
- POKORNÝ, Marek. Bennovo putování mezi márnici a přírodní lyrikou. *Mladá fronta Dnes*, 1995, roč. 6, č. 150, s. 19.
- RAKUSA, Ilma. Ein Leben für die Literatur. Gedichte, Erzählungen und Erinnerungen von Ludvík Kundera. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 11. 12. 2007. [cit. 2010-04-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/ein_leben_fuer_die_literatur_1.597113.html> .
- ROK. *Revue otevřené kultury*. 1994, roč. 4, č. 1, s. 31–76.
- SIELAFF, Volker. Surrealist ohne Manifest: Poesie und Prosa des tschechischen Dichters Ludvík Kundera. *Poetenladen.de* [online], 25. 5. 2009. [cit. 2010-04-13]. Dostupné z <<http://www.poetenladen.de/volker-sielaff-ludvik-kundera.htm>>.
- SOLDÁN, Ladislav. Básník se ptá. *Rovnost*, 1989, roč. 104, č. 227, s. 5.
- SOLDÁN, Tomáš. Země snivců v pavučině času. *Týdeník Rozhlas*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 10.
- SRBA, Bořivoj. Divadlo o mnoha obrazech. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 39–40.
- STREBEL, Volker. Die Güte später Nachmittage. *Literaturkritik.de* [online], 2010, č. 1 [cit. 2010-04-14]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=13864&ausgabe=201001>.
- STREBEL, Volker. Gesetzmäßigkeit des surrealistischen Zufalls. *Literaturkritik.de* [online], 2007, č. 7 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=10916>.
- STREBEL, Volker. Jaroslav feiert den Frühling. *Literaturkritik.de* [online], 2006, č. 8 [cit. 2014-01-07]. Dostupné z <http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=9741>.
- STREBEL, Volker. Ludvík Kundera, el do RA DA (da). *Germanoslavica*, 2008, roč. 19, č. 1, s. 108–109.
- STROMŠÍK, Jirí. Případ Benn. *Literární noviny*, 1995, roč. 6, č. 31, s. 1, 12–13.
- SUK, Jan. Sv. Antonín 20. století Alfred Kubin. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 14, s. 12.
- ŠILHAN, Milan. Malířův román. *Knižní novinky*, 2009, roč. 8, č. 13/14, s. 27.
- ŠIMŮNEK, Jaroslav. Poezie jedné epochy. *Svět práce*, 1969, roč. 2, č. 40, s. 10.
- ŠLAJCHRT, Viktor. Pitva epochy. První český výbor z díla Gottfrieda Benn. *Respekt*, 1995, č. 30, s. 18–19.
- ŠLAJCHRT, Viktor. Tanec smrti v snové Praze. Alfred Kubin v českých souvislostech. *Respekt*, 1997, roč. 8, č. 16, s. 18.

- ŠULCOVÁ, Milena. K básním Geoga Heyma. *Host*, 1999, roč. 15, č. 8, s. XI–XII [recenzní příloha].
- TOMÁŠ, Filip. Adieu Múzy – nová antologie poetismu. *Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 596–597.
- VALOUCH, František. Impozantní výbor české lyriky v němčině. *Tvar*, 1994, roč. 5, č. 11, s. 6.
- VALOUCH, František. Nářky a spílání Geoga Heyma. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 41, s. 8.
- VÍZDALOVÁ, Ivana. „Magické kuriózum“. *Tvar*, 1997, roč. 8, č. 13, s. 22.
- VLAŠÍN, Štěpán. Expresionismus se představuje. *Rudé právo*, 1970, roč. 50, č. 32, s. 4.
- VOREL, Lubor. Třiatřicet stříbrných křepek: Rozhovor s Eckhardem Thielem. *Literární noviny*, 2002, roč. 13, č. 15, s. 15.
- VOREL, Lubor. Tschechische Bibliothek. *Literární noviny*, 2001, roč. 12, č. 50, s. 11.
- VŠETIČKA, František. Druhá strana. Esej. *Akord. Revue pro literaturu, umění a život*, 2003, roč. 24, č. 1, s. 30–33.
- WAGNEROVÁ, Alena. Schätze – aus dem Nichts erschaffen. *Neue Zürcher Zeitung* [online], 23. 1. 2008. [cit. 2010-05-12]. Dostupné z <http://www.nzz.ch/nachrichten/kultur/buchrezensionen/schaetze__aus_dem_nichts_erschaffen_1.656051.html>
- WALTHER, Peter. Der Unpolitische als Politikum. Über Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 7–22.
- Zahraniční spisovatelé k 15. výročí osvobození ČSR. *Světová literatura*, 1960, roč. 5, č. 3, celkový rozsah 203–222.
- ZIMMERMANN, Hans Dieter. „Böhmen liegt am Meer“. Ingeborg Bachmann, Reiner Kunze, Ludvík Kundera, Jan Skácel – und Peter Huchel. *Text + Kritik*, 2003, č. 1, sešit 157, s. 56–60.
- ZIMMERMANN, Hans Dieter. Ludvík Kundera: el do Ra Da (da). *Brücken. Neue Folge: Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei*, 2007, sv. 15, s. 535–537.

10.3.5 Elektronické zdroje

- Arco Verlag* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.arco-verlag.com>>.
- Digitalizovaný archiv časopisů* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://archiv.ucl.cas.cz/>>.
- Katalog Akademie der Künste* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.adk.findbuch.net>>.
- Literaturkritik* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <www.literaturkritik.de>.
- Poesiealbum* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <www.poesiealbum.info>.
- Příruční slovník jazyka českého* [cit. 2013-06-14]. Dostupné z <<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>>.
- Slovník české literatury po roce 1945* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1060>>.
- Suhrkamp Verlag* [cit. 2013-12-17]. Dostupné z <<http://www.suhrkamp.de>>.

11 TEXTOVÉ PŘÍLOHY

11.1 BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Z NĚMČINY

Tituly jsou uvedeny v abecedním pořadí podle jména autora. Další vydání téhož titulu přidruženo k první položce daného titulu v bibliografii. Zahnuje též knižně vydané tituly, u nichž je Kundera jedním z kolektivu překladatelů. Není-li uvedeno jméno překladatele, jedná se o překlady Ludvíka Kundery. Jednotlivá díla B. Brechta, vydaná jen v rámci *Spisů*, nejsou uvedena jako samostatné položky.

ARP, Hans. *Mušle a deštníky* [programový tisk]. Olomouc: Divadlo hudby, 1986.

ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988.

BECHER, Johannes Robert. *Bílý zážrak. Výbor z básní 1912–1958*. Přel. Josef B. Michl [správný údaj: přel. Ludvík Kundera]. Praha: Mladá fronta, 1973.

BECHER, Johannes Robert. *Má dobo, čase můj*. Přel. Valter Feldstein, Ludvík Kundera, Milan Maralik, Jan Skácel, Jarmila Urbánková a František Vrba. Praha: SNKLHU, 1956.

BENN, Gottfried. *Básně*. Praha: ERM, 1995; 2., nezměněné vyd. tamtéž 1996.

BÖLL, Heinrich. *Kdes byl, Adame?* Praha: Naše vojsko, 1961.

BRECHT, Bertolt. *Básně* [Spisy, sv. 6]. Praha: Odeon, 1979.

BRECHT, Bertolt. *Budoucím*. Brno: Dům umění, 1956.

BRECHT, Bertolt. *Coriolanus*. Praha: Odeon, 1978; 2. vyd. (pod názvem *Coriolanus: Hra od Williama Shakespeara ve zpracování Bertolta Brechta. Jevištní verze Berlínského Ensamblu*) Praha: Dilia, 1980.

BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 1* [Spisy, sv. 1: *Baal – Bubny v noci – V houštinách měst – Muž jako muž – Šestáková opera – Svatá Johanka z jatek – Matka*]. Praha: SNKLU, 1963.

BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 2* [Spisy, sv. 2: *Kulatolebí a špičatolebí – Horáti a Kuráti – Strach a bída Třetí říše – Pušky paní Carrarové – Matka Kuráž a její děti – Lukulův výslech – Život Galileiho*]. Praha: SNKLHU, 1959.

BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 3* [Spisy, sv. 3: *Dobry člověk ze Ščchuanu – Pan Puntila a jeho služebník Matti – Zadržitelný vzestup Artura Uie – Vidění Simony Machardové – Švejk za 2. světové války – Kavkazský křídový kruh – Dny Komuny*]. Praha: SNKLHU, 1961.

BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 4. Fragmenty a jiné* [Spisy, sv. 4: *Aktovky – Vzestup a pád města Mahagonny – Naučné a cvičné hry – Songy a jiné – Turandot aneb Kongres překrucovačů – Fragmenty her – Práce pro film*]. Praha: Odeon, 1984.

BRECHT, Bertolt. *Divadelní hry 5. Adaptace* [Spisy, sv. 5: *Život Eduarda druhého anglického – Sofoklova Antigona – Domácí učitel – Proces Johanky z Arku v Rouenu 1431 – Don Juan – Bubny a trumpety – Coriolanus*]. Praha: Odeon, 1978.

BRECHT, Bertolt. *Dni Komuny: Hra o čtrnácti obrazech*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1960; 2. vyd. (pod názvem *Dny komuny*) in *Spisy 3*, Praha: SNKLHU, 1961.

- BRECHT, Bertolt. *Dobrý člověk ze Sečuanu*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1958; 2. vyd. tamtéž 1959 + dotisk 1962; 3. vyd. in *Spisy 3* (pod názvem *Dobrý člověk ze Šečuanu*), Praha: SNKLHU, 1961; 4. vyd. Praha: Dilia, 1972.
- BRECHT, Bertolt. *Domácí postila Bertolta Brechta*. Praha: Mladá fronta, 1963.
- BRECHT, Bertolt. *Horáti a kuráti. Hra pro školy*. Praha: Dilia, 1959; 2. vyd. in *Spisy 2*, Praha: SNKLHU, 1959.
- BRECHT, Bertolt. *Hovory na útěku*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Mladá fronta, 1964.
- BRECHT, Bertolt. *Kalendářové historky: Brechtem sestavený výběr kratších próz a prozaických básní*. Přel. Ludvík Kundera (verše) a Rudolf Vápeník (prózu). Praha: Svobodné slovo, 1965; 2. vyd. in *Spisy 7* (pod názvem *Kalendářové a jiné historky*), Praha: Odeon 1973.
- BRECHT, Bertolt. *Kavkazský křídový kruh*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1957, dotisk 1962; 2. vyd. tamtéž 1959; 3. vyd. in *Spisy 3*, Praha: SNKLHU, 1961; 4. vyd. Praha: Orbis, 1961; 5. vyd. tamtéž 1962; 6. vyd. Praha: SNKLU, 1964; 7. vyd. Praha: Dilia, 1977.
- BRECHT, Bertolt. *Krejcarový román*. (v tiráži uvedeno jen „přeloženo z něm. orig. Dreigroschenroman“, správný údaj: přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera). In *Spisy 7*, Praha: Odeon, 1973; 2. vyd. Praha: Odeon, 1978.
- BRECHT, Bertolt. *Kulatolebí a špičatolebí aneb Boháč boháče si hledá*. Přel. Ludvík Kundera, Rudolf Vápeník a Jarmila Haasová-Nečasová. Brno: Státní divadlo, 1952.
- BRECHT, Bertolt. *Matka Kuráž a její děti. Kronika z třicetileté války*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Orbis, 1957; 2. vyd. in *Spisy 2*, Praha: SNKLHU, 1959; 3. vyd. Praha: Dilia, 1960; 4. vyd. tamtéž 1961; 5. vyd. Praha: Orbis, 1965; 6. vyd. in BRECHT, Bertolt. *Tři z třiceti*. Přel. Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha: Mladá fronta, 1982; 7. vyd. Praha: Dilia, 1994.
- BRECHT, Bertolt. *Muž jako muž: Proměna nakládače Galyho Gaye ve vojenských ubikacích Kilkoj v roce devatenáct set dvacet pět*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1962; 2. vyd. in *Spisy 1*, Praha: SNKLU, 1963; 3. vyd. Praha: Dilia, 1978.
- BRECHT, Bertolt. *Myšlenky. Výbor statí*. Přel. Ludvík Kundera a Marta Staňková. Praha: Československý spisovatel, 1958.
- BRECHT, Bertolt. *O realismu. Soubor statí*. Přel. Eva Balvínová, Soňa Klusáková, Ludvík Kundera, Rudolf Vápeník a Marta Staňková. Praha: Svoboda, 1969.
- BRECHT, Bertolt. *Opera za pár grošů. (Žebrácká opera)*. Přel. Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha: Dilia, 1961; 2. vyd. in *Spisy 1* (pod názvem *Šestáková opera: Podle „Žebrácké opery“ (The Beggar's Opera) Johna Gaye*), Praha: SNKLU, 1963; 3. vyd. (pod názvem *Krejcarová opera: Podle Žebrácké opery Johna Gaye*), Praha: Dilia, 1978.
- BRECHT, Bertolt. *Pan Puntila a jeho služebník Matti: Lidová hra o dvanácti scénách s prologem. Podle povídek a nástinu hry Helly Wuolijokiové*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1961; 2. vyd. in *Spisy 3*, Praha: SNKLHU, 1961.
- BRECHT, Bertolt. *Prózy 1 [Spisy, sv. 7: Krejcarový román; Obchody pana Julia Caesara]*. Praha: Odeon, 1973.
- BRECHT, Bertolt. *Prózy 2. Kalendářové a jiné historky. [Spisy, sv. 8: Historky – Historky o panu Keunerovi – Hovory na útěku – Me-ti – Tuiovský román]*. Praha: Odeon, 1989.
- BRECHT, Bertolt. *Songy, Chóry, Básně*. Praha: Československý spisovatel, 1978.

- BRECHT, Bertolt. *Sto básní*. Praha: SNKLHU, 1959.
- BRECHT, Bertolt. *Strach a bída Třetí říše: 24 scén*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Orbis, 1958; 2. vyd. in *Spisy 2*, Praha: SNKLHU, 1959; 3. vyd. Praha: Dilia, 1960, dotisk 1961; 4. vyd. in BRECHT, Bertolt. *Tři z třiceti*. Přel. Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha: Mladá fronta, 1982.
- BRECHT, Bertolt. *Vidění Simony Machardové*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1957; 2. vyd. tamtéž 1959; 3. vyd. in *Spisy 3*, Praha: SNKLHU, 1961.
- BRECHT, Bertolt. *Výhradně proto*. Praha: Naše vojsko, 1962.
- BRECHT, Bertolt. *Zadržitelný vzestup Artura Uie: Hra o sedmnácti obrazech, prologu a epilogu*. Praha: Dilia, 1960, dotisk 1962; 2. vyd. in *Spisy 3*, Praha: SNKLHU, 1961; 3. vyd. Praha: Dilia, 1978.
- BRECHT, Bertolt. *Zloděj třešní*. Přel. Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha: Mladá fronta, 1967.
- BRECHT, Bertolt. *Život Galileiho*. Přel. Rudolf Vápeník, verše Ludvík Kundera. In *Spisy 2*, Praha: SNKLHU, 1959; 2. vyd. Praha: Dilia, 1961; 3. vyd. tamtéž 1971; 4. vyd. tamtéž 1977; 5. vyd. in BRECHT, Bertolt. *Tři z třiceti*. Přel. Ludvík Kundera a Rudolf Vápeník. Praha: Mladá fronta, 1982.
- BRUCKNER, Ferdinand. *Alžběta Anglická*. Praha: Dilia, 1986.
- BÜCHNER, Georg. *Dílo*. [*Dantova smrt – Leonce a Lena – Vojcek – Posel hesenského venkova*]. Přel. Josef Balvín, Ludvík Kundera a kol. Praha: Odeon, 1987.
- BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena*. Praha: Dilia, 1984; 2. vyd. in *Dílo*, Praha: Odeon, 1987; 3. vyd. in BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena; Vojcek*. Praha: Artur, 2006.
- BÜCHNER, Georg. *Vojcek*. Praha: Dilia, 1963; 2. vyd. tamtéž 1986, dotisk 1994; 3. vyd. in *Dílo*, Praha: Odeon, 1987; 4. vyd. in BÜCHNER, Georg. *Leonce a Lena; Vojcek*. Praha: Artur, 2006.
- CELAN, Paul. *Sněžný part. Výbor básní*. Praha: Odeon, 1986.
- FRANK, Leonhard. *Raubíři. Ochsenfurtské kvarteto*. Přel. Ludvík Kundera, Bedřich Václavek. Praha: SNKLHU, 1959; 2., rozšířené vyd. (pod názvem *Raubíři. Ochsenfurtské kvarteto. Dvanáct spravedlivých*) přel. Ludvík Kundera, Bedřich Václavek, Jiří Stach. Praha: Odeon, 1983.
- FRIEDENTHAL, Richard. *Goethe. Jeho život a jeho doba*. Přel. Rudolf Toman, verše Josef Suchý [správný údaj: verše přel. Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1973.
- FÜHMANN, Franz. *Dvaadvacet dní aneb Půle života. Cestovní deník*. Přel. Zdena Lacinová [správný údaj: přel. Zdena Lacinová, verše Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1979.
- FÜHMANN, Franz. *Pohraniční stanice*. Přel. Zdena Lacinová a Ludvík Kundera. Praha: Naše vojsko, 1961.
- FÜHMANN, Franz. *Proměna*. Praha: Naše vojsko, 1957.
- FÜHMANN, Franz. *Žonglér v kině*. Přel. Zdena Lacinová [správný údaj: přel. Zdena Lacinová a Ludvík Kundera]. Praha: Odeon, 1974.
- GRABBE, Christian Dietrich. *Žert, satira, ironie a hlubší význam*. Brno: Satirické divadlo, 1967.
- HAUPTMANN, Gerhart. *Bobří kožich*. Přel. Pavel Eisner [správný údaj: přel. Pavel Eisner, pruské písně a báseň E. von Wildebrucha přel. Ludvík Kundera]. Inscenace: Uherské Hradiště, Slovácké divadlo 11. 3. 1978. Režie: Miloš Hynšt. Nevyšlo tiskem.

- HEINE, Heinrich. *Písně a lamentace*. Praha: Československý spisovatel, 1966.
- HEYM, Georg. *Umbra vitae*. Přel. Ludvík Kundera a Ivan Slavík. Studnice: Opus, 1999.
- HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958.
- HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964.
- KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947; 2. vyd. Zürich: Konfrontace, 1981; 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997; 4. vyd. Praha: Dokořán, 2009.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969.
- KUNZE, Reiner. *Věnování*. Přel. Ladislav Dvorský, Ludvík Kundera, Milan Kundera a Luboš Přihoda. Liberec: Severočeské nakladatelství, 1964.
- MORGENSTERN, Christian. *Palmström*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- NESTROY, Johann Nepomuk. *Dům temperamentů*. Přel. Valerie Sochorovská [správný údaj: přel. Ludvík Kundera]. Inscenace: Satirické divadlo Večerní Brno 25. 1. 1973 – čs. premiéra. Režie: Miroslav Zejda. Nevyšlo tiskem.
- RENN, Ludwig. *Nobi*. Přel. Ludvík Kundera a Zdena Lacinová. Praha: SNDK, 1957; 2. vyd. Praha: Albatros, 1970.
- RENN, Ludwig. *Trini. Příběh indiánského chlapce*. Přel. Ludvík Kundera a Zdena Lacinová. Praha: Mladá fronta, 1957; 2. vyd. Praha: SNDK, 1965.
- RENN, Ludwig. *Válka. Po válce*. Přel. Ludvík Kundera a Zdena Lacinová. Praha: Naše vojsko, 1960; 2. vyd. tamtéž 2010.
- RILKE, Rainer Maria. *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*. Praha: Naše vojsko, 1958.
- SEGHERS, Anna. *Mrtví nestárnou*. 2. vyd. Praha: SNKLHU, 1957; 3. vyd. Praha: Práce, 1968. [1. vyd. přel. Ada Jahodová, Praha: Svoboda, 1952]
- SCHILLER, Friedrich. *Don Carlos, infant španělský: dramatická báseň*. Praha: Dilia, 1987.
- TRAKL, Georg. *Básně*. Praha: SNKLU, 1965.
- TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. Třebíč: Arca JiMfa, 1995.
- WEISS, Peter. *Pronásledování a zavraždění Jeana Paula Marata předvedené divadelním souborem blázince v Charentonu za řízení markýze de Sade: Drama o dvou dějstvích*. Praha: Dilia, 1965; 2. vyd. Praha: Orbis, 1966; 3. vyd. Brno: Větrné mlýny/ Host, 2000.

11.2 PODROBNÁ BIBLIOGRAFIE ARP – KUBIN – HUCHEL

11.2.1 Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Hanse Arpa, včetně Kunderových metatextů a recepce

Knižně publikované překlady

ARP, Hans. *Mušle a deštníky* [programový tisk]. Olomouc: Divadlo hudby, 1986.

ARP, Hans. *Na jedné noze*. Praha: Odeon, 1988.

Recenze, kritiky

SOLDÁN, Ladislav. Básník se ptá. *Rovnost*, 1989, roč. 104, č. 227, s. 5.

FIŠER, Zbyněk. DADArecenze čili vyznání. *Kulturní měsíčník*, 1990, roč. 8, s. 66–67.

Časopisecky publikované překlady, ukázky v antologiích

ARP, Hans. Na jedné noze [11 básní: Tenci dlouháni, Jak příšerné mouchy, Na jednonohých květinových stolcích, Na jedné noze, Baobab, Obráceně na své židli, Zralí k vystoupení, Kataplazma kataplazma, Domů, Dolů dolů, My prosebníci však]. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128–137.

ARP, Hans. Rozhodnutí ve snu. *Literární noviny*, 1966, roč. 15, č. 25, s. 3.

ARP, Hans: Fedrovaný host – Vykoupaný pratext. *Orientace: Umění, literatura, kritika*, 1967, roč. 2, č. 6, s. 1–4.

ARP, Hans. O kresbách z Kokoschkovy mapy, Oblačná pumpa, Cetlém. In KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 53 a 108.

ARP, Hans. Lidé, Mužičci nesou před sebou tabule, Bravo. *ROK. Revue otevřené kultury*, 1994, roč. 4, č. 1, s. 31–76.

ARP, Hans. Černé býlí [7 básní: čísla 4, 7, 9 a 10 ze sbírky Černé býlí, b. Bravo, Co máme dělat, Ústa huba chřtán]. *Plav*, 2006, roč. 2, č. 1, s. 8–13.

Studie, články

KUNDERA, Ludvík. Hans Arp: Na jedné noze. *Světová literatura*, 1965, roč. 10, č. 4, s. 128–137.

KUNDERA, Ludvík. Dada panoráma. *Světová literatura*, 1966, roč. 11, č. 1, s. 237–250; č. 2, s. 231–250; č. 3, s. 232–246; č. 4, s. 241–256; č. 5, s. 230–250; č. 6, s. 228–244.

KUNDERA, Ludvík. Hans Arp 1887–1966. *Literární noviny*, 1966, roč. 15, č. 25, s. 3.

KUNDERA, Ludvík. Kaštanové fantómy. *Výběr nejzajímavějších knih. Příloha týdeníku Nové knihy*, 1988, č. 3, s. 38–42.

KUNDERA, Ludvík. Černé býlí. In KUNDERA, Ludvík: *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004. A. Vyd. tohoto souboru 1.* Brno: Atlantis, 2005, s. 13–16.

Básně dedikované Hansi Arpovi

KUNDERA, Ludvík. Arpiano Arpianissimo neboli pochod kamenů. In KUNDERA, Ludvík. *Meandry II: poezie 1945–1969.* Brno: Atlantis, 2000, s. 297–300.

KUNDERA, Ludvík. Hans Arp †7. 6. 1966. In KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980.* Brno: Atlantis, 2004, s. 13.

Práce pro divadlo

KUNDERA, Ludvík. Mít zelené tělo. Pásmo. Premiéra inscenace 17. 6. 1964 v divadle Večerní Brno. Režie: Evžen Sokolovský – Ludvík Kundera. Srov.: SMEJKAL, Zdeněk – FUX, Vladimír (eds.). *Bylo nebylo satirické divadlo Večerní Brno: 1959–1992.* Brno: I.DE.A., 1999.

KUNDERA, Ludvík. Montecarlo z veršů Hanse Arpa Na jedné noze. Komponovaný divadelní pořad. Premiéra inscenace 22. 3. 1965 v Domě umění města Brna. Režie Zdeněk Čecháček, překlad Ludvík Kundera.

Nepublikované překlady

Kunderova literární pozůstalost obsahuje neutříděné a dosud nepublikované překlady mnoha dalších Arpových básní pořázených na základě předloh z třísvazkového vydání *Gesammelte Gedichte*, Zürich – Wiesbaden, 1963, 1974, 1984. V majetku dědiců.

Korespondence

Vzájemná korespondence je uložena v berlínském archivu nadace Hanse Arpa a Sophie Taeuberové-Arpové: Stiftung Hans Arp und Sophie Taeuber-Arp e. V., Am Werther Berg 9, D-53424 Remagen-Rolandswerth. Umělecká pozůstalost Ludvíka Kundery obsahuje 4 dopisy (z 15. 6. 1946, 27. 2. 1947, 28. 2. 1947 a 1. 1. 1948) a 3 korespondenční lístky ze čtyřicátých let (z Letnic 1947, 18. 6. 1947 a 7. 7. 1947), Arpův dopis z 14. 7. 1957 a dále ze šedesátých let 2 dopisy (z 7. 1. 1965 a z 25. 11. 1965 psaný Arpovou sestrou Francois Arpovou), 2 korespondenční lístky (z 3. 2. 1965 a z 22. 2. 1965 psaný francouzsky), 1 pohlednici (z 26. 4. 1965) a parte. Drobná citace z korespondence je otištěna např. ve vzpomínkovém medailonu in KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004. A. Vyd. tohoto souboru 1.* Brno: Atlantis, 2005, s. 15–16.

11.2.2 Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Alfreda Kubina, včetně Kunderových metatextů a recepcí

Knižně publikované překlady

KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947.

KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Zürich: Konfrontace, 1981.

KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997.

KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009.

Recenze, kritiky

KRATOCHVIL, Antonín. Země snivců Alfréda Kubína. *Národní politika. List československých krajanů v zahraničí*, 1989, roč. 15, č. 9–10, s. 6.

VOJVODÍK, Josef. Alfred Kubin: Reprezentativní výstava díla Alfreda Kubina – rodáka z Litoměřic. *Národní politika*, 1991, roč. 23, s. 1.

ONDRAČKA, Pavel. Středoevropský umělec Alfred Kubin. *Host*, 1993, roč. 3, s. 166–183.

BIALEK, František. Země snivců. *Severočeský regionální deník*, 1994, roč. 4, č. 24, s. 18.

ŠLAJCHRT, Viktor. Tanec smrti v snové Praze. Alfred Kubin v českých souvislostech. *Respekt*, 1997, roč. 8, č. 16, s. 18.

SUK, Jan. Sv. Antonín 20. století Alfred Kubin. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 14, s. 12.

POHORSKÝ, Miloš. Próza magická a bizarní. *Nové knihy*, 1997, roč. 37, č. 19, s. 3.

ADAMOVIČ, Ivan. Neveselé snění o utopii. *Ikarie*, 1997, č. 6, s. 58.

VÍZDALOVÁ, Ivana. „Magické kuriózum“. *Tvar*, 1997, roč. 8, č. 13, s. 22.

GARDAVSKÝ, Vladimír. Romanopiscem jen tak en passant. *Plzeňský deník*, 1997, roč. 6, č. 193, s. 7.

KREMLIČKA, Vít. Snění o Alfredu Kubinovi. *Literární noviny*, 1999, roč. 10, č. 7, s. 10.

BILÍK, Petr. Alfred Kubin: Ten z druhého břehu. *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 47.

BIALEK, František. Inspiroval Kubin Franze Kafku? *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 50.

VŠETIČKA, František. Druhá strana. Esej. *Akord. Revue pro literaturu, umění a život*, 2003, roč. 24, č. 1, s. 30–33.

ŠILHAN, Milan. Malířův román. *Knižní novinky*, 2009, roč. 8, č. 13/14, s. 27.

KAVALÍR, Ondřej. Fantaskní kafkárna v Kubinově Zemi snivců. *Hospodářské noviny*, 2009, roč. 53, č. 223, s. 11.

Časopisecky publikované překlady, ukázky v antologiích

KUBIN, Alfred. Druhá strana. In KUNDERA, Ludvík (ed.). *Haló, je tady víchř, víchřice!*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 34.

Studie, články

KUNDERA, Ludvík. [úvodní stať]. In HOLEŠOVSKÝ, František – KUNDERA, Ludvík. *Krajina a lidé v díle Alfreda Kubina: Katalog výstavy, Brno, 14. 12. 1957–12. 1. 1958*. Brno: Dům umění, 1957.

KUNDERA, Ludvík. Kreslíř Alfred Kubin – fantasta a snivec [úvodní studie]. In KUBIN, Alfred. *Z mého života a z mé dílny*. Praha: Odeon, 1983, s. 7–38.

KUNDERA, Ludvík. Průvody fantomů. In BRABCOVÁ, Jana A. – KUNDERA, Ludvík (eds.). *Alfred Kubin kresba a grafika: katalog výstavy, Litoměřice září – říjen 1990, Praha listopad 1990*. Litoměřice: Severočeská galerie, 1990. Bez paginace.

KUNDERA, Ludvík. Podvojný svět [doslov]. In KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Mladá fronta, 1997, s. 193–197; a rovněž in KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Praha: Dokořán, 2009, s. 209–213.

KUBIN, Alfred. Dopisy Alfreda Kubina Ludvíku Kunderovi. *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 53–54.

KUNDERA, Ludvík. Snivec. In KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004*. A. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2005, s. 141–144.

Básně dedikované Alfredu Kubinovi

KUNDERA, Ludvík. Hold Alfredu Kubinovi. In KUNDERA, Ludvík. *Meandry: poezie 1945–1969*. Brno: Atlantis, 2000, s. 294–296.

Práce pro rozhlas

SOLDÁN, Tomáš. Země snivců v pavučině času. *Týdeník Rozhlas*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 10.

Desetidílná četba na pokračování: KUBIN, Alfred. *Země snivců*. Odvysílal ČRo 3 – Vltava, 20.–30. ledna 2011, od 18.30 hod. Režie: Tomáš Soldán. Text načetli Miloš Kročil, Jiří Vyorálek, Anežka Kubátová, Eva Vrbková, Jan Kolařík a Ladislav Kolář.

Korespondence

Pozůstalost Alfreda Kubina včetně jeho rozsáhlé korespondence je uložena v Městské galerii Lenbach-Haus v Mnichově, Luisenstraße 33, D – 80333 München, Kubin-Archiv und Graphische Sammlung. Rukopisné koncepty či strojopisné průklepy Kunderových dopisů Alfredu Kubinovi z 6. 4. 1944, 14. 4. 1944, nedatovaný dopis pravděpodobně z května až července 1944, další z 26. 8. 1944, nedatovaný rukopisný koncept pravděpodobně záhy po skončení druhé světové války a dále dopisy z 12. 4. 1946 a z 12. 11. 1956 jsou součástí Kunderovy umělecké pozůstalosti, kterou dědici zpřístupnili autorce práce.

Přepisy tří Kubinových dopisů (z 9. 4. 1944, 8. 10. 1946 a 17. 11. 1946) byly v Kunderově překladu otištěny v rámci tematického bloku věnovaného Alfredu Kubinovi v roce 2000 v druhém čísle časopisu *Host*: KUBIN, Alfred. Dopisy Alfreda Kubina Ludvíku Kunderovi. *Host*, 2000, roč. 16, č. 2, s. 53–54.

11.2.3 Podrobná bibliografie knižně i časopisecky publikovaných Kunderových překladů děl Petera Huchela, včetně Kunderových metatextů a recepcí

Knižně publikované překlady

HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958.

HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964.

Recenze, kritiky

KAFKA, Vladimír. K básním Petera Huchela. *Kruh, bulletin nakl. Mladá fronta*, 1958, č. 4, s. 178–179. Těž knižně: KAFKA, Vladimír. *Studie a úvahy o německé literatuře*. Praha: Kra, 1995, s. 218–220.

Časopisecky publikované překlady, ukázky v antologiích

HUCHEL, Peter. Doma. *Literární noviny*, 1955, roč. 4, č. 51, s. 1.

HUCHEL, Peter. Dorůstající měsíc. *Tvorba*, 24. 7. 1958.

HUCHEL, Peter. Pryč jsou... kejklíři, Na javorovém pahorku, Alkaios. *Literární listy*, 1968, roč. 1, č. 6, s. 8.

HUCHEL, Peter. Sečtené dny [6 básní: Pryč jsou kejklíři..., Olivovník a vrba, Kout osmi cest, V gouvernementu W., Duben 63, Soud]. *Revue otevřené kultury*, 1990, roč. 1, č. 3, s. 42–44.

Peter Huchel v překladech Ludvíka Kundery [5 básní: Vzpomínka, Sen v železech, Děti na podzim, Pro hluché uši příštích pokolení, Zimní žalm]. *Kontexty*, 2010, roč. 2 (21), č. 1, s. 81–82.

Studie, články

KUNDERA, Ludvík. Cesta za tajemstvím. In KUNDERA, Ludvík. *Německé portréty*. Československý spisovatel: Praha, 1956, s. 140–151.

KUNDERA, Ludvík. Kameny ke stavbě studie o Petru Huchelovi [doslov]. In HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 129–136.

KUNDERA, Ludvík. Překladatelova poznámka. In HUCHEL, Peter. *Dvanáct nocí*. Praha: Mladá fronta, 1958, s. 137–138.

KUNDERA, Ludvík. Vrstvy v pohybu [doslov]. In HUCHEL, Peter. *Silnice silnice*. Praha: SNKLU, 1964, s. 90–94.

KUNDERA, Ludvík. Peter Huchel 65. *Literární listy*, 1968, roč. 1, č. 6, s. 8.

KUNDERA, Ludvík. Přesouvání vrstev [přednáška]. In KUNDERA, Ludvík. *Vůně soli. Vybrané kapitoly z dějin německé poezie 20. století*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996, s. 147–160.

KUNDERA, Ludvík. Věcná zpráva. In KUNDERA, Ludvík. *Různá řečiště: portréty, dopisy, rozhovory, fragmenty 1936–2004. A. Vyd. tohoto souboru 1*. Brno: Atlantis, 2005, s. 99–101.

Básně dedikované Peteru Huchelovi

KUNDERA, Ludvík. Sněhovou vichřicí. In KUNDERA, Ludvík. *Mrznoucí mrholení: básně 1969–1980*. Brno: Atlantis, 2004, s. 108.

KUNDERA, Ludvík. Podzim u jezer. Nepublikováno, citace v disertaci dle neutříděné literární pozůstalosti Ludvíka Kundery v majetku dědiců.

Práce pro rozhlas

KUNDERA, Ludvík. Scénář rozhlasového pořadu, 10 strojopisných stran. Pořad byl odvysílán na stanici Praha II, 9. 12. 1955 v 21.00–21.10 hod. Součást Kunderovy literární pozůstalosti v majetku dědiců.

Nepublikované překlady

Kunderova literární pozůstalost obsahuje neutříděné a dosud nepublikované překlady obou Huchelových pozdních sbírek *Gezählte Tage* (z roku 1972) a *Die neunte Stunde* (1979). V majetku dědiců.

Korespondence

Korespondenci s Peterem Huchelem uložil Ludvík Kundera k 30. lednu 1995 do archivu berlínské Akademie umění (Akademie der Künste, Pariser Platz 4, 10117 Berlin). Kunderův archiv „Ludvik-Kundera-Sammlung“ čítá celkem 40 položek a jeho rozsah odpovídá 0,35 m. Je rozříděný do pěti oddílů: 1) Korespondence (pododdíly Korespondence s osobnostmi, Korespondence s institucemi), 2) Rukopisy děl, 3) Pracovní materiál, 4) Fotografie, 5) Cizí rukopisy. Korespondence s Peterem Huchelem pokrývá období od 23. února 1955 do 22. prosince 1971, a zaměřuje se zejména na otázky překladu a vydání Huchelových sbírek (v Kunderově překladu), a také plánované monografie o Huchelovi z pera Ludvíka Kundery. V neutříděné literární pozůstalosti v Kunštátě se nachází osm dopisů (strojopisné průklepy z 23. 2. 1958, 29. 4. 1958, 16. 7. 1958, 20.–21. 7. 1958, 27. 2. 1959, 21. 5. 1959, 25. 6. 1960 a 2. 10. 1972).

11.2.4 BIBLIOGRAFIE KNIŽNĚ VYDANÝCH PŘEKLADŮ Ludvíka Kundery z jiných jazyků (mimo němčinu) do češtiny

Jazyky jsou uvedeny v abecedním pořadí, překlady v rámci daného jazyka dle data vydání.

BULHARŠTINA

SMIRNENSKI, Christo. *Ať už je den!* Výbor z díla, část I. Z bulharštiny přel. [za jazykové spolupráce Sávy Heřmana, Dany Hronkové a Hany Reinerové] Ludvík Kundera (verše), Zikmund Skyba (verše) a Zdenka Hanzová (prózu). Praha: SNKLHU, 1953.

VAPCAROV, Nikola. *Z díla*. Výbor básní. Z bul. orig. Izbrani stichotvorenija přel. [za jazykové spolupráce Hany Reinerové] Ludvík Kundera a kol. Praha: Mladá fronta, 1953.

Bulharské jaro. Výbor básní. Z bul. orig. přel. [za jazykové spolupráce Zdenky Hanzové] Ludvík Kundera a kol. Praha: Mladá fronta, 1957.

Bulharská lidová poesie. Výbor básní. Z bul. orig. přel. [za jazykové spolupráce Zdenky Hanzové] Ludvík Kundera a kol. Praha: SNKLHU, 1957.

KROUPA, Adolf (ed.). *Sto moderních básníků*. Výbor básní. Z bul. orig. přel. [za jazykové spolupráce Osvalda Zukala a Hany Reinerové] Ludvík Kundera a kol. Praha: Československý spisovatel, 1967.

FRANCOUZŠTINA

ÉLUARD, Paul. *Stežky a cesty poezie*. Výbor básní. Z franc. orig. přel. Ludvík Kundera a Adolf Kroupa. Praha: SNKLU, 1961.

APOLLINAIRE, Guillaume. *Apollinaire známý a neznámý*. Výbor z básnického díla. Z franc. orig. přel. Ludvík Kundera a kol. Praha: Odeon, 1981.

DESNOS, Robert. *Prostory spánku*. Výbor básní. Z franc. orig. přel. Ludvík Kundera, Adolf Kroupa, Eduard Hodoušek a Jiří Látal. Praha: Odeon, 1984.

CHAR, René. *Společná přítomnost*. Výbor z básnického díla. Z franc. orig. přel. Ludvík Kundera. Praha: Odeon, 1985.

NORŠTINA

KRAG, Erik. *Balada o Hilébii. (Bezdětná.) Podle námětu z Parthenia*. Z nor. orig. Den barnløse přel. Milada Blekastadová [správný údaj: přel. Milada Blekastadová a Ludvík Kundera]. Manuskript, nevyšlo tiskem. Praha: Dilia, 1972.

RUŠTINA

ŠTOK, Isidor Vladimirovič. *Gastello: Drama o třech dějstvích*. Z rus. orig. přel. Arnošt Ondrůj, verše Ludvík Kundera. Praha: Československé divadelní a literární jednatelství, 1953.

V. I. Lenin v sovětské lidové poesii. Ze sovět. orig. přel. Ludvík Kundera a kol. Praha: SNKLHU, 1954.

BAGRICKIJ, Eduard. *Poslední noc a jiné básně*. Výbor básní. Z rus. orig. přel. Ludvík Kundera a Vojtěch Jestráb. Praha: Svět sovětů, 1959.

BAGRICKIJ, Eduard. *Na prahu veselých časů*. Výbor básní. Z rus. orig. přel. Ludvík Kundera, Vojtěch Jestráb, Jirí Mulač a Jan Zábrana. Praha: Odeon, 1983.

SLOVENŠTINA

KRASKO, Ivan. *Nox et solitudo*. Básně. Ze slov. orig. Nox et solitudo přel. Ludvík Kundera. Praha: SNKLHU, 1958.

NOVOMESKÝ, Laco. *Otevřená okna*. Výbor z díla. Ze slov. orig. Otvorené okná přel. Ludvík Kundera. Praha: Československý spisovatel, 1964.

NOVOMESKÝ, Ladislav. *Poémy*. Básně. Ze slov. orig. Poémy přel. Ludvík Kundera. Praha: Mladá fronta, 1965.

Refrény země. Antologie slovenské poezie 20. století. Ze slov. orig. přel. Ludvík Kundera a kol. Praha: SNKLU, 1965.

KARVAŠ, Peter. *Experiment Damokles*. Drama. Ze slov. orig. Experiment Damokles přel. Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1967.

NOVOMESKÝ, Ladislav. *Lidským krajem*. Výbor z díla. Ze slov. orig. přel. Ludvík Kundera a kol. Praha: Československý spisovatel, 1982.

HORÁK, Karol. *Meziválečný muž*. Drama. Ze slov. orig. Medzivojnový muž přel. Ludvík Kundera. Praha: Dilia, 1988.

SLOVINŠTINA

Orfeus v dešti. Výbor ze slovinské moderní poezie. Ze slovin. orig. přel. Ludvík Kundera, Otto František Babler, Ivan Dorovský a Viktor Kudělka. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů, 1995.

SRBOCHORVATŠTINA

RAIČKOVIĆ, Stevan. *Lidé se probouzejí beze zbraně*. Výbor básní. Ze srbochorv. orig. přel. [za jazykové spolupráce Viktora Kudělky] Luděk Kubišta a Ludvík Kundera. Praha: Mladá fronta, 1962.

Snímky krajiny poezie. Výbor z jugoslávských básníků XX. století. Z jug. orig. přel. [za jazykové spolupráce Ireny Wenigové] Ludvík Kundera a kol. Praha: Československý spisovatel, 1966.

ŠPANĚLŠTINA

BENAVENTE, Jacinto. *Vzbuzené zájmy*. Drama. Ze španěl. orig. přel. Vladimír Mikeš [správný údaj: přel. Ludvík Kundera a Vladimír Mikeš]. Inscenace: Státní divadlo Brno 11. 2. 1977 v Divadle na Výstavišti – čs. premiéra. Režie: Rudolf Tesáček. Nevyšlo tiskem.

11.3 TEXTOVÝ KORPUS PRO TRANSLATOLOGICKOU ANALÝZU

v kapitole 6.6 a 6.7

Kapitel eins **Der Besuch**, Teil I⁶⁶⁴

S. 9

Unter meinen Jugendbekannten war ein sonderbarer Mensch, dessen Geschichte wohl wert ist, der Vergessenheit entrissen zu werden. Ich habe mein Möglichstes getan, um wenigstens einen Teil der seltsamen Vorkommnisse, die sich an den Namen Claus Patera knüpfen, wahrheitsgetreu, wie es sich für einen Augenzeugen gehört, zu schildern.

Dabei ist mir etwas Eigentümliches passiert: Während ich gewissenhaft meine Erlebnisse niederschrieb, ist mir unmerklich die Schilderung einiger Szenen untergelaufen, denen ich unmöglich beigewohnt und die ich von keinem Menschen erfahren haben kann. Man wird hören, welcherlei seltsame Phänomene der Einbildungskraft die Nähe Pateras in einem ganzen Gemeinwesen hervorbrachte. Diesem Einfluß muß ich meine rätselhafte Hellsichtigkeit zuschreiben. Wer eine Erklärung sucht, halte sich an die Werke unserer so geistvollen Seelenforscher.

Ich lernte Patera vor sechzig Jahren in Salzburg kennen, als wir beide in das dortige Gymnasium eintraten. Er war damals ein ziemlich kleiner, doch breitschultriger Bursche, bei dem höchstens der schöngelockte Kopf antiken Zuschnittes auffallen konnte. Mein Gott, wir waren damals wilde, lümmelhafte Buben, was gaben wir viel auf Äußerlichkeiten? Trotzdem muß ich erwähnen, daß mir heute noch, als betagtem Mann, recht gut die etwas vorstehenden, übergroßen Augen von hellgrauer Farbe im Gedächtnis geblieben sind. Aber wer dachte denn in jenen Zeiten an das „Später“?

Nach drei Jahren vertauschte ich das Gymnasium mit einer anderen Lehranstalt, der Verkehr mit meinen ehemaligen Kameraden wurde immer spärlicher, bis ich schließlich von Salzburg fort in eine andere Stadt kam und für viele Jahre alles, was mir dort bekannt war, aus den Augen verlor. Die Zeit floß dahin und mit ihr meine Jugend, ich hatte so

S. 10

manches Bunte erlebt, war nun schon ein Dreißiger, verheiratet und schlug mich als Zeichner und Illustrator schlecht und recht durchs Leben.

Teil II

Da – es war in München, wo wir damals wohnten – wurde mir an einem nebligen Novembernachmittag der Besuch eines Unbekannten gemeldet.

„Eintreten!“

Der Besucher war – soweit ich im Dämmerlichte unterscheiden konnte – ein Mann von Durchschnittsäußerem, der sich hastig vorstellte: „Franz Gautsch; bitte, kann ich Sie eine halbe Stunde sprechen?“

Ich bejahte, bot dem Herrn einen Stuhl an und ließ Licht und Tee bringen.

„Womit kann ich dienen?“ Und meine anfängliche Gleichgültigkeit wandelte sich erst in Neugier, dann in Erstaunen, als der Fremde ungefähr nachfolgendes erzählte:

„Ich werde Ihnen einige Vorschläge machen. Ich spreche nicht für mich, sondern im Namen eines Mannes, den Sie vielleicht vergessen haben, der sich Ihrer aber noch gut erinnert. Dieser Mann ist im Besitze von für europäische Begriffe unerhörten Reichtümern. Ich spreche von Claus Patera, Ihrem ehemaligen Schulkameraden. Bitte, unterbrechen Sie mich nicht! Durch einen eigentümlichen Zufall kam Patera zu dem vielleicht größten Vermögen der Welt. Ihr einstiger Freund ging nun an die Verwirklichung einer Idee, welche allerdings eine gewisse Unerschöpflichkeit der materiellen Mittel zur Voraussetzung hat. – *Ein Traumreich sollte gegründet werden!* – Der Fall ist kompliziert; ich werde mich kurz fassen.

Zunächst wurde ein geeignetes Areal von dreitausend Quadratkilometern erworben. Ein Drittel dieses Landes ist stark gebirgig, den Rest bilden eine Ebene und Hügelgelände. Große Wälder, ein See und ein Fluß teilen und beleben dieses kleine Reich. Eine Stadt wurde angelegt, Dörfer, Meierhöfe; dazu

⁶⁶⁴ KUBIN, Alfred. *Die andere Seite*. München: G. Müller Verlag, 1923, s. 9–16.

war sofort ein Bedürfnis vorhanden, denn schon die Anfangsbevölkerung bezifferte sich auf zwölftausend Seelen. Jetzt zählt das Traumreich fünfundsechzigtausend Einwohner.“

Der fremde Herr machte eine kleine Pause und nahm einen

S. 11

Schluck Tee. Ich war ganz still und sagte nur ziemlich betreten:

„Weiter!“

Und ich erfuhr dann folgendes: „Patera hegt einen außerordentlich tiefen Widerwillen gegen alles Fortschrittliche im allgemeinen. Ich sage nochmals, *gegen alles Fortschrittliche*, namentlich auf wissenschaftlichem Gebiete. Bitte meine Worte hier möglichst buchstäblich aufzufassen, denn in ihnen liegt der Hauptgedanke des Traumreiches. Das Reich wird durch eine Umfassungsmauer von der Umwelt abgegrenzt und durch starke Werke gegen alle Überfälle geschützt. Ein einziges Tor ermöglicht den Ein- und Austritt und macht die schärfste Kontrolle über Personen und Güter leicht. Im Traumreiche, der Freistätte für die mit der modernen Kultur Unzufriedenen, ist für alle körperlichen Bedürfnisse gesorgt. Der Herr dieses Landes ist weit davon entfernt, eine Utopie, eine Art Zukunftsstaat schaffen zu wollen. Anhaltende materielle Not ist, nebenbei erwähnt, dort ausgeschlossen. Die vornehmsten Ziele dieser Gemeinschaft sind überhaupt weniger auf Erhaltung der realen Werte, der Bevölkerung und Einzelwesen gerichtet. Nein, durchaus nicht! ... aber ich sehe Sie ungläubig lächeln, und in der Tat, es ist fast allzu schwer für mich, mit trockenen Worten *das* zu beschreiben, was Patera mit dem Traumreich eigentlich will.

Zunächst wäre hier zu bemerken, daß jeder Mensch, der bei uns Aufnahme findet, durch Geburt oder ein späteres Schicksal dazu prädestiniert ist. Eminent geschärfte Sinnesorgane befähigen ihre Inhaber bekanntlich zum Erfassen von Beziehungen der individuellen Welt, welche für Durchschnittswesen, abgesehen von vereinzelt Momenten, einfach nicht vorhanden sind. Und sehen Sie, gerade diese sozusagen unvorhandenen Dinge bilden die Hauptessenz unserer Bestrebungen. Im letzten und tiefsten Sinne ist es die unergründliche Weltenbasis, welche die Traumleute – so nennen sie sich – keinen Augenblick außer acht lassen. Normalleben und Traumwelt sind vielleicht Gegensätze, und eben diese Verschiedenheit macht eine Verständigung so schwer. Auf die Frage: was geschieht eigentlich im Traumlande? wie lebt man dort? müßte ich schlechterdings schweigen. Ich könnte Ihnen nur die Oberfläche schildern, aber zum Wesen des Traummenschen gehört es ja gerade, daß er in die Tiefe strebt. Alles ist auf ein möglichst durchgeistigtes Leben angelegt:

S. 12

Leid und Freud der Zeitgenossen sind dem Träumer fremd. Sie müssen ihm von seinem ganz anderen Wertungsmaßstab aus natürlich fremd bleiben. Am ehesten dürfte noch, wenigstens vergleichsweise, der Begriff ‚Stimmung‘ den Kern unserer Sache treffen. Unsere Leute erleben nur Stimmungen, besser noch, *sie leben nur in Stimmungen*; alles äußere Sein, das sie durch möglichst ineinandergreifende Zusammenarbeit nach Wunsch gestalten, gibt gewissermaßen nur den Rohstoff. Daß dieser nicht ausgeht, dafür ist selbstverständlich überreichlich gesorgt. Doch glaubt der Träumer an nichts als an den Traum – *an seinen Traum*. Dieser wird bei uns gehegt und entwickelt, ihn zu stören wäre unausdenkbarer Hochverrat. Darum auch die strenge Sichtung der Personen, die eingeladen werden, an diesem Gemeinwesen teilzunehmen. Um mich kurz zu fassen und zu Ende zu kommen“ – hier legte Gautsch seine Zigarette fort und blickte mir ruhig ins Gesicht: „*Claus Patera, absoluter Herr des Traumreichs, beauftragt mich als Agenten, Ihnen die Einladung zur Übersiedelung in sein Land zu überreichen.*“

Die letzten Worte sprach mein Besucher etwas lauter und sehr förmlich. Und nun schwieg dieser Mensch, und auch ich war vorerst still, was jeder meiner Leser begreifen wird. Fast zwingend hatte sich mir nämlich der Gedanke aufgedrängt, einem Irrsinnigen gegenüberzusitzen. Es war mir wahrhaftig recht schwer, meine Aufregung zu verbergen. Scheinbar spielend rückte ich die Lampe aus dem unmittelbaren Bereich meines Besuchers, zugleich entfernte ich geschickt einen Zirkel sowie ein kleines Radiermesser – spitze, gefährliche Gegenstände. –

Die ganze Situation war entschieden äußerst peinlich. Beim Anfang der Traumgeschichte hatte ich an einen Scherz gedacht, den sich irgendein Bekannter mit mir erlauben wollte. Leider schwand dieser Hoffnungsschimmer immer mehr, und seit zehn Minuten überlegte ich krampfhaft meine Chancen. Zwar wußte ich, das beste bei Geisteskranken sei immer, auf die fixen Ideen einzugehen. Aber trotzdem! Ich bin durchaus kein Riese, ich bin ein schüchterner, ein schwächlicher Mensch im Grunde! Und da sitzt dieser schwere Gautsch mit korrekter Assessorenphysiognomie, Kneifer und blondem Spitzbart in meinem Zimmer.

So ungefähr waren damals meine Gedanken. Und sagen mußte ich nun auch etwas, mein Gegenüber wartete ja darauf. Bei

S. 13

einem Tobsuchtsanfall konnte ich schlimmstenfalls immer noch die Lampe ausblasen und mich leise aus dem mir wohlbekannten Raume stehlen.

„Gewiß, gewiß! Ich bin begeistert! Ich werde nur noch mit meiner Frau Rücksprache nehmen. Morgen, Herr Gautsch, erhalten Sie dann meine Antwort.“ Ich redete so in begütigendem Tone und erhob mich. Mein Gast blieb aber ganz ruhig sitzen und sagte trocken: „Sie mißverstehen unsere gegenwärtige Lage, das finde ich begreiflich. Höchstwahrscheinlich schenken Sie mir keinen Glauben, wenn nicht gar Ihre mühsam zurückgehaltene Aufregung auf einen noch ärgeren Verdacht mir gegenüber hindeutet. Ich versichere Sie, ich bin ganz gesund, so gesund wie nur je irgendeiner. Was ich Ihnen mitteilte, ist vollster Ernst; daß es merkwürdig, wunderbar klingt, nun ja, gebe ich gerne zu. Vielleicht werden Sie ruhiger, sobald Sie sich *dieses* angesehen haben.“

Dabei zog er ein kleines Paket hervor und legte es vor mich auf den Tisch. Ich las meine genaue Adresse, erbrach das Siegel und hielt ein glattes Lederetui von graugrüner Farbe in den Händen. Darin befand sich eine kleine Miniature, ein auffallend charakteristisches Brustbild eines jungen Mannes. Braune Locken umringelten ein Antlitz merkwürdig antiker Prägung; groß, überhell, gerade aus dem Bilde heraus, starteten mich die Augen an: – das war unstreitig Claus Patera! ... In den zwanzig Jahren, die wir uns nicht mehr gesehen, hatte ich kaum einmal an diesen für mich verschollenen Schulfreund gedacht. Beim Anblick seines sehr ähnlichen Porträts schrumpfte diese beträchtliche Zeitpause in meinem Geist zusammen. Vor mir tauchten die langen, gelbgestrichenen Korridore des Salzburger Gymnasiums auf, ich sah wieder den alten Schuldiener mit dem würdigen Kropf, nur mühsam verdeckt durch eine raffinierte Bartkultur. Ich sah mich wieder, mitten unter den Jungen und mittendrin auch Claus Patera, geschändet durch einen steifen Filzhut, ein Zwangskleigungsstück, dem verworrenen Geschmack seiner Ziehtante entsprungen.

„Woher haben Sie dieses Bild?“ rief ich, unwillkürlich von froher, neugieriger Stimmung gepackt.

„Ich sagte es Ihnen doch!“ antwortete mir mein Gegenüber. „Und Ihre Furcht scheint auch geschwunden zu sein“, fuhr er mit einem gutmütigen, harmlosen Lächeln fort.

S. 14

„Aber das ist ja ein Unsinn, ein Scherz, ein Schwindel!“ kam es mit Lachen aus mir hervor. Herr Gautsch erschien mir nämlich in diesem Moment als ein durchaus normaler und ehrbarer Mensch. Eben rührte er bedächtig in seiner Teetasse. Sicher steckte irgendein Witz hinter dieser Sache, später wollte ich das schon aufklären! Meine Einbildungskraft hatte mir natürlich da wieder einen netten Streich gespielt. Wie konnte man auch so schnell einen braven Mann für verrückt halten, nur wegen einer solchen Geschichte? Früher hätte ich so etwas mit gleichwertigem Humor pariert. Du lieber Gott, man wird also älter! Ich war völlig heiter und aufgeräumt geworden.

„An das Bild glauben Sie aber wohl?“ sprach Gautsch. „Ihr Freund, den es darstellt, hatte die verschiedensten Schicksale. Er machte nur einige Klassen der Lateinschule in Salzburg durch; mit vierzehn Jahren entlief er seiner Ziehtante und trieb sich in Gesellschaft von Zigeunern in Ungarn und am Balkan herum. Zwei Jahre später gelangte er nach Hamburg – damals war er Tierbändiger -, vertauschte diesen Beruf jedoch gegen den eines Seemannes und ließ sich als Schiffsjunge von einem kleinen Kauffahrer heuern. So gelangte er schließlich nach China. Das Schiff lag mit vielen anderen in Kanton; man brachte Hirse und Reis, um einer drohenden Teuerung zuvorzukommen. Nach gelöschter Ladung mußte das Fahrzeug noch einige Tage im Hafen bleiben, weil für Europa bestimmte Güter – menschliches Haar und eine neue Art feiner Porzellanerde – noch nicht versandbereit waren.

Diese Mußezeiten benützte Patera zu häufigen Ausflügen in das Land. Bei einer solchen Gelegenheit rettete er eine vornehme Chinesin, eine ältere Dame, vor dem Tode des Ertrinkens. Im Überschwemmungsschlamm ausgeglitten, hätte die alte Frau in einem Seitenkanal des Kantonflusses bestimmt ihr Ende gefunden. Anwesende Zopfträger – sie können fast nie schwimmen – rangen zwar die Hände und schrien, wagten sich aber doch nicht in die braunen, trüben Fluten. Ihr zufällig vorübergehender Freund – ein Meister im Tauchen – sprang kurz entschlossen ins Wasser, und nach hartem Kampfe mit den Wellen schleppte er die Bewußtlose ans Land. Die Frau wurde ins Leben zurückgerufen. Sie war die Gattin eines der reichsten Männer der Erde. Dieser, ein gebrechlicher Greis, den man in einer Sänfte rasch herbeigetragen hatte, umarmte wortlos den jugendlichen Retter. Patera wurde in ein großes

S. 15

Landhaus geführt. Welche Verhandlungen dort gepflogen worden sind, wissen wir nicht. Kurz, Hi-Yöng, der selbst ohne Nachkommen war, nahm den armen Schiffsjungen an Sohnes Statt an und behielt ihn gleich bei sich im Hause. Nach weiteren drei Jahren, von denen wir nur wissen, daß Reisen in die

unbekanntem, inneren Teile Asiens unternommen wurden, sehen wir Patera um seine Adoptiveltern trauern: Hi-Yöng und seine Frau waren am gleichen Tage gestorben. Der Erbe befand sich nun im Alleinbesitze von unermeßlichen, fabelhaften Schätzen.“

„Und jetzt kommt wohl das Traumreich an die Reihe“, warf ich immer noch belustigt ein; „die Idee ist entschieden neu; wenn Sie erlauben, so gebe ich sie einem literarischen Freunde, daraus ließe sich sicher etwas ganz Hübsches machen. – Darf ich bitten?“ Und ich offerierte dem Fremden eine Zigarette.

Mein Gast dankte, seufzte ein wenig geschäftsmäßig auf und bemerkte alsdann in vollkommen ruhigem, klarem Tone: „Wie schon gesagt, es leuchtet mir wohl ein, daß Sie mich für irgendeinen Aufschneider oder Märchenerzähler halten. Aber schließlich bin ich nicht gekommen, um Sie von der Tatsache des Traumstaates zu überzeugen, sondern um Sie im Namen eines höheren Auftraggebers einzuladen. Ich habe meine Mission vorläufig erfüllt. Wenn Sie meinen Darlegungen schon absolut keinen Glauben schenken wollen, kann ich heute auch nichts dagegen machen. Auf jeden Fall bitte ich, mir eine Bestätigung über den richtigen Empfang des Bildes zu geben. Es ist sehr möglich, daß ich in allernächster Zeit für Sie weitere Aufträge zu entrichten haben werde.“

Gautsch erhob sich mit einer leichten Verbeugung. Ich muß bekennen, er erschien mir so in seiner Einfachheit durchaus nicht wie ein Schwindler. Und das Etui hielt ich ja in den Händen. Beim nochmaligen Öffnen fühlte ich eine vorher übersehene Lederklappe, darunter standen auf einem Kartonblatt in Tinte die Worte: „*Wenn du willst, so komme!*“

Und abermals durchzuckte mich ganz leise und traumhaft ein Bild aus längst entschwundener Vergangenheit. So, so auseinanderstrebend, zerfahren und gleichsam unbeholfen, zu groß, so, genau so war doch die Schrift meines alten Schulkameraden gewesen – „desperat“ nannte sie einmal ein Lehrer. Gewiß waren diese fünf Worte in festeren Zügen hingesezt, doch der Schreiber war offenbar derselbe. Ein

S. 16

seltsames Unbehagen erfaßte mich jetzt – eiskalt starrte dieses schöne Gesicht mich an. In diesen Augen konnte man sich verfangen, es war etwas Kazenhafes darin. – – – Meine vorherige Lustigkeit war dahin, fremd und unklar war mir zumute. Gautsch stand noch da und wartete, er mußte wohl meine innere Erregung bemerkt haben, denn er beobachtete mich aufmerksam. Wir schwiegen noch immer.

Kapitola první **Návštěva**, část I⁶⁶⁵

s. 9

Mezi mými známými z mládí byl podivný člověk, jehož příběh si zasluhuje, aby byl vyrván zapomnutí. Učinil jsem co bylo v mých silách, abych alespoň část podivuhodných událostí, jež se pojí ke jménu Klause Patery, vylíčil podle pravdy, jak se sluší a patří na očitého svědka.

Při tom se mi přihodila zvláštní věc: zatím co jsem svědomitě sepisoval své zážitky, nepozorovaně vniklo do mého líčení několik scén, jimž jsem rozhodně nebyl přítomen a o nichž mi nikdo nemohl vyprávět. Uslyšíme, jaké podivuhodné projevy obrazotvornosti vzbuzovala v každém člověku Paterova blízkost. Tomuto vlivu nutno přičíst i mou záhadnou jasnovidnost. Kdo hledá vysvětlení, ať se poradí s knihami našich tak duchaplných psychologů.

Seznámil jsem se s Paterou před šedesáti lety v Salcburku, když jsme oba vstoupili na tamější gymnasium. Byl to tehdy dosti malý, ale širokoramenný chlapík, na němž mohla být nápadná snad jen antická hlava s krásně zvlněnými vlasy. Můj bože, byli jsme tehdy divocí, klackovití kluci, co nám záleželo na zevnějšku! Přesto třeba říci, že mi ještě dnes, kdy už jsem starý muž, velmi dobře utkvěly v paměti jeho poněkud vyboulené, převeliké oči, jejichž barva byla světlešedá. Ale kdopak tehdy myslil na to, co bude „později“?

s. 10

Po třech letech jsem vystřídal gymnasium jiným učilištěm; styk s mým bývalým kamarádem se stával stále řidším, až jsem se posléze dostal do jiného města, pryč ze Salcburku, a na mnohá léta jsem všechno, co jsem tam poznal, ztratil z očí.

Čas uplýval a s ním mé mládí, prožil jsem všelijaká dobrodružství, bylo mi už třicet let, byl jsem ženatý a protloukal jsem se životem jako kreslíř a ilustrátor tak i onak.

⁶⁶⁵ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947, s. 9–17.

Část II

Tu – bylo to v Mnichově, kde jsme tehdy bydlili – byla mi jednoho mlhavého listopadového odpoledne ohlášena návštěva neznámého muže.

„Dále!“

Návštěvník byl – pokud jsem mohl v šeru rozeznat – muž průměrného zevnějšku, jenž se kvapně představoval:

„František Gautsch; prosím vás, mohu s vámi půlhodinku mluvit?“

Prisvědčil jsem, nabídl jsem pánovi židli a dal přinést světlo a čaj.

„Čím vám mohu posloužit?“ a má počáteční lhostejnost se změnila nejprve ve zvědavost, pak v údiv, když cizinec vyprávěl asi toto:

„Přednesu vám několik návrhů. Nemluvím za sebe, nýbrž jménem muže, na něhož jste možná už zapomněl, který si však na vás ještě dobře vzpomíná. Tento muž je majitelem pokladů, které jsou pro evropské pojmy neslýchané. Mluvím o Klausu Paterovi, vašem bývalém spolužáku. Prosím, nepřerušujte mě! Zvláštní náhodou dosáhl

s. 11

Patera jmění, které je možná největší na světě. Váš někdejší přítel počal pak uskutečňovat myšlenku, u níž je ovšem jistá nevyčerpatelnost hmotných prostředků předpokladem. – Chtěl založit Snovou říši! – Případ je složitý, budu mluvit stručně.

Nejprve byl zakoupen vhodný pozemek o třech tisících čtverečních kilometrech. Třetina této země je velmi hornatá, zbytek tvoří rovina a pahorkatina. Hluboké lesy, jezero a řeka rozdělují a ožívují tuto malou říši. Bylo založeno město, vesnice a dvorce; k tomu bylo hned po ruce všechno potřebné, neboť již počátečního obyvatelstva bylo na dvanáct tisíc. Nyní má Snová říše pětadesát tisíc obyvatel.“

Cizí pán se na chvíli odmlčel a vypil doušek čaje. Byl jsem zcela potichu a pronesl jsem jenom dosti zaraženě:

„Dál!“

A zvěděl jsem pak toto:

„Patera má mimořádně hluboký odpor ke všemu pokroku vůbec. Pravím znovu, ke všemu pokroku, a to především v oblasti vědecké. Prosím, abyste má slova chápal pokud možná doslovně, neboť v nich je hlavní myšlenka Snové říše. Tato říše je oddělena od okolního světa mohutnými hradbami a chráněna proti všem přepadům. Jediná brána umožňuje vstup a východ a ulehčuje co nejpřísnější kontrolu osob i věcí. Ve Snové říši, bezpečném to útočišti pro ty, kdož jsou nespokojeni s moderní kulturou, je postaráno o všechny tělesné potřeby. Vládce této země je dalek myšlenky na vytvoření nějaké utopie, nějakého státu budoucnosti. Trvalá hmotná bída je tam, mimochodem řečeno, vyloučena. Nejvznešenější cíle tohoto společenství vůbec směřují méně k udržování reálných hodnot,

s. 12

obyvatelstva a jednotlivých bytostí. Ne, rozhodně, ne! ... ale vidím, že se nedůvěřivě usmíváte a vskutku, je to pro mne skoro příliš těžké, mám-li suchými slovy popsat to, co vlastně patera chce Snovou říši vyjádřit.

Nejprve je nutno poznamenat, že každý člověk, který je u nás přijat, je k tomu svým narozením nebo pozdějšími osudy předurčen. Nadprůměrně zbystrěné smyslové orgány dávají jak známo svým majitelům schopnost chápat vztahy individuálního světa, které průměrné bytosti, nemluvě o ojedinělých okamžicích, prostě neznají. A podívejte se, právě tyto tak říkajíc neznámé věci tvoří hlavní jádro našich snah. V posledním a nejhlubším významu je to nedosažitelná podstata světa, kterou snivci – tak se sami nazývají – nikdy nepouštějí se zřetele. Normální život a snový svět jsou snad protiklady a právě tato různost tak ztěžuje dorozumění. Na otázku: Co se vlastně děje v Snové zemi? Jak se tam žije? musil bych naprosto mlčet. Mohl bych vám vylíčit jenom povrch, ale pro snivce je právě bytostné, že směřuje do hloubky. Všechno spočívá na životě co nejvíce produševnělém; strasti a slasti současníků jsou snivci cizí. Musí mu přirozeně při jeho zcela jiném hodnotícím měřítku zůstat cizí. Nejspíše ještě, alespoň jako přirovnání, by se dotkl jádra naší věci pojem „nálada“. Zážitky našich lidí jsou jenom náladami, žijí jenom v náladách. Všechna vnější jsoucnost, kterou si podle přání utvářejí co nejprolínavější spoluprací, poskytuje v jistém smyslu surovinu. O to, aby tato surovina dostačovala, je samozřejmě výborně postaráno. Leč snivec nevěří ničemu nežli snu – svému snu, který je u nás chráněn a rozvíjen; bylo by nemyslitelnou velezradou, kdyby byl rušen. Proto také ten přísný výběr osob, které jsou

s. 13

pozvány, aby se účastnily tohoto společenství. Abych mluvil stručně a dostal se na konec“ – tu odložil Gautsch svou cigaretu a pohlédl mi klidně do tváře:

„Klaus Patera, absolutní vládce Snové říše, pověřil mě jako svého agenta, abych vám tlumočil pozvání k přesídlení do jeho země.“

Poslední slova pronesl můj návštěvník poněkud hlasitěji a velmi obřadně. A nyní tento člověk mlčel a také já jsem byl zprvu zticha. Téměř nutkavě se mi totiž vnucovala myšlenka, že proti mně sedí šílenec. Bylo mi opravdu velmi zatěžko skrýti své rozčilení. Jako bych si zdánlivě hrál, odsunul jsem lampu z bezprostředního dosahu svého návštěvníka, zároveň jsem zručně odstranil kružítko a malé rydlo – ostré, nebezpečné předměty. –

Celá situace byla rozhodně nanejvýš trapná. Na začátku této snové historie jsem myslel na vtip, který si nějaký známý chtěl ze mne ztropit. Bohužel mizel tento záblesk naděje stále víc a již deset minut jsem křečovitě uvažoval o svých vyhlídkách. Věděl jsem sice, že u choromyslných je vždycky nejlépe, souhlasíme-li s jejich fixními ideami. Ale přesto! rozhodně nejsem žádný obr, jsem v podstatě plachý, slabý člověk! A tu sedí v mém pokoji tento zavalitý Gautsch, s korektní fysiognomií přisedícího u soudu, se skřípcem a plavou bradkou!

Takové asi byly tehdy mé myšlenky. A musil jsem přece také něco říci, můj protějšek na to zřejmě čekal. Při záchvatu zuřivosti mohl jsem v nejhroším případě vždycky ještě zfouknout lampu a vykrást se tiše z místnosti tak dobře známé.

„Zajisté, zajisté! jsem nadšen! pouze se ještě poradím se svou paní. Zítra pak, pane Gautsch, obdržíte mou od-

s. 14

pověď.“ Pravil jsem to udobřujícím tónem a zvedl jsem se. Můj host však zůstal docela klidně sedět a pravil suše:

„Nerozumíte naší přítomné situaci, to je pochopitelné. Nejpravděpodobněji mi nevěříte, nenaznačuje-li vaše pracně skrývané rozčilení, že máte vůči mně ještě horší podezření. Ujišťuji vás, že jsem docela zdrav, tak zdrav, jak jen kdo může být. Co jsem vám sdělil, je míněno naprosto vážně; že to zní pozoruhodně, zázračně, nu ano, to rád přiznávám. Snad se uklidníte, podíváte-li se na toto.“

Přítom vytáhl malý balíček a položil jej přede mne na stůl. Přečetl jsem si svou přesnou adresu, rozlomil pečeť a držel jsem v rukou hladké kožené pouzdro ve světlezelené barvě. Uvnitř byla malá miniatura, nápadně charakteristické poprsí mladého muže. Hnědé zvlněné kadeře obklopovaly tvář pozoruhodně antického ražení; velké, nadpřirozeně světlé oči, takřka vyčnívající z obrazu, hleděly na mne – to byl nesporně Klaus Patera! ... Za těch dvacet let, co jsme se neviděli, sotva jedenkrát jsem si vzpomněl na tohoto spolužáka, pro mne nezvěstného. Při pohledu na portrét, velmi mu podobný, smrštil se v mém duchu tento značný časový interval. Přede mnou se vynořily dlouhé, žlutě natřené chodby salcburského gymnasia, viděl jsem znovu starého školníka s důstojným voletem, které bylo jen pracně zakryto rafinovanou kulturou vousů. Viděl jsem se opět uprostřed chlapců, mezi nimiž byl také Klaus Patera, zhanobený tuhým plstěným kloboukem, vnucenou to součástí oděvu, jež vytryskla ze zmateného vkusu jeho tety.

„Odkud máte tento obraz?“ zvolal jsem, bezděčně zachvácen radostnou, zvědavou náladou.

„Vždyť už jsem vám to řekl!“ odpověděl mi můj pro-

s. 15

tějšek. „A zdá se, že váš strach také už zmizel,“ dodal s dobráckým úsměvem.

„Ale to je přece nesmysl, žert, podvod!“ pravil jsem se smíchem. Pan Gautsch mi totiž v této chvíli připadal jako naprosto normální a počestný člověk. Nyní právě rozvážlivě míchal svůj čaj. Jistě vězí za touto věcí nějaký vtip, později už na to přijdu! Má obrazotvornost mi zase jednou vyvedla pěkný kousek! Jak jsem také mohl tak rychle považovat hodného člověka za blázna, jenom pro takový příběh? Dříve bych byl něco takového přijal pohotově s humorem. Můj ty bože, stárneme tedy! Byl jsem opět zcela jasný a klidný.

„Ale tomu obrazu přece věříte?“ pravil Gautsch. „Váš přítel, který je na něm zobrazen, měl nejrůznější osudy. Prošel jen několika třídami salcburského gymnasia; ve čtrnácti letech utekl své tetě, která ho vychovávala, a potloukal se ve společnosti cikánů po Uhrách a po Balkáně. O dvě léta později se dostal do Hamburku – tehdy byl krotitelem zvěře – , zaměnil však toto zaměstnání za zaměstnání námořníka a dal se najmout jako plavčík na malou obchodní loď. Tak se posléze octl v Číně. Loď kotvila s mnohými jinými v Kantonu; přivázela jáhly a rýži, aby se zabránilo hrozícímu zdražení. Loď musila po vyložení zůstat ještě několik dní v přístavu, poněvadž zboží pro Evropu – lidské vlasy a jistý nový druh hlíny na porcelán – nebylo ještě připraveno k odeslání.“

Těchto volných chvil využil Patera k častým výletům na pevninu. Při jedné takové příležitosti zachránil před utopením vznešenou Číňanku, starší už dámu. Uklouznuvši v bahně, jež zbylo po povodních, byla by stará paní v postranním kanálu kantonské řeky určitě utonula. Přítomní

s. 16

copatci – kteří téměř nikdy neumějí plovat – spínali sice ruce a křičeli, přece se však neodvážili do hnědých, kalných vln. Váš přítel, jdoucí náhodou mimo – mistr v potápění – skočil odhodlaně do vody a po těžkém boji s vlnami dovlekl bezvědomou ženu na břeh. Paní byla navrácena životu. Byla to choť jednoho z nejbohatších mužů světa. Tento neduživý stařec, kterého v nosítkách rychle přinesli, beze slov objal mladistvého zachránce. Patera byl zaveden do veliké vily. O čem se tam vyjednávalo, nevíme. Zkrátka, Hi-Jöng, který byl bez potomků, přijal chudého plavčíka za syna a ihned si ho ponechal ve svém domě. Po dalších třech letech, o nichž jenom víme, že v nich byly podniknuty cesty do neznámých, vnitřních končin Asie, vidíme, jak Patera truchlí nad svými adoptivními rodiči: Hi-Jöng a jeho žena zemřeli v týž den. Jejich dědic byl nyní jediným majitelem nesmírných, pohádkových pokladů.“

„A teď patrně přijde na řadu Snová říše,“ prohodil jsem stále ještě pobaven; „myšlenka je to rozhodně nová; dovolíte-li, předám ji svému příteli-literátu, lze z toho jistě udělat něco docela pěkného. – Prosím?“ A nabídl jsem cizinci cigaretu. Můj host poděkoval, povzdychl si poněkud obchodně a poznamenal pak dokonale klidným a jasným tónem:

„Jak už řečeno, považujete mě zřejmě za nějakého lháře nebo pohádkáře. Ale konečně nepřišel jsem, abych vás o existenci Snového státu přesvědčil, nýbrž abych vás jménem vyššího příkazce pozval. Zatím jsem své poslání splnil. Nevěříte-li ničemu z mých výkladů, nemohu proti tomu dnes ještě nic podniknout. Rozhodně vás prosím, abyste mi dal potvrzení o správném přijetí obrazu. Je vel-

s. 17

mi možné, že v nejbližší době vám předám další příkazy.“

Gautsch se zvedl s lehkou úklonou. Musím přiznat, že mi takto ve své prostotě nepřipadal vůbec jako podvodník. A pouzdro jsem přece držel v rukou. Když jsem je znovu otevřel, nahmatal jsem předtím přehlédnutou klapku, pod níž stála – napsána inkoustem na kousku lepenky – slova: „Chceš-li, přijď!“

A znovu mnou projel docela tiše a snově obraz dávno zmizelé minulosti. Takové, tak rozházené, rozhárané a zároveň nemotorné, příliš velké, takové, přesně takové bylo přece písmo mého starého kamaráda ze školy – „disparátní“ nazval je jednou jeden učitel. Tato dvě slova byla napsána bezpochyby pevnějšími tahy, leč pisatel byl zřejmě týž. Pojala mě nyní podivná nevolnost – ledově na mne zíral tento krásný obličej. Bylo možno zachytit se v těchto očích, bylo v nich něco kočkovitého. – – – Má předchozí veselost zmizela, má mysl byla cizí a nejasná. Gautsch tu dosud stál a čekal, zpozoroval asi mé vnitřní pohnutí, neboť mě bedlivě sledoval.

Stále ještě jsme mlčeli.

Kapitel drei **Der Alltag**, Teil V⁶⁶⁶

S. 60

So deutlich, als hätte ich es erst vor einigen Wochen gesehen, steht mir unser Wohnhaus heute noch vor Augen.

Zu ebener Erde bafand sich die Stube des Frieseurs, darin er selbst, ein sehr belesener, blonder Mann, Junggeselle mit einem goldenen Zwicker. Seine Leidenschaft war die Philosophie. Dabei ließ er seine Gedanken ordentlich austoben. Wild wucherten die Kenntnisse, und er geizte keineswegs damit. „Ich könnte Ihnen manches erzählen!“ meinte er mit scharfen Blicken.

Weiß Gott, was er in mir vermutete, aber ich genoß von Anfang an sein Vertrauen. „Kant, das ist der große Fehler. Ha, ha! So einfach segelt man um das Ding an sich nicht herum. Vor allem ist die Welt ein *ethisches* Problem, das werde ich mir nie ausreden lassen. Sehen Sie, der Raum wirbt um die Zeit; der Vereinigungspunkt, die Gegenwart, ist der Tod; oder was sich genausogut dafür setzen läßt: die Gottheit, wenn Sie wünschen. Mitten hineingestellt, das große Wunder der Fleischwerdung: das Objekt. Dieses wiederum nichts anderes als die Außenseite des Subjekts. Das sind Fundamentalsätze, verehrter Herr; hier haben Sie meine ganze Theorie.“

„Ja, Sie sind ein Denker“, lauteten dann gewöhnlich meine anerkennenden Worte.

Er lebte tagaus, tagein in so hohen Regionen, und der Frieseurladen wäre arg zurückgegangen, hätte es keinen Giovanni Battista gegeben. Das war zwar nur ein Affe, aber was für einer! Ein ganz ungemein gebagtes und strebsames Tier. Neben diesem Gehilfen konnte man ruhig an das ethische

⁶⁶⁶ KUBIN, Alfred. *Die andere Seite*. München: G. Müller Verlag, 1923, s. 60–68.

S. 61

Problem gehen. Giovanne hatte von der Pike auf in diesem Geschäft gedient. Durch eigenmächtiges Schaumschlagen verriet sich eines Tages sein Talent, und unser Friseur fand auch in ihm das Subjekt und nützte seine geschickte Hand aus. Sein ruhiger, rascher und sicherer Strich beim Rasieren war in der ganzen Gegend berühmt. Mittwochs und samstags besuchte er sogar die Privatkundschaft. Gar oft sahen wir ihn ernsthaft und geschäftig mit einer Tasche die Lange Gasse einerschleppen. Ehrlicher und zuverlässiger als ein Mensch, war er die wahre Seele dieser Verschönerungsanstalt. Nur eines schmerzte seinen Herrn: für Philosophie hatte er wenig Sinn.

„Sie sind Stoiker!“ rief der Friseur ihm nach langen Vorträgen zu. Er hoffte immer noch heimlich, ihn höheren Zielen zuzuführen.

— — — Ich muß es aussprechen, sooft ich an mein erstes Jahr im Traumreich zurückdenke, überkommt mich große Wehmut. Es war damals noch das meiste gut, ja zum Teil verdanke ich meine besten Tage jenen Zeiten. Durch all die neuen Dinge angeregt, ging mir die Arbeit leicht von der Hand. Nachmittags so um fünf traf man sich mit Bekannten im Kaffeehaus. Dort war vom Fenster aus der ganze Verkehr zu beobachten. Groß war er ja nicht, in Perle blieben die Leute am liebsten bei sich in der Wohnung. In der inneren Stadt war es sogar auffallend öde und menschenleer. Aber trotz diesem trägen Straßenleben war gerade das, was man sah, wegen seiner Vertrautheit einem zur lieben Gewohnheit geworden. Nach und nach drang ich immer tiefer in alles ein. Ich fand Anhaltspunkte, feste Angeln in diesem Wirrwarr.

Die Häuser spielten da eine bedeutende Rolle. Oft war es mir, als ob die Menschen nur ihretwegen da wären und nicht umgekehrt. Diese Häuser, das waren die starken, wirklichen Individuen, Stumm und doch wieder vielsagend standen sie da. Ein jedes hatte so seine bestimmte Geschichte, man mußte nur warten können und sie stückweise den alten Bauten abtrotzen. Diese Häuser wechselten sehr mit ihren Launen. Manche haßten sich, eiferten gegenseitig aufeinander. Es gab garstige Brummbären unter ihnen, wie die Molkerei da gegenüber; andere schienen frech und hatten ein loses Maul, gerade mein Café ist dafür ein gutes Beispiel. Weiter hinauf zu, das Haus, wo wir wohnten, war eine vergrämte alte Tante.

S. 62

Klatschüchtig und böswillig schielten die Fenster. Schlimm, sehr schlimm war das große Magazin von M. Blumenstich, derb und jovial die Schmiede neben der Molkerei, unbekümmert, leichtsinnig das darangebaute kleine Häuschen des Flußaufsehers. Aber mein besonderer Liebling war der Eckbau, der am Flusse lag: es war die Mühle. Die hatte ein lustiges Gesicht: sie war weiß getüncht und trug ein moosiges Schindeldach als Kappe. Gegen die Straße zu, hoch oben, steckte ein klobiger Balken in der Mauer, wie eine gute Zigarre. Ein wenig verzwickt und schlau war allerdings ihr Ausdruck um die oberen Dachluken herum. Sie gehörte zwei Brüdern. Oder gehörten die zwei ihr, gleichwie eine Mutter zwei Söhne hat?

Ich könnte hier noch gar vieles erzählen, wüßte ich, daß meine Leser die komplizierten Verhältnisse auch so auffassen, wie ich es wünsche. So glaubte ich nach einiger Zeit zu bemerken, daß die Häuser einer Straße etwas wie eine Familie repräsentierten. Zankte man sich untereinander, nach außen war man einig. Es gingen mir hier in dem verödeten Perle Ideen auf, welche mir an den Orten der Außenwelt nie so bewußt geworden wären. Noch weit intimer aber drang ich in diese Verhältnisse ein, als sich mein Geruchssinn wunderbar schärfte. Das geschah schon nach einem halben Jahre. Von da an bestimmte meine Nase meine Sympathie und meinen Widerwillen. Stundenlang schlich ich nun in all den alten Winkeln umher, beschnupperte und beroch alles. Hierbei erschloß sich mir ein ganz neues unabsehbares Gebiet. Jedes dieser gebrauchten Geräte teilte mir ein kleines Geheimnis mit. Meine Frau lächelte oft; es kam ihr komisch vor, wenn ich an irgendeinem Ding, einem Buch oder einer Spieldose verständnisvoll herumschnüffelte. Ich war auch wirklich fast wie ein Hund; Empfindungssachen, so fein, daß die Worte versagen.

Zunächst war es ein ganz bestimmter, unbeschreiblicher Duft, der durch das ganze Traumreich rann und allem anhaftete. Manchmal war er stärker vorhanden, dann wieder spürte man ihn kaum. Wo er sehr konzentriert war, läßt sich dieser eigentümliche Geruch als eine leichte Mischung von Mehl und getrocknetem Stockfisch bezeichnen. Sein Entstehen konnte ich mir nicht erklären. Weit bestimmter waren aber die Eigengerüche einer jeden Sache. Ich analysierte sie scharf, dabei packten mich oft starke Abneigungen. Gegen in meinem Sinne

S. 63

mißduftende Menschen konnte ich leicht unfreundlich werden. Aber schließlich ließen alle diese Geschöpfe und scheinbar leblosen Gegenstände, wenngleich durch eine bizarre Laune zusammengebracht, in ihrer Mannigfaltigkeit doch eine unfaßbare Einheit durchfühlen.

Teil 6

Alles, was man im Traumreich zu Gesicht bekam, war matt und stumpf. Wie weit das ging, bemerkte ich eines Tages beim Rasieren. Giovanni bediente mit gewohnter Eleganz, nur der Zustand seines Messers und des Kupferbeckens störte: sie waren blind.

„Was soll das heißen?“ sagte ich zu dem Frieseur, welcher mir

S. 64

eben einen schwer verständlichen Exkurs aus Leibnitz' Monadologie vorlas. „Der Herr Assistent könnte wohl diese Sachen ein bißchen besser instand halten.“

„Wie beliebt?“ fragte erschrocken der große Philosoph mit der Miene eines Abgestürzten.

„Ich meine, dies Becken hier könnte blitzblank und das Messer poliert sein.“

„Ja, was will man da machen? So ist's nun einmal. Ich hüte mich vor Neuerungen.“

Um ihn zu fangen, wies ich auf die Spiegel und sagte: „Schauen Sie die an, die sehen gewiß blinkend und geputzt aus.“

Da verließ ihn seine Philosophie, er saß in der Klemme. „Ja, die Spiegel!“ Nachdenklich und zögernd entrang sich ihm die Worte: „Spiegel sind doch überhaupt *nichts!*“

Es war ihm augenscheinlich peinlich, davon zu sprechen.

„Ich wollte Sie nicht beleidigen!“ meinte ich freundlich und verließ sein Lokal.

Gleichviel! Es war schön, unter diesen oxydierten alten Sachen zu leben, und ich trage kein Bedenken, nachfolgenden Brief hierher zu setzen. Er ist ganz aus meiner damaligen Stimmung geschrieben. Außerdem enthält er die Schilderung eines sonderbaren Brauches, welcher zum Kultus, von dem ich nachher reden werde, hinüberleitet. Ich meine den *großen Uhrbann*. Dieser Brief lag in dem Notizbuch, das man unter meinen Lumpen fand, als das Traumreich untergegangen war. Auch das weiter unten angegebene Verzeichnis der heiligen Sachen fand ich in dem Buche, sonst waren die Blätter nur mit unleserlichen Schriftzügen bedeckt; ausgenommen die Innenseite des Umschlags, auf der sich die oberflächliche Skizze eines Stadtplans von Perle sowie flüchtige Angaben befanden, die ich mir zur eigenen Orientierung in den ersten Tagen gemacht hatte.

Den Brief schrieb ich im dritten Monat meiner Anwesenheit. Es war mein erster Versuch, eine Verbindung mit dem Ausland herzustellen. Nach zwei Jahren erhielt ich das Schreiben als unbestellbar zurück; sein Umschlag ist über und über mit Stempelabdrücken und Vermerken bedeckt. Brief und Notizbuch sind die einzigen Beweisstücke aus dem Traumreich, die ich Besuchern vorlegen kann.

S. 65

Lieber Fritz!

Ich bin im Traumreich, Du wirst es unglaublich finden. Doch ich kann Dir nur das eine raten: Packe umgehend nach Erhalt dieses Briefes Deine Siebensachen und komme auch hierher. Perle ist ein wahres Dorado für Sammler, diese Stadt ist geradezu ein Museum, natürlich riesig viel Mist, aber auch die großartigsten Stücke. Ich habe heute eine geschnitzte gotische Truhe, ein paar silberne Wandleuchten (sechzehntes Jahrhundert) und eine jener märchenhaften Renaissancebronzen (Knabe auf Stier von unserm Cellini), nach denen Du immer so fahndest, gesehen. Vorige Woche schwelgten wir in Porzellan; von den niederen Preisen muß ich schweigen, weil ich sonst geradezu für Deine Gesundheit fürchten müßte. Und solche Kleinodien findet, wer den Rüssel dazu hat, täglich auf Schritt und Tritt. Es gibt überhaupt *nur Altes*, man lebt wie Großvater im Vormärz und pfeift auf den Fortschritt. Ja, mein Lieber, wir sind konservativ, unsere Handwerker sind Meister im Flicken und Ausbessern. In jedem fünften Haus ein Antiquitätenladen; hier lebt man vom Trödel. Auch architektonische Extravaganzen wirst Du sehen: Im Palast sind mindestens zwanzig Stilarten mühelos zusammengekleistert. Und sonst noch die spaßhaften Entdeckungen! Wer's nicht sieht, glaubt's nicht! Damit Du meine gute Laune begreifst, will ich Dir den letzten Scherz, den ich beobachtete, erzählen. Es ist der „*große Uhrbann*“, so ist hier sein Name. Also höre einmal: Auf unserem Hauptplatze steht stämmig und massiv ein grauer Turm, so eine Art untersetzter Campanile. Er ist das Wohnhaus einer alten Uhr, deren Zifferblatt das obere Drittel einnimmt. Von dieser bei Nacht transparenten Scheibe lesen wir unsere Normalzeit ab, und alle übrigen Uhren in Stadt und Land werden nach ihr reguliert. Das wäre nun nichts Besonderes, wenn nicht dieser Turm eine ganz seltsame Eigenschaft noch nebenbei hätte. Er übt nämlich auf sämtliche Bewohner eine mysteriöse, unglaubliche Anziehungskraft aus. Zu bestimmten Stunden wird dieses alte Gemäuer schwarmweise von Männern und Frauen umringt. Der Fremde bleibt verwundert stehen und betrachtet das merkwürdige Gebaren dieser Versammlung. Die Leute stampfen nervös den Boden und blicken immer wieder auf die langen, rostigen Zeiger da oben. Frägt man sie, was da vorgehe, so erhält man zerstreute, ausweichende Antworten.

S. 66

Wer noch näher zusieht, bemerkt zwei kleine Eingänge am Fuße des Turmes. Dahinein drängt alles. Ist die Menge groß, so bildet man Reihen, die Frauen wachen ängstlich, die Männer wütend darüber, daß auch alles hübsch geregelt zugehe. Je weiter die Zeiger vorrücken, desto stärker wird die Spannung. Einer nach dem anderen verschwindet; jeder will ein bis zwei Minuten da drin bleiben. Die Heraustretenden haben dann sämtlich tiefbefriedigte, fast glückliche Mienen. Kein Wunder, wenn man da neugierig wird. Und ich frug auch gelegentlich einen meiner neuen Bekannten vom Café, wie sich das mit der Uhr verhalte, kam aber recht schlecht an. Es sei geradezu unanständig, von so etwas zu sprechen, überdies zeuge es von Dummheit. „Damit Sie es aber ein für allemal wissen: *es ist der große Uhrbann!* Schreiben Sie sich's auf!“ Diese Entrüstung spannte mich nur um so mehr. Meine anfängliche Erklärung, es hier mit einer Sehenswürdigkeit, vielleicht einer Camera

S. 67

obscura oder einem Panoptikum zu tun zu haben, fiel zusammen. Kurz entschlossen riskierte ich's auch einmal, wurde jedoch grob enttäuscht. Weißt Du, was da drinnen war? Auch Deine Erwartungen werden sinken. Man kommt in eine kleine, winklige, leere Zelle, zum Teil mit rätselhaften Zeichnungen, wohl Symbolen, bedeckt. Hinter der Mauer hört man das gewaltige Pendel mächtig hin- und herschwingen. So! tick ... tack ... tick ... tack. Über die Steinwand strömt Wasser, ununterbrochen strömt es. Ich tat, wie der Mann, der nach mir eintrat, blickte die Wand starr an und sagte laut und deutlich: „*Hier stehe ich vor Dir!*“ Dann geht man wieder hinaus. Mein Gesicht muß ziemlich verduzt ausgesehen haben. Die Frauen haben ihre eigene Seite mit eigenem Eingang, was wie in der ganzen Welt durch kleine Aufschriften kenntlich gemacht ist. Aber das Merkwürdigste: Seit dem Tage, an dem ich mir diese Erfahrungen verschaffte, fühlte ich, wie auch mich der Zwang überkam. Zuerst gab's mir nur so einen kleinen Ruck, wenn ich am Turme vorbeiging, die nächsten Tage wuchs meine Unruhe immer mehr, es *riß* mich geradezu hin. Ich gab also dem Blödsinn nach, kämpfen half da nichts. Und jetzt ist's gut. Nach dem Hauptmuster sind in der ganzen Stadt kleinere Türme verteilt. Auf dem Lande soll jeder Bauernhof seinen Uhrwinkel haben. Ich suche Tag für Tag zur bestimmten Stunde den meinigen auf. Ja, lache mich nur aus. „Herr, hier stehe ich vor Dir!“

Mit der Malerei ist nicht viel los. Man schätzt Kunstwerke hauptsächlich als Gebrauchsgegenstände. Ein paar alte Maler leben wohl auch verstreut. Was ich sah, war dunkel, dünn gemalte Leinwand, ein versprengter Johannistrieb Alt-Hollands. Wirklich gute Sachen, Ruysdael, Breughel, Altdorfer und Primitive trifft man dann und wann in reichen Häusern; Bankier Alfred Blumenstich, unser Krösus, Direktor der traumländischen Bank, besitzt eine wertvolle Galerie, sogar einen Rembrandt und einen echten Grünewald, von dessen Existenz kein Mensch eine Ahnung hat. „Die sieben Todsünden essen das Lamm Gottes“ heißt dieses Gemälde. – Hier gibt es keine lustigen Farben, rein zeichnerisch ist mehr zu holen. Ich habe eine ganz nette Stelle beim illustrierten „Traumspiegel“: vierhundert Gulden und bequeme Bedingungen. Meinen einzigen Kollegen, den Zeichner Nikolaus Castringius, habe ich noch nicht kennengelernt. Wenn Du

S. 68

kommst, könnte ich Dich wohl bei dem Blatt unterbringen.

Nun sei mir nicht böse, daß ich schließe. Ich hoffe auf Wiedersehen!

Dein alter Freund, Träumling und Zeichner.

N. B. Du kannst bei uns in einem romantischen Haus am Rande der Stadt wohnen, ganz ungestört, wie auf dem Lande.

Damals war ich noch in vergnügter Stimmung, wie aus dem Briefe hervorgeht. Die Schattenseiten, welche sich bereits zu der Zeit bemerkbar machten, werde ich am Ende dieses Kapitels schildern, soweit sie mir schon zum Bewußtsein kamen. Vorläufig will ich einiges über den Kultus – oder was ich dafür hielt – bemerken.

Kapitola třetí **Všední den**, část V⁶⁶⁷

s. 72

⁶⁶⁷ KUBIN, Alfred. *Země snivců: fantastický román*. Kladno: Nakladatelství mladých, 1947, s. 72–80.

Tak jasně, jako bych jej byl opustil před několika týdny, vidím ještě dnes před sebou náš dům.

V přízemí byla místnost kadeřníkova a v ní kadeřník sám, velmi sečtělý, plavovlasý muž, starý mládenec se zlatým skřípцем. Jeho vášní byla filosofie. Při ní povolil svým myšlenkám všechny uzdy. Divoce bujely jeho vědomosti, jimiž nikterak neskrblil. „Mohl bych vám o lecčems vyprávět!“ říkával, pronikavě na mne pohlížeje.

Bůhví koho ve mně tušil, ale těšil jsem se od začátku jeho důvěře. „Kant, to je velký omyl. Ha, ha! Tak jednoduše nelze kroužit kolem věci jakožto takové! Svět je především etický problém, to mi nikdy nikdo nevymluví. Podívejte se, prostor usiluje o čas; bod, v němž se stýkají,

s. 73

tedy přítomnost, to je smrt; nebo, což lze za to stejně dobře dosadit: božství, přejete-li si. Uprostřed něho velký zázrak zhmotnění: objekt. A ten opět není ničím jiným nežli vnější tváří subjektu. To jsou základní věty, vážený pane; to je celá moje teorie.“

„Ano, jste prostě myslitel,“ zněla pak obvykle má uznalá slova.

Žil den co den v tak vysokých sférách, že kadeřnický závod by byl velmi upadl, kdyby neexistoval jistý Giovanni Battista. Byl to sice jenom opičák, ale jaký opičák! Zcela nevšedně nadané a snaživé zvíře. Vedle tohoto pomocníka bylo možno klidně zabývat se etickým problémem. Giovanni sloužil v tomto obchodě od píky. Tím, že jednoho dne na vlastní popud připravil mýdlovou pěnu, byl objeven jeho talent a náš kadeřník, naleznuv i v něm subjekt, využil jeho šikovné ruky, která byla svým klidem, rychlostí a jistotou proslavena po celém okolí. Ve středu a v sobotu navštěvoval Giovanni dokonce i soukromé zákazníky. Přečasto jsme ho viděli, jak se s vážnou a obchodní tvářností šourá se svou taškou po Dlouhé ulici. Poctivější a spolehlivější než člověk, byl duší tohoto zkrášlovacího podniku. Jenom jedno mrzelo jeho pána: pro filosofii měl málo smyslu.

„Jste stoik!“ křičel na něho kadeřník po dlouhých přednáškách. Ještě stále tajně doufal, že ho uvede k vyšším cílům.

— — — Musím to říci: kdykoli si vzpomenu na svůj první rok ve Snové říši, velmi se mi stýská. Bylo to tehdy ještě většinou dobré, ba částečně vděčím oněm dobám i za své nejlepší dny. Podněcován všemi těmi novými věcmi pracoval jsem takřka bez námahy. Kolem páté ho-

s. 74

diny odpolední jsme se scházeli v kavárně se známými. Tam bylo možno od okna pozorovat všecken ruch. Velký ovšem nebyl, lidé se v Perle zdržovali nejraději ve svých bytech. Ve vnitřním městě bylo skoro nápadně pusto a liduprázdno. Ale právě pro tento líný pouliční ruch stávalo se to, co bývalo vidět, svou důvěrností milým zvykem. Poznenáhlu jsem do všeho vnikal stále hlouběji. Nalézal jsem opory, pevné body v tomto zmatku.

Domy tu hrály významnou roli. Často se mi zdálo, jako by tu lidé byli jen kvůli nim a nikoli obráceně. Tyto domy byly silnými, opravdovými individualitami. Stály tu němě a přece opět mnohovýznamně. Každý měl jistou historii; kdo uměl čekat, po částech ji těmto starým stavbám odposlouchal. Byly to domy velmi náladové. Některé se nenáviděly a navzájem na sebe sočily. Byli mezi nimi škaredí bručouni, jako na příklad protější mlékárna; jiné byly drzé a měly nevymáchanou hubu, právě naše kavárna je toho dobrým příkladem. Dále nahoru, dům, v němž jsme bydlili, byl nevraživou starou tetou. Pomlouvačně a zlomyslně šilhala okna. Zlé, velmi zlé bylo velké skladiště M. Blumensticha, drsná a žoviální kovárna vedle mlékárny, bezstarostný a lehkomyšlný byl sousední domek říčního hlídače. Ale obzvláštní zálibu jsem měl v rožáku, který stál u řeky: byl to mlýn. Měl veselou tvář: byl bíle omítnutý a měl mechem zarostlou šindelovou střechu místo čepice. Směrem k ulici, vysoko nahoře, vězela ve zdi hrubá kláda jako dobrý doutník. Trochu potměšilý a lstivý byl však jeho výraz kolem nejvyšších okének ve střeše. Mlýn patřil dvěma bratrům. Nebo patřili ti dva jemu, stejně jako má matka dva syny?

Mohl bych tu ještě mnohé vyprávět, kdybych si byl

s. 75

jíst, že moji čtenáři chápou nejsložitější poměry tak, jak bych si přál. Za nějakou dobu se mi zdálo, že domy v jedné ulici tvoří jakousi rodinu. I když se mezi sebou hádala, navenek byla jednotná. Zde ve zpustlé Perle vznikaly ve mně myšlenky, které bych si ve vnějším světě nikdy nebyl uvědomil. Ještě mnohem důvěrněji jsem se seznámil s těmito poměry, když se zázračně zbystřil můj čichový smysl. To se stalo již za půl roku. Od té doby určoval nos mé sympatie a antipatie. Dlouhé hodiny jsem se nyní plížival všemi těmi starými kouty a všechno jsem očichával. Otevřela se mi zcela nová, nepřehledná oblast. Každý předmět mi předával malé tajemství. Má žena se tomu často smávala; bylo jí to směšné, když jsem nějakou věc, knihu nebo hrací strojek, s porozuměním očichával. Byl jsem téměř jako pes; neuměl jsem si to všechno přesně vysvětlit, byly to tak jemné pocity, že slova ztroskotávala.

Především to byla jistá nepopsatelná vůně, jež protékala celou Snovou říší a na všem ulpívala. Někdy byla silnější, pak opět ji bylo sotva cítit. Kde byla velmi koncentrovaná, bylo tuto zvláštní vůni možno charakterizovat jako lehkou směs mouky a sušených tresek. Její vznik jsem si neuměl představit. Mnohem určitější však byly vlastní vůně každé jednotlivé věci. Přesně jsem je rozbíral, při čemž jsem býval častěji zachvácen silným odporem. K lidem, kteří v mém slova smyslu „nevoněli“, stával jsem se snadno nepřívětivým. – Ale všechny tyto bytosti a zdánlivě neživé předměty, i když shromážděné bizarním rozměrem, byly ve své různosti posléze přece jen proniknuty nepochopitelnou jednotou.

Část VI

s. 76

Všechno, s čím jsme ve Snové říši přicházeli ve styk, bylo mdlé a kalné. Jak daleko to sahá, zpozoroval jsem jednoho dne při holení. Giovanni pracoval s obvyklou elegancí, jenom stav jeho břitvy a měděné misky mě rušil; byly totiž zakalené.

„Co to znamená?“ pravil jsem kadeřníkovi, který mi právě předčítal těžce srozumitelný úsek z Leibnizovy Monadologie, „pan asistent by měl o tyhle věci přece lépe pečovat.“

„Jak račte?“ ptal se polekaně veliký filosof s tvářností svrženého člověka.

„Myslím si, že tato miska by mohla být vycíděná a tato břitva lesklá.“

„Co tu lze podniknout? Tak tomu jednou je. Střehu se novot.“

Abych ho zahnal do úzkých, ukázal jsem na zrcadlo a pravil jsem:

„Podívejte se na ně, je přece nesporně lesklé a vyčištěné.“

Tu ho opustila jeho filosofie, byl v rozpacích: „Ano, zrcadlo!“ Přemýšlivě a váhavě ze sebe soukal:

„Zrcadlo přece není vůbec ničím!“

Bylo mu zřejmě trapné mluvit o takových věcech.

„Nechtěl jsem vás urazit!“ pravil jsem přívětivě a opustil jsem jeho místnost.

Buď! Bylo krásné žít mezi těmito oxydovanými věcmi a není mi zatěžko vložit sem následující dopis. Je psán zcela v mé tehdejší náladě. Mimoto obsahuje vyličení podivného zvyku, který přechází v kult, o němž budu mlu-

s. 77

vit později. Mám na mysli velikou klatbu hodin. Tento dopis byl v mém notesu, který byl nalezen mezi mými hadry po zániku Snové říše. Také seznam posvátných věcí, který bude uveden dále dole, jsem našel v této knížce, jinak byly stránky pokryty jen nečitelnými čmáranicemi; kromě vnitřní stránky obalu, na níž byl povrchní náčrt městského plánu Perly, jakož i letmé údaje, které jsem si v prvních dnech psal pro vlastní orientaci.

Dopis byl psán v třetím měsíci mého pobytu. Byl to můj první pokus navázat spojení se zahraničím. Za dva roky mi byl dopis vrácen jako nedoručitelný; jeho obálka je hustě pokryta razítka a záznamy. Tento dopis a notes jsou jediné důkazy ze Snové říše, které mohu návštěvníkům předložit.

„Milý Bedřichu!

Jsem ve Snové říši, bude se Ti to asi zdát neuvěřitelné. Mohu Ti však poradit, jen jedno: zabal si ihned po obdržení tohoto dopisu svých pár švestek a přijed' sem. Perla je skutečné eldorado pro sběratele, toto město je úplné museum, přirozeně strašně mnoho smetí, ale také nejvelkolepější kusy. Viděl jsem dnes vyřezávanou gotickou truhlu, několik stříbrných nástěnných svícňů (šestnácté století) a jednu z oněch pohádkových bronzových sošek z doby renaissance (Hoch na býku od našeho Celliniho), po nichž jsi vždycky tak pásl. Minulý týden jsme hýřili porcelánem: o nízkých cenách raději pomlčím, poněvadž bych se jinak takřka musil obávat o Tvé zdraví. Kdo má pro takové klenoty čich, nalézá je denně na každém kroku. Je tu vůbec jen všechno staré, žijeme jako naši dědové v předbřeznové době a kašleme

s. 78

na pokrok. Ano, můj milý, jsme konservativní, naši řemeslníci jsou mistři ve správkách a v přešívání. V každém pátém domě je obchod se starožitnostmi; žijeme tu v samé veteši. Také architektonické extravagance tu uvidíš, na paláci je bez námahy stmeleno aspoň dvacet slohů. A jaké jiné vtipné objevy! Kdo neuvidí, neuvěří! Abys pochopil mou dobrou náladu, povím Ti o posledním žertu, jehož jsem se stal svědkem. Je to „veliká klatba hodin“, jak zní jeho jméno. Nuže poslyš: Na našem hlavním náměstí stojí statně a mohutně šedá věž, takový druh zavalité kampanily. Je sídlem starých hodin, jejichž ciferník zabírá horní třetinu. Na tomto kruhu, v noci průsvitném, si ověřujeme náš normální čas a všechny ostatní hodiny ve městě i na venkově jsou podle něho řízeny. To by nebylo nic zvláštního, kdyby věž nadto neměla

ještě docela obzvláštní vlastnost. Působí totiž na všechno obyvatelstvo neuvěřitelně mysteriósni přitažlivou silou. V určitých hodinách bývá tato stará stavba obklopena zástupem mužů i žen. Cizinec se udiveně zastaví a pozoruje podivné chování tohoto shromáždění. Lidé nervosně přešlapují a hledí stále znovu na dlouhé rezavé ručičky tam nahoře. Když se jich zeptáme, co se tu děje, obdržíme rozrůžité, vyhyčované odpovědi. Kdo se podívá blíže, zpozoruje dva malé vchody u paty věže. Tam se všechno tlačí. Je-li množství velké, utvoří se špalíry a ženy dbají úzkostlivě, muži opět zuřivě toho, aby šlo všechno pěkně po pořádku. Čím dále se posouvají ručičky, tím silnější je napětí. Jeden za druhým mizí; každý chce jednu až dvě minuty strávit tam uvnitř. Vycházející mají pak vesměs hluboce uspokojené, téměř šťastné tváře. Není divu, že to pro-

s. 79

bouzí zvědavost. Zeptal jsem se také příležitostně jednoho ze svých známých z kavárny, jak tomu s těmi hodinami vlastně je, pochodil jsem však špatně. Že prý je přímo neslušné mluvit o něčem takovém a svědčí to nadto o hlouposti. „Abyste to ale věděli jednou provždy: Je to veliká klatba hodin! Zapište si to!“ Toto rozhořčení mě učinilo ještě zvědavějším. Mě počáteční vysvětlení, že tu jde o nějakou pozoruhodnost, snad o něco, čemu se říká camera obscura, nebo o panoptikum, se zhroutilo. Odhodlaně jsem to také jednou sám riskoval, byl jsem však hrubě zklamán. Víš, co tam uvnitř bylo? I Tvé očekávání poklesne. Přejde se do malé, prázdné cely, která je zčásti pokryta záhadnými kresbami, plnými symbolů. Za zdí je slyšet mohutné kyvadlo kývající sem a tam. Tik ... tak ... tik ... tak. Nad kamennou stěnou proudí voda, nepřetržitě proudí. Učinil jsem totéž co muž, který vstoupil za mnou, pohlédl jsem ztrnule na stěnu a pravil jsem nahlas a jasně: „Pane, zde stojím před Tebou!“ Pak se opět vyjde ven. Můj obličej byl asi značně zaražený. Ženy mají svou vlastní stranu se zvláštním vchodem, což je jako v celém světě označeno malými nápisy. Ale co je na tom nejpodivuhodnější: ode dne, kdy jsem získal tuto zkušenost, jsem cítil, jak se nutkání zmocňuje i mne. Napřed to mnou jen slabě trhlo, když jsem šel kolem věže, příští dny rostl můj nepokoj stále víc, takřka mě to strhovalo. Povolil jsem tedy této hlouposti, když boj byl beznadějný. A teď je opět všechno v pořádku. Podle hlavního vzoru jsou po celém městě roztroušeny menší věže. Na venkově prý má každý sedlák svůj kout s hodinami. Den co den v určitou hodinu

s. 80

vyhledávám svou věž. Ano, jen se mi vysměj. „Pane, zde stojím před Tebou!“

Malířství příliš nevzkvétá. Umělecká díla se cení hlavně jako užitkové předměty. Žije tu roztroušeně několik starých malířů. Co jsem viděl, byla tmavá, hladká plátna, rozptýlený pozdní výhonek starého holandského malířství. Skutečně dobré věci, Ruysdaela, Breughela, Altdorfera a primitivy lze čas od času vidět v bohatých domech, bankéř Alfred Blumenstich, náš Kroesus, ředitel hlavní banky Snové říše, má cenou galerii, dokonce jednoho Rembrandta a pravého Grünewalda, o jehož existenci nemá nikdo ani tušení. „Sedm smrtelných hříchů pojídá beránka Božího“, je název tohoto obrazu. – Neexistují zde žádné veselé barvy, čistě kreslířsky je to už vědeckější. Mám docela slušné místo u ilustrovaného Snového zrcadla; čtyři sta zlatých a pohodlné podmínky. Svého jediného kolegu, kreslíře Mikuláše Castringia, jsem ještě nepoznal. Kdybys přijel, mohl bys být u tohoto časopisu také zaměstnán.

Ted' se už na mne nezlob, že končím. Doufám, že na shledanou!

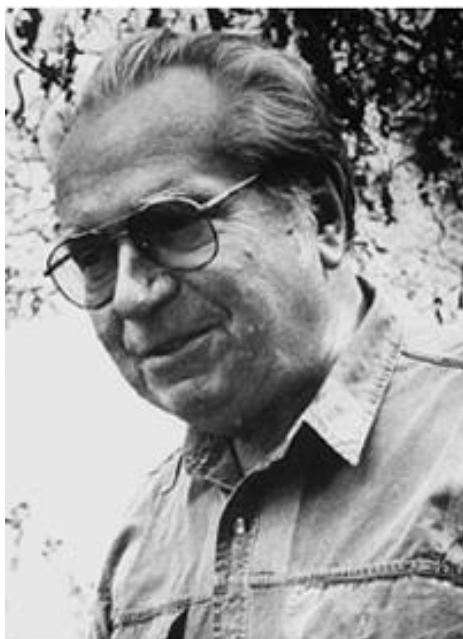
Tvůj starý přítel, snivec a kreslíř.

N. B. Mohl bys bydlit u nás v romantickém domě na okraji města, docela nerušeně, jako na venkově.“

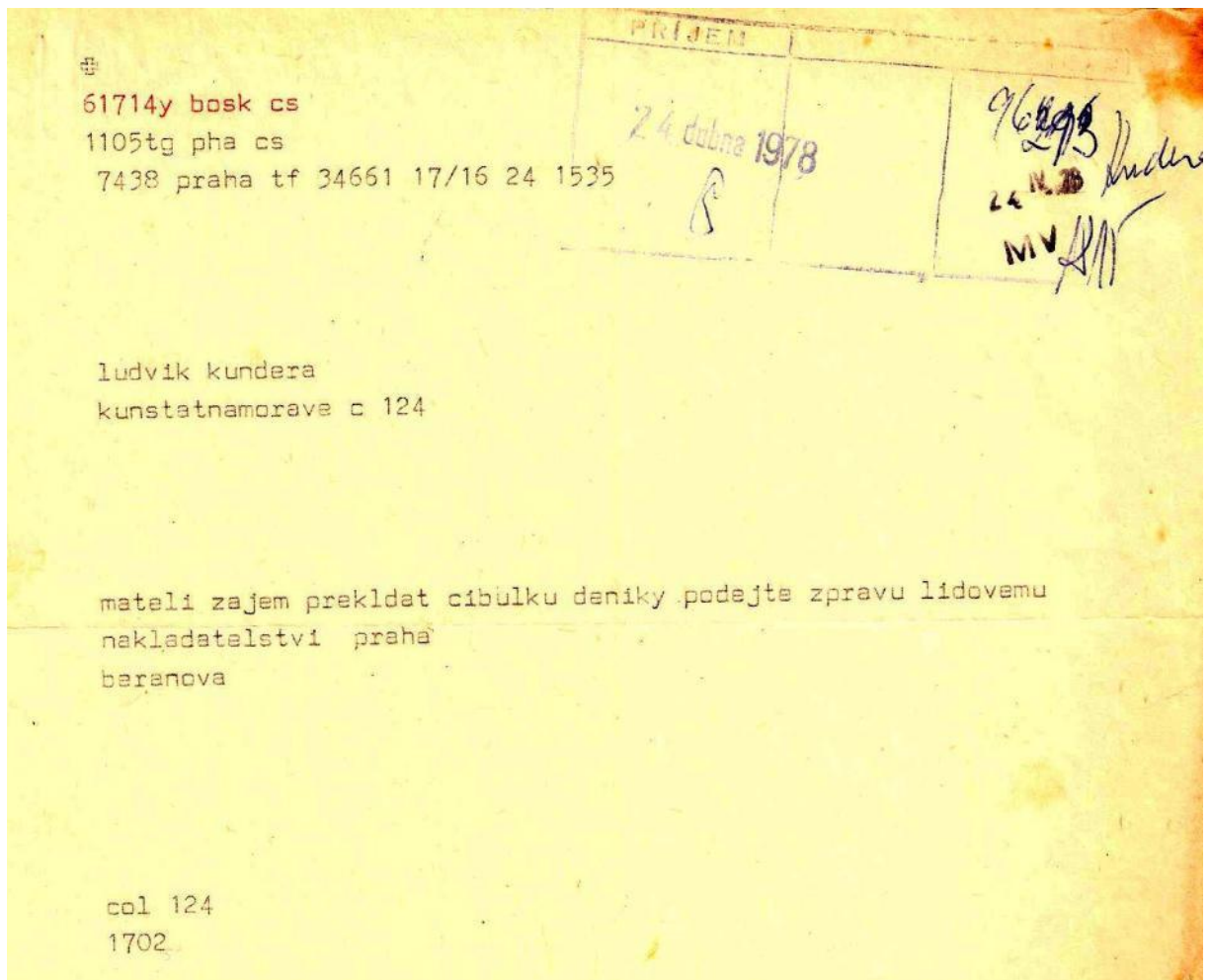
Tehdy jsem byl ještě ve spokojené náladě, jak vyplývá z tohoto dopisu. Stinné stránky, které se v této době právě objevily, vylíčím na konci této kapitoly, pokud jsem si je tehdy již uvědomil. Zatím bych chtěl něco poznamenat o kultu – nebo o tom, co jsem za kult považoval.

12 OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek 1: Portrét Ludvíka Kundery, © nakl. Atlantis	253
Obrázek 2: Telegram M. Beranové L. Kunderovi, 24. 4. 1978.....	254
Obrázek 3: Dopis L. Kundery M. Beranové, 25. 4. 1978	255
Obrázek 4: Dopis M. Beranové L. Kunderovi, 3. 5. 1978	256
Obrázek 5: Dopis L. Kundery M. Beranové, 7. 5. 1978	257
Obrázek 6: Dopis L. Kundery H. Cibulkovi, 7. 5. 1978	258
Obrázek 7: Dopis H. Cibulky L. Kunderovi, 2. 9. 1978	259
Obrázek 8: Dopis L. Kundery M. Beranové, 4. 1. 1979	260
Obrázek 9: Tiráž bibliofilského tisku s dedikací Janu Zuskovi	261
Obrázek 10: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 15. 6. 1946.....	262
Obrázek 11: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 27. 2. 1947	263
Obrázek 12: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, Letnice 1947.....	264
Obrázek 13: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, 18. 6. 1947.....	265
Obrázek 14: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, 7. 7. 1947.....	266
Obrázek 15: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 1. 1. 1948.....	267
Obrázek 16: Korespondenční lístek H. Arpa a M. Hagenbachové L. Kunderovi, 6. 2. 1965	268
Obrázek 17: Dopis F. Arpové L. Kunderovi, 25. 11. 1965	269
Obrázek 18: Úryvek z básně „Oblačná pumpa“, geneze překladového textu	270
Obrázek 19: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 6. 4. 1944	271
Obrázek 20: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 14. 4. 1944	272
Obrázek 21: Dopis L. Kundery K. Ottemu, 14. 4. 1944	273
Obrázek 22: Dopis K. Otteho L. Kunderovi, 17. 4. 1944	274
Obrázek 23: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpodobně květen – srpen 1944	275
Obrázek 24: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 26. 8. 1944	276
Obrázek 25: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpod. po skončení války; 1. s.	277
Obrázek 26: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpod. po skončení války; 2. s.	278
Obrázek 27: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 12. 4. 1946	279
Obrázek 28: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 12. 11. 1956	280
Obrázek 29: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 23. 2. 1958, 1. s.....	281
Obrázek 30: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 23. 2. 1958, 2. s.....	282
Obrázek 31: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 29. 4. 1958, 1. s.....	283
Obrázek 32: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 29. 4. 1958, 2. s.....	284
Obrázek 33: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 16. 7. 1958	285
Obrázek 34: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 20.-21. 7. 1958.....	286
Obrázek 35: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 27. 2. 1959	287
Obrázek 36: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 21. 5. 1959	288
Obrázek 37: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 25. 6. 1960, 1. s.....	289
Obrázek 38: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 25. 6. 1960, 2. s.....	290
Obrázek 39: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 2. 10. 1972	291
Obrázek 40: Kunderova báseň „Podzim u jezer“ s dedikací P. Huchelovi	292
Obrázek 41: Huchelova báseň „Andělé“ v Kunderově překladu, dosud nepublikovaná verze	293

Obrázek 1: Portrét Ludvíka Kundery, © nakl. Atlantis

Obrázek 2: Telegram M. Beranové L. Kunderovi, 24. 4. 1978

Kunštát 25.4.1978:

Lidové nakladatelství
k rukám s. Beranové
Praha, Národní tř.

Vážená soudružko,

dorazil ke mně Váš telegram, zdali bych měl zájem
o překlad deníků Hannse Cibulky, básníka z NDR.

Ano, měl bych. Jistěže by mě hlavně zajímal termín. Atd.

Od autora znám a mám dva deníky: Sizilianisches Tagebuch
a Umbrische Tage. Pokud vím, existuje ještě třetí deník
vztahující se k beltskému ostrovu Hiddensee. Nebo
zatím vyšly další?

Těším se na bližší zprávy. Řečně pozdravuje

Ludvík Kundera

679 72 Kunštát na Moravě 124

Tel. 962-13

Obrázek 3: Dopis L. Kundery M. Beranové, 25. 4. 1978

dat: 3.5.1978

Vážený soudruhu Kundero,

na základě našeho telefonického rozhovoru
posílám Vám knížku Hannse Cibulky: Tagebücher,
z níž jsme vybrali k překladu a k vydání v
naší edici "M" tyto části:

Sicilský deník

Listy z Dornburgu

Vyznání lásky v městečku K.

Výbor po názvem Vyznání lásky v městečku K. by
měl cca 250 str. tj. 14 AA. V návrhu na smlouvu
pro Vás předpokládám 780 Kčs za 1AA a termín dodání:
30. prosince 1978, s 1 kopií.

Těším se na spolupráci

Rámečkový papír na překlad
posílám, kopii možno psát
na norm. papír.

Marta Beranová
odpovědná redaktorka

Vyřizuje

Telefon

Kunštát 7.5.1978:

Lidové nakladatelství
k rukám s. Beranové
Václavské nám. 36
Praha 1

Vážená M.B.,

díky za knížku a papíry. To, co jsem z Cibulky neznal, překonává příjemně mé očekávání. Autorovi, kterého jsem poznal asi před 20 lety, napíšu: leckterý detail volá po autorském vysvětlení nebo pozhnání.

Pokud jde o smlouvu, prosil bych Vás ještě, aby tam byly zahrnuty i verše /např. Hölderlin, Rilke, Dobrowski/. Není jich mnoho, ale přesto. Záleželo by mi také na tom, abych ~~XXX~~ dostal zálohu ještě letos. Stačil by na to termín 30. listopadu?

Pěkné pozdravení.

Obrázek 5: Dopis L. Kundery M. Beranové, 7. 5. 1978

neue Anschrift!!!:

679 72 Kunštát na Moravě 124 /ČSSR

7.5.1978

Lieber Hanns Cibulka,

ein freudig unerwartetes Zusammentreffen nach Jahren:
der Prager Verlag Lidové nakladatelství hat mir die
Uebersetzung Ihrer Tagebücher /Sizilianisches Tagebuch,
Dornburger Blätter, Liebeserklärung in K/ angeboten.
Ich habe bisher nur Ihre ersten zwei Tagebücher gekannt,
von Ihnen anno dazumal bekommen. Die Lektüre der weiteren
war ein vorzügliches Erlebnis!

Ich hoffe, dass Sie mit mir als Uebersetzer einverstanden
sind, im Laufe des Sommers möchte ich dann eine Liste
mit Fragen aufstellen, denn dies und jenes ist mir /heute
allerdings/ noch nicht hundertprozentig klar. Der Termin
des Verleges: Ende 78.

Meine Situation: nach schwierigen Zeiten /7 Jahren/
konnten wir^{x/} voriges Jahr erst wieder mit Brecht-Übertra-
gungen auffangen, eine späte "Rückkehr in die Literatur"
wie man so herrlich sagt. 5 Sammlungen und viel Dramatisches
in der Schublade. Ausserdem musste man viel Handwerk
schaffen, besonders Fernsehstücke...

Alles Gute. Schöne Grüsse.

Ihr

x/ wir = Rudolf Vápeník und ich, beide vom Klassiker
noch autorisiert.

PS: Seit fast 2 Jahren leben wir schon nicht in Brunn.
Der einzige erfüllte Lebenstraum!

Obrázek 6: Dopis L. Kundery H. Cibulkovi, 7. 5. 1978

Stadt- und Kreisbibliothek »Heinrich Heine«, 58 Gotha, Orangerie

┌

└

┌

└

Ihre Zeichen

Ihre Nachricht vom

Unsere Nachricht vom

Unsere Zeichen

58 GOTHA 2.9.78
Telefon 4326

Betreff

Lieber Ludvík Kundera,

wenn ich mich recht erinnere, schrieben Sie mir in Ihrem Brief vom 7. Mai 1978, daß Ihnen/sein Prager Verlag die Übersetzung der Tagebücher "Sizilianische Tagebuch - Dornbürger Blätter - und Liebeserklärung in K" angeboten hat. Im Gegensatz zu Ihrer Mitteilung erhielt ich vor ein paar Tagen vom Mitteldeutschen Verlag einen Vertrag aus dem ich ersehen muß, daß es sich lediglich um das "Sizilianische Tagebuch" handelt. Was ist nun wirklich Fakt? Liegt hier ein Mißverständnis vor? Sollte es sich wirklich nur um das "Siz. Tagebuch" handeln, so trage ich mich ernsthaft mit der Absicht, den Vertrag nicht zu unterschreiben, ich würde dann auf die Veröffentlichung verzichten. Mein Grund:

Sie wissen selbst, lieber Ludvík Kundera, daß mich Böhmen, Mähren und Schlesien entscheidend geprägt haben, daß ich Mensch und Landschaft auch heute noch liebe, und daß ich es keineswegs einsehe, daß mich gerade dieses Land mit der schlechtesten Prosaarbeit, und das ist nun einmal das "Siz. Tagebuch", dem tschechischen Leser vorstellen will. Dann sollte man lieber auf eine Veröffentlichung verzichten. Schreiben Sie mir bitte Ihre Meinung!

Es grüßte Sie sehr herzlich

J. H.

Heinrich Heine

Kunštát na Moravě 4.1.1979:

Lidové nakladatelství
k rukám s.M. Beranové
Praha 1, Václavské nám. 36

Vážená soudružko,

měl jsem 30.12.1978 odevzdat rukopis překladu Hannse
Cibulky Vyznání lásky v městečku K.
Chaos konce roku plus mé i rodinné nemoci tu věc maličko
pozdržely. Mám zatím víc než dvě třetiny, trochu to zamrzlo.
Prosil bych Vás o laskavé prodloužení termínu do 1. února.
Doufám, že Vám to nezpůsobí obtíže.
Dobrá novoroční přání!

Ludvík Kundera
679 72
Kunštát na Moravě 124

Obrázek 8: Dopis L. Kundery M. Beranové, 4. 1. 1979

hans arp
černé býlí
básně
přeložil ludvík kundera
brno leden 1944
ve 4 vytiscích
č.4

*Pročtení Janu Zuskovi
Ludvík Kundera*

10. 1. 1944

Obrázek 9: Tiráž bibliofilského tisku s dedikací Janu Zuskovi

Mendon, 15. Juni 1946
21, rue des châtaigniers

Sehr geehrter Herr Kundera,
Ihre Auftrag von Herrn Arp danke
ich Ihnen für Ihre Zeilen vom
13. Juni und teile Ihnen mit, dass
er Sie Mittwoch, den 19. Juni, zwischen
15 und 16 Uhr bei sich erwartet.

Mit vorzüglicher Hochachtung!
für Herrn Arp
M. Hagenbach

Obrázek 10: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 15. 6. 1946

Basel, 27. 2. 47

5 Lange Gasse

Sehr geehrter Herr Kundera.

Gestern erhielt ich Ihren freundlichen Brief und danke Ihnen herzlich dafür. Natürlich erinnere ich mich an Sie; auch habe ich Ihnen noch für den interessanten und schönen Neujahrsgruss zu danken. Ich habe die Buchstaben p. f. 1947 so interpretiert: pour fêter 1947. Das ist wohl kaum richtig, da das ganze Heftchen tschechisch ist, aber es entspricht wohl Ihrer Idee mir zum neuen Jahr einen Gruss zukommen zu lassen.

Nun aber zur Hauptsache: ich kann Sie beruhigen. Arp ist allerdings in der Schweiz seit Mitte Oktober, aber nicht in einem Kloster. Er arbeitet sehr viel, ist allerdings gesundheitlich nicht sehr gut daran (Leber) und muss ein strenges Diät-Regime einhalten. Er hat mir allbereits heute Morgen einen Brief für Sie diktiert. Ich muss aber noch eine Gruppe seiner Gedichte abschreiben, bevor Sie die ganze Sendung von ihm erhalten. Aus diesem Grund schreibe ich Ihnen heute schnell diesen Luftpostbrief, damit Sie nicht weiter in Sorge um Arp sein müssen.

Ich habe am 1. Januar meinen Vater verloren, hatte anfangs dieses Monats eine heftige Grippe, bin vor drei Tagen in eine grössere Wohnung im Nachbarhaus gezügelt und stecke noch mitten im Aufräumen. Dies zur Erklärung, dass auch ich nie etwas von mir hören liess. Arp und ich haben aber öfters von Ihnen gesprochen. Die Einladung für die Ausstellung in der Galerie d'art moderne erhielten Sie tatsächlich von mir. Sie war ein grosser Erfolg und wurde in der Schweizer Presse und in einigen Zeitschriften (Werk, No. 1, 1947, Weltwoche, Arts, Paris) ausführlich und grössten Teils sehr günstig besprochen.

Ich grüsse Sie bestens!

M. Hagenbach

Obrázek 11: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 27. 2. 1947

Villino Saleggi
 Ascona, Pfingsten 1947

Sehr geehrter Herr Kundera,
 Herzlichen Dank für Ihre Zilen vom 20. d. und die
 Kopie Ihres Briefes an Asp. Ich bin für ca. 3 Wochen
 im Tessin, um im Häuschen und Garten meines
 verstorbenen Vaters zum Rechten zu sehen. Sobald
 ich in Basel bin, sollen Sie den Welt von der erhalten,
 Asp hat noch einige Korrekturen gemacht, sodas es
 von unserer Abreise nach Paris Ende April nicht mehr
 fertig wurde. Ich denke Ende Juni wieder nach Neudon
 zu fahren und, falls Asp Ihnen vorher nicht alles
 alles Servis sehr gerandt hat, werde ich Ihnen dann
 noch alles kopieren und zustellen können. Ich
 war um 8 Tage in Neudon, um den Haushalt
 einzuführen. Das Leben in Frankreich ist noch

ASCONA - Lago Maggiore

POSTKARTE CARTE POSTALE CARTOLINA POSTALE

seiner und nicht ein-
 facher geworden. - Hier
 herrscht herrliche Ruhe
 u. seit 2 Tagen haben
 wir auch schönes Sonn-
 nenwetter. Rosen und
 Pfingstrosen blühen und
 duften!
 Es wird bei besten
 Ihre
 Mary u. Le Hagenbach

Musicien
 Ludvík Kundera
 140 a Šmejkalova
 Brno 16
 Těchovlavaguni

Obrázek 12: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, Letnice 1947

Basel, 18. VI. 47.

Sehr geehrter Herr Kundera,
Ihr Auftrag von Arp und in Erinnerung
Ihrer Bitte vom 20. Mai d. J. sende
ich Ihnen ein weiteres Namenskript
"Weltwunder" zu, sowie ein sehr früher
Besicht von Arp "Kaspar ist tot" das
wohl am Besten zur "Wolkenpumpe
umgeh" von ihm "Volken" einzuweisen
ist.

ASCONA — Lago Maggiore

POSTKARTE CARTE POSTALE CARTEOLINA POSTALE

Sehr schön und nicht ein-
facher geworden. - Hier
herrscht herrliche Ruhe
u. seit 2 Tagen haben
wir auch schönes Sonn-
nenwetter. Rosen und
Pfingstrosen blühen und
duften!
Es grüßt Sie besten S
Ihre
Ray u. Le Hagenbach

Musicien

Ludvík Kundera

140 a Šmejkalova

Brno 16

Telčičovagumi

Obrázek 13: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, 18. 6. 1947

7.7.47

Sehr geehrter Herr,
 Ihren Brief vom 2. d. habe ich soeben er-
 halten und ich beileibe nicht Ihnen mit zu-
 teilen, dass ich seit dem 27. Juni wieder
 für mehrere Wochen bei Herrn Aep in Ren-
 non bin. Leider werde ich also nicht das
 Vergnügen haben Sie in Basel besuchen zu
 können. Aep und ich werden Ihnen demnächst
 ausführlich schreiben. — Ich wünsche Ihnen
 ein angenehmes Aufenthalte in Luzern und die
 Ausstellung vielen Erfolg! Mit den besten
 Grüßen, auch von Herrn Aep, bin ich Ihre
 Daynichte Hagenbach

Obrázek 14: Korespondenční lístek M. Hagenbachové L. Kunderovi, 7. 7. 1947

1. T. 48

5 lange Sane Basel

Lieber Herr Kundera,
Empfang hi meinen herzlichsten Dank
für das schöne Büchlein „Le fillon de la Mort“.
Ihre Gedichte haben mich sehr interessiert; hi
sind schön. Man spürt intensives inneres Er-
leben. —

Heute ist Ayz in Basel angekom-
men und ich hoffe, dass wir Ihnen bald
neues Übersetzungsmaterial schicken können.
Das Buch über Sophie Tauber ist nicht
mehr fertig geworden vor Weihnachten.
Hoffentlich wird es im Januar so weit sein.

Wir wünschen Ihnen von Herzen ein
gutes neues Jahr und grüssen hi herzlich.
Ihre vereinte Hagenbach

Obrázek 15: Dopis M. Hagenbachové L. Kunderovi, 1. 1. 1948

Meudon, 6. II. 65

Lieber Kundera,
 Herzl. Dank für die Revue NOA FLP.
 Könnte bei mir der Titel des Arp-Ge-
 dichtes sein, welches für übersetzt ha-
 ben? Es ist für unsere Bibliographie in-
 teressant. Ich würde mich auch die
 Arp-Figuren auf der Umschlag! Ich
 sind wieder in Meudon und bitte also
 am Dankwort an die rue des châtains
 21 in Meudon, S. et O.

Expédié par :
 M. M. Jean Arp
21 rue des châtains
Meudon S. et O.

CARTE POSTALE

MEUDON
 10 H.
 1965
 SEINE ET OISE

REPUBLIQUE FRANÇAISE
 020
 POSTES

REPUBLIQUE FRANÇAISE
 020
 POSTES

Herz. Suisse von
 Frau
 Haus und
 Magneite Arp

Monsieur
 Ludvík Kundera
 Dimitrovova 12
 Brno
 C 55 R
 Těšice se vrací

verfassen auf
 belebte Foto!
 + R 145

Obrázek 16: Korespondenční lístek H. Arpa a M. Hagenbachové L. Kunderovi, 6. 2. 1965

JEAN ARP - 21, RUE DES CHATAIGNIERS - MEUDON (S.et O.)

25. November 1965

Sehr geehrter Herr Kundera,

Auf Ihren freundlichen Brief vom 18. Nov kann ich Ihnen mitteilen, dass Meine Schwägerin letzte Woche endlich aus der Klinik entlassen worden ist - sie hat seit Juni zwei Augenoperationen durchmachen müssen, und hatte nach der zweiten sehr schwere Folgen, welche nun Gott sei Dank behoben sind. Sie sieht jetzt recht gut, jedoch sind ihre Nerven noch für längere Zeit erholungsbedürftig, sodass wir alles dran setzen, sie in Ruhe zu erhalten. Mein Bruder ist von diesen langwährenden Ereignissen sehr mitgenommen. Seine eigentliche künstlerische Arbeit hat gar nicht gelitten, aber er will von allem anderen absolut nichts wissen.

Die ganze Krankheit hat sich im ausländischer Klinik ereignet, und mein Bruder will nicht von der Seite seiner Frau fort. Wir müssen daher bis auf weiteres von einer Ausstellung in der Tschechoslowakei absehen. Sobald sich die Dinge besser anlassen werden, werde ich Ihnen Nachricht zukommen lassen.

Sie haben mich mit Ihren Fragen wirklich gar nicht gestört, ich weiss von Ihnen als sehr altem Freunde, wenn auch leider nur "aktenmässig", da ich Sie nie hier sah, obwohl Sie seit all den Jahren oft in Paris und hier waren.

In der Hoffnung, Ihnen nächstes Jahr guten Bescheid geben zu können, grüsse ich Sie freundlichst

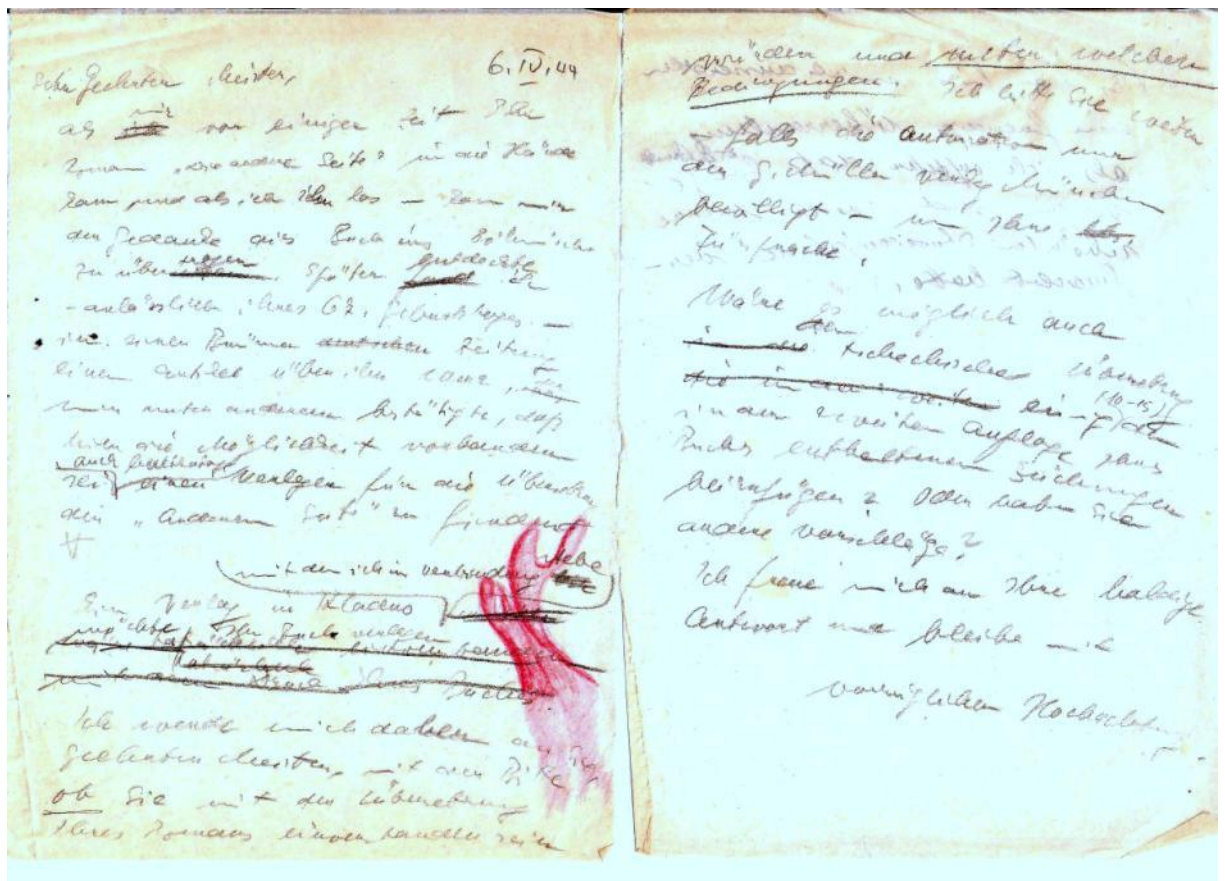
François Arp

v onom čase / 5 / nepomalovávali se / 2 3 4 / dosud lidé perspektivně jako modrá
 jeskyně gondola nebo šikmá věž
 protěžový / Adelweiss / červ ~~xxxxxxxxxxxx~~ ovinutý všemi / vlasy / světa / nosil / na
 jazyku vany plné vyčesané trávy a vlasů
 měchy z mramoru / pulge aus mermelstein /
 jedlové šišky si vypůjčily ptačí křídla a rybí šupiny před zrcadly / 5-6 /
 pečovali šneci a hermafroditi o své rty / 4 1 2 3 /
 na točitých schodech seděly hvězdy s náušnicemi medúzy s vodními /
 toulci / a velryby s hořícími svícníky a trubkami /
 a troubily až ~~xx~~ ozvěny praskly /
 ze sladké rosné trávy tesaly / zimertou / hlavy chýše a taneční
 parkety pro kameníky
 třpytící se / anějšci / andělé se točili ve svých veřejích / engel-angeli /
 skleněné sovy si ze zobáku do zobáku podávaly smrt / jako nýty /
~~solzen nadehtovaných~~ byly / nabroušené / růže / sloužily / nadehtovancům /
~~die küder~~ rybářů byly / plachetky plné mučičren / byly / vnadidlem / rybářů /
 žínění / špatno- a dobrodruzi / pokládali základní kameny
 . (dobro- a zlodruzi)

Hans Arp / Oblačná pumpa (úryvek)

v onom čase lidé se dosud perspektivně
 nepomalovávali jako modrá jeskyně gondola
 nebo šikmá věž
 protěžový červ ovinutý všemi vlasy světa nosil
 na jazyku vany plné vyčesané trávy a vlasů
 měchy z mramoru
 jedlové šišky si vypůjčovaly ptačí křídla a rybí šupiny
 šneci a hermafroditi pečovali před zrcadly
 o své rty
 na točitých schodech seděly hvězdy s náušnicemi
 medúzy s vodními toulci a velryby s hořícími
 lustry a trubkami a troubily až ozvěny praskly
 ze sladké rosné trávy tesaly hlavy chýše a taneční
 parkety pro kameníky
 třpytící se veřejní andělé se točili ve svých veřejích
 skleněné sovy si ze zobáku podávaly smrt
 nabroušené růže sloužily nadehtovancům jako nýty
 plachetky plné mučičren byly vnadidlem rybářů
 žínění dobro- a zlodruzi pokládali základní kameny

Obrázek 18: Úryvek z básně „Oblačná pumpa“, geneze překladového textu

Přepis dopisu:

6. IV. 44

Sehr geehrter Meister,

als mir vor einiger Zeit Ihr Roman „Die andere Seite“ in die Hände kam und als ich ihn las – kam mir der Gedanke dieses Buch ins Böhmisches zu übertragen. Später entdeckte ich – anlässlich Ihres 67.

Geburtstages – in einer Brünner Zeitung einen Artikel über ihr Buch, der mir unter anderem bestätigte, daß hier die Möglichkeit vorhanden sei auch heutzutage einen Verleger für die Übersetzung der „Anderen Seite“ zu finden.

Ein Verlag in Kladno, mit dem ich in Verbindung stehe, möchte ihr Buch verlegen. Ich wende mich daher an Sie, geehrter Meister, mit der Bitte ob Sie mit der Übersetzung Ihres Romans einverstanden sein würden und unter welchen Bedingungen. Ich bitte Sie weiter – falls die Autorisation nur dem G. Müller Verlag München bewilligt – um Ihre Fürsprache.

Wäre es möglich auch der tschechischen Übersetzung einige (10–15) der in der zweiten Auflage Ihres Buches enthaltenen Zeichnungen beizufügen? Oder haben Sie andere Vorschläge?

Ich freue mich an Ihre baldige Antwort und bleibe mit vorzüglicher Hochachtung

Obrázek 19: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 6. 4. 1944

Brünn, 14. IV. 1944.

Sehr geehrter Herr Professor,

freudigst überrascht empfang ich heute Ihren liebenswürdigen und verständnisvollen Brief und danke Ihnen hiermit herzlich für Ihr Entgegenkommen.

Mit derselben Post wende ich mich an den "Verlag der Jungen", Karl Mašín, in Kladno, damit dieser sich umgehend mit dem Langen-Müller-Verlag in München in Verbindung setzt. Ich bitte Sie, geehrter Meister, das Ansuchen des "Verlags der Jungen" mit Ihrer freundlichen Fürsprache zu unterstützen.

Gleichzeitig schreibe ich auch nach Hamburg an Herrn Dr. Kurt Otto mit der Bitte, ob es möglich wäre mir /meinem Verlag/ leihweise 15-20 Klischee's zur "Anderen Seite" zu überlassen.

Falls die Verhandlungen mit dem Münchner Verlag und mit Herrn Dr. Otto günstig erledigt werden, ist noch bei uns mit gewissen - durch die Kriegsverhältnisse bedingten - Schwierigkeiten zu rechnen. /Zensur, Papierzuweisung usw./ Doch hoffe ich - obzwar vom ursprünglichen Plan zu seiner Erfüllung immer ein langer Weg ist - dass alles überwunden wird und dass Sie, geehrter Meister, in absehbarer Zeit die böhmische Uebertragung Ihres Buches in den Händen haben werden.

vielleicht würde es Sie interessieren etwas Persönliches über mich zu hören. Nachdem ich durch die Schliessung unserer Hochschulen mein philosophisches Studium unterbrechen musste, wechselte ich mehrere Berufe und wurde zuletzt als Lagerarbeiter in Berlin eingesetzt, von wo ich im Spätsommer vorigen Jahres krank nach Hause zurückkehrte. Seitdem kann ich mich in verhältnismässiger Ruhe meinen künstlerischen Interessen widmen. Von meinen Uebertragungen, die ich im Manuskript habe, nenne ich:

R. M. Rilke: Die Weise von Liebe und Tod des Kornets Christian Rilke, Die Geschichten vom lieben Gott; Morgenstern: Palmström; Hausenstein: Kairuan oder die Geschichte vom Maler Klee und der Kunst dieses Zeitalters; Arp: Weissst du schwarzst du. Ich hoffe, dass ich Ihnen auch eine von meinen eigenen Arbeiten werde senden können.

Entschuldigen Sie, geehrter Herr Professor, dass ich Sie heute mit persönlichen Angelegenheiten belästigt habe, ich glaube, dass dies nötig war um das, was "Fähigkeit" genannt wird, ein wenig zu erläutern.

Ich zeichne indessen

mit vorzüglichster Hochachtung
Ihr ergebener

L. K.

Bis die Sache aktuell sein wird, werde ich mir erlauben die "technischen Fragen" /Vorwort, Auswahl der Illustrationen u. a./ mit Ihnen näher zu besprechen.

Brünn, 14. IV. 1944.

Sehr geehrter Herr Doktor,

Herr Professor Alfred Kubin, an den ich mich betreffend einer Uebertragung seines Romans "Die andere Seite" ins Tschechische wendete und der meinem Plan gegenüber eine durchaus bejahende Stellung nahm, teilte mir freundlichst mit, dass Sie zu den Klischee's des Kubin-Archivs - die sich zur Zeit in einem Staatsbunker befinden - Zugang haben.

Ich bitte Sie darum um gefällige Mitteilung, ob hier die Möglichkeit vorhanden wäre mir /quasi dem "Verlag der Jungen", Karl Mašín, Kladno - der bereit ist meine Uebersetzung der "Anderen Seite" zu verlegen/ einige Klischee's von Kubins Illustrationen zu seinem Buche leihweise zu überlassen und unter welchen Bedingungen. Es würde sich ca. um 15-20 Illustrationen handeln, welche ich noch näher bezeichnen würde. Auch Herr Professor Kubin ist der Meinung, dass es sehr wünschenswert wäre seine Illustrationen der böhmischen Uebersetzung seines Romans beizufügen, denn es wäre gewiss schade, wenn in dem Buche andere Illustrationen sein würden, da solche vom Autor selbst existieren.

Verzeihen Sie, bitte, geehrter Herr Doktor, dass ich Sie mit diesem Ansuchen belästige.

In der Hoffnung, dass Sie meine Bitte bejahend betrachten werden, zeichne ich indessen

mit vorzüglichster Hochachtung

Ihr ergebener

Meine Anschrift:
Ludwig Kundera, Brünn 16,
Havlíčekgasse 140a,
protektorat.

Kubin-
Archiv
Hamburg
Hochallee 3

Dr. Kurt Otte
Kubin-Archiv

Hamburg 13, d. 17. IV. 1944
Hochallee 43a (24)

Sehr geehrter Herr Kundera-

Professor Kubin schrieb mir schon von Ihrem Plan, seinen Roman "Die andere Seite" ins Tschechische übertragen zu wollen. Kubin ist aufs Tiefste befriedigt und beglückt von Ihrer Absicht!

Heute erreicht mich Ihr Brief. Da muss ich Ihnen leider-im Augenblick wenigstens-eine grosse Enttäuschung bereiten: ja, früher, in den alten nun zerstörten Archivräumen war es für mich die Arbeit einer kleinen Stunde, die Klischees zu sortieren und Sie Ihnen zugehen zu lassen. Jetzt ruhen die Kisten unter vielen anderen, die aus der Staatsbibliothek während des grossen Brandes gerettet wurden, im Bunker leider für mich im Augenblick unerreichbar. Ich habe noch nicht einmal eine Kontrollmöglichkeit, ob die Kiste mit den Klischees gerettet wurde! Es ging damals alles so schnell, um ich fürchte fast, dass die sehr schweren Klischeekisten dem Brand zum Opfer gefallen sind. Wir hatten einfach nicht die Leute parat, um sie alle zu retten. Gerettet aber ist derjenige Teil der Originale zur "Andren Seite" die im Besitz des Archiv waren. Die könnte man ja dann eventuell neuklichieren lassen? Aber ich stehe auch da noch vor einem Berg: ich kann an die Kisten nicht heran. Wann das sein wird, ohne ich im Augenblick nicht. Aber ich behalte die Angelegenheit im Auge, ... habe ich doch selbst das grösste Interesse daran, dass Ihre Übertragung in würdiger Form herauskommt. Sollte ich in absehbarer Zeit die Möglichkeit haben festzustellen, was ich Ihnen zur Verfügung stellen kann, so lasse ich sofort von mir hören.

Mit hochachtungsvollem Grusse

Ihr sehr ergebener

K. Otte
Kubin-
Archiv
Hamburg
Hochallee 3

Sehr geehrter Herr Professor,

entschuldigen Sie - bitte -, dass ich Ihnen ~~so~~
~~spät~~ auf Ihren ^{lieben} Brief vom 6.5. so spät
antworte; ich wollte Ihnen ~~es~~ schon etwas näheres
über die Uebertragung der "Anderen Seite" mit-
teilen, die Formalitäten verzögerten sich jedoch
/wie heutzutage so oft/ dermassen, dass ich erst
vor einigen Tag^{en} den Vertrag ^{bekam}, in dem es heisst,
die Uebersetzung solle spätestens Ende Oktober
dem Verlag eingehändigt werden. Also endlich
~~vxxxxxxx~~ kann ich in der schon vor langer Zeit
begonnenen Arbeit fortsetzen! Wenn keine äusseren
Umstände eintreten, könnte das Buch im Winter 44/45
erscheinen. Wegen ~~xxxxxxx~~ beschränktem
Druck wäre es vielleicht ratsamer mit der Herausgabe
das Kriegsende abzuwarten und das Buch erst in der
Nachkriegszeit in mehreren Exemplaren und im
besseren äusserlichen Gewand herauszugeben. Dies
alles wird sich aber erst in ~~der nächsten Zeit~~
klären.

Beiliegend erlaube ich mir, sehr geehrter Meister,
Ihnen ein Exemplar meines Büchleins zu senden.
Die Uebertragung ins Deutsche, die ich beifüge,
kann selbstverständlich nicht treu die Klangfarbe
und die Kargheit des Originals ^{abspiegeln}, sie
will aber genau den Lauf der Vorstellungen weiter-
geben. Ich hoffe auch, dass Sie die Litographie
meines Freundes Josef Istler interessieren wird.

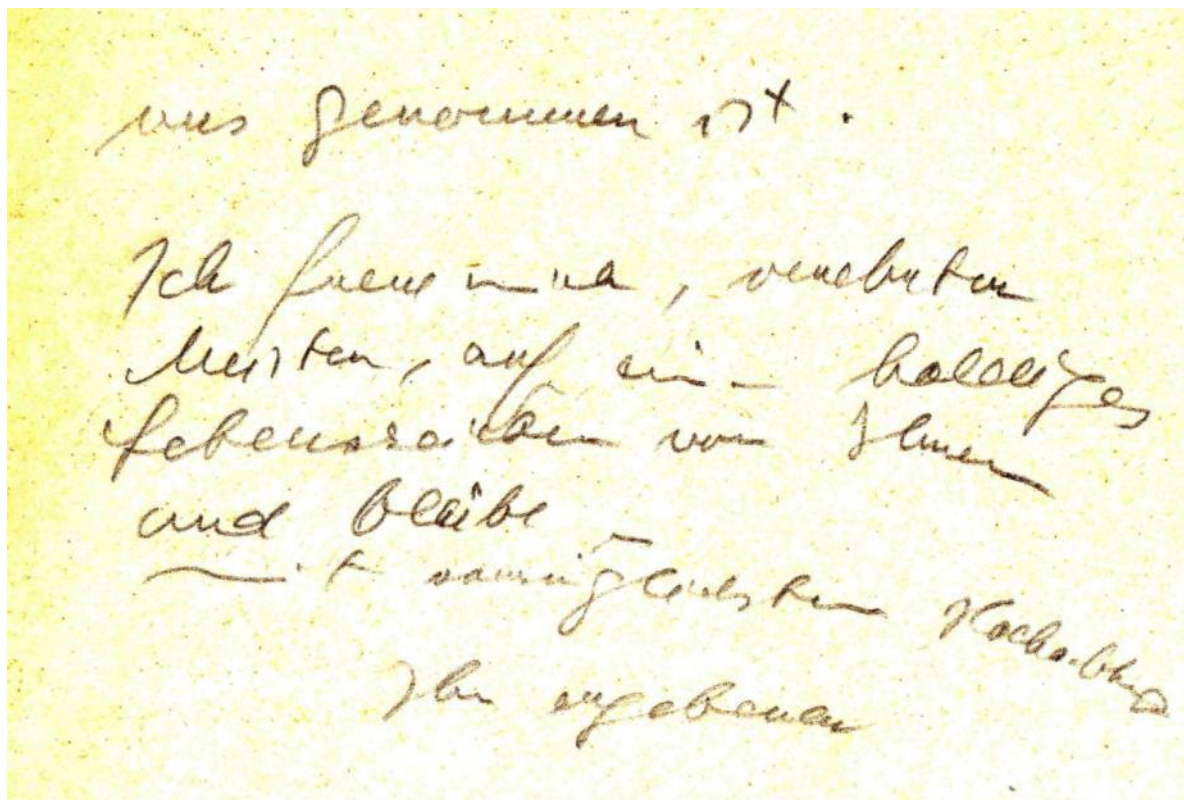
Obrázek 23: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpodobně květen – srpen 1944

Sehr geehrter Herr,

wie ich schon habe, und auch
wieder in der Osterzeit
und ^{dem} Teile der Lande normaler
Post, und ^{so} ^{den} ^{ich} mit
Ihnen wieder in Verbindung
zu kommen. Ich habe ^{ich} ^{ist}
meine erste Frage, wie Sie
alle die ^{Frage} ^{des} ^{Historias}
überprüfen haben, ~~die~~
hat ^{die} ^{gemeine} ^{Arbeit} ^{nicht}
gelitten hat und ~~ist~~ ^{bei}
überprüft, das ^{ich} ^{gute}
neue und bessere ^{ist} ^{was}
für eine Arbeit ^{zu} ^{ihnen}
Arbeit ~~geben~~ ^{ist}.

~~Ich~~ Neben mir ist ^{was} ^{gute}
trout noch ^{zu} ^{erhalten}
aber ^{was} ^{hat} ^{ich} ^{gefunden}
und ^{atmosphäre} ^{bezieht} ^{auf}
das ^{den} ^{al} ^{den} ^{den}
~~was~~ ^{ich} ^{selbst} ^{haben} ^{von}
~~verfügen~~

Obrázek 25: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpod. po skončení války; 1. s.

Přepis dopisu:

Sehr geehrter Meister,

wie ich gehört habe, verkehrt wieder zwischen Österreich und der Tschechoslowakei normale Post, und so versuche ich mit Ihnen wieder in Verbindung zu kommen. Natürlich ist meine erste Frage, wie sie alle die Endphase des Krieges überstanden haben. Ich hoffe, daß Ihre Gesundheit nicht gelitten hat und bin überzeugt, daß Ihnen die neue und bessere Zeit einen frischen Antrieb zu Ihrer Arbeit geben wird.

Über uns ist dann die Front noch [hinweggegangen], aber wir hatten Glück und atmeten befreit auf, daß der Alpdruck der vergangenen sechs Jahre von uns genommen ist.

Ich freue mich, verehrter Meister, auf ein baldiges Lebenszeichen von Ihnen und bleibe

Mit vorzüglichsten Hochachtung

Obrázek 26: Nedatovaný dopis L. Kundery A. Kubinovi, pravděpod. po skončení války; 2. s.

Ludvík Kundera, Brno 16 / Brunn/
Havlíčkova 140a.

Československá republika

Brunn, 12.4.1946.

Sehr geehrter Meister,.

mit grosser Freude empfang ich Ihren Brief - nach einem Jahre wieder! Entschuldigen Sie, dass ich nicht sofort antwortete: ich hoffte stets, dass der Paketverkehr mit Oesterreich schon aufgenommen wird und wollte Ihnen sogleich meinen Neujahrprivetdruck und mein Buch, das inzwischen erschienen ist, übersenden - - - aber leider ist das noch nicht möglich.

Mit Begeisterung las ich Ihre Zeilen über Ihr neues Schaffen, mit Begeisterung las ich Ihre Gedanken über die Kriegszeit, welche die phantasiereichsten Visionen in Wirklichkeit veränderte.... Es muss also eine neue moderne Kunst entstehen.

Ich verfolge mit Interesse, soweit dies möglich ist, das österreichische Kulturleben. Aus den Zeitschriften, welche mir in die Hände kamen - Bücher leider noch keine habe ich für die beste und mir zugesagte die Monatschrift PLAN. - Nach der erzwungenen Pause der sechs Okupationsjahre traten wir jetzt, in einer neuen Gruppe vereint, vor die Öffentlichkeit. Der gemeinsame Ausgangspunkt unseres künstlerischen Strebens ist der Surrealismus. Wir sind vorläufig acht: 4 Maler, 1 Zeichner, 1 Photograph, 2 Schriftsteller. Im Alter von 26 bis 40 Jahren. Wir sind uns dessen klar bewusst, dass unsere Aktivität auf internationaler Basis jener Künstler beruhen muss, welche um einen ähnlichen kompromisslosen künstlerischen Ausdruck ringen. Es scheint, dass in Oesterreich Leute dieser Einstellung einzig um den PLAN herum zu suchen sind. Wir wissen allerdings, dass die Situation des Surrealismus und der daraus folgernden Kunst bei uns und in Oesterreich diametral verschieden ist. Während in Oesterreich der Surrealismus eigentlich erst jetzt auftritt, haben wir bei uns seine erste Welle in den Jahren 1934-37/ schon hinter uns. Aber trotzdem.

Im Namen unserer Gruppe bitte ich Sie, verehrter Meister, um freundliche Auskunft, ob in Oesterreich heute Künstler sind, mit welchen wir zusammenarbeiten könnten, wer sie sind und wie wir mit ihnen in Verbindung treten könnten. Wir wären Ihnen sehr dankbar, wenn Sie uns durch Ihre Verbindungen auch Gleichgesinnte aus der Schweiz nennen könnten. Wir sind überzeugt, dass in dieser Sache Sie, verehrter Meister uns am besten beraten können.

Ich selbst habe mit Lust die "Protektoratsidylle" gegen das bewegte Leben eines Menschen vertauscht, der sich ganz seinen literarischen Arbeiten hingibt. Das bedeutet natürlich einen ununterbrochenen Kampf um die Zeit. Aber es sind hier Erfolge: 5 meiner in der Kriegszeit

geschriebenen Bücher sollen noch heuer erscheinen, unsere Maler hatten bereits einige Ausstellungen usw. Jetzt wird die Ausstellung der modernen tschechischen Malerei in Paris vorbereitet, an welcher sich unsere Gruppe beteiligt.

In letzter Zeit kamen mir Ihre Abenteuer einen Zeichenfeder in die Hände und haben mich erfreut. Auch Wedekinds Geisen Kreier mit Ihren Litographien habe ich erworben.

Verzeihen Sie mir, dass ich Sie diesmal mit soviel Fragen belästige, aber die heutige Zeit unterscheidet sich von der vergangenen gerade darin, dass sie die Möglichkeit einer internationalen Aktivität gibt, welche die Voraussetzung der Solidarität und Zusammenarbeit der Künstler aller Nationen ist, die um den Fortschritt in der Kunst streben. Ich hoffe, dass der Postverkehr bald erweitert wird und dass ich Ihnen dann sichtbare Beweise unserer Arbeit zusenden kann. Auf die andere Seite ist nicht vergessen. Im geeigneten Augenblick wird dies wieder eine akute Angelegenheit werden.

Mit Freuden Ihrer Antwort entgegen sehend und fröhliche Ostern wünschend zeichne ich mit ergebensten Grüssen

stets Ihr

Obrázek 27: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 12. 4. 1946

Brno den 12. November 1956.

Sehr geehrter Meister,

nach vielen Jahren meldet sich wieder einmal der tschechische Uebersetzer Ihrer „Anderen Seite“! Wir wollen nämlich das nächste Jahr in Brünn eine Ausstellung Ihrer Werke veranstalten. Würden Sie damit einverstanden sein? Wann wäre es möglich? Und wie ginge die Sache zu organisieren? Auf wen sollten wir uns in Wien wenden usw.?

Eine Kubin-Ausstellung in der ČSR würde für viele Ihre Verehrer bei uns ein wirkliches Fest sein. Denn wir haben auf Sie nicht vergessen, wenn wir auch in den vergangenen Jahren geschwiegen haben.

Ueber Ihr Schaffen lese ich von Zeit zu Zeit in ausländischen Zeitschriften, doch würde mich freuen direkt von Ihnen einige Zeilen lesen zu können. Hoffentlich sind Sie gesund.

Mit den allerherzlichsten Grüßen

stets Ihr

Viele Grüßen von dem Freund Dr Holešovský.

Absender: Ludvík Kundera, Brno, Dimitrovova 12 - ČSR

Obrázek 28: Dopis L. Kundery A. Kubinovi, 12. 11. 1956

Brno den 23. Februar 1958.

Lieber Peter Huchel,

vielen vielen Dank für den langen Brief, für die so ausführliche Antwort auf meinen „Fragebogen“. So konnte ich, besonders in der Botanik, einige Irrtümer vermeiden.

Das Manuskript Ihrer Gedichte liegt im Verlag, und zwar in der Form Ihrer ersten Auflage. Wenn ich Anfang März /wie Sie Hoffen/ von Ihnen die übrigen neuen Gedichte für die zweite Auflage bekomme, so kann ich noch in der zweiten Hälfte des Monats März das Manuskript ergänzen und dann könnten noch Ihre Gedichte im Tschechischen in der Form der zweiten Auflage erscheinen. Also: entweder streng nach der ersten oder nach der zweiten Auflage - in dem zweiten Fall bitte ich auch um mir die definitive Reihenfolge der Gedichte zu schreiben.

In Ihrer Sendung fand ich leider nicht das Jugendgedicht „Lenz“. Weitere Gedichte, die ich nicht habe: Der Tod des Bündners, Die Kammer, Marseille, Hotel Liberty, Holunderhöhle, Mädchen im Mond, Der Totenherbst, Melusine, Hohlweg der Heimat.

Mit grossem Interesse habe ich einige unbekanntes Gedichte aus dem Gesetz gelesen. Obzwar ich einige schon längst übersetzt habe /z.B. in der Heimat/, will ich sie nicht zu den „Gedichten“ angliedern, ich betrachte sie als Teile einer ganz selbstständigen Komposition. Oder haben Sie die Absicht das ganze Gesetz als einen neuen Abteil zusammen mit den Gedichten zu drucken??

Noch eine Frage: wollen Sie mir ein bisschen die letzten 2 Verse auf der Seite 36 /Dezember/ erläutern? Ich ahne den Sinn, aber doch...

Andere Gedichte aus dem Gesetz /ausser Chausseen, Chausseen, Bericht des Pfamers... Der Treck - die Greisin, das Kind -, Wendisch-Luch, in der Heimat/ können Sie mir nicht zur Verfügung geben? Ich schreibe nämlich ganz kurz über das Gesetz im Nachwort, die ganze Konzeption ist mir aber nicht übersehbar.

Besonders danke ich für Ihre bulgarische Photographie! Hoffentlich wird bald auch eine tschechische existieren!

Im März soll in Marienbad und Weimar ein kurzes deutsch-tschechisches Schriftsteller-Treffen stattfinden. Ich bin angeblich der „Ersatzmann“ unserer Delegation. So konnte ich in der DDR

Brno den 29.4.1958.

Lieber Peter Huchel,

sofort habe ich sämtliche Netrologe und auch ältere Studien noch einmal durchstudiert: das Ergebnis ist erschrecklich für unsere Essayistik. Es ist fraglich, ob es heute bei uns überhaupt gibt. Und wenn man noch in Betracht nimmt, dass es sich um „Exportware“ handeln soll...

Ein wirklich profundes Essay habe ich nicht gefunden. Nach reifer Ueberlegung empfehle ich Ihnen einige kürzere Arbeiten zu bringen, so entsteht vielleicht ein relatives Gesamtbild.

1. Louis Aragon schrieb ein ausserordentlich tiefes Gedicht, das Sie im Original bestimmt in den französischen Zeitschriften finden, /vielleicht Lettres francaises oder sogar in der 'Humanité'. Bei uns wurde es in 24 Stunden übertragen, in der DDR findet sich bestimmt auch so ein Expres-Uebersetzer.
2. Beiliegend finden Sie den Netrolog von unserem Dichter, Kritiker und Uebersetzer Lumír Čivrný - Freund und Herausgeber von Arnold Zweig. Das ist das beste, was bis zum heutigen Tage über Nezval geschrieben wurde. Es wurde in Literární noviny den 12.4.1958 gedruckt. Titel: Sei ihm die Erde schon. Die Uebersetzung wird nicht leicht sein, der Text ist dichterisch „gelockert“. Auch einige Andeutungen auf die Entwicklung unserer Poesie werden vielleicht nicht ganz klar sein, aber im ganzen ist hier Nezval im Zusammenhang mit der besten Poesie in der ganzen Welt gewürdigt - und das ist die Hauptsache.
3. Die rührendsten, aufrichtigsten Zeilen nach Nezvals Tod schrieb der Schauspieler Jan Werich. Sie finden seinen „Brief“ auf derselben Seite der Literární noviny, die ich Ihnen schicke.
4. Es wäre schön auch eine kurze Erinnerung eines deutschen Schriftstellers auf Nezval lesen zu können.

Soweit mein bescheidener „Vorschlag“.

Auf deutsche Nezval-Uebersetzungen für Sinn u. Form habe ich schon vor Ihren zwei Briefen bedacht. Vor 18 /!/
Jahren habe ich so etwas fast noch als Schulaufgabe probiert. Vielleicht werde ich jetzt diese kläglichen Versuche dem Freund Reichmann zur Bearbeitung geben. Ich glaube es wäre unbedingt nötig Fürnbergs ganz und gar adäquate Uebersetzung des Gedichtes Adieu und Tüchlein zu bringen /im Buche Aus Böhmens Hain und Flur, Artia-Verlag/. Es ist Nezvals populärste Gedicht, nach seiner ersten Italienreise in den dreissiger Jahren geschrieben. Einige Tage nach seiner zweiten Italienreise ist heuer Nezval gestorben. Es ist also ein dreifaches Adieu! In demselben Buch ist auch das Gedicht Auf der Waldstrasse. Leider ist auch fast unbekannt die einzige deutsche Auswahl von O. Eisner und E. Schönhof, die ungefähr 1938 in Ostrau /?/ erschien. Ich werde mir das Buch ausborgen und Ihnen dann einige Sachen daraus schicken. Bis Ende Mai haben Sie diese Auswahl auf dem Tisch. Sich nur auf die letzten Gedichte zu beschränken, wäre - glaube ich - nicht gut.

Sinn und Form / die ich leider nicht auf meine Adresse
Be-omme/ hat einige Essays von Leoš Janáček gebracht.
Das ist besonders für uns Brüner erfreulich! Vor
längerer Zeit habe ich dem Freund Erich Arendt Reichmanns
Rohübersetzung der Verwandlung von František Hrubín
geschickt - das wäre etwas für Sinn und Form! Wollen
Sie nicht gelegentlich nachfragen, wie weit Arendt mit
dieser Arbeit fortgeschritten ist? Es ist nämlich mein
Traum unsere Poesie noch vor dem Tode unserer grössten
Dichter in die Welt zu schicken. Ich bin der Meinung,
dass sie konkurrenzfähig ist.

Was den tschechischen Huchel betrifft, erwarte ich in
diesen Wochen schon die Fahnen. Die tschechische
Ausgabe wird in dem Umfang Ihrer Gedichte 1948 erscheinen.

Dass ich Ihnen noch immer nicht die versprochene Fürn-
berg-Studie sende - ist meine grösste Schuld dieser
Monate. Ich habe schon einiges dazu studiert, kann aber
nicht die nötigen 4-5 Tage /hintereinander! / zur Nieder-
schrift und End-Formulierung finden. Im Mai!

Was endlich meine „geplante“ Reise in die DDR
betrifft, weiss ich nichts Näheres: Prag ist weit
von uns... Ich hoffe fest, dass sie doch noch statt-
finden wird. Ich werde Ihnen dann rechtzeitig Bescheid
geben. Jedenfalls wäre es schön, wenn auch Sie eine
Reise in die CSR planen würden...

Mit den besten Grüßen / auch von meiner und für Ihre
Frau / und auf Wiedersehen

stets Ihr

Kunštát den 16.7.1958.

Lieber Peter,

leider habe ich Dir nicht gesagt, dass wir bis Ende August nicht in Brünn, sondern in Kunštát sind. So habe ich erst heute Deinen Brief erhalten und obzwar ich sofort antworte, kann diese Antwort nur eine teilweise sein. Es ist wirklich schwer sich in dem Text gut zu orientieren, Nezval hat eben 100 /hundert!/
Bücher geschrieben - und meine Bibliothek ist in Brünn. Spätestens Samstag werde ich hin fahren und dann bekommst Du den zweiten Teil dieser Antwort. Im schlimmsten Fall wäre es vielleicht möglich etwas noch in der Korrektur zu ergänzen. Ich empfehle die Studie lieber in der Nummer 4 zu drucken!!
Was die Titel der Bücher und Gedichte betrifft bleiben nur 3 Titel "offen": Conclusion, La Grande Kermesse und La Chute de Paris. Devětsil war die ~~fazk~~ progressivste Gruppe moderner Künstler bei uns zwischen 1920-1930, Nezval, Halas, Seifert usw. waren früher ihre Mitglieder. Die Gruppe gab Zeitschriften /revues/ heraus, aber die hießen anders, unter dem Titel M sborník /Almanach/ Devětsil erschien 1922 nur ein Almanach. Das Wort selbst hat doppelten Sinn. Erstens ist devětsil eine Blume, wenn ich mich nicht irre, dann Pestwurz, zweitens bedeutet devět sil - neun Kräfte. Ursprünglich hatte diese Gruppe nämlich 9 Mitglieder.
Drei Zitate auf S.2 kann ich Dir gleich schicken, stolpernd übersetzt, mein Freund Reichmann ist nämlich in der URSS. Beiliegend findest Du Nezvals Moderne Poesie, sein letztes Buch, eine Auswahl seiner Aeusserungen und Betrachtungen, die alle sehr interessant und aufschlussreich sind. Das Buch behalte, bitte, bestimmt findest Du jemanden, der Dir den "Inhalt" sagen wird.

Was Negoreloie betrifft, wäre es gut die übliche deutsche Transkription zu benutzen. Es ist das ehemalige Grenzort zwischen Polen und der Sowietunion, vor 1938, also viel weiter nach Osten, als heute Brest-Litewsk. Dort war früher so ein feierliches Tor gebaut. Der Vers der 3 Zitate: freie Rhythmen, französische Art, massgebend ist der daktylische Charakter.

Ich laufe nun in aller Eile auf die Post. Ja, wenn es möglich wäre die Fahnen, die Korrektur, dieses Artikels zu bekommen könnte ich vielleicht noch in letzter Stunde Irrtümer vermeiden. Alles auf die Adresse: Kunštát na Moravě 124, CSR.

Also in 2-3 Tagen kommt das Uebrige. Auf dem Fürnberg-Essay wirst auch schon nicht lange warten. Es war gut, dass ich noch vorher nach Weimar fuhr, wo ich unbekanntes und für mein Thema sehr wichtiges Material fand. Und auch die Rohübersetzungen meiner neuen Gedichte bekommst Du sehr bald, sowie den Pasternak.

Mit den herzlichsten Grüßen, auch für Deine Frau. Und ich danke nochmals für alles. Die Stunden draussen bei euch waren die schönsten diesmal in der DDR.

Dein

Obrázek 33: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 16. 7. 1958

Brno in der Nacht vom 20. zum 21. Juli 1958.

Lieber Peter,

Mit den Gefühlen eines Entdeckers habe ich nun das letzte Zitat gefunden und kann Dir alles schicken. Es kommt später als den 22. Juli an, aber hoffentlich nicht allzu spät.

Noch die 3 fehlenden Titel: Conclusion - erkläre ich in den Zitaten, La Grande Vermeesse ist doch die grosse Firmes und la Chute de Paris is Fall von Paris, so wie der Roman Erenburgs. Kerel hat sich diesen Titel, so wie München ausgedacht, es ist bloss ein längerer Zyklus. Le chant funèbre heisst im Original Tryzna, d. i. Totenfeier, Begräbnisfeier oder so ähnlich.

Ich lasse Dir vom Verlag Artia zwei Anthologien der tschechischen und slowakischen Poesie schicken: eine französische und eine englische.

Ich habe einwenig die Verse der Ingeborg Bachmann gelesen und moechte einige Sachen übersetzen - für eine von unseren Literaturzeitschriften. Dazu knüpft sich aber eine Bitte an Dich: koenntest Du mir irgendwie ihr erstes Buch verschaffen, Die gestundete Zeit? Vielleicht moechte sie es selbst schicken, wenn Du ihr schreibst...

Und beiliegend Reichmanns Rohübersetzung meiner letzten Gedichte mit einigen meinen Erklärungen.

Für heute voellig „vernezvalt“

Dein

Obrázek 34: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 20.–21. 7. 1958

Brno den 27.2.1959.

Lieber Peter,

diesmal war ich schon wirklich beunruhigt, was wohl Dein Schweigen bedeutet. Aber nun kommt Dein Gedicht, Dein Brief: eine grosse Freude! Ich danke Dir vielmals!

Und gleich muss ich Dich mit einer Frage belastigen und Dich bitten mir ganz kurz, aber bald zu antworten: es handelt sich um eine Anthologie junger europäischer Lyrik. Jung im breiten Sinne bis Fühmann oder Kundera. Könntest Du mir ~~XX~~ je 2-3 oder 4 Lyriker aus der DDR, aus der Bundesrepublik, aus Oesterreich und der Schweiz nennen, die etwas Neues bringen und dabei fortschrittlich sind? Meine „Vorschläge“:
DDR: Fühmann, Bobrowski /bitte um Adresse!/ und wer noch?
Bundesrepublik: Bachmann /bitte um Adresse!/
Schumacher?, Celan /benimmt er sich gut?/
Oesterreich: Christine Busta und weiter?
Schweiz: ???

Ist zufällig nicht ein weiterer Band des ausserordentlich nützlichen Jahrbuches Das Gedicht erschienen? Der Band 1956-57, den Du mir vorriges Jahr mitgegeben hast, ist für mich sehr aufschlussreich. So ein Buch koennte man ruhig per Post schicken...

Die Zeitschriften aus der DDR /ausser Sinnu.Form/ bereiten mir sonst wenig Freude: alte, allzu simplifizierte Toene!

Ich hoffe fest Dich heuer bei uns zu sehen!!

Und beiliegend ein Bild unserer Familie, als wir den letzten August vorriges Jahres ungerne unser Häuschen in Kunštát verlassen mussten, weil unsere Alena schon in die Schule gehen musste. Die Kinder schauen auf dem Bild zwar komisch aus, aber die Eltern ganz normal.

Es dankt Dir und grüsst Dich vielmals und freut sich auf baldige Nachricht und lässt auch Frau Monica herzlichst grüssen

stets Dein

Brno den 21.5.1959.

Lieber Peter,

leider, leider geht's nicht! Das versprochene Auto steht nicht zur Verfügung - und mit dem Zug wäre die Fahrt noch zu schwierig. So muss ich also - ungerne - auf unser Treffen verzichten. Ich hoffe aber fest, dass wir uns noch heuer bestimmt sehen werden: entweder in Berlin oder - jedenfalls - in Karlsbad, oder Franzensbad. /Nebenbei: auch ich plane eine Kur in Karlsbad, nur weiss ich noch nicht wann - im September?

Zu Hause findest Du wahrscheinlich einen Brief von mir: ich übersetzte Brechts „Ull und moechte sehr gern die Berliner Aufführung sehen und im Brecht-Archiv etwas studieren, brauche aber zu für eine Reise in die DDR /auf eigene Kosten/ eine rein formelle Einladung. Koennnte das die Akademie der Künste tun? /Ich koennnte auch bei dieser Gelegenheit über etwas vortragen, jetzt auch sogar schon über die tschechische Poesie des XX. Jahrhunderts!/
Es tut mir wirklich leid, dass ich Dir und Deiner Frau nicht Prag zeigen kann - als Brünner habe ich vielleicht einen etwas ungewöhnlichen Gesichtspunkt, aber doch irgendeine Auffassung. Das nächstemal, hoffentlich!

Es freut mich riesig, dass ich doch in Sinn und Form erscheine, vielen Dank und wäre es möglich, dass Du mir die Nummer noch direkt aus Prag schickst?

Schade, schade, dass Du nicht bis nach Brünn „vorstossen“ kannst! Auch Kunstát moechte ich Dir gern zeigen...

Mein Fuss: es ist eine Verwundung des sg. Meniscus im Knie /etwas sehr Bekanntes bei Sportlern!/. Es wird empfohlen das Knie zu „oeffnen“ und den uebeeinflüssigen Knorpel herauszuschneiden. Ich will noch abwarten, wie das ausschauen wird ohne Gips.

Ich freue mich wenigstens auf einige Zeilen. Ich grüsse Dich und Deine Frau herzlichst. Ebenso meine Frau.

Dein

Grüsse auch Hermlin!

Obrázek 36: Dopis L. Kundery P. Huchelovi, 21. 5. 1959

Kunštát den 25. Juni 1960.

Lieber, lieber Peter,

viele Monate sind vergangen seit meinem Besuch. Die Stunden dort draussen bei Dir - das ist das, was nach solchen Besuchen am festesten im Menschen bleibt. Ich wollte immerfort schreiben, aber dabei auch die Versprechungen - die honorierten!! - erfüllen. Es war nicht möglich. Man wird in die Arbeitsmühle geworfen, oder besser: man springt selbst hinein, und keine Ruhe, keine Stille, kein konzentriertes, aber doch loses Gespräch bleibt übrig.

Ich bin seit dem 1. Mai krank. Eine kompliziertere Nervengeschichte. Es meldete sich schon damals in Berlin: das war wahrscheinlich der eigentliche Ursprung, und nicht die Galle. Ich vertrage keine Menschenmenge, kein Wimmeln, keinen Lärm. Lange konnte ich nicht arbeiten, jetzt fange ich langsam an, d.h. ich schreibe Briefe, die unbeantwortet bleiben. Wir sind schon einen Monat hier in unserem Weekendhäuschen und alles bessert sich langsam.

Dazwischen musste diese Geschichte mit der Fürnberg-Übersetzung kommen. Ich kann mir vorstellen, wie Du dich wieder aufregst hast. So viel Aufsehen wegen meinem /im Original/ schlechten Gedicht! In dem Sinne habe ich Frau Fürnberg geschrieben; mir war nicht klar, was für eine Version Du gedruckt hast, mir war überhaupt nichts klar und ich konnte mich nicht aufraffen die Sache zu "studieren", ausserdem hat meine Fürnberg-Papiere irgendeine Hochschülerin. Auf die ganze Sache erinnerte ich mich nur nebelig - und auch das habe ich geschrieben. Ach, ach, oh weh. Oweh. Herr Kundera hat ein schlechtes Gedicht geschrieben, Louis Fürnberg wollte sich freundschaftlich revanchieren und hat es übersetzt, Peter Huchel hat es freundschaftlich gedruckt - und jetzt wird an Akademien geschrieben, aus Briefen zitiert, fotokopiert usw. Meine Güte, sagte eine meine Tante. Punctum.

Und verzeih, wenn ich etwas verblödet habe. In dem Falle kann ich der Regierung ein ärztliches Zeugnis schicken, dass mein Nervensystem usw.

Ich schicke Dir keine Kundera-Rohübersetzungen, denn ich kann begreifen, dass Sinn und Form diesen Herrn in den nächsten 10 Jahren nicht drucken kann. Ausserdem schreibt er nichts nennenswertes. Aber Dir danke ich persönlich /und jetzt wieder ernst/ für Deine Zeilen, für Deine Erwähnung in der Zeitschrift Světová literatura, die Du hoffentlich erhalten hast. Auch Skácel hatte grosse Freude.

Und gerade von diesem Jan Skácel schicke ich zwei Rohübersetzungen. Ich habe sie ~~xxxxxxx~~ gemeinsam mit dem Autor gemacht, das Buch hast Du. Dann kommen 3 Slowaken: Kostra, Stitnický und Zéry - meine Schuld.

Und endlich "Ich kehre dahin zurück" von František Halas. Dieses Gedicht in Prosa bekommst Du hiemit wahrscheinlich schon zum drittenmal - aber nur dieses Manuskript ist definitiv!!! Der Übersetzer hat noch vieles verbessert. Das ist also ausnahmsweise ein Uebersetzung, keine Rohübersetzung. Adresse des Übersetzers: O.F. Babler, Kopeček u Olomouce, CSR. Warum ich diese Sache mit typisch tschechischer Hartnäckigkeit schon zum drittenmal serviere? Ich glaube sie ist gut. Und Halas ist mein Dichter und er besingt die Gegend ~~der~~ Kunštát, wo ich jetzt und so oft wohne.

Ich hoffe man hat Dir gesagt, dass ich ein Buch über Dich schreiben will und zwar für den Verlag eurer Akademie. Und ich hoffe, dass Du einverstanden bist und dass mir das Buch gelingt. Aber dazu kommen wir bestimmt noch. Wenn Alles klappt, dann werde ich Dir viel "Fragebogen" schicken und dann müsste ich auch auf Platz und Stelle in Berlin das und jenes studieren, die vorhandenen Dissertationsarbeiten, alte Zeitschriften usw. Ich freue mich auf diese Arbeit.

Nun zwei alte Fragen: das Manuskript vom ~~XXXXXX~~ "Gesetz" und von "Malaya" kann ich noch nicht erhalten? Du erinnerst Dich wohl, dass wir die "Premiere" dieser Werke für unser Land planen. Also: Copyright by ČSR.

Und noch etwas. Du hast gesagt, dass die Möglichkeit besteht hier und da irgendein interessantes Buch direkt vom Verlag oder vom Autor zu bekommen. Ich interessiere mich um: Hans Magnus Enzensberger, Verteidigung der Wölfe.

Vor vielen Wochen habe ich etwas von einer Ostwestsymposion in Leipzig gelesen. Kannst Du mir etwas darüber sagen. Oder wurden einige Reden irgendwo gedruckt?

Endlich: man wird Dich zu uns einladen. Das hat man mir aus Prag geschrieben. Wir rechnen dann damit, dass wir Dich und Frau Monica nach Mähren entführen.

Aber darüber wollen wir später korrespondieren!

Ich grüße Dich und Deine Familie herzlichst!
Von Häuschen zu Haus

stets Dein

Meine Adresse bis Ende August: Kunštát na Moravě 124, ČSR.

Brno den 2.10.1972.

Lieber Peter,

es ist zwar unwahrscheinlich, dass Du noch in Rom sitzt, aber eine andere Adresse kenne ich nicht. Heute hat mir Frau E. Borchers geschrieben - freudige Nachrichten. Erstens dass Dein neuer Band schon draussen ist und dass Sie ~~mir~~ ihn mir schicken wird /hoffentlich kommt er an/, zweitens dass ein Band Ueber PH in Vorbereitung steht a dass man - dank Dir - auch mit meiner persona non grata rechnet.

Ich habe sofort in alten Fächern gekramt und wirklich das Torso dieses alten Projekts gefunden, eigentlich genug beschriebene Seiten, aber meistens nur Skizzen, Fragmente etc. Und vieles einfach "alt", da noch vor den Chausseen konzipiert. Das Kapitel über die "wendische Mutter", also das urslawische Element, klingt heute noch verhältnismässig rein. Allerdings hab ich später dies und jenes neu konzipiert und auch veröffentlicht: im Nachwort der tschechischen Chausseen /1964/, in der "Tat" /Zürich 1970/ usw. Ich schlage also Frau Borchers vor entweder Fragmente aus dem alten Manuskript zu bringen und 1960-62 zu datieren oder dazu noch neuere Sachen, auch datiert, oder alles nur als Grundlage für eine neue Arbeit zu benützen, die ich zu Weihnachten "liefern" könnte. /40-50 Seiten./ Die letzte Möglichkeit wäre mir selbstverständlich am liebsten, aber ich werde die Wünsche des Verlags und Deinen Wunsch respektieren. Bitte, schreib!

Jedenfalls bin ich bereit den Redigenten des Bandes meine damalige Bibliographie zur Verfügung zu stellen, tschechische Veröffentlichungen von und über, aber auch deutsche Sachen, die ich habe oder kenne.

Planst Du nun nicht eine Reise zu uns? Das wäre doch möglich!

Erst unlängst hab ich Deine Wiener Festrede gelesen.

Was sonst? Alles, was Du allzugut kennst... Mit aller Härte. Wir leben vor einem Buch, das nicht erscheint, und hoffen von einem Fernsehspiel über Janáček, das nicht ausgestrahlt wird, zu leben. Man müsste sich treffen. Oder "lange Briefe schreiben, in den Alleen usw."

Auch mit Büchner beschäftige ich mich.

In Erwartung Deines Bandes, Deiner Anschrift und Nachrichten über Deine Familie etc.

stets Dein

samt Jiřina

Podzim u jezer
/Petru Huchelovi/

Pták máchl křídlem, ještě v snách,
nad jitřní hladinou.
Krůpěje vznaté na travách
do mlhy žhnou a žhnou.

Obzor je celý orosen
z podlétních drsných polibků.
Naléhá vítr do sosen,
krev slunce stoupá do sípků.

Skončilo léto, končí rok,
v srdci ti náhle zatrne,
promiká zvolna do tvých slok
trn za trnem.

Ale když slunce zešikma
jezero protne najednou,
tichounce rozhrne se tmá:
obláčky u dna žhnou.

Für Peter Huchel

ein kleines Herbstgedicht

von Josef Kundera

Herbst
Prag Oktober 1956

Obrázek 40: Kunderova báseň „Podzim u jezer“ s dedikací P. Huchelovi

Peter Huchel

ANDĚLÉ

Památce Františka Halase

J 206.
1. 10. 1944
+ pusu!

Dým,
zvedá se stín,
jde světlicí,
jde stará žena
v zesláblé ruce

~~husí peroutku,~~

husí peroutku,
ometá rám slepého zrcadla.

Vzpomeň si na mne,
šeptá prach.

Listopadová mlha, déšť a déšť,
kočičí spánek.

Nebesa nad řekou
černá a bahnitá.

Ze zejícího prázdna vytéká čas,

teče přes rybí
ploutve a žábry
a přes ledové oči
andělů,

kteří se na sazných křídlech slétají
za řídkým šeřením k dcerám Koinovým.

Dým,
zvedá se stín,
jde světlicí.

Jediný oheň hoří.
Vzpomeň si na mne,
šeptá prach.

Obrázek 41: Huchelova báseň „Andělé“ v Kunderově překladu, dosud nepublikovaná verze